

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı

Siyaset Bilimi Bilim Dalı

TÜRKİYE'DE UÇ SAĞ VE KÜRTLER, 1945-1980: GÜVENLİK, KİMLİK VE KALKINMA

Bayram KOCA

Doktora Tezi

Ankara, 2019

TÜRKİYE'DE UÇ SAĞ VE KÜRTLER, 1945-1980:
GÜVENLİK, KİMLİK VE KALKINMA

Bayram KOCA

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı

Siyaset Bilimi Bilim Dalı

Doktora Tezi

Ankara, 2019

KABUL VE ONAY

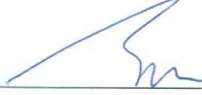
Bayram KOCA tarafından hazırlanan "Türkiye'de Uç Sağı ve Kürtler, 1945-1980: Güvenlik, Kimlik ve Kalkınma" başlıklı bu çalışma, 24.06.2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

Doç. Dr. İlker Aytürk (Başkan)

Prof. Dr. Berrin Koyuncu-Lorasdağı (Danışman)

Prof. Dr. Menderes Çınar (Üye)

Doç. Dr. Mete Kaan Kaynar (Üye)

Doç. Dr. Metin Yüksel (Üye)

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylım.

Prof. Dr. Musa Yaşar Sağlam

Enstitü Müdürü

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kağıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinleri yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan "**Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge**" kapsamında tezim aşağıda belirtilen koşullar haricince YÖK Ulusal Tez Merkezi / H.Ü. Kütüphaneleri Açık Erişim Sisteminde erişime açılır.

- o Enstitü / Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren 2 yıl ertelenmiştir. ⁽¹⁾
- o Enstitü / Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren ay ertelenmiştir. ⁽²⁾
- o Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir. ⁽³⁾

24/06/2019

Bayram KOCA

¹"Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge"

(1) Madde 6. 1. Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.

(2) Madde 6. 2. Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.

(3) Madde 7. 1. Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, tezin yapıldığı kurum tarafından verilir *. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlerle ilişkin gizlilik kararı ise, ilgili kurum ve kuruluşun önerisi ile enstitü veya fakültenin uygun görüşü üzerine üniversite yönetim kurulu tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.

Madde 7.2. Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

* Tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu tarafından karar verilir.

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında özgün olduğunu, Prof. Dr. Berrin Koyuncu-Lorasdağı danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

Bayram KOCA

TEŞEKKÜR

Kollektif bir çalışmanın ürünü olan bu tezde birçok kişinin emeği vardır. Başta danışmanım Prof. Dr. Berrin Koyuncu-Lorasdağı'nın desteğini belirtmem gerekir. Tezin başından itibaren desteğini hiç esirgemedi ve yolumu kaybettiğim zamanlarda bana yol gösterdi. Tez İzleme Komitesi'nde de yer alan Doç. Dr İlker Aytürk'le tezin yazılış sürecinde sürekli istişare ettim ve onun yol göstericiliğinden faydalandım. Ayrıca Aytürk, kendi arşivini de benimle paylaşma inceliğini gösterdi. Başta Tez İzleme Komitesi'nde yer alan ancak şartlardan dolayı emekli olup komiteden çıkmak durumunda kalan Prof. Dr. Simten Coşar'ın da emeği üzerimde çoktur. Doç. Dr. Metin Yüksel ise sonradan Tez İzleme Komitesi'nde yer almakla birlikte baştan beri beni destekledi ve konuyla ilgili kaynaklarla besledi. Varlığımı hep arkamda hissettiğim Doç. Dr. Mete Kaan Kaynar'a ise ayrıca teşekkür etmem gerekir zira akademik kariyerimde emeği çoktur. Dr. Öğr. Üye. Kadir Dede'yle yaptığımız sohbetlerde tezime gelişti ve son halini aldı.

Bu tez, yazılış sürecinde bazı yerlerde sunulmuş, gelen eleştiri ve öneriler ışığında geliştirilmiştir. Bu çerçevede 23.10.2017'de Ankara Us Atölyesi'nde, 09.11.2017'de Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Kolokyumu'nda, 11.05.2018'de 4. Siyasal Psikoloji-Korku Konferansı'nda ve 07.12.2018'de Siyasi İlimler Türk Derneği 16. Lisansüstü Konferansı'nda sunulmuştur.

Aileme ve dostlarıma teşekkür etmeyi bir borç bilirim. Başta annem ve babam olmak üzere aileme, C. Oral Özdemir, Selçuk Koca, Deniz Koca, Erden Eren Erdem, Eser Ergönül ve Veysel Ergüç'e özel olarak teşekkür etmek isterim. Pelin'i de eklemek gerek elbette.

Son olarak bu tezi, erken yaşta kaybettiğimiz kuzenim Yunus'a ve ablam Derya'ya ithaf etmek isterim.

ÖZET

KOCA, Bayram. *Türkiye’de Uç Sağ ve Kürtler, 1945-1980: Güvenlik, Kimlik ve Kalkınma*, Doktora Tezi, 2019, Ankara.

Bu tezin amacı, 1945-1980 yılları arasında “güvenlik”, “kimlik” ve “kalkınma” kavramları ekseninde uç sağın Kürt meselesine dair söylemini incelemektir. Uç sağ, erken Cumhuriyet döneminin sonuna doğru Nihal Atsız, Necip Fazıl Kısakürek öncülüğünde dergiler üzerinden görünür olmaya başlamış, çok partili hayata geçişle birlikte önce merkez sağ partilerinde hizip olarak var olmuş sonrasında da müstakilleşerek partileşmişlerdir. Ayrıca Soğuk Savaş sürecinde Türk Milliyetçiler Derneği, Millî Türk Talebe Birliği, Akıncılar, Mücadeleciler, Ülkü Ocakları, Komünizmle Mücadele Dernekleri, Aydınlar Ocağı uç sağın önemli yapıları olmuşlardır. Soğuk Savaş sürecinde uç sağın temel özelliği antikomünizm olmuş ve komünizmle mücadele çerçevesinde devlet nezdinde de meşruiyet elde etmiştir. Ayrıca millî ve dinî değerlere vurgu yapmış ve Türkiye’nin beka meselesini önemsemiştir.

Uç sağ, Kürt meselesini erken Cumhuriyet döneminin “yanlış politikaları” sonucu ortaya çıkan bir sorun şeklinde değerlendirmiş, Soğuk Savaş sürecinde de komünistlerin istismar ettiğini öne sürmüştür. Uç sağ Kürt meselesini “beke” sorunu şeklinde ele almış ve komünistlerle ilişkilendirerek konunun komünizmle mücadele çerçevesinde ele alınması gerektiğini söylemiştir.

Tezin birinci bölümünde, çalışmanın kavramsal ve tarihsel/siyasal arka planı bağlamında uç sağın ortaya çıkışı, kurumları ve genel özellikleri anlatılacak ve Kürt meselesinin Osmanlı’dan günümüze serencamı ele alınacaktır. Bu çalışmanın diğer bölümlerinde ise Soğuk Savaş sürecinde uç sağın kategorileri olan Seküler Türkçü-Turancılar, Anaakım Milliyetçiler, Anaakım İslâmcılar ve Radikal İslâmcılar’ın sırasıyla “güvenlik”, “kimlik” ve “kalkınma” kavramları çerçevesinde Kürt meselesine bakışı ele alınacak ve çözüm önerileri tartışılacaktır.

Anahtar Sözcükler

Kürt Meselesi, Uç sağ, Milliyetçiler, İslâmcılar, Komünizm

ABSTRACT

KOCA, Bayram, *Far Right and The Kurds, 1945-1980 in Turkey: Security, Identity and Development*, Ph.D. Thesis, 2019, Ankara.

The aim of this Ph.D. thesis is to examine the discourse of the far right about the Kurdish issue in the context of the concepts of “security”, “identity” and “development” during 1945-1980 period. Far right, led by Nihal Atsız, Necip Fazıl Kısakürek began to crystallize through magazines towards the end of the early Republican period, first they existed as a faction in the right-wing parties with the transition to multi-party life and then established their own political parties. In addition, during the Cold War period, Turkish Nationalists Association, National Turkish Union of Student, Akinji Movement, the Struggling Union, Anti-communist Institutions, Grey Wolves and The Intellectuals Hearth were important organizations of the far right. The main feature of the far right was anti-communism and it achieved legitimacy in the state in the framework of the struggle against communism during the Cold War period. It also emphasized national and religious values and Turkey's survival issue.

The far right considered the Kurdish issue as a problem that emerged as a result of “the wrong policies” of the early Republican period and argued that communists were exploiting it during the Cold War. The far right considered Kurdish issue as a survival issue and said that the issue should be dealt within the framework of the struggle against communism.

In the first chapter of the Ph.D thesis, the emergence of the far right, its institutions and general characteristics in the context of the conceptual and historical/political background of the study will be explained and the development of the Kurdish issue from the Ottoman Empire to the present day will be discussed. Other chapters of this study will discuss the views of different categories of the far right, which are Secular Turkish-Turcanists, Mainstream Nationalists, Mainstream Islamists and Radical Islamists, on the Kurdish issue within the conceptual framework of “security”, “identity” and “development” and their proposed solution.

Keywords

Kurdish Issue, Far Right, Nationalists, Islamists, Communism

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI	ii
ETİK BEYAN.....	iii
TEŞEKKÜR.....	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR DİZİNİ	x
FOTOĞRAF DİZİNİ	xii
GİRİŞ.....	1
1. BÖLÜM: KAVRAMSAL VE TARİHSEL/SİYASAL ARKA PLAN.....	16
1.1. TÜRK SAĞININ UÇ HALİ	16
1.1.1. Türkiye’de Uç Sağ: Milliyetçilik ve İslâmcılık.....	18
1.1.2. Uç Sağ – Merkez Sağ Ayrımı	29
1.2. OSMANLI’NIN SON DÖNEMİNDEN 1980’E KÜRT MESELESİNİN SERENCAMI.....	40
1.2.1. Cumhuriyet Dönemi Kürt Meselesi	43
1.2.2. Soğuk Savaş Sürecinde Kürt Meselesinde Temel Olaylar ve Aktörler	46
2. BÖLÜM: SEKÜLER MİLLİYETÇİLER VE KÜRTLER	60
2.1. GÜVENLİK: “TÜRKLERİN BEKASI”	61
2.1.1. Dış Tehditler: Ezeli Düşman Ruslar ve Rusların Maşası Barzani	62
2.1.2. İç Tehditler: TİP, Siyasi Ümmetçiler ve Said Kürdi	69
2.2. KİMLİK: “KÜRTLER ÖZBEÖZ KÜRTTÜRLER!”	79
2.3. KALKINMA: “DOĞU’NUN GERİ KALMASININ MÜSEBBİBİ TEMBEL KÜRTLER”	86
3. BÖLÜM: ANAAKIM MİLLİYETÇİLER VE KÜRTLER.....	90

3.1. GÜVENLİK: “TÜRKİYE’NİN BEKASI”	91
3.1.1. Dış Tehditler: “Osmanlı’nın Yıkılmasının Müsebbibi Moskof”... 92	
3.1.2. İç Tehditler: “Komünist-Kürtçüler”	101
3.2. KİMLİK: “HAYIR, KÜRTLER ÖZBEÖZ TÜRKÜRLER!” ..	133
3.3. KALKINMA: “MİLLÎ SERVETTEN DOĞU DA NASİBİNİ ALMALI”	144
4. BÖLÜM: ANAAKIM İSLÂMCILAR VE KÜRTLER	150
4.1. GÜVENLİK: “ANADOLU İSLÂM BİRLİĞİ’NİN BEKASI”	155
4.1.1. Dış Tehditler: Ruslar, “Beynelmilel Yahudiler” ve “Beynelmilel Ermeni İhtilal Komiteleri”	155
4.1.2. İç Tehdit: TİP, CHP, DDKO ve TÖB-DER.....	166
4.2. KİMLİK: “KÜRTLER, İSLÂM-TÜRK MİLLİYETÇİLİĞİNİN UNSURUDUR”	191
4.3. KALKINMA: “DOĞU VE GÜNEYDOĞU’YU BİZ KALKINDIRACAĞIZ”	203
5. BÖLÜM: RADİKAL İSLÂMCILAR VE KÜRTLER	210
5.1. GÜVENLİK: “İSLÂM DEVLETİ’NİN BEKASI”	211
5.1.1. Dış Tehditler: “CIA+MOSSAD+SAVAK+Komünistler”	212
5.1.2. İç Tehditler: “İslâm Birliği’ni Bölen Kavmiyetçiler”	216
5.2. KİMLİK: “KÜRT MESELESİNİN ÇARESİ İSLÂM’DIR”	223
5.3. KALKINMA: “DOĞU’SUYLA BATI’SIYLA TÜRKİYE’Yİ HUZURA KAVUŞTURACAK OLAN SADECE İSLÂM’DIR” ..	228
SONUÇ	232
KAYNAKÇA	240
Kitap ve Makaleler	240
Sürelî Yayınlar	256
TBMM Tutanakları	275
Kişisel Görüşmeler	276

EK – 1: MÜLAKAT SORULARI.....	277
EK-2: ORJİNALLİK RAPORU.....	278
EK – 3: ETİK KOMİSYON İZİNİ	279

KISALTMALAR DİZİNİ

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

AKP: Adalet ve Kalkınma Partisi

ANAP: Anavatan Partisi

AP: Adalet Partisi

ARMHC: Anadolu Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti

CHP: Cumhuriyet Halk Partisi

CKMP: Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi

DDKO: Devrimci Doğu Kültür Ocakları

DEV-GENÇ: Türkiye Devrimci Gençlik Federasyonu

DGM: Devlet Güvenlik Mahkemeleri

DİSK: Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu

DP: Demokrat Parti

DPT: Devlet Planlama Teşkilatı

ÜLKÜ-BİR: Ülkücü Öğretmenler, Ülkücü Öğretim Üyeleri ve Öğretmenler Derneği

HDP: Halkların Demokratik Partisi

KMD: Komünizmle Mücadele Dernekleri

MC: Milliyetçi Cephe

MBK: Millî Birlik Kurulu

MHP: Milliyetçi Hareket Partisi

MNP: Millî Nizam Partisi

MSP: Millî Selamet Partisi

MTTB: Millî Türk Talebe Birliği

NATO: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü

POL-DER: Polisler Derneği

SB: Saadet Partisi

SSCB: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

TBMM: Türkiye Büyük Millet Meclisi

TİP: Türkiye İşçi Partisi

TKP: Türkiye Komünist Partisi

TOB: Türkiye Odalar ve Birliği

TÖB-DER: Tüm Öğretmenler Birleşme ve Dayanışma Derneği

TÖS: Türkiye Öğretmenler Sendikası

YTP: Yeni Türkiye Partisi

FOTOĞRAF DİZİNİ

Fotoğraf 1: <i>Ötüken</i> , “Doğu Anadolu Meselesi mi, Kürdistan Devleti Davası mı?”.....	63
Fotoğraf 2: Nihal Atsız, “Kürtler ve Komünistler”	71
Fotoğraf 3: M. Fahrettin Kırzıoğlu, “Moskofların ‘Kürtçülük’ Yaratma Gayreti”	80
Fotoğraf 4: <i>Devlet</i> , “Diyarbakır Olaylarının İçyüzü: Türk Devletini Yıkma İsteyen Bölücüler CHP Etekleri Altına Sığmıyor”	107
Fotoğraf 5: <i>Millî Hareket</i> , “Kürtçü-Komünist İşbirliği”	119
Fotoğraf 6: <i>Hasret</i> , “Doğuya Dikkat! Dikkat! Dikkat!”	127
Fotoğraf 7: <i>Kon</i> , “Doğuya Uzanan, Emperyalist Elleri Kıracağız!”	132
Fotoğraf 8: Mehmet Eröz, “Bir ‘Kürt’ Milliyetinden Bahsedilebilir mi?”	136
Fotoğraf 9: <i>Yeniden Millî Mücadele</i> , “CHP’nin Doğu’daki Tahrikleri”	172
Fotoğraf 10: <i>Yeniden Millî Mücadele</i> , “Türkiye’de Vatan Bölme Faaliyetleri-1”	176
Fotoğraf 11: <i>Büyük Gazete</i> , “Kars Elden Gidiyor Kalkın Ey Ehl-i Vatan!”	183
Fotoğraf 12: <i>Yeni İstiklâl</i> , “Kürtçülük Meselesi: Kürtlük ayrılığı yok, İslâm Kardeşliği var”	192
Fotoğraf 13: <i>Yeni İstiklâl</i> , “Yegâne Çıkar Yol Müslüman Türk Milletinin İradesine Uymaktır”	196
Fotoğraf 14: <i>Şûrâ</i> , “Kürtçülük, KGB, CIA”	213
Fotoğraf 15: <i>Tevhid</i> , “Ülkeyi Bu Duruma Kavmiyetçilik Belası Düşürdü!”	219
Fotoğraf 16: Recep Hasena, “‘İzm’lere ve ırkçılığa karşı SADECE İSLÂM – Doğu Anadolu Müslümanları”	225

GİRİŞ

Bu tezde, 1945-1980 yılları arasında Türk sağı'nın merkez sağa göre daha uçta kalan ve "doktriner" akımları olan İslâmcılık ve milliyetçiliğin Kürt meselesine bakışının incelenmesi hedeflenmektedir. Uç sağ kavramıyla Türk sağı (milliyetçilik, muhafazakârlık ve İslâmcılık) içerisinde merkez sağ-muhafazakârlık (Demokrat Parti (DP), Adalet Partisi (AP)) dışında kalan İslâmcılık ve milliyetçilik akımları kast edilmektedir. Uç sağ, merkez sağa göre antikomünizme, millî ve dinî değerlere ve Türkiye'nin bekasına daha fazla vurgu yapmaktadır. Bu tez çalışmasının amacı, Soğuk Savaş sürecinde "güvenlik", "kimlik" ve "kalkınma" kavramları ekseninde uç sağı'nın Kürt meselesine dair söylemini incelemektir. Daha açık ifadeyle bu çalışma, çok partili hayata geçişten 12 Eylül 1980 Askerî Darbesi'ne kadarki süreçte, İslâmcıların ve milliyetçilerin Kürt meselesini nasıl ele aldıklarını analiz etmeyi hedeflemektedir. Bu çalışmanın Kürt meselesi özelinde uç sağa odaklanması, uç sağı anlamaya ve düşünce sistemini serimlemeye de imkân vermektedir.

Mevcut literatürde genellikle Türkiye'deki Kürt meselesinin "devlet ve Kürtler", "Sol Hareket ve Kürtler", "Din/İslâm/Sağ ve Kürtler" ve "milliyetçilik ve etnisite" ekseninde ele alındığı söylenebilir. Ayrıca son yıllarda Kürtler müzik, edebiyat, toplumsal cinsiyet üzerinden de ele alınmaya başlanmıştır.

Devlet ve Kürtler arasındaki ilişkiyi ele alan çalışmalar, Kürt meselesi literatüründe anaakım oluşturmakta olup geç Osmanlı ve erken Cumhuriyet döneminde devletin modernleşme, merkezileşme ve Türkleştirme politikaları çerçevesinde Kürt meselesinin oluşmasına odaklanmaktadır (Beşikçi, 1970; Heper, 2008; Yeğen, 2013; Yeğen, 2012; van Bruinessen, 2013; Ünlü, 2018). Sol ve Kürtler üzerine odaklanan çalışmalar ise daha çok Soğuk Savaş sürecinde Kürt Hareketi'nin sol içerisindeki serencamını ele almışlardır (Bozarslan, 2008; Yeğen, 2008; Jongerden ve Akkaya, 2011; Alış, 2012; Türkmen ve Özmen, 2014; Casier ve Jongerden, 2012). Din/İslâm/Sağ ve Kürtler arasındaki ilişkiye odaklanan çalışmalar ise daha çok 1980 sonrası süreçte Millî Görüş, Anavatan Partisi (ANAP) ve AKP'nin Kürt meselesine bakışını ele almışlardır (Sarigil, 2018; Çiçek, 2015; Kökce, 2011; Koyuncu, 2014;

Aktoprak, 2014; Yayman, 2011). Ayrıca Hizbullah gibi Kürt İslâmcı grupları ele alan çalışmalar da yapılmaktadır (Kurt, 2015). Kürtleri milliyetçilik çerçevesinde ele alan çalışmalar ise Kürt ulusal hareketinin gelişimine ve Kürt solundan müstakilleşmesine odaklanmışlardır (Jwaideh, 2012; Bozarslan, 2009; Çiçek, 2015; Güneş, 2013; Ahmed ve Günter, 2007; Şur, 2016; Özoğlu, 2009; Oran, 2008; Sarigil ve Fazlıoğlu, 2014; Vali, 2011; Hassanpour, 2005; Kirişçi ve Winrow, 1997; Olson, 2001). Kürt müziğini, Kürt edebiyatını ve Kürt kadın hareketini ele alan çalışmalar da son yıllarda revaçtadır (Bayrak, 2002; Izady, 1996; Şentürk, 2016; Uzun, 2000; Scalbert-Yücel, 2018a; Yüksel, 2011; Çağlayan, 2017).

Genel olarak Kürt meselesi üzerine literatürü kısaca bu şekilde ele alabiliriz. Bu çalışma, doğrudan Kürt meselesine odaklanmak yerine Soğuk Savaş sürecinde uç sağın Kürt meselesine dair söylemini incelemeyi hedeflemektedir. Ayrıca literatürde uç sağın 1945-1980 yılları arası Kürt meselesine bakışını kapsamlı ve sistematik bir şekilde ele alan çalışmaya rastlanılmamış ve bu çalışma, Türkiye’de 1945-1980 yılları arası İslâmcıların ve milliyetçilerin Kürt meselesine yaklaşımını ele alarak literatürdeki bu boşluğu doldurmayı amaçlamıştır.

Bu tezin mevcut literatüre özgün katkısı, Soğuk Savaş sürecinde uç sağın Kürt meselesine yaklaşımını dört kategori çerçevesinde ele almasıdır. Literatürde Türkiye’de milliyetçilik ve İslâmcılık akımları genelde ayrı ayrı ele alınmış, ne uç sağa ne de uç sağın Kürt meselesine yönelik söylemine dair bir çalışmaya rastlanmıştır. Ayrıca bu tezde Soğuk Savaş sürecinde (i) Seküler Türkçü-Turancılar, (ii) Anaakım Milliyetçiler, (iii) Anaakım İslâmcılar ve (iv) Radikal İslâmcılar olmak üzere uç sağın dört kategorisi üzerinden Kürt meselesine yaklaşımı incelenmektedir. Ele aldığı dönem itibarıyla bu çalışma, Türkiye’de Soğuk Savaş literatürüne de katkı sağlama niyetindedir. Dolayısıyla bu tezle hem uç sağ hem Kürt meselesi hem de Soğuk Savaş literatürüne katkı sağlanması amaçlanmaktadır.

Soğuk Savaş sürecinde Türkiye’de uç sağın Kürt meselesine bakışını güvenlik, kimlik ve kalkınma olmak üzere üç tema üzerinden ele alan bu tezin argümanı, uç sağın Kürt

meselesini ülkenin bekasını tehdit eden sorun şeklinde ele aldığını, “Kürtçü”leri¹ komünistlerle ilişkilendirdiğini (“komünist-Kürtçüler”) ve bu minvalde bu meselenin komünizmle mücadele metotlarıyla ele alındığını öne sürmesidir. Ayrıca bu tezde uç sağ, (i) Seküler Türkçü-Turancılar, (ii) Anaakım Milliyetçiler, (iii) Anaakım İslâmcılar ve (iv) Radikal İslâmcılar olmak üzere dört kategoriye ayrılmış, sırasıyla Seküler Türkçü-Turancılar Kürtleri özbeöz Kürt kabul ederken Anaakım Milliyetçiler Kürtlerin özbeöz Türk olduğunu iddia etmiş, Anaakım İslâmcılar ise Kürtleri İslâm-Türk milletinin unsuru şeklinde ele alırken Radikal İslâmcılar da Kürtlerin İslâm Ümmetinin bir parçası olduğunu öne sürmüştür.

Bu tezde Weberyen anlamda ideal-tip oluşturma çerçevesinde uç sağ kategorilere ayrıştırılmış ve böylece uç sağın Soğuk Savaş sürecinde Kürt meselesine dair söyleminin daha kolay bir şekilde anlaşılması amaçlanmıştır. Bu çerçevede Türkiye’de milliyetçiler Seküler Türkçü-Turancılar ve Anaakım Milliyetçiler olmak üzere, İslâmcılar da Anaakım İslâmcılar ve Radikal İslâmcılar olmak üzere uç sağ toplam dört kategoriye ayrılmıştır. Ancak bu dört kategori arasında geçişgenlikler ve gri bölgeler olup bu tezde bu gri bölgelere dikkat edilmeye çalışılmıştır. Örneğin Seküler Türkçü-Turancılar’ın önemli şahsiyetleri Nihal Atsız ve Nejdet Sançar, zaman zaman Anaakım Milliyetçiler’in yayın organları olan *Millî Yol* ve *Millî Hareket*’te yazmışlardır. Benzer şekilde Radikal İslâmcılar’ın önemli ismi Selahiddin Eş Çakırgil de Anaakım İslâmcılar’ın yayın organı *Sebil*’de yazılar kaleme almıştır. Ayrıca bu tezde ele alınan dört kategori de uç sağ şeklinde değerlendirilmekte olup Anaakım Milliyetçiler ve Anaakım İslâmcılar uç sağın merkezini, Radikal İslâmcılar ve Seküler Türkçü-Turancılar ise uç sağın ucunu temsil etmektedirler.

Uç sağın incelenen veriler ışığında, Soğuk Savaş sürecinde Kürt meselesini genel olarak güvenlik, kimlik ve kalkınma çerçevesinde tartıştığı söylenebilir. Ayrıca Cumhuriyet boyunca iktidarların Kürt meselesine yaklaşımı da bu üç eksen etrafında olmuştur: Örneğin, erken Cumhuriyet döneminde çıkan isyanlar, “güvenlik”

¹ Uç sağ, Kürt Hareketi aktivistlerini hatta kimi solcuları, genellikle “Kürtçü” ya da “komünist-Kürtçü” şeklinde ele almıştır. Dolayısıyla bu çalışmada kullanılan “Kürtçü”, “komünist” ve “komünist-Kürtçü” ifadeleri, uç sağın nitelenmesi olup sürekli tırnak içinde gösterilmeyecektir.

politikaları çerçevesinde ele alınmış ve bastırılmış; çok partili hayata geçişle birlikte özellikle merkez sağ iktidarları Kürt meselesini, Doğu'nun geri kalmışlığı şeklinde ele almış ve bölgeye yönelik "kalkınma" politikaları uygulamış; Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) dönemi uygulanan barış sürecinde ise Kürt meselesi "kimlik" üzerinden ele alınmıştır. Uç sağın dört kategorisinin Soğuk Savaş sürecinde "güvenlik, kimlik ve kalkınma" eksenleri çerçevesinde Kürt meselesine dair söylemini şu şekilde özetleyebiliriz:

(i) Seküler Türkçü-Turancılar, Nihal Atsız'ın öncülüğünde 1930'larda görünür olmaya başlamış, 1970'lerin başına kadar varlığını sürdürmüş ve Anaakım Milliyetçiler'in Türk-İslâm Sentezi'ni benimsemesiyle Türkiye'deki milliyetçilik içerisinde kıyıda kalmışlardır. Seküler Türkçü-Turancılar, genel olarak Kürt meselesine güvenlik çerçevesinde yaklaşmış ve bu meselenin Ruslar,² Amerikalılar, İngilizler gibi dış tehditlerle ve Türkiye İşçi Partisi (TİP), Devrimci Doğu Kültür Ocakları (DDKO), siyasi ümmetçiler, komünistler gibi iç tehditlerle yaratıldığını ve kışkırtıldığını öne sürmüşlerdir. Seküler Türkçü-Turancılar, uç sağ içerisinde Kürt meselesine ilk dikkat çekenlerden olmuş, özellikle 1950'lerdeki yazdıklarıyla Kürtlerin bir an önce asimile edilmesi gerektiğini iddia etmişlerdir. Bu süreçte Kürtlerin kimliğini tanımak yerine onları Türk kabul etmiş ve onların içindeki "Türklüğü" çıkarma çabasında olmuşlardır. Bu kesim, 1960 sonrası süreçte "Kürtçülük" hareketinin "palazlandığını" öne sürmüş ve Kürt kimliğini tanımış ancak Kürt meselesine çözüm olarak Kürtlerden "sessiz" olmalarını, Kürtçülük ile uğraşmamalarını ve bu topraklarda Türklerin hâkimiyetini kabul etmelerini istemiş aksi halde onları soykırımla tehdit etmişlerdir. Seküler Türkçü-Turancılar, Kürt meselesini "kalkınma"yla ilişkili bir sorun olarak algılamamış, zira onlara göre Doğu'nun geri kalmasının gerekçesi "aşağı ırk" Kürtlerin "tembel" olmalarıdır.

(ii) Anaakım Milliyetçiler, çok partili hayata geçişle birlikte ortaya çıkmış, Soğuk Savaş sürecinde parti olarak Millet Partisi (MP)-Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi

² Soğuk Savaş sürecinde Rusya yerine Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) bulunmakla birlikte uç sağ, Sovyetler'i çoğu zaman Ruslar ya da Rusya şeklinde anmıştır. Bu çerçevede bu tezde kullanılan Ruslar veya Rusya ile kast edilen SSCB veya Sovyetler'dir.

(CKMP)-Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) çizgisiyle varlık göstermiş ve Türkiye’de milliyetçilik ideolojisinde anaakımı temsil etmişlerdir. Ayrıca 1950’lerde Türk Milliyetçiler Derneği, 1960’lar ve 1970’lerde Komünizmle Mücadele Dernekleri (KMD) ve Ülkü Ocakları bu kesimin önemli yapılarıdır. Anaakım Milliyetçiler, genel olarak Kürt meselesine güvenlik çerçevesinde yaklaşmış ve bu meselenin Ruslar, Amerikalılar, İngilizler gibi dış tehditlerle ve TİP, Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), DDKO, siyasi ümmetçiler, komünistler gibi iç tehditlerle yaratıldığını ve kışkırtıldığını öne sürmüşlerdir. Anaakım Milliyetçiler, Seküler Türkçü-Turancılar’la birlikte uç sağ içerisinde Kürt meselesini ilk tartışanlardandır. Bu kesim, 1940’ların sonundan itibaren Kürt meselesini ele almış ve ön uyarı bağlamında Kürtlere değinmiş ve onların asimile edilmesi gerektiği çerçevesinde devleti uyarılmışlardır. Anaakım Milliyetçiler, Kürtlerin özbeöz Türk olduklarını iddia etmişler ve onları Türk-İslâm Sentezi’nin bir parçası olarak ele almışlardır. Bu kesim, Kürtlerin kendilerini Kürt “sanmasında”, dış mihrakların etkili olduğunu düşünmekte ve onlara karşı Kürtlerin Türk olduğu tezini “bilimsel” bir şekilde kanıtlamaya çalışmaktadır. Anaakım Milliyetçiler, Doğu’nun geri kalmışlığını kabul etmiş ve kalkındırılması için adımların atılmasını istemiş ve bu çerçevede Kürt meselesini, “kalkındırılması gereken geri kalmış bölge” şeklinde algılamışlardır.

(iii) Anaakım İslâmcılar, 1940’larla birlikte belirgin olmaya başlamış, ilk olarak merkez sağ partilerde hizip olarak var olmuş, 1960’ların sonunda müstakil hale gelerek Millî Nizam Partisi (MNP)-Millî Selamet Partisi (MSP) adı altında partileşmişlerdir. Ayrıca Millî Türk Talebe Birliği (MTTB), Mücadeleciler bu kesimin Soğuk Savaş sürecinde önemli yapıları olmuştur. Anaakım İslâmcılar, genel olarak Kürt meselesine güvenlik çerçevesinde yaklaşmış, bu meselenin Ruslar, Yahudiler, Ermeniler, İngilizler gibi dış tehditlerle ve TİP, CHP, DDKO, kavmiyetçiler, komünistler gibi iç tehditlerle yaratıldığını ve kışkırtıldığını öne sürmüşlerdir. Bu kesim, Kürt meselesiyle Kürt Hareketi’nin yükselişine paralel şekilde 1960 sonrası ilgilenmeye başlamışlardır. Anaakım İslâmcılar, Kürt meselesinin oluşmasında Cumhuriyet döneminde uygulanan politikalarla İslâm’dan uzaklaşılmasının, Kürtlere zulmedilmesinin ve Doğu’nun geri bırakılmasının etkili olduğunu söylemektedirler. Bu çerçevede erken Cumhuriyet

dönemi CHP'sini Kürt meselesinin oluşmasına neden olmakla eleştirmişlerdir. Soğuk Savaş sürecinde Anaakım İslâmcılar, Kürtlerin varlığını zaman zaman kabul etmiş, zaman zaman ise inkâr etmiş ancak onları genellikle Türklükle ilişkilendirmiş ve Kürt meselesine çözüm olarak İslâm'ı önermişlerdir. Bu kesim, genel olarak Kürtleri “İslâm-Türk milliyetçiliğinin unsuru” olarak kabul etmişlerdir. Anaakım İslâmcılar, Doğu'nun geri bırakıldığını söylemiş ve bir an önce kalkındırılması için Doğu'ya özel kalkınma planı uygulanması gerektiğini savunmuşlardır.

(iv) Radikal İslâmcılar, 1970'lerin ortalarında Anaakım İslâmcılar'dan ayrılarak oluşmuş ve gençlik merkezli olup beynelmilel bir İslâm devleti kurmayı amaçlamışlardır. Ayrıca Akıncılar Derneği bu kesimin önemli yapısıdır. Radikal İslâmcılar, “beynelmilel İslâm” anlayışı çerçevesinde sadece Türkiye'deki Kürtlerle değil Irak ve İran'daki Kürtlerle de ilgilenmişlerdir. Bu kesim, genel olarak Kürt meselesine güvenlik ekseninde yaklaşmış, dış mihrakların kavmiyetçilik fikriyle İran ve Irak'taki Kürtler de dâhil olmak üzere, Kürt-Türk-Arap-Acem ayrımı çıkarmaya çalıştığını iddia etmiştir. Radikal İslâmcılar, Kürt meselesinin oluşmasında Cumhuriyet döneminde uygulanan politikalarla İslâm'dan uzaklaşılmasının, Kürtlere zulmedilmesinin ve Doğu'nun geri bırakılmasının etkili olduğunu söylemektedirler. Bu kesim genel olarak Kürtlerin varlığını kabul etmiş ve Kürt meselesine çözüm olarak İslâm'ı önermiştir. Radikal İslâmcılar, “kalkınma” meselesine çok vurgu yapmamış zira kurulmasını istedikleri İslâm Devleti'nde Kürt-Türk-Acem-Arap vs. herkesin eşit olacağını ve dolayısıyla Kürt meselesinin de çözüleceğini düşünmektedirler.

Tezin Konusu ve Kapsamı: Soğuk Savaş

Bu tez çalışması Soğuk Savaş döneminde uç sağın Kürt meselesine dair söylemine odaklanmaktadır. Dolayısıyla bu tez, Soğuk Savaş sürecini kapsamakta ve uç sağ, Soğuk Savaş düşünce sistemi çerçevesinde Kürt meselesine dair politikalarını belirlemektedir.

İkinci Dünya Savaşı sonrası döneme bakıldığında, genel olarak dünya genelinde geçiş sürecinin yaşandığı gözlemlenmektedir. İki kutuplu yeni bir dünya düzeni kurulmuş ve 1980'lerin sonlarına kadar devam edecek olan Soğuk Savaş dönemi başlamıştır. Bu

iki kutuplu dünyada Amerika Birleşik Devletleri (ABD) kapitalist kesimin, SSCB ise sosyalist dünyanın öncülüğünü yapacaktır. Soğuk Savaş, kavram olarak ABD ve SSCB arasında gelişen düşmanca ilişkileri ve ideolojik çatışmayı tanımlamakta ve ikili arasındaki bu çatışma kendisini askerî eylemlerle değil ekonomik baskı, propaganda ve silahlanma yarışıyla göstermektedir (Keskin, 2009, s. 536).

Bu iki kutuplu dünya, Türkiye'yi de kapsamına almıştır. Bu aşamada yeni dünya düzenine uyum kapsamında CHP iktidarı, hem ekonomik hem de siyasal liberalleşmeye gitmiştir. SSCB'nin Yalta Konferansı'ndan bir süre sonra Türkiye'den toprak ile savaşta ve barışta Boğazlardan geçiş hakkı istemesi, Türkiye'yi ABD'nin başını çektiği cepheye yanaştırmada tetikleyici rol oynadığı söylenebilir (Koçak, 2010, s. 827). Türkiye gerek Sovyetler'in bu tehdidini gerekse "içerideki komünistlerin düzeni yıkmaya çalıştığını" başka bir ifadeyle içeriden ve dışarıdan komünizm tehdidiyle kuşatıldığını iddia ederek Truman Doktrini çerçevesinde ABD'den askerî ve ekonomik yardım almıştır. Nitekim Truman Doktrini'ni Soğuk Savaş'ın başladığını gösteren bir işaret fişeği olarak yorumlayabiliriz. Amerikan dış politikası da bu doktrinle birlikte antikomünizm temelli hale gelmiştir (Sander, 2007, s. 257). Bu doktrin, Yunanistan ve Türkiye'deki "komünist" tehlikesini bertaraf edip onları "güvenli" ülkeler haline getirerek SSCB'yi çevreleme politikası kapsamında kuşatma özelliği olsa da esasında kendisini "hür dünya"da konumlandıran her ülke üzerinde ABD'nin hegemonyasını kurumsallaştırma amacını taşıdığı ileri sürülebilir. Türkiye Truman Doktrini ve sonradan Marshall yardımları, nihayetinde ise NATO'ya üye olarak "tutsak komünist" dünyaya karşı kendisini "hür demokrat" cepheye konumlandırmıştır. Bu dönemde "hür dünya"nın ideolojisi şeklinde belirtebileceğimiz antikomünizmi de uygulamaya başlamıştır.

Soğuk Savaş dönemi boyunca "hür dünya"nın ideolojisinin "antikomünizm" olduğu ve ABD'nin teşvikiyle antikomünizmin sürekli gündemde tutulduğu söylenebilir. ABD'nin buradaki amacının, bir yandan komünizme karşı bir koruma kalkanı oluşturmak beri yandan da komünizm tehdidini canlı tutarak kendi etrafında bir müttefik ruhu, çevresini sadece kendisinin koruyabileceği (izlenimi yarattığı) bir

dayanışma çemberi yaratmak olduğu söylenebilir. Literatüre *McCarthyism* olarak da geçen komünizmle mücadele, ABD'nin etkisi altında olan diğer ülkeler gibi Türkiye'de de yer bulmuştur. Türkiye, Truman Doktrini öncesi görece bağımsız bir dış politika izlerken doktrin sonrası ABD etkisinde bir dış politika izlemeye başlamıştır. Meclis'te 01.09.1947'de Hükümet adına konuşan Nihat Erim, “Bugün Türkiye'nin ve Türkiye ile beraber dünyanın maruz bulunduğu tehlike, açıkça bu kürsüden ifade edebilirim ki, Amerika Birleşik Devletlerinin yardımı olmadan önlenemez... Bu vesika [Truman Doktrini], bundan sonra, Türk-Amerikan yaklaşmasının ve münasebetlerinin inkişafının temel taşı telakki edilmelidir” sözleri ile Truman Doktrini ve ABD yardımlarının önemine dikkat çekmektedir (*TBMM Tutanak Dergisi*, Cilt: 6, 01.09.1947, s. 552-556). Basın ve genel olarak siyasî partiler bu doktrini sıcak karşılamış, sözgelimi *Cumhuriyet* gazetesi 13 Mart 1947 tarihinde “Truman'ın Tarihi Nutku” manşetiyle çıkmıştır. Tüm bunlarla Türkiye Batı kutbunda yer almış ve Sovyetler ve onun sistemi, komünizme karşı kendini konumlandırmıştır. Soğuk Savaş sürecinde antikomünizm sistematik bir hareket haline gelmiş ve Türkiye'de iktidar ve muhalefet kendi aralarındaki mücadeleye rağmen antikomünizm ortak paydasında birleşmişlerdir (Örnek, 2015, s. 64).

Soğuk Savaş'la birlikte Türkiye'nin dış düşmanı, başka bir ifadeyle “dış mihrakı” da değişmiştir. Öncesinde İngiltere başta olmak üzere “Batılı ya da emperyalist devletler ülkemizi karıştırmak istiyor” tezi işlenirken Soğuk Savaş'la birlikte yeni dış mihrak, Sovyetler ve komünizm olmuştur. Batılı devletler 1945-1980 yılları arasında ya da Ruslar 1945 öncesinde de dönem dönem dış mihrak olarak kodlanmıştır. Ancak Soğuk Savaş sürecinde Batılı devletlerle ittifak yapan Türkiye, zaman zaman Batılı devletleri hedef gösterse de esas olarak Rusları dış mihrak olarak belirlemiştir. Sadece uç sağ değil resmî devlet söyleminde de Ruslar, Türkiye'yi karıştırmak isteyen “dış mihraklar” olarak ilan edilmiştir. Soğuk Savaş sürecinde Ruslar ve komünizm temel düşman ilan edilmiş ve amaçlarının Türkiye'nin bekasını tehdit etmek olduğu öne sürülmüştür. Bu çerçevede Ruslar ve komünizmle mücadele “millî dava” şeklinde ele alınmıştır. Dolayısıyla Soğuk Savaş sürecinde gerek muhalefet ve iktidardaki siyasî partilerde gerekse ordu, yargı gibi devletin bütün kurumlarında temel belirleyicinin

antikomünizm olduğu söylenebilir. Uç sağ da bu süreçte dünyaya antikomünizm penceresinden bakacak Kürt meselesini genel olarak komünizmle ve Ruslarla ilişkilendirecektir.

Türkiye’de uç sağ ve Kürt meselesinin temel aktörleri Soğuk Savaş ikliminde ortaya çıkmış ve düşünce sistemlerini bu iklim belirlemiştir. Son 20 yıldır Türkiye’yi yönetmekte olan Anaakım İslâmcılığın temsilcisi Millî Görüş ve Anaakım Milliyetçiliğin temsilcisi Ülkücü Hareket kadroları da bu dönemde yetişmişlerdir. Ayrıca PKK ve Türkiye’de Kürt Hareketi’nin siyasi partileri de Soğuk Savaş ikliminde şekillenmişlerdir. Dolayısıyla Türkiye’yi yöneten uç sağ kadroları ile Türkiye’nin temel problemlerinin başında gelen Kürt meselesinin aktörleri Soğuk Savaş sürecinde yetişmiştir. Bu çerçevede Soğuk Savaş sürecinde uç sağ ve Kürt meselesini incelemek, günümüzü de anlamlandırmada yardımcı olabilmektedir.

Ayrıca Soğuk Savaş süreci, görece Kürt meselesinin şiddetten uzak bir şekilde ele alındığı bir dönemdir. Kürt meselesi ortaya çıktığından beri genel olarak dört ana döneme ayrılabilir: (i) Osmanlı’nın son dönemindeki Bedirhan Bey ve Şeyh Ubeydullah isyanları dönemi, (ii) erken Cumhuriyet dönemindeki Şeyh Said ve Ağrı isyanları ve Dersim Tedibi dönemi, (iii) 1945-1980 yılları arası siyasi mücadelenin ağırlıkta olduğu ve görece şiddetin olmadığı dönem ve (iv) son olarak 1980 sonrası PKK, diaspora ve legal siyasi partiler (günümüzde Halkların Demokratik Partisi (HDP)) dönemi.³ Şiddetin olduğu dönemlerde Kürt meselesinin çözümüne yönelik fikirler öne sürülmekte ve tartışmalar yürütülmekle birlikte şiddet, her zaman tartışmayı gölgeleme potansiyeline sahip olmakta ki bu sebeple Kürt meselesi daha çok devlet –ve Türk sağ- nezdinde “güvenlik” politikaları çerçevesinde ele alınmakta, “isyanlar” bastırılmaya çalışılmaktadır. Ancak 1945-1980 yılları arasında şiddetin olmaması, Kürt meselesine dair fikirlerin ve tartışmaların ön planda olduğu ortamı

³ Bu tez için Kürt meselesinin dönemselleştirmesi oluşturulken Hamit Bozarslan’ın ortaya koyduğu çerçeveden esinlenilmiştir. Bozarslan, geç Osmanlı ve Meşrutiyet sürecini Kürt milliyetçiliğinin olduğu dönem olarak ele almakta, erken Cumhuriyet’i isyanlar dönemi olarak tartışmakta, 1938-1959 arasını “sessizlik yılları” şeklinde değerlendirmekte, 1959-1975 arasını Kürt milliyetçiliğinden Kürt Hareketi’ne geçiş ve sosyal muhalefet dönemi olarak yorumlamakta, 1975 sonrasını ise şiddete kayış şeklinde sınıflandırmaktadır (2009).

sağlamış, “güvenlik” politikaları dışındaki öneriler daha net bir şekilde gündeme gelme potansiyeline sahip olmuştur. Kürt meselesi açısından 1945-1980 yılları arasının bu özelliği, bu çalışmada bu dönem aralığının seçilmesinde etkili olmuştur. Bu tez çalışması, Kürt meselesinde görece şiddetin olmadığı 1945-1980 yıllarına odaklanmaktadır.

Tezin Yöntemi

1945-1980 yılları arası uç sağın Kürt meselesine bakışını inceleyen bu tez, nitel (*qualitative*) bir araştırma olup konuyla ilgili birincil ve ikincil kaynaklara dayanarak hazırlanmıştır. Nitel araştırma yapılmasının nedeni, uç sağa ait dergi ve gazetelerin incelemesine, Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) tutanaklarının taranmasına ve uç sağın önde gelenlerin görüşlerine dayanarak uç sağın Kürt meselesine bakışını kapsamlı bir şekilde ortaya koymaktır. Birincil kaynak olarak 1945-1980 yılları arası neşredilen milliyetçi ve İslâmcı dergi ve gazeteler incelenmiş, TBMM Tutanakları taranmış ve konuyu bilen uzman kişilerle mülakatlar yapılmıştır. Bunların yanı sıra 1945-1980 yılları arasında İslâmcı veya milliyetçi hareket içerisinde yer almış kişilerin anıları da tezin şekillenmesinde etkili olmuştur.

Bu tezin temel çerçevesi, incelenen uç sağ yayınlarından elde edilen veriler ışığında çizilmiştir. Bu tez için 1945-1980 yılları arasında yayımlanan toplam 35 dergi ve gazete incelenmiş olup uç sağın kategorilerine göre ele alınan yayınlar şunlardır:

(i) Seküler Türkçü-Turancılar: *Orkun* (1950-1952), *Orkun* (1962-1964) ve *Ötüken* (1964-1975).

(ii) Anaakım Milliyetçiler: *Serdengeçti* (1947-1962), *Toprak* (1954-1979), *Millî Yol* (1962), *Millî Hareket* (1966-1971), *Devlet* (1969-1978), *Ayşe-Töre* (1969-1980), *Genç Arkadaş* (1975-1979), *Hasret* (1975-1979), *Nizâm-ı Âlem* (1979) ve *Kon* (1979).

(iii) Anaakım İslâmcılar: *Hareket* (1939-1980), *Büyük Doğu* (1943-1978), *Sebilürreşad* (1948-1965), *İslâm Dünyası* (1952-1954), *İslâm* (1956-1965), *Hilâl* (1958-1980), *Yeni İstiklâl* (1960-1966), *Millî Gençlik* (1965-1969), *Bugün* (1966-1980), *Millî Gençliğin Sesi* (1969-1971), *Yeniden Millî Mücadele* (1970-1980), *Millî*

Gazete (1973-1980), *Çatı* (1975-1978), *Büyük Gazete* (1976-1980) ve *Sebil* (1976-1980).

(iv) Radikal İslâmcılar: *Gölge* (1975-1978), *Akıncı Güç* (1976-1978), *Şûrâ* (1978), *Tevhid* (1978-1979), *İslâmî Hareket* (1978-1980), *Hicret* (1979-1980) ve *Akıncılar* (1979-1980).

Bu yayınlardan *Ötüken*, *Devlet*, *Sebil*, *Millî Hareket*, *Yeniden Millî Mücadele*'de Kürt meselesi yoğun bir şekilde tartışılırken *Sebilürreşad*, *İslâm Dünyası*, *Hareket*, *İslâm*, *Hilâl*'de ise bu konu ele alınmamış ya da görmezlikten gelinmiştir. Gazete ve dergi taramaları Eylül 2018 - Mayıs 2019 arasında çoğunlukla Millî Kütüphane ve TBMM Kütüphanesi'nde gerçekleştirilmiştir.

Bu tez için incelenen birincil kaynaklar arasında 1945-1980 yılları arası TBMM Tutanakları da bulunmaktadır. Tutanaklar, Ağustos-Ekim 2018 arasında incelenmiş olup bu tutanaklarda, milliyetçi ve İslâmcıların Kürt meselesine dair söylemleri dikkate alınmıştır. TBMM Tutanakları, dergi ve gazete incelemesinden sonra taranmış, bu çerçevede dergi ve gazetelerden elde edilen veriler ışığında anahtar kelimeler belirlenmiştir. TBMM Tutanak taramasında, “Kürt, Kürtçülük, bölücü, komünist, komünizm, komünist-Kürtçü, Doğu, Güneydoğu, dış mihrak, Sovyetler, Barzani, kalkınma, Said-i Nursi, MHP, MSP, MNP, Erbakan, Türkeş, TİP, Aybar, Doğu Mitingleri, halklara özgürlük, Kürdara azadi, komando, eşkıya, DDKO, TÖB-DER, TRT, Nihal Atsız, *Ötüken*, *Millî Yol*, İsmet Tümtürk” gibi anahtar kelimeler kullanılmıştır. Tarama, TBMM'nin web sitesinden online bir şekilde gerçekleştirilmiştir.⁴

Birincil kaynak taramasına ek olarak tez için toplam 9 kişiyle yüz yüze yarı-yapılandırılmış mülakat gerçekleştirilmiştir. Bu mülakatlar, Kasım-Aralık 2018 tarihleri arasında Ankara'da yapılmış ve ses kayıt cihazıyla kayıt altına alınmıştır. Görüşmeler 45 dakika ile üç saat arası sürmüştür. Görüşmeler, dergi ve gazete ve TBMM Tutanakları tarandıktan sonra gerçekleştirilmiş, böylece taramalardan elde

⁴ TBMM Tutanakları için bkz.

https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_dergisi_pdfler.meclis_donemleri?v_meclisdonem=0 (Erişim Tarihi: 01.11.2018).

edilen sonuçları kontrol etme ve eksik kalan yerleri doldurma imkânı elde edilmiştir. Mülakatlar aracılığıyla kişilerin o döneme dair görüşlerine ve deneyimlerine ışık tutulması ve böylece bu tezin zenginleştirilmesi amaçlanmıştır. Görüşülecek kişiler belirlenirken 1945-1980 döneminde uç sağıın önde gelen kişilerinin seçilmesine dikkat edilmiştir.

Kişiler seçilirken tezin dönem aralığı olan 1945-1980 yılları temel alınmıştır. Mülakatlar çerçevesinde Lütfü Şehsuvaroğlu, Sami Bal, İskender Öksüz, Sadi Somuncuoğlu, Fahrettin Dağlı, İrfan Küçükköy, Ömer Vehbi Hatipoğlu, Atik Ağdağ ve Fethullah Erbaş ile görüşülmüştür. Küçükköy hariç diğer kişilerle yüz yüze mülakat yapılmıştır. Küçükköy'le ise kendisi Konya'da ikamet ettiği için telefon aracılığıyla görüşülmüştür. Bu çerçevede milliyetçi hareketle ilişkisi bağlamında 1970'li yıllarda Ülkü Ocakları Başkanlığı yapan Sami Bal ve Lütfü Şehsuvaroğlu ile mülakat yapılmıştır. Şehsuvaroğlu'nun Kürt meselesini ele alan *Kürtler Nasıl Türk Olur: Kürt Sorununa Türk Tarih Felsefesi Açısından Bir Yaklaşım* (2008) adlı bir de kitabı bulunmaktadır. MHP'nin yayın organları *Devlet ve Töre*'yi çıkartanlar arasında yer alan İskender Öksüz ile mülakat yapılmıştır. 1970'lerde MHP milletvekilliği ve bakanlık yapan Sadi Somuncuoğlu da görüşülenler arasındadır. MHP genel başkan yardımcılığı da yapan Somuncuoğlu, 1970'lerde partinin politikalarını belirleyen kişilerdendir. Mücadeleciler çerçevesinde, kurucularından olan, İrfan Küçükköy ile harekete 1970'lerde katılan Fahrettin Dağlı ile mülakat yapılmıştır. 1970'li yıllarda Mücadeleciler'in üyesi olan sonrasında ise Millî Görüş'e katılan ve 1990'lı yıllarda Millî Görüş'ün Kürt meselesinin politikalarını belirleyen kişilerden olan Ömer Vehbi Hatipoğlu da görüşülenler arasındadır. Hatipoğlu, gençlik döneminde Millî Görüş'ün aktivisti olmuş, 1990'lı yıllarda ise Diyarbakır milletvekilliği yapmıştır. Ayrıca Hatipoğlu, Kürt meselesini konu alan *Bir Başka Açıdan Kürt Sorunu* (1992), *Kürt Sorununda Ezber Bozmak* (2008) ve *İslâmcıların Kürt Sorunu Algısı* (2015) adlı kitapların yazarıdır. Hatipoğlu'nun yanı sıra Millî Görüş'ten Fethullah Erbaş ile mülakat yapılmıştır. Erbaş, 1970'lerde Millî Görüş'e katılmış, 1980'li yıllarda Refah Partisi'nden Van Belediye Başkanı seçilmiş, 1990'larda ise Van'dan milletvekili seçilmiştir. Mülakatlar çerçevesinde son olarak ise Millî Görüş'ün günümüzdeki

temsilcisi Saadet Partisi'nin (SP) Genel Başkan Yardımcısı olan Atik Ağdağ ile görüşülmüştür. Ağdağ, SP'nin Kürt meselesine yönelik söylemini belirleyen kişilerdendir.

Giriş ve sonuç bölümlerinin yanı sıra beş bölümden oluşan bu tezin birinci bölümü, bu çalışmanın kavramsal ve tarihsel/siyasal arka planını oluşturmaktadır. Bu çerçevede ilk olarak uç sağ kavramı incelenecek, uç sağın genel özellikleri ortaya konacak ve merkez sağ ile farkı belirginleştirilecektir. Sonrasında ise Kürt meselesinin bu topraklarda ortaya çıkışı, temel olayları ve Soğuk Savaş sürecindeki temel aktörleri ele alınacaktır.

Bu çalışmanın ikinci bölümünde Soğuk Savaş sürecinde Seküler Türkçü-Turancılar'ın güvenlik, kimlik ve kalkınma eksenleri etrafında Kürtlere bakışı anlatılacaktır. Seküler Türkçü-Turancılar genel olarak Kürt meselesine güvenlik çerçevesinde yaklaşmış ve bu meselenin Ruslar, Amerikalılar, İngilizler gibi dış tehditlerle ve Yeni Türkiye Partisi (YTP), TİP, siyasi ümmetçiler, komünistler gibi iç tehditlerle yaratıldığını ve kışkırtıldığını öne sürmüşlerdir. Bu kesim, uç sağ içerisinde Kürt meselesine ilk dikkat çekenlerden olmuş, özellikle 1950'lerdeki yazdıklarıyla Kürtlerin bir an önce asimile edilmesi gerektiğini iddia etmişlerdir. Seküler Türkçü-Turancılar 1960 sonrası süreçte Kürtçülük hareketinin "palazlandığını" öne sürmüş ve Kürt kimliğini tanımış ancak Kürt meselesine çözüm olarak Kürtlere "sessiz" olmalarını, Kürtçülük ile uğraşmamalarını ve bu topraklarda Türklerin hâkimiyetini kabul etmelerini istemiş aksi halde onları soykırımla tehdit etmişlerdir. Bu kesim ayrıca Kürt meselesini "kalkınma"yla ilişkili bir sorun olarak algılamamış, zira onlara göre Doğu'nun geri kalmasının gerekçesi "aşağı ırk" Kürtlerin "tembel" olmalarıdır.

Bu çalışmanın üçüncü bölümünde Soğuk Savaş sürecinde Anaakım Milliyetçiler'in güvenlik, kimlik ve kalkınma eksenleri etrafında Kürtlere bakışı anlatılacaktır. Bu kesim, genel olarak Kürt meselesine güvenlik çerçevesinde yaklaşmış ve bu meselenin Ruslar, Amerikalılar, İngilizler gibi dış tehditlerle ve TİP, CHP, DDKO, siyasi ümmetçiler, komünistler gibi iç tehditlerle yaratıldığını ve kışkırtıldığını öne sürmüşlerdir. Anaakım Milliyetçiler, Seküler Türkçü-Turancılar'la birlikte uç sağ

içerisinde Kürt meselesini ilk tartışanlardandır. Bu kesim, 1940'ların sonundan itibaren Kürt meselesini ele almış ve ön uyarı bağlamında Kürtlere değinmiş ve onların asimile edilmesi gerektiği çerçevesinde devleti uyarmışlardır. Anaakım Milliyetçiler, Kürtlerin özbeöz Türk olduğunu iddia etmiş ve onları Türk-İslâm Sentezi'nin bir parçası olarak ele almışlardır. Bu kesim, Kürtlerin kendilerini Kürt sanmasında, dış mihrakların etkili olduğunu düşünmekte ve onlara karşı Kürtlerin Türk olduğu tezini "bilimsel" bir şekilde kanıtlamaya çalışmaktadırlar. Anaakım Milliyetçiler, Doğu'nun geri kalmışlığını kabul etmiş ve kalkındırılması için adımların atılmasını istemiş ve bu çerçevede Kürt meselesini, "kalkındırılması gereken geri kalmış bölge" şeklinde algılamışlardır. Bu kesim, dış ve iç tehditlerin Doğu'nun geri kalmışlığını istismar ettiğini belirtmiş ve bunu önlemek için bir an önce için Doğu'nun kalkındırılması gerektiğini ifade etmiştir.

Bu çalışmanın dördüncü bölümünde Soğuk Savaş sürecinde Anaakım İslâmcıların güvenlik, kimlik ve kalkınma eksenleri etrafında Kürtlere bakışı anlatılacaktır. Anaakım İslâmcılar, genel olarak Kürt meselesine güvenlik çerçevesinde yaklaşmış, bu meselenin Ruslar, Yahudiler, Ermeniler, İngilizler gibi dış tehditlerle ve TİP, CHP, DDKO, kavmiyetçiler, komünistler gibi iç tehditlerle yaratıldığını ve kışkırtıldığını öne sürmüşlerdir. Anaakım İslâmcılar, Kürt meselesiyle Kürt Hareketi'nin yükselişine paralel şekilde 1960 sonrası ilgilenmeye başlamışlardır. Bu kesim Kürt meselesinin oluşmasında Cumhuriyet döneminde uygulanan politikalarla İslâm'dan uzaklaşılmasının, Kürtlere zulmedilmesinin ve Doğu'nun geri bırakılmasının etkili olduğunu söylemektedir. Soğuk Savaş sürecinde Anaakım İslâmcılar, Kürtlerin varlığını zaman zaman kabul etmiş, zaman zaman ise inkâr etmiş ancak onları genellikle Türklükle ilişkilendirmiş ve Kürt meselesine çözüm olarak İslâm'ı önermişlerdir. Bu kesim, genel olarak Kürtleri "İslâm-Türk milliyetçiliğinin unsuru" olarak kabul etmiş ve "İslâm-Türk Sentezi" vurgusu yapmıştır. Anaakım İslâmcılar'ın uç sağ içerisinde Kürt meselesinde "kalkınma"ya en fazla vurgu yapan kesim olduğu söylenebilir. Bu kesim ayrıca, MSP'yle iktidar ortağı olduğu dönemde kalkınma fikrini görece uygulamış, Doğu'da birçok tesisin temelini atmıştır.

Bu çalışmanın son bölümünde Soğuk Savaş sürecinde Radikal İslâmcılar'ın güvenlik, kimlik ve kalkınma eksenleri etrafında Kürtlere bakışı anlatılacaktır. Radikal İslâmcılar, genel olarak Kürt meselesine güvenlik ekseninde yaklaşmış, dış mihrakların kavmiyetçilik fikriyle İran ve Irak'taki Kürtler de dâhil olmak üzere, Kürt-Türk-Arap-Acem çıkarmaya çalıştığını iddia etmişlerdir. Kimi komünist-Kürtçü iç dinamiklerin/iç tehditlerin de dış mihraklara yardım ettiğini öne sürmüşlerdir. Bu kesim Kürt meselesini, dış ve iç tehditlerin kavmiyetçilik aracılığıyla (Kürt) Müslümanı (Türk) Müslümandan ayırma çabası olarak değerlendirmektedir. Radikal İslâmcılar, Kürt meselesinin oluşmasında Cumhuriyet döneminde uygulanan politikalarla İslâm'dan uzaklaşılmasının, Kürtlere zulmedilmesinin ve Doğu'nun geri bırakılmasının etkili olduğunu söylemektedirler. Bu kesim genel olarak Kürtlerin varlığını kabul etmiş ve Kürt meselesine çözüm olarak İslâm'ı önermiştir. Radikal İslâmcılar, Kürt meselesinde "kalkınma"ya doğrudan vurgu yapmamış ancak kurulmasını istedikleri İslâm Devleti'nde Kürt-Türk-Acem-Arap vs. herkesin eşit olacağını ve dolayısıyla Kürt meselesinin de çözüleceğini söylemişlerdir.

1. BÖLÜM: KAVRAMSAL VE TARİHSEL/SİYASAL ARKA PLAN

Bu bölüm, 1945-1980 yılları arası uç sağın Kürt meselesine bakışını ele alan bu tez çalışmasının kavramsal ve tarihsel/siyasal arka planını oluşturmaktadır. Bu çerçevede ilk olarak uç sağ kavramı incelenecek, uç sağın genel özellikleri ortaya konacak ve merkez sağ ile farkı belirginleştirilecektir. Sonrasında ise Kürt meselesinin bu topraklarda ortaya çıkışı, temel olayları ve Soğuk Savaş sürecindeki temel aktörleri ele alınacaktır.

1.1. TÜRK SAĞININ UÇ HALİ

İlk olarak belirtmelidir ki, bu çalışmada İslâmcılar ve milliyetçiler, “müfrit sağ”, “aşırı sağ” ya da “radikal sağ” kavramları yerine “uç sağ” olarak tanımlanmıştır. Zira “müfrit” ve “aşırı” içerisinde olumsuz değer yargısı içerdiğinden, “radikal” ise günümüzde daha çok 1980 sonrası özellikle Avrupa’daki “aşırı sağ” (*far right*) partileri tanımladığından dolayı tercih edilmemiştir. Bu çalışmada, Türk sağı içerisinde merkezin (muhafazakarlık) dışındaki akımları (İslâmcılık ve milliyetçilik) tanımlamak amacıyla uç sağ kavramı kullanılmıştır.

Siyasi ideolojik anlamda sağ ve sol kavramlarının ortaya çıkması, Fransız İhtilali sonrasıdır. Sağın etimolojik olarak ortaya çıkışına bakıldığında, İhtilal sonrası, yasama organında görece radikal kararları savunan ve sonradan solcu sıfatıyla adlandırılacak olanlara “karşı” düzeni ve tedrici değişimi savunanlar sağcı olarak adlandırılmıştır. Dolayısıyla sağcılığın çıkış sürecine odaklanıldığında “sola karşı” olması ve “düzeni/nizâmı” savunması onun temel iki özelliği olmuştur. Bu iki özelliğin Türk sağını tanımlarken de temel olduğu söylenebilir. Noberto Bobbio, tarihsel ve politik bağlamda sol ve sağ değerlerin olduğundan bahsetmekte ve bu değerler üzerinden iki kavramın ayrıştırılabileceğini öne sürmektedir (1999, s. 20-23). Ona göre eşitlik, özgürlük, dayanışma, insanı ve toplumu değiştirebilme gibi kavramlar solu nitelerken gelenek, kurulu düzenin hikmeti, aşkın değerler, farklılık ve üstünlük ise sağı karakterize etmektedir. Birbirlerini dışlayan bu iki kavramın savunucularından solcular, “insanları ayıran şeylerden çok onları birleştiren ortak şeyler”e odaklanırken;

sağcılar ise “bir insanı diğerinden ayıranın onları birleştirenden politik olarak daha önemli” olduğuna inanmaktadır. Başka bir ifadeyle solun kapsayıcı ve eşitlikçi bir siyaset anlayışını savunduğu, sağın ise ayrıştırıcı ve eşitsiz (elitist ve hiyerarşik) bir siyaset anlayışını savunduğu söylenebilir. Dolayısıyla sağı sağ yapan değerlerin geleneği ve düzeni/nizâmı/kapitalizmi savunması, sol karşıtı olması ve otoriteyi ön plana çıkarması olduğu iddia edilebilir.

“Solculuk” solcular tarafından benimsenirken “sağcılık” sağcılar tarafından genelde sahiplenilmemektedir. Hatta sağcılar sol-sağ ayrımını dahi reddederler ve sağcılık tanımının sol tarafından sağı karalamak için öne sürüldüğünü iddia ederler. Ancak Tanıl Bora’nın belirttiği üzere sol-sağ ayrımını reddetmek bir sağcılık semptomudur (2012, s. 22). Öyle ki Türkiye’de kurulan siyasi partilere bakıldığında adında sol/sosyalizm (Demokratik Sol Parti, Sosyalist Demokrasi Partisi gibi) geçen partiler mevcut iken adında sağ geçen parti yoktur.⁵ Sağı sağ yapanlar arasında sol karşıtlığının olması, sağın sağcılığı benimsememesinde etkili olmuştur. Sağın kendini tanımlamasına bakıldığında ise Ferruh Bozbeyle, sol çıkmadan önce sağın lafı edilmediğini, Türkiye’de manevi değerler ve din açısından sağ ideolojinin yaşandığını ancak ona sağ yerine muhafazakârlık dendiğini belirtmiştir (2009, s. 351). Hasan Bülent Kahraman da benzer şekilde sağın Türkiye’nin gerçek tabanı olduğunu, taşra burjuvazisinden, kırsal alandan kentlere kadar sağ ideolojinin belirlediğini söylemiştir (1995, s. 23). Sağ kesimin önemli aydınlarından Beşir Ayvazoğlu, sağı “asıl kütle” olarak tanımlamış ve ezilen, hor görülen bir çerçeve çizmiştir: “Aşağı yukarı yüz elli yıldır adeta tarihin akışının dışında bırakılan, fikri sorulmayan, sadece sürekli olarak bir şeyler kabul etmesi veya reddetmesi istenen, vergi alınan, gerektiğinde de ırgat gibi çalıştırılan kesimdir.” Diğer sağcı aydın Ahmet Turan Alkan ise bir tanımlı yapmak yerine sağ kimliği besleyen, “din gayreti ve bayrak aşkı” olmak iki müşterek olduğunu söylemiş ve bu iki müşterek üzerinden sağın çerçevesinin çizilebileceğini iddia etmiştir (1991, s. 6). Kısaca sağ, kendisini düzen içinde doğal ve normal olan görmekte

⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. Kaynar (2007).

iken solu bu düzenin doğallığını ve normalliğini bozmaya çalışan olarak damgalamaktadır.

1.1.1. Türkiye’de Uç Sağ: Milliyetçilik ve İslâmcılık

Türkiye’de İslâmcılık ve milliyetçilik akımlarının merkez sağdan müstakilleşmesi, 1960’lı yıllara tekabül etmektedir. Ancak bu iki akımın köklerini daha öncesinde bulabiliriz. Ayrıca milliyetçilik ve İslâmcılık müsatakillişse bile İslâmcılık içerisinde milliyetçiliği, milliyetçilik de içerisinde İslâmcılığı içerebilmektedir (Çetinsaya, 2005; Koyuncu-Lorasdağı, 2011). Benzer şekilde Yüksel Taşkın da “sağ-içi rekabetten” dolayı, bu akımların birbirlerini içermek zorunda olduğunu söylemektedir (2009, s. 458).

Türk sağının çeşitlenmesini anlayabilmek için bu çeşitlenmeye zemin hazırlayan ortamın çerçevesini çizmek faydalı olacaktır. Tanel Demirel, sağ cenahtaki renklenmeye imkân veren gerekçelerden biri olarak 27 Mayıs’ı gerçekleştiren Batılaşmacı-ilerlemeci⁶ çizginin gevşek olan ittifakının çözülmeye başlaması olduğunu belirtmektedir (2009, s. 441). Buna göre, 27 Mayıs’ı gerçekleştiren askerî ve sivil bürokrasinin ülkeyi muasır medeniyet seviyesine çıkarma temelli meşruiyet inşası, sol temelli toplumsal muhafalet karşısında savunmacı bir pozisyona savrulmuştur. Daha açık bir ifadeyle bu kesim sol karşısında muasır medeniyet seviyesine ulaşmayı bir kenara bırakmış ve rejimin bekasını savunmaya başlamıştır. İşte bu şartlarda sağ kesim ile askerî ve sivil bürokrasi komünizmle mücadele hususunda uzlaşmış ve böylece komünizme karşı ortak hareket ederek aralarındaki gerilimi komünizmle mücadeleye aktarmışlardır. Dolayısıyla sağ üzerindeki sivil ve askerî baskının azalması onun çeşitlenmesine imkân verir. Nitekim kurulan yeni Türk sağ partileri de kendilerine şiar olarak komünizmle mücadeleyi benimseyeceklerdi. Ayrıca uç sağ, komünizmle mücadele çerçevesinde hem devlet nezdinde meşruiyet elde etme hem de dinî ve millî değerlere vurgu yapma imkânı bulmuştur. Böylece uç sağ, antikomünizm üzerinden devletle kurduğu ittifak ortamında kendi “kültür”

⁶ Hasan Bülent Kahraman, “Batılaşmacı-ilerlemeci” yerine Antonio Gramsci’den ödünç aldığı “Tarihsel Blok” kavramını kullanmakta ve bu bloğun Ordu, Bürokrasi ve Aydınlar’dan (OBA) oluştuğunu belirtmektedir (2008, s. 119-238).

anlayışı ortaya koyabilmiştir. Bu durumu, Türk sağının çeşitlenmesinin sebeplerinden biri olarak görebiliriz.

İkinci önemli etken olarak ise kapitalizmi belirtebiliriz. Soğuk Savaş boyunca derinleşen kapitalizm, geniş kitleleri mağdur etmekteydi. Özellikle ithal ikameci politikalar doğrultusunda millî burjuvazi yaratma veya olanı geliştirme çabaları tüccarı, zanaatkâr kesimi, esnafı kısaca alt ve orta sınıfı rahatsız ediyordu. Bu politikaların 1960'lardaki uygulayıcısı ise AP olmuştur. Bu politikalardan rahatsız olan kesimler, yeni arayışlara girmişler, Türk sağının çeşitlenmesi ile MHP'yi veya MNP'yi desteklemişlerdir. Bu iki parti de daha çok bu kesimlere hitap etmiştir. Ayrıca 1961 Anayasası'nın sağladığı imkânlar ve getirdiği, küçük partilerin var olmasına zemin hazırlayan, nispi temsile dayalı –d'Hont usulü- seçim sistemi de, MHP ve MSP'nin kuruluşunu hızlandırmıştır.

1.1.1.1. Milliyetçilik

Bu topraklarda Türk milliyetçiliği ideolojisinin ortaya çıkması Osmanlı'nın son döneminde başlamış ve esas olarak II. Meşrutiyet döneminde devam etmiştir. Ziya Gökalp, Yusuf Akçura, İsmail Gaspıralı, Zeki Velidi Togan gibi düşünürler Türk milliyetçiliğini beslemişlerdir. Bu ideologlardan etkilenen ve Soğuk Savaş sürecinde varlık gösterecek olan yeni kuşak milliyetçiler ise 1930'larda ortaya çıkmış, Türk Milliyetçiler Derneği ile varlığını kurumsallaştırmış ve MP-CKMP-MHP çizgisiyle partileşmişlerdir. Ayrıca Komünizmle Mücadele Dernekleri, Ülkü Ocakları da milliyetçiliğin 1960'lar ve 70'lerdeki önemli dernekleri arasında sayılabilir.

Türkiye'deki milliyetçilik, esas olarak 1960 sonrası şartlarda müstakilleşmiş olmakla birlikte kökleri 1930'lara kadar uzanmaktadır. Rıza Nur, Nejdet Sançar, Nihal Atsız gibi kişilerden oluşan bu kesim aynı zamanda bu tezin “Seküler Türkçü-Turancılar” kategorisini de oluşturmaktadır. Fikirlerini 30'lar ve 40'larda *Atsız Mecmua*, *Orhun*, *Ergenekon* gibi mecmualarla ifade eden bu çevre, İslâm'a mesafeli, ırk temelli ve yeryüzündeki Türkleri bir araya getirme (Turancılık) amacıyla olmuşlardır. Erken Cumhuriyet döneminde Türkçüleri nitelemek amacıyla “aşırı sağ” kavramı

kullanılmıştır. Bu kesimi Fatih Yaşlı da “Türkçü Faşizm” şeklinde anmaktadır (2017). 1930’ların ortalarından itibaren ama esas olarak İkinci Dünya Savaşı boyunca Seküler Türkçü-Turancılar’ın yükselişi söz konusu olmuştur. Seküler Türkçü-Turancılar’ın bu dönemde görünür olmasında Tek-Parti iktidarının “hoşgörüsü”nün de etkisi olduğu söylenebilir. Tek-Parti iktidarı, İkinci Dünya Savaşı boyunca gerek bazı parti yöneticilerinin Nazi Almanyası’na sempati duyması gerekse onlarla yürütülen denge siyaseti ve ticaret –özellikle krom ticareti- sonucu Seküler Türkçü-Turancılar’a müsamaha göstermiştir. Ancak Nazi Almanyası’nın savaşı kaybedeceği ve anti-faşist bir dünyanın kurulacağı kesinleşince, Tek-Parti iktidarı onlardan uzaklaştığını göstermek amacıyla Seküler Türkçü-Turancılar’ın üzerine gitmeye başlayacak ve onları içte ve dışta fesat çıkarmakla suçlayacaktır (Öznur, 1999, s. 46). Bu çerçevede Zeki Velidi Togan, Nihal Atsız, Reha Oğuz Türkkkan, Fethi Tevetoğlu, Alparslan Türkeş, Nejdet Sançar gibi kişiler Irkçılık-Turancılık Davası’nda (1944) yargılanırlar. Ancak Seküler Türkçü-Turancılar üzerindeki bu baskı çok fazla sürmeyecek, 1947 yılında bu davanın bütün sanıkları beraat edeceklerdir. İktidarın baskısı diğer aşırı akıma –komünizme- dönecektir. Ayrıca Irkçılık-Turancılık Davası’nda yargılananların birçoğu ileride “komünizmle mücadele neferi” olacak ve iktidarlar tarafından desteklenecektir. Irkçılık-Turancılık Davası ile birlikte Seküler Türkçü-Turancılar’ın resmî ideolojiden kovulduğu söylenebilir (Ayvazoğlu, 1991, s. 36). Bu dava, kendilerini devletin koruyucusu olarak gören Seküler Türkçü-Turancılar’da travma etkisi yaratmış ve devlet ile Seküler Türkçü-Turancılar arasına mesafe girmiştir. Seküler Türkçü-Turancılar, 1950’lerde ve 1960’larda *Orkun* (1950-1952; 1962-1964) ve *Ötüken* (1964-1975) dergileri ile varlıklarını devam ettirseler de anaakım milliyetçiliğin dışında kalmış olup küçük bir kesimi temsil etmişlerdir. Ancak Atsız, Anaakım Milliyetçiler nazarında “kahraman” olarak varlığını devam ettirmiştir (Aytürk, 2014, s. 699).

Türkiye’de Anaakım Milliyetçiler’in köklerini Millet Partisi’nde (MP) bulabiliriz. Bu parti hem milliyetçiliğe hem de muhafazakârlığa vurgu yapmaktadır. MP, DP’den kopan ve DP’yi CHP’ye karşı pasif muhalefet yapmakla eleştiren kişilerce Mareşal Fevzi Çakmak öncülüğünde 19 Temmuz 1948’de kurulmuştur. DP’ye karşı aktif

muhalefet yapmayı amaçlayan MP, programında “...din müessesesine ve millî ananelere hürmetkâr” olduğunu belirtmektedir (Tunaya, 2007 s.169). Bu parti, dini siyasete alet ettiği gerekçesiyle 27 Ocak 1954’te kapatılır ve yerine Cumhuriyetçi Millet Partisi açılır. CMP, 1958 yılında Türkiye Köylü Partisi’yle birleşmiş ve Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (CKMP) adını almıştır. MP-CMP-CKMP, 1950’ler boyunca Osman Bölükbaşı’nın karizmatik liderliği dışında siyasi olarak çok başarılı olamamıştır. Bununla birlikte MP, milliyetçiliği İslâm’la ilişkilendirmesi ve anaakım milliyetçiliğinin tabanını oluşturması bakımından önemli bir duraktır.

Türkiye’de milliyetçiler ve İslâmcıların bir araya gelmesinin, başka bir deyişle milliyetçi-muhafazakârlığın oluşmasının 1950’li yıllarda gerçekleştiği söylenebilir. Milliyetçi-muhafazakârlığın meydana gelmesi, 1930 ve 1940’ların ortalarına kadar geçerliliğini koruyan ve başını Nihal Atsız’ın çektiği seküler Türkçü-Turancılığın gerilemesi sonrasında tekabül etmekte ve bir bakıma seküler Türkçü-Turancılığın yerini muhafazakâr milliyetçilik almaktadır. Seküler Türkçü-Turancılığın gerilemesi ve milliyetçiliğin İslâm ile haşır neşir olması, Türk sağının halleri arasındaki farklılıkları azaltmış, ortak noktaları çoğaltmıştır. Milliyetçiliğin İslâm’la ilişkilenebilmesi, milliyetçi-muhafazakâr terkip için gerekli *habitusu* yaratmıştır. Milliyetçi-muhafazakârlık, İslâmcılık ve milliyetçilik arasında bir konumda yer almaktadır. Milliyetçi-muhafazakârlık kimliği, gerek Türkçü ve Kemalist milliyetçiliklerden gerekse radikal İslâmcılardan ayrılarak makul orta yolu çizen bir terkipi ifade etmektedir (Bora, 2017, s. 390). 1950’lerde “milliyetçi-muhafazakâr” yerine “milliyetçi-mukaddesatçı” kullanılmıştır. Soğuk Savaş süreci şartlarında oluşan bu terkipin genel olarak iki etkenin vesilesiyle meydana geldiği söylenebilir: İlk olarak 1946’dan itibaren İslâmi sembol ve pratiklerin kamusal alanda görünür hale gelmesi bu terkipin oluşmasında önemli rol oynamıştır. İkinci olarak ise milliyetçi-muhafazakârlığın oluşmasında antikomünizm etken olmuş, milliyetçiler ve muhafazakârlar komünizm karşıtlığında bir araya gelmiştir. Türk sağı, özellikle uç sağ bu alanın merkezine oturmakta ve dolayısıyla milliyetçi-muhafazakâr kesim Türk sağının tabanını oluşturmaktadır. Peyami Safa, Necip Fazıl Kısakürek, Osman Yüksel Serdengeçti, Nurettin Topçu gibi

düşünürler ve Sait Bilgiç, Tahsin Tola, Osman Bölükbaşı, Necmettin Erbakan, Alparslan Türkeş gibi siyasetçiler bu harcın karılmasında önemli rol oynamışlardır.

1950’lerde, Türkiye’deki milliyetçiliğin önemli yapılarından biri Türk Milliyetçiler Derneği’dir. Bu dernek, gerek milliyetçilik ile İslâm arasında ilişki kurması gerekse komünizme karşı mücadele etmesi gerekçeleriyle milliyetçi-muhafazakâr terkinin harcının karılmasında önemli rol oynamıştır (Bora, 2015; Kılıç, 2016). Türk Milliyetçiler Derneği, çatısı altında birçok sağ aydını bir araya getirmiş ve DP iktidarı tarafından desteklenmiştir. Bu dernek, nizamnamesinde şunları belirtmektedir: “Allah, vatan, soy, tarih, dil, anane, sanat, aile, ahlak, hürriyet ve millî mukaddesat esaslarına dayanan Türk milliyetçiliğini işlemek, Türk milliyetini meydana getiren unsurları muhafaza etmek ve bütün milliyetçileri teşkilatlandırmaktır” (Darendelioğlu, 1977, s. 277). Dernek Türk milliyetçiliğinin esasları arasında Allah’ı anıyor, İslâm ile milliyetçilik arasında ilişki kurduğunu iddia ediyordu. Bu derneğin eylemlerine baktığımızda komünizmle mücadelede aktif rol oynadığını gözlemledik. Dernek, o dönem hapiste olan Nazım Hikmet’in hapisten çıkması için Ahmet Emin Yalman⁷ öncülüğünde affını isteyenleri telin etmek için toplantı düzenlemiştir. Bu toplantıda komünizm, Nazım Hikmet ve Sovyetler aleyhine konuşmalar yapılmış ve sloganlar atılmıştır (Darendelioğlu, 1977, s. 279-282). Ayrıca bu dernek, Türkiye’nin Kore’ye asker göndermesini, savaşa gidenleri uğurlama merasiminde “Bir Kızıl öldürenin sevabı bin yazılır!”, “Komünizm Millî Mukaddesatımızın Düşmanıdır!” gibi dövizler taşıyarak desteklemiştir (Kılıç, 2016, s. 124). Sonuç olarak Türk milliyetçileri, 1960’lar ve 1970’lerin hâkim söylemi olan “Tanrı Dağı kadar Türk, Hira Dağı kadar Müslüman” anlayışını bu dernek çatısı altında gerçekleştirmişlerdir (Kılıç, 2016, s. 249). Bu söylemi ortaya atan Osman Yüksel Serdengeçti’dir. Serdengeçti, 1960’larda sağ cenahın temel meselelerinden olan “Önce Türk müyüz? Müslüman mı?” tartışmasını “Tanrı Dağı kadar Türk, Hira Dağı kadar Müslüman” sloganıyla çözümlenmiştir. Bu çerçevede bu derneğin, Türk sağının genel olarak tabanını oluşturan milliyetçi-muhafazakâr terkinin oluşmasındaki katkısının önemli olduğu söylenebilir.

⁷ Ahmet Emin Yalman, uç sağın özellikle Anaakım İslâmcılar’ın eleştirdiği bir yazar olup ona dair yorumları dördüncü bölümde ele alacağız.

İslâm vurgusu ve komünizm karşıtlığı temel iki vurgusu olan milliyetçi-muhafazakârlık, Soğuk Savaş sürecinde ortalama vatandaşı temsil edecektir.⁸ Bu dönemde Osman Yüksel Serdengeçti'nin neşrettiği *Serdengeçti* (1947-1962) de milliyetçiliğin İslâm'la olan ilişkisini yansıtan bir dergi olmuştur.

27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi sonrası, Alparaslan Türkeş ve arkadaşlarının CKMP'ye geçmesiyle Türkiye'de anaakım milliyetçiliği, Türkeş ve partisi CKMP/MHP temsil etmeye başlayacaktır. Türkeş'in CKMP'nin liderliğine geçmesi, 27 Mayıs'ı gerçekleştiren ekip içinde yer alan ve darbe sonrasında kurulan Millî Birlik Kurulu'nda⁹ (MBK) *radikaller* olarak adlandırılan 14'lülerin 10'unun Türkeş öncülüğünde CKMP'ye katılması ile başlamaktadır. Türkeş, önce “Ya parti kuracağız ya da mevcut partilerden biri, doktrinlerimizi benimseyecektir” şeklinde konuşmuş, sonrasında arkadaşlarıyla CKMP'ye katılmış, kısa süre sonra partiyi ele geçirmiş ve genel başkan olmuştur (Ağaoğulları, 2013, s. 325-326). Türkeş'in CKMP'nin genel başkan olmasında KMD'nin aktif desteğini alması önemlidir (Bora, 2008, s. 689).

Bu dönemde özellikle taşra kökenli gençler, yükselen sola karşı mücadelede AP'yi “yavan” ve “renksiz” buluyorlardı. Nazlı Ilıcak, verdiği bir söyleşide Ayvaz Gökdemir'in gençlik döneminde AP'nin kendisine belirli heyecanları veremediğini, Türkeş'in partisinin bölücülerle mücadele etmesi nedeniyle gençlik coşkusuyla CKMP'ye yöneldiğini aktarmıştır (1991, s. 124-125). Dolayısıyla CKMP'nin 60'larda

⁸ Türk Milliyetçiler Derneği için bkz. Kılıç (2016) ve Darendelioğlu (1977).

⁹ MBK kendi içinde, DP iktidarını devirme konusunda uzlaşmış ancak DP'yi devirdikten sonraki yol haritasının ne olacağı konusunda MBK'yı oluşturan 38 kişi kendi içinde anlaşamamıştır. MBK, kendi içinde kabaca iki gruba ayrılmaktadır: *Radikaller* olarak adlandırılan birinci grup, müdahaleyi tasarlayan ana kesimdir ve genelde alt rütbeli subaylardan oluşmaktadır. *İlmhilar* olarak adlandırılan ikinci grup ise müdahaleye sonradan katılan ve daha çok üst rütbeli subaylardan oluşmaktadır. *İlmhilar*, ülkede sükûn ortamı oluştuğundan sonra yönetimi, Cumhuriyet'in değerlerini savunduğunu düşündüğü CHP'ye verme eğilimindeydiler. Gürsel'in başını çektiği bu grup, müdahaleye sonradan katılmış olmasına rağmen –biraz da rütbelerinin yardımıyla- MBK'da ipleri eline almıştı. Radikaller ise iktidarın sivillere devredilmesi konusuna temkinli yaklaşmaktaydı. Onlara göre, DP'yi iktidara getiren siyasi ortam radikal reformlar aracılığıyla değiştirilene kadar, askerî yönetim iktidarı elinde tutmalı ve sonrasında ise -dönüşümünü tamamlamış toplumda- Komite, partiye dönüşerek siyasete girmeliydi. Ancak MBK kurulduktan sonra Gürsel'in Devlet ve Hükümet Başkanlığını, Millî Savunma Bakanlığını ve Başkomutanlığı alması –ki bu yetkiler Mustafa Kemal Atatürk'te bile yoktu- *ilmhilar*ın elini güçlendirmiş, halkın ve aydınların ekseriyetinin *ilmhilar*ı desteklemesi ile *radikaller* sürgüne gönderilerek MBK'dan uzaklaştırılmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Sanlı (2017) ve Ahmad (2007, s. 207-2017).

ve 70'lerde sola karşı mücadelede “hareketliliği” ve “renkliliği” ile gençler için cazibe merkezi olduğu belirtilebilir. Yarı-askerî örgüt görüntüsündeki CKMP/MHP, programında ve tüzüğünde belirttiği üzere “yeni bir devlet düzeni kurmak” istemiştir. Mehmet Ali Ağaoğulları, Türkeş’in yazı ve demeçlerinde sık sık “hareketten”, aksiyondan söz etmesini, onun Franco rejimi ve yapısından etkilenmesine bağlamaktadır (2013, s. 215). Ayrıca parti, tüzüğünde askerî kuruluşları andırırcasına hiyerarşik bir biçimde yapılanmış ve bütün yetkiler genel başkanda toplanmıştı.

MHP'nin kendisini ideolojik olarak konumlandırması, 1967'de *Dokuz Işık*¹⁰ doktrinin benimsenmesi, 1968'de Ülkü Ocakları'nın kurulması ve en son olarak ise 8-9 Şubat 1969 tarihlerinde Adana'da gerçekleşen kongrede “Tanrı Dağı Kadar Türk, Hira Dağı Kadar Müslüman” şiarının benimsenmesi ile tamamlanır. Adana'daki bu kongre ile CKMP'den MHP'ye geçilmiş, partideki İslâmi vurgu arttırılmış, taşralı muhafazakâr veya dindar tabana daha fazla hitap etmeye başlanmıştır. Bunda, diğer sağ partiler ama özellikle MNP ile rekabetin etkisinin olduğu iddia edilebilir. Yeni çizgisiyle MHP, hem Türkçülüğün hem de İslâmcılığın fikri altyapısını benimsemiş, örneğin birbiriyle uzlaşmamış Ziya Gökalp ile Mehmet Akif Ersoy gibi şahsiyetler bir MHP'linin zihninde bağdaşabilmiştir (Ayvazoğlu, 1991, s. 37). Dolayısıyla milliyetçilik anlayışına antikomünizm ekleyen MHP, İslâmi vurguyu arttırarak kitleselleşmeye çalışmış, “komandoları” özellikle 70'lerde sola karşı aktif mücadele yürütmüştür. Türkeş, CKMP'ye geçmeden önce *Millî Yol* (1962) katıldıktan sonra *Millî Hareket* (1966-1971), CKMP'den MHP'ye geçişle birlikte ise *Devlet* (1969-1971) ve *Ayşe-Töre*¹¹(1969-1980) dergileriyle siyasi çizgisini ortaya koymuştur.

1960'larda Türkiye'de anaakım milliyetçiliğin önemli kurumlarından biri, KMD olmuştur. Menşei olarak milliyetçi olan KMD'ler 1960'larda İslâmi bir renk de kazanmıştır. Bu dönüşüm aslında, milliyetçilikteki “Tanrı Dağı Kadar Türk, Hira Dağı Kadar Müslüman” dönüşümüne paraleldir. Özellikle 1965 sonrasında AP hükümeti

¹⁰ *Dokuz Işık* sırasıyla şunlardan oluşur: Milliyetçilik, Ülkücülük, Ahlakçılık, İlimcilik, Toplumculuk, Köycülük, Hürriyetçilik ve Şahsiyetçilik, Gelişmecilik ve Halkçılık, Endüstricilik ve Teknikçilik.

¹¹ *Ayşe* kadın meselelerini ele alan bir dergi iken Dündar Taşer'in müdahalesiyle 29. sayısından itibaren *Töre*'ye dönmüş, güncel siyasi meseleleri tartışmaya başlamıştır.

tarafından desteklenmiş, şube sayısı 1965'te 61'e, 1968'te 141'e çıkmıştır. 1965 yılında başkanlığına İlhan Darendelioğlu'nun geçmesiyle ivme kazanmıştır. Keza bir dönem fahri başkanlığını Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel yapmış, böylece yarı resmî bir hüviyete bürünmüştür.¹² Darendelioğlu'nun çıkardığı *Toprak* (1954-1979) dergisi, KMD'nin yayın organı niteliğinde olmuştur. KMD, esas olarak 60'larda aktif olmuş ve 70'lerde komünizmle mücadele görevini Ülkü Ocakları'na devretmiştir.

Ülkü Ocakları, ilk olarak 1966 yılında Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde kulüp olarak faaliyete başlamış, 1968 yılında ise Ankara ve İstanbul'da bulunan bazı üniversitelerde ve fakültelerde şubeleşmiştir (Sanlı, 2017a, s. 365). MHP'nin Ülkü Ocakları'nın kurulmasıyla "hareket-parti" konumuna geldiği söylenebilir. *Genç Arkadaş* (1975-1979), *Hasret* (1975-1979), *Nizâm-ı Âlem* (1979) ve *Kon* (1979) dergileri Ülkü Ocakları'nın resmi yayın organları olmuştur. Ülkü Ocakları'yla ilişkili olarak Komando Kampları da Rifat Baykal ve Dündar Taşer öncülüğünde, 1968'de kurulmaya başlamış ve Türkiye'nin bazı illerinde yayılmıştır. Bu kamplar, "komünizmle mücadele neferi" yetiştirmek için kurulmuştur. Türkiye'de antikomünist sokak güçleri yetiştiren kamplar, paramiliter örgütlenmenin ilk örneğini temsil etmiştir. Ayrıca komandolar, 70'lerde Türk sağının öteki unsurlarına karşı da zaman zaman kullanılmış, onlar üzerinde hegemonya kurmak ve böylelikle kitleselleşebilmek için bir araç olarak öne sürülmüştür (Yaşlı, 2008, s. 144).

1.1.1.2. İslâmcılık

Bu topraklarda İslamcılığın ortaya çıkışı Osmanlı'nın son döneminde başlamış ve esas olarak II. Meşrutiyet döneminde devam etmiştir. Mehmet Akif, Said Halim Paşa, Eşref Edip, Babanzâde Ahmed Naim gibi düşünürler Türkiye'deki İslamcılık akımının öne gelenleridir. Bu düşünürler ayrıca Cemaleddin Afgani ve Muhammed Abduh'tan etkilenmişlerdir. Türkiye'de Soğuk Savaş sürecinde varlık gösterecek olan İslâmcılığın yapı veya kurum olarak ortaya çıkması, 1960'lı yıllara tekabül etmektedir. Öncesinde *Büyük Doğu* (1943-1978), *Sebilürreşad* (1948-1965), *İslâm Dünyası* (1952-1954), *Hareket* (1939-1980), *İslâm* (1956-1965), *Hilâl* (1958-1980) gibi

¹² Ayrıntılı bilgi için bkz. Meşe (2016) ve Koca, (2017).

yayınlarla düşünce alanında varlık göstermiştir. Ayrıca İslâmcılık, müstakilleşmeden önce merkez sağ partilerinde genellikle hizip olarak var olmuştur. 1960'lı yıllara gelindiğinde ise MTTB, Mücadeleciler, MNP/MSP gibi yapılarla 1980'li yıllara kadar varlığını sürdürmüştür.

Türkiye’de Anaakım İslâmcılar’ın parçası olarak sayabileceğimiz yapılardan biri, MTTB’dir. Bu dernek, 18 Mart 1965 tarihinde genel başkanlığına Rasim Cinisli’nin seçilmesiyle “millî ruh” ve “millî şuur”a bağlı bir şekilde hareket etmeye başlamış ve komünizme karşı mücadele etmiştir (Oruç, 2009; Yorgancılar, 2006). Bu durum, İsmail Kahraman’ın başkan olmasıyla daha da perçinlenmiştir. 1946’dan itibaren antikomünist bir misyona sahip olan dernek ki bu dönemde daha çok CHP’liler ağırlıkta idi, 1965 ile birlikte antikomünizm misyonunu devam ettirmiş ancak bunun yanına İslâmi bir veçhe eklemiştir (Oruç, 2009, s. 706-708). Böylece antikomünizm zemininde milliyetçi-muhafazakâr gençliğin bir araya geldiği bir yapıya bürünmüştür. *Millî Gençlik* (1963-1969),¹³ *Millî Gençliğin Sesi* (1969-1971), *Çatı* (1975-1978) dergileri MTTB’nin yayın organlarıdır. MTTB, düzenlediği mitingler, konferanslar ile özellikle 1960'larda etkili olmuş bir İslâmi yapıdır.

Türkiye’de anaakım İslâmcılık içerisinde sayabileceğimiz diğer bir yapı, Yeniden Millî Mücadele Hareketi ya da kısaca Mücadeleciler’dir. Mücadeleciler, Aykut Edibali öncülüğünde 1967’de örgütlenmiş ve 70’ler boyunca etkili olmuştur. Genel olarak kendilerini “anti-emperyalist, anti-komünist ve anti-Siyonist” bir çizgide tanımlamışlardır. Ekin Kadir Selçuk, Mücadeleciler’in Türkiye’de milliyetçilik ve İslâmcılığın ayrışma sürecinde ortaya çıkıp bu akımların bir aradalığını savunduğunu iddia etmektedir (2018, s. 2). Ancak bu hareketin Kürt meselesine yaklaşımı da göz önüne alındığında, milliyetçilikten ziyade İslâmcı harekete daha yakın olduğu belirtilebilir. Metin Toker bu hareketi, “sağın DEV-GENÇ’i” şeklinde tanımlamaktadır (1971, s. 108). *Yeniden Millî Mücadele* (1970-1980) dergisi, bu hareketin yayın organıdır.

¹³ MTTB’nin yayın organı olan *Millî Gençlik* dergisi, 1963-1969 yılları arasında çıkmış olmakla birlikte bu teze Rasim Cinisli’nin MTTB başkanı seçilmesinden sonraki kısım, yani 1965-1969 yılları dâhil edilmiştir. 1963-1965 döneminde bu dergi, o dönemki MTTB’nin genel çizgisine uygun bir şekilde, sol ve Kemalist bir yayın politikası izlemiştir.

Türkiye’de anaakım İslâmcılığın partisi, MNP 26 Ocak 1970 tarihinde kurulmuştur. Millî Görüş’ün de ilk partisi olan MNP’nin Necmettin Erbakan öncülüğünde kurulmasıyla İslâmcılık, merkez sağdan ayrılarak müstakilleşmiştir. Erbakan, 1966 yılında büyük ticaret ve sanayi çevrelerine karşılık “küçük ve orta çaptaki iş adamlarının” temsilcisi olarak Türkiye Odalar Birliği (TOB) başkanı seçilmiştir (Sarıbay, 2005, s. 576). Ancak Erbakan, İstanbul, İzmir gibi büyük ticaret odalarının baskısı sonucu AP’li Ticaret Bakanı tarafından zorla görevinden alınmıştır. Sonrasında, tıpkı Türkeş gibi, AP’de siyaset yapmak istemiş ancak merkez sağın onu dışlaması sonrası Millî Görüş’e giden süreç başlamıştır. Merkez sağın, uç sağ dışlamasındaki, esas gerekçenin liderlik olduğu iddia edilebilir. Türkeş ve Erbakan merkez sağın lideri olmak istemiş ancak Demirel buna izin vermemiş ve onlar da kendi partilerini kurmuşlardır.

Batı karşıtı bir hareket olarak kendini konumlandıran Millî Görüş, Batı’ya alternatif olabilmek için maddi ve manevi kalkınmaya vurgu yapmaktadır. Bunların yanı sıra ahlak, fazilet gibi dinsel söyleme vurgu yapması, onu İslâmcı yapmıştır. Türk sağının olmazsa olmazı antikomünizm vurgusu Millî Görüş’te de mevcuttur ki bu antikomünizm vurgusu onun sağda konumlanmasına zemin hazırlamıştır.¹⁴ Erbakan, komünizm tehlikesine karşı tek ve kâfi teminat olarak Millî Görüş’ü göstermiştir

¹⁴ Türkiye’de Soğuk Savaş sürecinde, “demokrat dünya”da konumlanmanın da etkisiyle, komünizme karşı kapitalizmin savunulduğu bir ortamda, Millî Görüş İslâmcılığı, komünizmi cesurca, kapitalizmi ise ürkekçe eleştirmiştir. Ancak bu süreçte Ortadoğu’ya göz attığımızda Mısır’da Abdülnasır öncülüğünde İslâmi Sosyalizm deneyimi yaşanmakta, Ali Şeriatî, Mustafa Sıbai gibi düşünürler İslâm’ı soldan yorumlayarak İslâm ve sol ilişkisini öne çıkarmaktadırlar. Türkiye’de bu yıllarda Nurettin Topçu’da “Ruhçu Sosyalizm” adı altında antikapitalist bir düzen savunusu vardır. Ancak o da dönemin antikomünizm politikalarından etkilenmiş, eserlerinde sosyalizm ile komünizm arasında ayrıma gitmiş ve komünizmi eleştirmiştir. Yine de Topçu’nun bu naif çabası gölgede kalmış çünkü Soğuk Savaş döneminde sağcı aydınlar arasında öne çıkan hararetli bir şekilde antikomünizm politikalarını savunan Necip Fazıl Kısakürek olmuştur. Bununla birlikte Türkiye’de Soğuk Savaş sonrası süreçte, komünizmin gerilemesine koşut olarak 90’lardan başlayarak 2000’lerde sol ve İslâm ilişkisini savunan kişiler ve yapılar ortaya çıkmıştır. İhsan Eliaçık, Hayri Kırbaçoğlu, Mehmet Bekaroğlu gibi kişiler bu ilişkiyi savunurken Antikapitalist Müslümanlar, Emek ve Adalet Platformu gibi yapılar ise bu ilişkiyi kurumsallaştırmıştır. Ayrıca bu dönemde Millî Görüş kökenli insanlar tarafından kurulan ve “İslâmcılığı sağa eşitleyen anlayışa ciddi bir darbe vuran” Halkın Sesi Partisi (HAS Parti) deneyimi söz konusudur (Taşkın, 2013, s. 103). Numan Kurtulmuş liderliğinde 1 Kasım 2010 tarihinde kurulan parti, Cem Somel, Zeki Kılıçarslan gibi sosyalistleri de içine katarak siyasi çizgisini belirlemiştir. Sosyal adalet temelli bir programa sahip olan parti, emeği birincil, sermayeyi ise ikincil faktör olarak vurgulamış, “herkese özgürlük, herkese adalet ve refahın hakça bölümü” şiarını benimsemiştir (HAS Parti, 2010). Dolayısıyla İslâmcılığı “sağ”dan savunanlar olduğu gibi “sol”dan savunanlar da mevcuttur. Ayrıntılı bilgi için bkz. Beatrice (2018) ve Koca (2014).

(Türk, 2014, s. 184). Kimi cemaatlerin de desteğini alan hareket, çabucak büyüyecek ve 70'lerin anahtar partisi olacaktır. Millî Görüş'ün tabanı taşra merkezli olup dindar, küçük ve orta ölçekli iş insanları ve esnaflardan oluşmaktaydı (Çakır, 2005, s. 545). *Millî Gazete* (1973-1980), Millî Görüş'ün resmi yayın organıdır. Kadir Mısıroğlu öncülünde neşredilen *Sebil* (1976-1980) de Millî Görüş'ün yayın organı gibidir zira Mısıroğlu, MSP'de yöneticilik yapmış hatta 1977 genel seçimlerinde partinin Trabzon adaylarından biri olmuş ancak seçilememiştir.¹⁵

Türkiye'deki İslâmcılığın içerisinde ele alınacak son grup, aynı zamanda bu tezin kategorilerinden de birini oluşturan Radikal İslâmcılar'dır. 1970'li yılların ikinci yarısından itibaren gözlemlediğimiz bu grup, düzen karşıtı bir tavır takınmakta ve şeriata dayalı bir sistem kurulmasını istemektedir. İran Devrimi'nden (1979) etkilenen bu ekip, Türkiye'deki sağcı-İslâmcı partileri (MSP) revizyonist olmakla suçlamakta ve İslâmi bir devrimi hedeflemektedir. Ayrıca Radikal İslâmcılar'a göre, İslâmi devrim sadece Türkiye'de yaşayan Müslümanlar için değil tüm dünya Müslümanları için gerçekleştirilmedi ki bu özelliklerinden dolayı beynelmilel bir İslâm anlayışına sahiptirler (Erkilet, 2005 s. 683-987). Fikri olarak Mevdudi, Seyyid Kutup, Ali Şeriat, Hasan el-Benna gibi düşünürlerden beslenmişlerdir. Bu ekip, 70'li yılların ikinci yarısından itibaren neşredilen *Gölge* (1975-1978), *Akıncı Güç* (1976-1978), *Şûrâ* (1978), *Tevhid* (1978-1979), *İslâmî Hareket* (1978-1980), *Hicret* (1979-1980), *Akıncılar* (1979-1980) gibi dergilerle varlık göstermiştir. Bu grubun önde gelenleri Ercüment Özkan, Salih Mirzabeyoğlu, Selahaddin Eş Çakırgil, Sedat Yenigün, Abdullah Birisi, Ömer Yorulmaz, Ali Bulaç gibi düşünürlerdir. Radikal İslâmcılar, gençliği İslâm devrimi yolunda özne olarak görmekteydiler.

Türkiye'de Radikal İslâmcılar'ın 1970'lerdeki önemli yapısı Akıncılar'dır. Aslında Akıncılar, 1976'da MTTB ve MSP ile ilişkili kişilerce kurulur ve MSP'nin 70'li yılların kaotik ortamında Ülkücülerin, devrimcilerin karşısına İslâmi gençliğin hareketi çıkarma girişimi şeklinde değerlendirilebilir. Bu akım kuruluş sürecinde

¹⁵ Millî Görüş için ayrıca bkz. Yorgancılar (2012), Çalmuk (2009), Sarıbay (1985), Yavuz (2005) ve Yavaşca (2018).

Anaakım İslâmcı çizgide olmakla birlikte, 1978 sonrası süreçte Türkiye’de artan şiddet ortamından ve İran Devrimi’nden etkilenerek radikalleşecektir. Özellikle İslâmi gençlikte etkili olan Akıncılar, Millî Görüş’ün ahlakçı, medeniyetçi, parti ve Türkiye merkezli tarzını eleştirmeye başlamış, evrensel (ümmeççi), taban merkezli ve devrimci bir İslâm stratejisini savunmuşlardır (Zengin, 2017, s. 203). Bu çerçevede Akıncılar, MSP’ye rağmen 1978 sonrası süreçte sokak hareketlerinde de aktif olacak ve İslâmi bir devrim için mücadele edecektir. *Akıncılar* (1979-1980) dergisi, bu yapının resmi yayın organı olmuştur.¹⁶

Genel olarak Soğuk Savaş sürecinde Türkiye’de İslâmcı ve milliyetçi akımların serencamını bu şekilde anlatabiliriz. Ancak Türkiye’de İslâmcı akımın milliyetçiliği, milliyetçi akımın da İslâmcılığı içerdiğini tekrar belirtmek gerekmektedir. Ayrıca kimi dönemlerde de vurgu değişmiştir: Sözelimi 1970’li yıllarda Türkiye’de genel olarak sola karşı milliyetçilik vurgusu artmış ve Milliyetçi Cephe hükümetleri kurulmuş ve bu çerçevede anaakım İslâmcılıktaki milliyetçilik vurgusu artmıştır.

1.1.2. Uç Sağ – Merkez Sağ Ayrımı

Tanıl Bora, *Türk Sağının Üç Hali* adlı kitabında, milliyetçilik, İslâmcılık ve muhafazakarlık akımlarının iç içe olduğunu öne sürmektedir (2009a, s. 8-9). Bu üç akım belli dozlarda iç içe olmakla birlikte bazı kıstaslar çerçevesinde Türk sağının ucu ile merkezi arasında ayrım yapılabileceği söylenebilir. Genel olarak merkez sağ ve uç sağın, kalkınma anlayışı, antikomünizme yaklaşımı, millî ve dinî değerlere yaptığı vurgu, kadın meselesini ele alışı, erken Cumhuriyet ve Kemalizm’e bakışı üzerinden bu ikili arasında ayrım yapılabilir. Ayrıca merkez sağ ile uç sağın aydınlarla kurduğu ilişki ve “beka” meselesine yaklaşımı da bu ikili arasındaki ayrımı belirginleştirmektedir.

Uç sağ ile merkez sağ arasındaki temel farklardan biri, merkez sağ kalkınmaya vurgu yaparken bu durum uç sağda yoktur hatta uç sağın antikapitalist tınıya sahip olduğu iddia edilebilir. Kalkınma, merkez sağın söyleminde halkla doğrudan iletişim

¹⁶ Akıncılar için bkz. Yorgancılar (2016) ve Zengin (2017).

kurmanın aracısı olmuştur. Kalkınma ya da hizmet anlayışının erken Cumhuriyet'e nazaran vurgusunun artmasındaki temel etkenin Soğuk Savaş sürecinde kapitalist bloktan yana tavır almanın da etkili olduğu söylenebilir. Bu tavır sonrası, güç ve gelişmişliğin sembolü olan Amerika örnek alınacak, merkez sağ iktidarları Türkiye'yi "Küçük Amerika" yapmak derdinde olacaklardır.

CHP ile serbest piyasa yoluna giren ülke, DP ile kapitalist kalkınmayı uygulamaya başlamıştır. DP iktisadi kalkınmayı, Cumhuriyet ilkelerinden halkçılık, devletçilik ve inkılapçılığın ifade edildiği alan olarak tanımlar ve bunların ifade edildiği somut alan ise patronaj ilişkileridir (İnsel, 2008, s. 772-773). Patronaj sistemi, Türkiye'de ilk defa Türk sağıyla uygulanmamış olmakla birlikte onların döneminde sistematik bir şekilde ele alınmış ve oy getirecek araç olarak görülmüştür (İnsel, 2008, s. 773). DP, kalkınmacılığı vatanseverlik olarak yorumlamış, "halka hizmet hakka hizmet" anlayışını benimsemiştir. Taha Akyol, DP için vatanseverliğin "yol, fabrika, baraj yapmak" olduğunu belirtmektedir (1991, s. 219). DP, AP'ye nazaran kalkınma politikalarını uygularken herhangi bir kurumsal veya yasal engelle karşılaşmamış zira henüz merkez sağı kısıtlayacak kurumlar bu dönemde Anayasa tarafından tesis edilmemiştir. DP'nin siyasal sistemin ve Anayasa'nın da sağladığı bu özgürlükle pragmatik ve popülist bir şekilde kalkınma anlayışını uyguladığını görürüz. Öyle ki, Ayşe Buğra ve Osman Savaşkan'a göre, DP ekonomik planlamadan köşe bucak kaçmış, bunu da antikomünist duruşuyla ilişkilendirmiştir (2014, s. 66). Ancak popülist ve pragmatik bir şekilde uygulanan ve patronaj sistemine dayanan ekonomi politikaları 1950'lerin ortalarından itibaren kötü sonuçlar vermeye başlamıştır. Nitekim 27 Mayıs Darbesi sonrası, popülist ve pragmatik ekonomi politikalarını engellemek için Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) kurulmuş ve planlama vurgusu artırılmıştır. Dolayısıyla AP, kalkınma vurgusunu selefi DP kadar rahat uygulamayacak, kalkınma yolunda engel olarak düşündüğü plan vurgusunu sık sık eleştirecektir. AP'nin kalkınma anlayışı tıpkı DP gibi milliyetçilikle/vatanseverlikle ilişkilidir. Demirel'e göre barajlar, yollar yapıldıkça, fabrikaların bacaları yükseldikçe millî heyecan gelişecektir (Özdemir, 1989, s. 242).

Merkez sağın kalkınma vurgusunun önemli veçhesi, Kemalizm'in "muasır medeniyet seviyesine ulaşmak" anlayışıyla ilişkili olmasıdır. Demirel, "Acaba bu insanları medeniyete kavuşturur muyuz?" sorusunun kendisini siyasete sürüklediğini ve siyasetin millete hizmet etmek olduğunu belirtmiş ve medeniyet anlayışını şu şekilde tarif etmiştir: "Bir bardak içecek suyu olmayan Urfa'nın, Mardin'in köylüsüne su götürmek, okuma yazma bilmeyen Ağrı Dağı'nın eteğindeki Köprü Köyüne okul götürmek, Diyarbakır'da üniversite açmak, Edirne'nin ve Kırklareli'nin köylerini ışığa kavuşturmak" (1975, s. 119). Bu çerçevede merkez sağın kalkınma anlayışı, modernleşmenin somutlaştığı ve halka yansıdığı alandır. Ayrıca merkez sağ, kalkınma aracılığıyla Kemalizm'le ortaklaşarak devlet nezdinde de meşruiyet sağlamış olmaktadır.

Merkez sağın kalkınma politikaları, Adnan Menderes'in ifade ettiği üzere "her mahallede bir milyoner" yaratma, yani millî burjuvazi oluşturma ya da olanı geliştirmeye hizmet etmiş ve bu durum ise esnaf, tüccar, zanaatkâr, çiftçi, işçi gibi toplumun alt ve orta sınıfını mağdur etmeye başlamıştır. Başka bir ifadeyle merkez sağın kalkınma amacına yönelik uyguladığı liberal ekonomi politikaları, 60'lardan itibaren Türkiye'nin ekonomik ve sosyal hayatını dönüştürmüş ve geniş kesimleri rahatsız etmeye başlamıştır. Uç sağ da merkez sağın mağdur ettiği bu kesime hitap etmeye başlamış ve bu minvalde antikapitalist tınıya sahip olmuştur.

Merkez sağ ile uç sağ arasındaki ikinci fark, uç sağın antikomünizme güçlü bir şekilde vurgu yapmasıdır. Soğuk Savaş şartlarından dolayı merkez sağ partilerinde hatta CHP'de bile antikomünizm vardır ancak merkez sağdaki antikomünizm vurgusu, uç sağ ile kıyaslanınca oldukça cılız kalmaktadır. Üstelik uç sağ antikomünizm vurgusuyla devlet nezdinde meşruiyet kazanmaya çalışmıştır.¹⁷

¹⁷ Uç sağın kurucu ötekisi anti-komünizm olmakla birlikte onun tek ötekisi değildir. Anti-komünizmin yanı sıra önemli bir öteki Masonlar/Farmasonlar olmuştur. Soğuk Savaş döneminde, özellikle Cevat Rifat Atilhan yazdıklarıyla Türkiye'deki anti-Semitizmi beslemiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Özman ve Dede (2012). Türk sağı dönem dönem –özellikle 70'lerde- Alevileri de şeytanlaştırdığı olmuştur. Ayrıntılı bilgi için bkz. Ertan (2012).

Soğuk Savaş sürecinde komünizmle İslâm arasında karşıtlık kurulmuş ve bu şekilde komünizmle mücadele edilmiştir. Böylece komünizmle mücadele çerçevesinde İslâm'a vurgu artmıştır. Uç sağ da antikomünizm politikalarıyla hem devlet nezdinde meşruiyet elde etme hem de dinî ve millî değerlere vurgu yapma imkânı bulmuştur. Bu dönemde neşredilen uç sağ dergilerin olmazsa olmaz özelliklerinden biri sık sık komünizmi eleştirmeleridir. *İslâm Dünyası*'ndaki "Din ve Komünizm" başlıklı yazıda, Müslüman bir kişinin komünist olamayacağı, komünizme azıcık inandığı andan itibaren de Müslüman kalamayacağı belirtilmektedir (*İslâm Dünyası*, 1953, s. 8). Dönemin önde gelen İslâmcı dergisi *Sebilürreşad*'da da konu benzer şekilde ele alınmakta, komünizmin girdiği yerde kök salabilmesi için ilk taarruzunu başlıca düşmanı olan dine yaptığının malum olduğu vurgulanmakta ve dolayısıyla komünizme karşı özellikle gençliğin din ve ahlakının güçlendirilmesi gerektiğinin altı çizilmektedir (Şenkon, 1949, s. 139). Yine aynı dergide Hüseyin Saruhan, dünyanın komünizm tehlikesi ile karşı karşıya olduğunu ve komünizmin korktuğu yegâne cephenin ise İslâm kalesi olduğunu öne sürmüştür. Ayrıca İslâm'ın da en kuvvetli memleketinin Türkiye olmasından dolayı komünizmin bütün kuvvetini Türkiye'ye yönelttiğini yazar belirtmiştir. Saruhan, eğer Türkiye komünizme yenilirse bütün İslâm aleminin yenileceğini ima etmiş ve komünizmle mücadelede Türkiye'ye özel misyon yüklemiştir (1948, s. 142). *Sebilürreşad*'ın aynı sayısında, komünizme karşı dinî kuvvetlerin seferberlik ve iş birliği halinde olması gerektiği belirtilir ve buna yönelik Amerika'da düzenlenen ve Türkiye'yi temsilen Hamdullah Suphi Tanrıöver'in katıldığı "Dinlerarası Konferans"a uzun uzun yer verilir (*Sebilürreşad*, 1948, s. 144). Ayrıca *Sebilürreşad* kara irtica, sarı irtica ve kızıl irtica olmak üzere Türk milletini ve devletini tehdit eden üç unsurdan bahsetmiş, bunlardan kızıl irticanın amacının komünizmi ve dinsizliği Türkiye'de yaymak olduğunu belirtmiştir (*Sebilürreşad*, 1950, s. 242-248).¹⁸ Dönemin diğer önemli dergisi *İslâm*'ın 1965 yılındaki nüshalarında Dr. Fehmi Cumalıoğlu, "İslâm Komünizmin Panzehiridir" adlı bir yazı dizisi kaleme almış ve bu seride komünizmle ancak İslâm aracılığıyla mücadele edilebileceğini iddia etmiştir (1965, s. 252-254). Mehmet Eröz de benzer şekilde, dinin

¹⁸ Yazıda kara irtica Türkleri Hristiyanlaştırmak, sarı irtica ise Türkler arasında masonluğu ve Yahudiliği yaymak şeklinde tanımlanmıştır (*Sebilürreşad*, 1950, s. 242-248).

olduğu yerde komünizmin barınamayacağını zira ikisinin mikropla ilaç gibi olduğunu ifade etmektedir (1973, s. 20). *Yeni İstiklâl* dergisinde ise komünizmle mücadele haftası ihdas edilmesinin gerektiği öne sürülmüştür (*Yeni İstiklâl*, 1966, s. 7).

Uç sağın komünizmle olan mücadelesi sadece gazetelerde, dergilerde sözlü olarak ifade edilmemiş, sola karşı Anadolu'nun “temiz”, “saf”, “öz”, “Müslüman-Türk” ve hatta “bağrı yanık” ahalisi harekete geçmiş ve saldırılar düzenlenmiştir (Bora ve Erdoğan, 2004, s. 634). Uç sağ içerisinde MTTB ve KMD 1960'larda, Ülkü Ocakları ise 1970'lerde komünistlere karşı aktif mücadele yürütmüşlerdir. MTTB ve KMD, 1960'larda özellikle TİP'i hedef almış, TİP'in mitinglerini, il kongrelerini basmışlardır. Hatta TİP'in düzenlediği Ege Tütün Mitingi basılması sonrası, aralarında TİP Genel Başkanı Mehmet Ali Aybar'ın da olduğu TİP'liler tartaklanmıştır (Ünsal, 2011, s. 375). Bazı saldırılar sonrası hadiseler yargıya intikal etmiş ancak bu saldırılar, “milletin haklı tepkisi” olarak görülmüştür (Bora, 2014b, s. 31). Bununla birlikte, bu iki yapı komünistlere karşı reaksiyonerliğini esasen Kanlı Pazar'da gösterecektir. Kanlı Pazar, 16 Şubat 1969 günü Dolmabahçe'de demirlemiş olan 6. Filo'yu protesto etmek isteyen solculara milliyetçi-muhafazakâr kesimin saldırmasıyla gelişen hadiselerdir. *Bugün* gazetesi yazarı Mehmet Şevki Eygi'nin “Kalkın ey ehli-i İslâm, davranın”¹⁹ sözleriyle kışkırtmasının da etkisiyle 16 Şubat Pazar sabahı, Dolmabahçe'de toplanan yaklaşık 10 bin kişilik milliyetçi-muhafazakâr kesim, toplu namaz kıldıktan sonra “Ya Tam Susturacağız, Ya Kan Kusturacağız” nidalarıyla Taksim'e “Yaşasın Tam Bağımsız Türkiye, Kahrolsun Amerika” pankartları taşıyan solcu gençlere taş ve sopalarla saldırır. Saldırı sonrası Ali Turgut Aytaç ve Duran Erdoğan öldürülür ve pek çok kişi de yaralanır. Kanlı Pazar, MTTB ve KMD'nin Türkiye siyasal hayatına bıraktığı kara bir leke olarak değerlendirilebilir.²⁰ Kanlı

¹⁹ 1946'daki Tan Baskını'nı Hüseyin Cahit Yalçın, “Kalkın Ey Ehli Vatan”; Kanlı Pazarı Mehmet Şevket Eygi “Kalkın Ey Ehli İslâm” sözleri ile kışkırtır. Bu ikisi arasındaki fark; ‘ehli vatan’dan ‘ehli İslâm’a geçiş, komünizmle mücadeledeki dönüşümü ve İslâm'ın baskınlaşmasını teşhir etmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Taşkın (2008).

²⁰ Kanlı Pazarı, uç sağ içerisinde açık bir şekilde eleştiren ve onun mirasını reddeden düşünür olarak Nurettin Topçu'yu sayabiliriz. Topçu, *Hareket* dergisinin Mart 1969 sayısında *Kanlı Pazar* saldırısını kınamış ve Müslümanlığın bu olmadığını belirterek “İslâm dinini kendi nefisleri ile hırsları için böyle şuarsuzca alet yaparak Amerikan donanmasına yaranırcasına” savaşıları şiddetli bir şekilde eleştirmiştir.

Pazar, adeta 70’lerdeki çatışmaların habercisi niteliğindedir. 70’lerde bu iki yapı yerine Ülkü Ocakları ön plana çıkacak ve komünistlerle onlar mücadele edecektir.

Uç sağ ile merkez sağ arasındaki diğer bir ayrım noktasının, uç sağın erken Cumhuriyet dönemi politikalarını ve Kemalizm’i eleştirdiği, merkez sağın ise böyle bir eleştirisinin olmadığı ya da cılız olduğu söylenebilir. Hatta merkezin sağın yukarıda, kalkınma aracılığıyla Kemalizm’in “muasır medeniyet seviyesine ulaşma” hedefini gerçekleştirmeye çalıştığını belirtmiştik. Uç sağ, erken Cumhuriyet, modernizm ve Kemalizm’e yönelik eleştirilerini antikomünizm aracılığıyla anti-modern ve anti-Kemalist sayılmadan ifade etme fırsatı bulmuştur (Laçiner, 2005, s. 24-25). Dolayısıyla Soğuk Savaş sürecinde uç sağın Kemalizm’e ve modernleşmeye yönelik eleştirilerini antikomünizm üzerinden rahat bir şekilde ifade ettiğini söyleyebiliriz.

Uç sağda, genel olarak “Batı’nın tekniğini alalım, kültürünü almayalım” anlayışının hâkim olduğu söylenebilir.²¹ Ancak onlara göre Kemalizm’le birlikte ölçsüz modernleşme gerçekleşmiş, özellikle laiklik politikaları ve İslâm’ın dışlanmasıyla Türkiye “millî” kültürünü kaybetmeye başlamıştır. Uç sağ, Kürt meselesi üzerinden de Kemalizm’i ve erken Cumhuriyet dönemi politikalarını eleştirmiştir. Bu çalışmanın ikinci, üçüncü, dördüncü ve beşinci bölümlerinde uç sağ kategorilerinin Kürt meselesi üzerinden Kemalizm’e ve erken Cumhuriyet dönemi politikalarına yönelik eleştirileri ele alınacaktır.

²¹ “Batı’nın tekniğini alalım, kültürünü almayalım” anlayışını ilk olarak Ziya Gökalp’te görürüz. Gökalp, *Türkçülüğün Esasları* (1976) adlı çalışmasında “hars” ve “medeniyet” ayrımına giderek, “hars”ın millî ve her millete has olduğunu iddia etmektedir. Medeniyeti ise bilim, bilgi, yönetim kısaca teknik olarak tanımlamış ve bütün milletlere ait olduğu öne sürmüştür. Ona göre medeniyet gelişse de millî kültürünü kaybeden milletler bozulmaya ve yıkılmaya mahkûmdur. Önerisi ise “Batının tekniği/medeniyetini alıp harsını almamak” ya da *Türkleşmek, İslâmlaşmak, Muasırlaşmak* (1976) kitabında belirttiği üzere, “Türk milletindenim, İslâm ümmetindenim, Garp medeniyetindedim” şiarını benimsemektir.

“Batı’nın tekniğini alalım, kültürünü almayalım” tezine milliyetçi-muhafazakâr kesimden ilk ciddi çıkış 1970’li yıllarda İsmet Özel’den gelmiştir. Özel, *Üç Mesele: Teknik, Medeniyet, Yabancılaşma* kitabında, tekniğin burjuvaziye hizmet etmesi için Batı medeniyetine uygun üretildiğini dolayısıyla tekniğin kaçınılmaz olarak kültürü de beraberinde getirdiğini bu sebeple Batı’nın gerek kültürünü gerekse tekniğini topyekûn reddetmek gerektiğini belirtmiştir. Özel, İslâm dünyasının Kur’an ve hadis temelli İslâmî kültürle uyumlu teknik üretmesi gerektiğinin altını çizmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Özel (2012).

Uç sağ aydınları tarafından, millî kültürü ihmal eden modernleşme ile komünizm arasında bir bağ kurulmuş, “Batıcılığın en radikal şekli olarak komünizm” ele alınmıştır (Bora, 2007, s. 255). Buna göre komünizm, modernleşmenin açmış olduğu yolda bu topraklara girmiştir. Nihayetinde uç sağ, komünizmi aşırı Batılılaşma olarak ele almıştır. Ayrıca MTTB, KMD gibi uç sağın kurumları, “komünizm gerçeği”ni anlatmak ve millî ruh ve kültürü korumak maksadıyla konferanslar düzenlemiş, mitingler organize etmiş ve bu faaliyetlere, Necip Fazıl Kısakürek, Mümtaz Turhan, Nevzat Yalçıntaş, Fethi Tevetoğlu, Aclan Sayılğan, İbrahim Kafesoğlu, İhsan Taşdelen gibi sağ kesimden aydınlar katılmıştır. Dolayısıyla uç sağ, “komünizm” ve - ileride anlatacağımız- onla ilişkili olarak ele aldığı “komünist-Kürtçülüğün” erken Cumhuriyet döneminde uygulanan yanlış politikaların bir sonucu olarak ortaya çıktığını öne sürdüğü söylenebilir.

Uç sağın merkez sağdan ayrıldığı diğer bir nokta, kadın meselesidir. Uç sağ, modernleşmenin problemlerinin berraklaştığı alanlardan biri olarak “yeni kadın”ı görmekte, ancak bu durumun merkez sağda olmadığı ya da cılız bir şekilde mevcut olduğu söylenebilir.²² Tanzimat’la başlayan bu süreçte, kadının anne-eş misyonu dışına çıkması ve kamusal alanda yer almasıyla uç sağı nazarında “erillik” kaybı yaşanmaya başlanır (Gürbilek, 2007, s. 13-14). Erken Cumhuriyet döneminde, örtünmeden uzaklaşmaları, dolayısıyla geleneksel ilişki ağının bozulması bu durumu perçinlemiştir. Uç sağ, modernleşmeyle birlikte kadınların bu “bağımsızlığı”na tepki duymuş ve kadının anne-eş misyonunu korumaya çalışmış, modern-bağımsız “yeni kadın” karşısında, “Müslüman-Türk” kadını yüceltmıştır.²³ Ancak kadının

²² Milliyetçi-muhafazakâr söylemde kadın için bkz. Kandiyoti (2013), Gençoğlu-Onbaşı (2015), Karabağ-Sarı (2015) ve Bora (2005).

²³ “Yeni kadın” karşısında Müslüman-Türk kadını yüceltenler arasında Peyami Safa’dan bahsedilebilir. Peyami Safa, romanlarında köksüz, ahlaken çökmüş ve para ve zevk içinde yaşayan bir şekilde tasvir ettiği Batı’ya karşı millî bilince sahip Müslüman-Türk Doğu’yu çıkartır. *Sözler Kızlar* adlı romanında bunu kadın üzerinden yapmaktadır (2000). Romanda millî bilince bağlı, Müslüman-Türk Cerrahpaşalı Hatice’nin köklerinden koparak zevke ve eğlenceye düşkün Beyoğlu kadını “sözde kız” Belma’ya dönüşümünü anlatır. Romanın sonunda millî bilincini ve ahlakını kaybeden Belma frengiden can çekişirken pişman olmuş ve şunları söylemiştir: “Hatice’ydim, Belma oldum. Cerrahpaşa kızıydım, Beyoğlu kadını oldum. Eskilerin ‘yapma’ dedikleri, ihtiyarların çirkin buldukları, hocaların günah saydıkları ne varsa merakla ve zevkle yaptım. (...) Bana artık Belma deme... Ben Hatice’yim, Hatice... Bu ismi çok... çok seviyorum. Çünkü, tam, Müslüman, Türk kızı ismi” (Safa, 2000, s. 157, 170).

kamusallaştığı noktada da onu İslâm ile terbiye etme yoluna gidilmiştir. Sözelimi Samiha Ayverdi, “ıffetli” bir “yeni kadın”lığın kurulması için çabalamış, kamusalayan Türk kadınının ahlakını İslâm ile sağlamaya çalışmıştır (2012).

Uç sağın “yeni kadın”a olan tepkisini yansıttığı mecralardan önemli biri, antikomünizm olmuştur. Yaratılmak istenen komünist imgesinde, komünistlerin “ahlaksız” olduğu ve bu ahlaksızlığı Türk kadınına yaymak istediği öne sürülmüştür. Hatta Soğuk Savaş sürecinde antikomünist muhayyile, fantazilerini yansıttığı birçok anekdot üretmiştir. Bunlardan en yaygını ve sürekli dolaşımda tutulanı şudur: “Koca eve gelir, paltosunu çıkarırken girişteki portmantoda bir erkeğin şapkasını görür. Paltosunu tekrar giyer ve evi terk eder; komünizm gelmiştir” (Yazıcı ve Özman, 2012, s. 125). Bu “sapık ideoloji”den uzak durulması gerektiği, milliyetçi-muhafazakâr yazarlar tarafından uzun uzun anlatılmış ve özel hayatı olmayan bir komünizm imgesi oluşturulmaya çalışılmıştır. Erkeklerin saç uzatması, kadınların mini etek giymesi dahi komünizme yorumluştur (Bora, 2009b, s. 359).

Dönemin uç sağ yayınlarında da komünistlerin bu “ahlaksızlığı” ele alınmıştır. *Orkun*’da Dizdaroğlu Hikmet, komünistlerin “cinsi sapık” olduklarını yazmış ve başkalarını da kendilerine benzetmek için şunları yaptıklarını öne sürmüştür: “Düşüncelerini şiir ve sanat kisvesine bürüyerek, buluş çağındaki gençleri avlamağa çalışırlar. Heykelde resimde, hikâyeye, roman, tiyatro ve şiirde **müstehcen**’e dört elle sarılırlar. Cinsi sapıklığı imrenilir hale koymağa yeltenirler [ana metinde vurgulu].” Yazının devamında “cinsi içgüdü” başkalarını avlamak konusunda, komünistlerin başlıca silahı olduğu hatta komünist propagandanın bundan başka söyleyecek sözlerinin olmadığı iddia edilmiştir. Sonrasında ise komünistlerin özel “vocabularie”lerinin olduğu ve onların dilinde eşe en uygun kelimenin “orospu” veya “kerhaneci” olacağı söylenmiştir (Dizdaroğlu Hikmet, 1951, s. 7-8). *İslâm Dünyası*’nda da benzer şekilde, komünizmde ailenin yeri şu şekilde anlatılmaktadır: “Komünizm, esas itibarıyla aileyi ilga ve imha eder. Komünizme göre, aile olmamalıdır. Manasız bir müessesedir. Ne kadar erkek varsa, koca, ne kadar kadın

varsa, karıdır. Çocukları yetiştirecek, ana baba değil, devlettir” (*İslâm Dünyası*, 1953, s. 8-9).

İslâm dergisinde ise “Komünizmi Tel’in Şiirleri” başlığı altında Enver Tuncalp imzalı komünistlerin “ahlaksızlığını” konu alan “Kızıl Şeytan” adlı bir şiir yayınlanmıştır:

Kızıl Şeytan
Kan, kemik, irinden verir ziyafet,
Namusa saldıran, dine çatandır.
Bugün dünya için en korkunç afet,
Komünist denilen kızıl şeytandır.

Şerefe, imana, ahlaka kızar,
En mas’um haneye gizlice sızar,
Bütün kâinatı etmede bizar,
Komünist denilen kızıl şeytandır.
(Tuncalp, 1962a, s. 116).

Bu şekilde, komünizm “cinsel ahlaksızlığı” topluma yayarak “Müslüman-Türk” kadını “namus/ahlak”tan uzaklaştırarak onu “orospuluğa” meyyal hale getirmeyi hedeflemiştir. Dolayısıyla uç sağ, komünizmin topluma ahlaksızlığı yaymasını engellemek için millî bilinci güçlendirmeye çalışmış ve bu ahlaksızlığa karşı milliyetçi-muhafazakâr kesimi komünizmle mücadeleye çağırmıştır.

Genel olarak uç sağ, antikomünizm vurgusuyla hem devlet nezdinde meşruiyet elde etme hem de kültür politikalarını dile getirme ya da uygulama imkânı elde etmiştir. Uç sağın kültür politikalarıyla, yukarıda ifade ettiğimiz üzere, millî ve dinî değerleri vurgu yapmış, modernizme, Kemalizm’e ve “yeni kadın”a olan tepkisini dile getirme imkânı bulmuştur. Dolayısıyla uç sağın kültür politikalarıyla merkez sağdan ayrıldığı iddia edilebilir. Merkez sağın Kemalizm’le, modernizmle, “yeni kadın”la pek bir derdi olmadığı ya da bu derdinin uç sağ ile kıyaslanınca oldukça cılız kaldığı söylenebilir.

Merkez sağ ile uç sağ arasındaki diğer bir ayrımın, aydınlarla kurduğu ilişki çerçevesinde olduğu iddia edilebilir. Türk sağ partileri ve sağ görüşlü aydınlar arasındaki ilişkiye baktığımızda, merkez sağ genel olarak sağcı aydınlarla sorunlu ve gerilimli ilişkiye sahipken İslâmcı ve milliyetçi akım, sağcı aydınlarla daha sorunsuz bir ilişki yakalamaktadır (Taşkın, 2012, s. 409). Bunda, Türk sağının İslâmcılık ve

milliyetçilik halinin daha doktriner, merkez sağda ise pragmatizmin baskın olmasının etkili olduğu söylenebilir. Nitekim İslâmcı ve milliyetçi partilerin doktrinlerini netleştirilmesinde sağcı aydınlar rol oynamış ve sağ görüşlü aydınlar Türk sağı çeşitlendikten sonra İslâmcı ve milliyetçi partileri ya desteklemişler ya da onlarda doğrudan siyaset yapmışlardır. Sözgelimi Osman Yüksel Serdengeçti, CKMP/MHP’de siyaset yapmış ve *Dokuz Işık*’ın oluşturulmasına katkı vermiştir. Keza Necip Fazıl Kısakürek, Millî Görüş’ü kuruluşundan itibaren desteklemiş, ancak MSP’nin CHP ile koalisyon yapmasına –solu iktidara taşınmasına- kızmış ve 1977 seçimlerinde Türk sağının diğer doktriner partisi MHP’yi desteklemiştir. Ayrıca uç sağın aydınlarla kurduğu ilişkiyi ortaya koyan yapı, Aydınlar Ocağı’dır.

Aydınlar Ocağı’nın kökü 1962-1965 yılları arasında faaliyet gösteren Aydınlar Kulübü’ne uzanmaktadır. 14 Mayıs 1970 tarihinde İbrahim Kafesoğlu başkanlığında kurulan Ocağın fikir babalığını Necip Fazıl Kısakürek yapmıştır. Muharrem Ergin, Ahmet Kabaklı, Nevzat Yalçıntaş gibi sağcı aydınlar, bu Ocağın içerisinde faaliyet göstermişlerdir. MTTB, KMD gibi Türk sağının diğer dernekleri ile kıyaslanınca kitleselleşme gibi bir kaygısı olmayan bu dernek, Türk sağının organik aydını olma görevini üstlenmek istemiş ve bu amaçla Türk sağı liderlerini etkilemeye çalışmıştır. Süleyman Yalçın, “solun bu derece azgınlaştığı, akliselimin kaybolduğu bir ortamda Türk milletinin tarihi misyonunu ve bunun manevi mirasını sahiplenen aydınlara” vazife düştüğü varsayımıyla Aydınlar Ocağı’nı kurduklarını belirtmektedir (1991, s. 103). Bu Ocak, “solun giderek artan kültürel hegemonyasından rahatsız olan kuşağın karşı örgütlenmesi” şeklinde ele alınabilir (Taşkın, 2006, s. 381). Başka bir ifadeyle Batıcı ve taklitçi (sol) “entelektüellerin” karşısına yerli ve millî olan (sağ) “aydın” çıkarma çabası olduğu söylenebilir. Tepki hareketi olan bu Ocak, esas aydınların kendileri olduklarını iddia etmekte ve solcu aydınların toplumsal, siyasal ve kültürel tartışma üzerindeki tekeline kırma niyetindedir. Bu çerçevede sola karşı Türk sağının aydınlarını birleştirme misyonunu kendisine yüklemiştir. Amacı ise devleti solun

düşürdüğü buhrandan kurtarmak olacaktır.²⁴ Aydınlar Ocağı ile esas olarak uç sağ ile ilişki kurmuş bir yapıdır.

Uç sağ ile merkez sağ arasındaki son ayrım, uç sağın devletin bekasına yaptığı vurgudur. “Devletin bekası” meselesi merkez sağda da olmakla birlikte uç sağ ile kıyaslanınca cılız kaldığı söylenebilir. Uç sağın temel özelliklerinden biri devletin bekasını ya da düzeni savunmasıdır. Uç sağda toplumun üzerinde bir devlet tahayyülü vardır ve devlet “güçlü” olmanın simgesidir. Güven Gürkan Öztan’ın belirttiği üzere, “güçlü”, “büyük” olduğu iddia edilen devlet, mütemadiyen “korunmayı/kurtarılmayı” beklemekte, ancak “millî ve dinî değerler” ile donatılan bu devlette korunması gereken onun sosyal, hukuksal gibi “dünyevi bileşenleri” değil, onunla bir düşünülen “millî kültür” ve ona atfedilen “mitsel ruh” ve “fiziki güçtür” (2012, s. 429, 437). Uç sağın devletin bekasını muhafaza etme ya da düzeni koruma anlayışı, Soğuk Savaş sürecinde genellikle komünistlere karşıdır. Soğuk Savaş sürecinde uç sağ aydınları, Rusları ezeli düşman olarak görmüş ve bu minvalde “Moskof imajı” oluşturmuşlardır. Necip Fazıl Kısakürek, milletler arasındaki zıtlığa, “buz dağı ve yanardağ derecesinde en iyi örnek” Moskof’la Türkler olduğunu belirtmiştir. Ona göre doğrudan doğruya birbirinin vücut hikmetine düşman olmaktan gelen böyle bir zıddiyet, tarihte tektir: “Onun içindir ki, bütün bu incelikleri düşünmeden sezen halkımızın dilinde Moskof, sade ‘Moskof’ değil, ‘Moskof Gâvuru’dur. Türk, ciğerinin ta içinden gelen bir havayla ve dişlerini gıcırdatarak ‘Moskof Gâvuru’ derken olağanca dayanağını Müslümanlıkta bulur” (2007, s. 5-6). Kısakürek’in yanı sıra Nihal Atsız da Moskof imajını beslemiştir: Atsız, tarihin jeopolitiğin ve mukadderatın düşman yaptığı Türklükle Moskofluğun hiçbir zaman barışmayacağını ve bu “kırankırana dövüş”ün kesin sonuç elde edinceye kadar sürüp gideceğini belirtmiştir. Ona göre Tanrı Dağlarında doğan Türklerle Pripet bataklarından fırlayan Rusları, Tanrı düşman yetiştirmiştir (1950, s. 3-4). Ayrıca uç sağ aydınlarının devlet bekasını sağlamaya çalışması, devleti ve devlet geleneğini

²⁴ Aydınlar Ocağı, 1980 sonrasında hakim paradigma olan Türk-İslâm Sentezi’nin oluşturulmasında önemli rol oynayacak ve bu Ocağın tezleri 1980 sonrası süreçte devlet tarafından benimsenecektir. Dolayısıyla bu Ocağın, 1970’li yıllarda “önemli” işler yapmış olmakla birlikte esas olarak 1980 sonrasındaki sürece damgasını vuracaktır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Basmacı (2009), Güvenç vd. (1994) ve Dursun (2002).

yüceltmesi, ona “sahte bir entelektüel derinlik” ve itibar da bahşetmiştir (Öztan, 2012, s. 436). Dolayısıyla uç sağın komünistlere karşı devletin bekasını savunduğu ve bu çerçevede antikomünizmi “millî dava” olarak ele aldığı söylenebilir.

Genel olarak uç sağ, komünistleri ülkenin bekasını tehdit eden temel düşman olarak kodlanmış ve kendilerini “ülkenin öz evlatları” olarak devletin bekasını korumaya adanmışlardır. Uç sağ, ileride ele alacağımız üzere, Kürt meselesini temel olarak devletin bekası çerçevesinde ele almış ve genellikle Ruslarla ilişkilendirmiştir. Kabaca ikili arasındaki temel ayırım, merkez sağın kalkınmaya, uç sağın ise antikomünizm çerçevesinde kültüre vurgu yapmasıdır. Ayrıca uç sağ, merkez sağa kıyasla daha doktriner, aydınlarla daha iyi ilişkiye sahip ve devletin bekasına daha güçlü vurgu yapmaktadır. Uç sağın tanımı, gelişimi, merkez sağdan farkı ve genel özellikleri bu bölümün birinci kısmını oluştururken Kürt meselesi ise ikinci kısmını oluşturmaktadır.

1.2. OSMANLI’NIN SON DÖNEMİNDEN 1980’E KÜRT MESELESİNİN SERENCAMI

Osmanlı’dan miras kalan Kürt meselesi, günümüzde hâlâ Türkiye’nin temel sorunlarının başında gelmektedir. Bu meselenin miladı olarak Osmanlı’da sistematik modernleşmenin başladığı, Tanzimat Fermanı’nı (1839) alabiliriz. III. Selim (1789-1807) ve II. Mahmud (1808-1839) döneminde görülen ancak Tanzimat Fermanı ile birlikte sistematik yapıya bürünen modernleşme çabalarının temel unsurlarından biri, daha önce ademimerkeziyetçi bir yapıda olan Osmanlı’yı merkezileştirmek idi. Bu kapsamda Kürdistan coğrafyası da merkeze bağlanmak istenmiştir. Hakan Özoğlu’nun ifadesiyle toprağa dayanan bir yapıya sahip olma eğiliminde olan Kürtler, kendi toprakları üzerindeki hâkimiyetlerinin “merkezileşme” adı altında ellerinden alınmasından rahatsız olmuşlardır (2009, s. 36). Bu durum da yüzyıllardır özerk halde bulunan Kürt beylerini rahatsız etmiş ve bir dizi isyanın patlak vermesi sonucunu doğurmuştur. Osmanlı’nın son döneminde gerçekleşen bu isyanların belli başlıları Bedirhan Bey (1846-1848) ve Şeyh Ubeydullah (1880) isyanlarıdır. İşte bu isyanlarla, devlet nazarında “Kürt meselesi” artık somutlaşmıştır.

Bedirhan Bey, 1821’de mir olmuş ve o tarihten itibaren de Kürdistan coğrafyasındaki beyleri Osmanlı’ya karşı kendi hâkimiyeti altına toplamaya başlamıştır. Emirlikler, bölgeler, aşiretler arasındaki meseleleri ortadan kaldırarak kendi hâkimiyeti altında birleştiren Cizre-Botan Emiri Bedirhan Bey, 1820’lerin sonlarından 1840’lara kadar bölgeyi kontrolü altına almıştır. Ancak 1843 yılında Nasturilerin Bedirhan Bey’e vergileri vermemesi gerekçesiyle Bedirhan Bey onlara karşı bir katliam başlatır. Dindaşlarına yapılan katliamdan rahatsız olan İngiltere ve Fransa gibi devletler Osmanlı’ya baskı yapacak, Osmanlı da Batılı güçlerden gelen baskı ve destekle Bedirhan Bey’in üzerine yürüyecek ve 1846’da onu teslim alacaktır. Milliyetçi tondan ziyade merkezileşmeye karşı bir başkaldırı olan Bedirhan Bey isyanı sonrası, bölgenin parçalı bir hale döndüğü söylenebilir. Emirliklerin yıkılması ile şeyhler, aşiret liderleri ön plana çıkmış ve Kürtler siyaseten parçalı bir konuma gelmiştir.

Kürt bölgesinde Osmanlı’ya karşı başlatılan ikinci önemli başkaldırı ise 1880’deki Şeyh Ubeydullah İsyanı’dır. Bu isyan, 93 Harbi sonrası merkezî iktidarın zayıf olduğu bir dönemde başlamış ve Kürt milliyetçiliğin emareleri görülen ilk isyan kabul edilmiştir. Hem dinî hem de siyasi bir lider olan Ubeydullah, Osmanlı’nın merkezileşme çabalarını engellemenin yanı sıra Kürtlerin birliği ve bağımsız bir Kürt devletinin oluşmasını hedeflemişti (Jwaideh, 2012, s. 165). Ayrıca bu dönemde Kürtleri Ubeydullah’ın çevresinde toplanmasına zemin hazırlayan başka bir gerekçe, Ermenilerdir. Kürtler, Batılı devletlerden destek alan Ermenilerin bölgede hâkimiyet kurmasını engellemek için Şeyh Ubeydullah’ın önderliğinde birleşmişlerdir. Ancak Osmanlı, bu isyanı da bastıracaktır.

Osmanlı, merkezileşme adı altında bölgedeki emirliklerin varlıklarına son vermiş olmakla birlikte merkezileşmeyi de tam olarak sağlamamıştır. Bu şartlar altında II. Abdülhamid yönetiminde Osmanlı, Hamidiye Alayları ile Aşiret Mektepleri’ni kurdu. Köy Koruculuğu’nun selefi olan Hamidiye Alayları ile “sadık” Kürtler yaratılarak merkezî otoriteyi tesis etmek, aşiretlerden askeri güç olarak faydalanmak, Ermeni faaliyetlerine engel olmak hedeflenmiştir (Kodaman, 1987, s. 29-30). 1908 yılına gelindiğinde ise II. Meşrutiyetin ilanı ile Kürt Hareketi’nde yeni bir dönem başlayacaktır.

Neredeyse 19. yüzyıl boyunca devletle savaşıyan Kürtler, II. Meşrutiyet ile yeni bir evreye geçmiştir. Kürtler, Meşrutiyet'in getirdiği özgürlük ortamından faydalanarak dernek ve partiler kurmuş, siyasi ve entelektüel alanlarda görülmeye, Kürt milliyetçiliğinin alt yapısını oluşturmaya başlamışlardır. Celile Celil, Kürt Ulusal Hareketi'nin başlangıç dönemi olarak 19. yüzyıl sonu ile 20. yüzyıl başını göstermektedir (2000, s. 159). Bu dönemde *Kürdistan* (1898), *Peyman* (1900), *Şark ve Kürdistan* (1908), *Amid-i Sevda* (1909), *Rojî Kürd* (1913), *Jîn* (1918) gibi Kürtlüğü ele alan ve Kürtlerin sorunlarına değinen yayımlar neşredilmiştir. Düşünce alanının yanı sıra ilk Kürt derneği olan Kürt Teavün ve Terakki Cemiyeti (1908) kurulmuş ve böylece Kürtler legal alanda siyasi mücadele yürütmeye başlamışlardır. İttihat ve Terakki iktidarının, özellikle 1913 sonrası baskısını arttırmasıyla Kürt örgütleri kapatılmış ancak bu durum, Kürtlerin siyasi alandaki mücadelelerini engellemeye yetmemiştir. Bu dönemde Kürtlerin legal alanda yürütmeye başladığı siyasi mücadele kitleleşmeye başlamış öyle ki, 1919 yılının ortalarında Kürt Teali Cemiyeti, sadece İstanbul'daki üye sayısını on bin olarak beyan etmiştir (van Bruinessen, 2010, s. 124-125). Ayrıca bu dönemde Emin Ali Bedirhan, Said-i Kürdi,²⁵ Abdullah Cevdet, Ziya Gökalp gibi Kürt entelektüel ya da din adamları ön plana çıkmaya başlamışlardır.

Birinci Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı'nda ise 19. yüzyılın aksine, Kürtler ile devlet ittifak kurmuşlar ve birlikte mücadele etmişlerdir. Anadolu Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nde (ARMHC) Türklerle birlikte hareket eden Kürtler, Kurtuluş Savaşı'nı Kemal Karpat'ın deyimiyile bu dönemin ideolojisinin dinselliğin baskın olduğu milliyetçilik olmasından dolayı desteklemişlerdir (2011, s. 24). Amacın "halifeyi kurtarmak" olduğu bu dönemde, Koçgiri İsyanı (1921) bir kenara konulursa, Kürtler ile Türkler arasında genel olarak bir ittifak olduğu söylenebilir. Gerek Sivas Kongresi'nde (1919) gerekse Amasya Protokolü'nde (1919) Anadolu'nun Müslüman ve Kürt ile Türklerin yurdu olduğu vurgulanmıştır. Bunların yanı sıra bu ittifakın oluşmasında bir diğer etken, "Ermeni korkusu" olduğu söylenebilir. Kürtlerin Kurtuluş

²⁵ "Zamanın harikası" anlamına gelen Bediüzzaman lakaplı Said-i Nursi, İkinci Meşrutiyet döneminde İttihad-ı Muhammedî Fırkası içerisinde aktif olarak siyasette yer almış ve bu süreçte "Said-i Kürdi" olarak anılmıştır. Cumhuriyet döneminde ise siyaset yapmayı bırakarak dinî meselelere ağırlık verecek ve "Said-i Nursi" olarak anılacaktır. Uç sağ, 60'lı ve 70'li yıllarda Said-i Nursi veya Kürdi'yi tartışacaktır. Bkz. Bilici (2018), Mardin (1992) ve Canlı ve Beysülen (2010).

Savaşı'nı desteklemesinin gerekçelerinden biri, Kürtler ile itilaf halinde olan Ermenilerin, savaşın kaybedilmesi halinde bölgeye hâkim olmak ihtimali olduğu söylenebilir. Kurtuluş Savaşı sonrası 1923'te Cumhuriyet ilan edilmiş ve Türkler ile Kürtler için yeni bir dönem başlamıştır. Ayrıca yeni dönemin önemli bir diğer işareti 24 Temmuz 1923'te imzalanan Lozan Antlaşması'dır. Bu antlaşmayla daha önce İran ve Osmanlı arasında bulunan Kürdistan coğrafyasının dört parçaya bölüldüğü (Türkiye, İran, Irak ve Suriye) resmîyet kazanmıştır.²⁶

1.2.1. Cumhuriyet Dönemi Kürt Meselesi

Kurtuluş Savaşı'nın kazanılmasından sonra Cumhuriyet elitleri, üniter modern bir ulus devleti oluşturma projesine girişmiş, bu çerçevede tepeden aşağıya pek çok reform gerçekleştirmişlerdir. Cumhuriyet elitlerinin bu reformlarından rahatsız olanların başında Kürtlerin geldiği belirtilebilir. Kürtler, Cumhuriyet elitlerinin politikalarına uymak yerine bir dizi isyana girişmişlerdir. Nitekim 1920 ile 1938 arasında on yedi Kürt vakası zuhur etmiştir. Bu vakaların öne çıkanları, Şeyh Said (1925) ve Ağrı (1936-38) isyanları ile Dersim Tedibi'dir (1936-1938).

1925 yılında patlak veren Şeyh Said İsyanı, Cumhuriyet elitlerinin Türk-Kürt eşitliğini yok sayması ve halifeliği kaldırarak laik modern ve üniter bir devlet kurmasına ilk büyük tepki şeklinde yorumlanabilir. Bu isyanın kökeni 1923'te kurulan Azadi örgütüne dayanmaktadır. Van Bruinessen, bu örgütün hazırladığı Şeyh Said İsyanı'nı ne tam olarak dinî ne de tam milliyetçi bir ayaklanma şeklinde değerlendirmektedir (2010, s. 146). Jwaideh isyanın hem milliyetçi hem de dinî nedenlere bağlı olduğunu belirtmektedir (2012, s. 416). Clemence Scalbert-Yücel ise Şeyh Said İsyanı'nı milliyetçi bir isyan şeklinde değerlendiren kaynakların çoğunun partizanca ve abartılı olduğunu söylemekte ve bu isyanda hem dini hem de milliyetçi boyutun rol oynadığını ifade etmektedir (2018b). Ayrıca yazar, günümüzde Kürt Hareketi'nin Şeyh Said'in

²⁶ Kurtuluş Savaşı sürecinde Türkiye Kürt bölgelerinde bunlar yaşanırken Kadiri tarikatı lideri Şeyh Mahmud Berzencî, 1918'de Irak Kürdistan'ında İngilizler tarafından Süleymaniye Valisi ilan edilir. Ardından İngilizlerle bölge üzerindeki politikalarda anlaşmazlığa düşmesinden sonra ise kendisini Irak Kürdistanı'nın kralı ilan etmiştir. İngilizlerin Berzencî'yi tavsiye etmek istemeleri sonucu ise 1919 ve 1923'te iki büyük ayaklanma gerçekleştirmiştir. Berzencî merkezli bu ayaklanmalar, 1925'te sona ermiş ve Irak Kürdistan'ı Irak merkezî yönetimine bağlanmıştır. Bkz. Hilmi (1995) ve Güzel (2018).

mirasını sahiplenmesinden dolayı bu isyanın milliyetçi bir isyan şeklinde algılandığını belirtmektedir. Genel olarak bu isyanın amacının İslâmi bir Kürt devleti kurmak olduğunu söyleyebiliriz.

Cumhuriyet rejimi Şeyh Said İsyanı'nı “cehalet yanlısı, ilkel dinî liderler ve aşiret reislerinin başını çektiği gerici ve yozlaşmış bir hareket” (Jwaideh, 2012, s. 411) olarak görmekte ve “yabancı kışkırtması” (Yeğen, 2009, s. 886) olduğuna da inanmaktaydı. İleride ele alınacağı üzere uç sağ da bu isyanı birbirinden farklı şekilde yorumlamakta, bir kısmı “dini” diğer bir kısmı ise “etnik” bir isyan şeklinde ele almaktadır. Ancak bu isyan başarılı olmamış, merkezî hükümet tarafından sert bir şekilde bastırılmıştır. Bu isyan üzerine Takrir-i Sükûn Kanunu kabul edilmiş, ülkede olağanüstü hal ilan edilmiştir. Bu isyan sonrası Cumhuriyet elitleri, o zamanki ifadeyle Şark Meselesi'ne eğilmek ve Kürtleri asimile etmek için üç ayrı rapor hazırlamışlardır. Ancak bu raporlar işe yaramamış olmalı ki Xoybûn adlı Suriye menşeli örgütün başını çektiği Ağrı İsyanı patlak vermiş ve 1927-1930 yılları arasında sürmüştür. Şeyh Said İsyanı'nın devamı şeklinde de yorumlanabilecek bu isyan da devlet güçleri tarafından şiddetli bir şekilde bastırılmıştır.

Erken Cumhuriyet döneminde Kürt meselesi merkezli gerçekleşen olaylardan biri de Dersim Tedibi'dir (1937-1938). İsmail Beşikçi, Dersim Tedibi'nde soykırım uygulandığını öne sürmektedir (1990, s. 66). Devlet bu isyanı, Mustafa Kemal'in TBMM'nin 1937 Yasama Yılı açılış konuşmasında belirttiği üzere “milletimizin layık olduğu yüksek medeniyet ve refah düzeyine varmasını” alıkoyan bir ayaklanma şeklinde tanımlamıştır (*TBMM Tutanak Dergisi*, Cilt: 20, 1.11.1937, s. 3). 1938 Yasama Yılı açılış konuşmasında da Tunceli'deki isyan “şekavet” (haydutluk) hadiseleri şeklinde tanımlanmış ve Tunceli'dekilerin de yurdun diğer insanları gibi Cumhuriyet'in feyzinden istifade edeceği belirtilmiştir (*TBMM Tutanak Dergisi*, Cilt: 27, 1.11.1938, s. 3-4). Mehmet Yıldırım, genel görüşün aksine, Dersim'de Seyit Rıza'nın liderliğinde bir isyanın olmadığını iddia etmektedir. Ona göre, devlet Dersim'e harekât için meşru gerekçe bulmak maksadıyla “Dersim'de Seyit Rıza'nın başını çektiği bir isyanın olduğu” şeklinde propaganda yaptığını ve son yıllarda Kürt

Siyasal Hareketi'nin de kendi "siyasi amacına" hizmet amacıyla bu argümanı aynen kullandığını öne sürmektedir (2018, s. 173-190).

Erken Cumhuriyet dönemi Tek-Parti iktidarında gerçekleşen Kürt merkezli son mesele, "Muğlalı Olayı"dır. "Muğlalı Olayı" ya da "33 Kurşun Olayı" olarak bilinen vaka, dönemin Üçüncü Ordu Komutanı Orgeneral Mustafa Muğlalı'nın 33 vatandaşı Türkiye-İran sınırında kurşuna dizdirmesidir. Olay kısaca, 1942 yılında Van'ın Özalp ilçesinde 33 vatandaşın kaçakçılara ve eşkıyalara yardım ettiği gerekçesiyle gözaltına alınması ve Muğlalı'nın emriyle Türkiye-İran sınırında kurşuna dizilmesidir. Ahmed Arif, "Otuzüç Kurşun" adlı şiirinde olayın gerekçesini şu şekilde açıklamaktadır:

Kirveyiz, kardeşiz, kanla bağlıyız
 Karşıyaka köyleri, obalarıyla
 Kız alıp vermişiz yüzyıllar boyu,
 Komşuyuz yaka yakaya
 Birbirine karışır tavuklarımız
 Bilmezlikten değil,
 Fıkıralıktan
 Pasaporta ısınmamış içimiz
 Budur katlimize sebep suçumuz,
 Gayrı eşkiyaya çıkar adımız
 Kaçakçıya
 Soyguncuya
 Hayına...
 (Arif, 2011, s. 115).

Gerçekleştiği dönemde olay dar bir çevre tarafından bilinirken 1948 yılında DP'liler tarafından Meclis'te gündeme getirilecek ve Muğlalı yargılanmaya başlayacaktır. Yargılama sonrası 2 Mart 1952 tarihinde 20 yıla mahkûm olan Muğlalı 1951'in sonunda öldü. DP'lilerin bu hadiseyi gündeme getirmesi Kürtler nezdinde DP'nin popülaritesini de arttırmıştır. Uç sağdan birkaç yayın da bu meseleyi sayfalarında tartışmıştır.²⁷

Sonuç olarak erken Cumhuriyet döneminde Metin Heper'in kurguladığı; "asimilasyon-direnış-direnışi kırma ve asimilasyona devam etme" hali devlet tarafından uygulanmıştır (2008, s. 14). Devlet, bu süreçte Doğu'yu adeta bir kışla

²⁷ Muğlalı Olayı için ayrıca bkz. Özgen (2003) ve Ertem (2006).

haline getirerek asimilasyon çabalarına ağırlık vermiştir. Türkçeden başka dilde yayın ve eğitime izin verilmemesi, Umumi Müfettişliklerin kurulması, Şark Islahat Planı ve İskân Kanunu devreye sokularak Kürtçenin yasaklanması ve Kürtlerin, Türklerin çoğunlukta olduğu yerlere göç ettirilmesi gibi politikalarla Kürtlerin asimile edilmesi amaçlanmıştır. Bu dönemde soyadları, yer adları, köy isimleri vs. Türkçeleştirilmiştir. Türkçe eğitim veren yatılı bölge okulları kurulup yaygınlaştırılarak bölgede Türkçe'nin yaygınlık kazandırılması amaçlandı. Tüm bunlar vasıtasıyla mühim sayıda Kürt Türkleştirilmiştir. Kürtler, devlete karşı bağımsızlık için mücadele ederken devlet ise Kürt meselesini “Doğu Sorunu” olarak görmekte ve ekonomik meselelerden kaynaklanan bir “gerilik” ya da “eşkıyalık” durumu şeklinde yorumlamaktadır. Bu sebeple Doğu’yu asrileştirmeye çalışmaktadır.²⁸

Kürt meselesi, genel olarak Osmanlı'nın modernleşme politikalarına tepki olarak başlamış, Cumhuriyet'in ulus-devlet kurma girişimlerine karşıt olarak devam etmiş ve günümüze kadar gelmiştir. Mesut Yeğen, Kürtlerin asimilasyona karşı direnmesinden dolayı Kürt meselesinin oluştuğunu ileri sürmektedir (2012, s. 13). Hamit Bozarıslan ise Kürt meselesini “kuvvet ve hâkimiyet ilişkilerinin Türklük dışında her türlü kimlik ve aidiyeti dışlayan, tarih, kültür ve eğitimde yalnızca Türklüğe yer veren ve diğer grupların sembolik kaynaklarını yasaklayan Cumhuriyet Türkiye'si'nin millî ve içtimâî bir meselesi” olarak tanımlamakta (2008, s. 841) ve Kürt meselesinin her şeyden önce bir halkın nesneden özneye geçme mücadelesi olduğunu belirtmektedir (2018, s. 30). Dolayısıyla Kürt meselesinin Osmanlı ve Türkiye'nin asimilasyon politikalarına Kürtlerin direnmesiyle oluşan bir “sorun” olduğu söylenebilir.

1.2.2. Soğuk Savaş Sürecinde Kürt Meselesinde Temel Olaylar ve Aktörler

Çok partili hayata geçişle birlikte devletin Kürt meselesine yaklaşımında eksen değişikliği yaşanmıştır. Türkiye’de Kürt meselesi, 1920’ler ve 30’larda askerî yöntemlerle çözülmeye çalışırken 1950’ler, 60’lar ve 70’lerde ise zaman zaman askerî yöntem olsa da esas olarak ekonomik hamlelerle çözülmeye çalışılmıştır. Bir bakıma

²⁸ Hatta bu durumu Halide edip Adıvar, *Zeyno'nun Oğlu* adlı romanında, devletin Doğu’yu nasıl asrileştirmeye çalıştığını anlatmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Adıvar (2010).

erken Cumhuriyet döneminde uygulanan güvenlik temelli “Şark Meselesi” yerini İkinci Dünya Savaşı sonrası “Doğu Sorunu”na bırakmıştır (Yavaşca, 2016). Başka bir ifadeyle mesele artık “bölgesel bir geri kalmışlık” hali olarak ele alınmaktadır. Görüldüğü üzere Kürt meselesine yönelik uygulanan politikalar çerçevesinde meselenin adı da değişmektedir. Şark Meselesi’nden Doğu Sorunu’na geçiş Yeğen’in belirttiği üzere, devlet söyleminde bir yarılmaya işaret etmektedir: Kürt sorunu artık “ortadan kaldırılması gereken bir pürüz yerine çözülmesi gereken bir sosyal mesele olarak algılanmaya ve sunulmaya” başlanmıştır (2013, s. 159). Meseleye yönelik bu geçiş ileri bir adım olmakla birlikte meselenin etno-politik mahiyetini tanımaktan uzak olduğu söylenebilir.

1946 ile başlayan çok partili hayat, partilerin Kürtlerle kerhen de olsa ilişki kurmasını sağlamıştır. İktidar, oy alma amacıyla Kürtlere çok fazla özgürlük tanımasa da en azından onlar üzerindeki baskıyı görece azalttığı belirtilebilir. Doğu’daki pek çok köy jandarma karakolları feshedilerek, en azından Kürtlerin jandarma dayacağından kurtulması sağlanacaktır. Ayrıca Şeyh Said’in torunu Abdülmelik Fırat’ın DP’den milletvekili seçilmesinin sembolik de olsa bir önemi vardır. Özellikle DP, Kürt aşiret ve dinî liderlerini kendi yanına çekerek bölgeden oy almayı hedeflemiştir. 1950’li yıllarda, ekonomik alanda sağlanan liberalizasyon sonrası tarımda makineleşmenin artması ile kırdan kentlere göçler de artmıştır. Bundan ötürü pek çok Kürt, kentlere göç etmeye başlamış, dolayısıyla da kamusal alandaki görünürlükleri artmıştır. Kürtlerin kentlere gelmesi, üniversite eğitimi görmeye başlaması ile *49’lar Olayı*’na giden süreç başlamıştır.

49’lar Olayı, “yabancı devletlerin müzaheretini ile Türkiye’yi bölmek” suçundan 50 Kürt öğrenci ve aktivistin (biri gözaltı sırasında ölmüştür) 17 Aralık 1959’da tutuklanmasıdır (Kutlay, 2013, s. 71). Kendisi de 49’lardan olan Nurettin Yılmaz, anılarında “komünist bir Kürt devlet kurmak” iddiasıyla tutuklandığını belirtmektedir (2008, s. 45). *49’lar Olayı*’na giden süreçte, Kürtlerin kırdan kente göç etmesinin ve üniversitelerde eğitim görmek için büyük şehirlere gelmesinin etken olduğu söylenebilir. Diğer önemli etmenin ise Irak’taki Barzani Hareketi olduğu belirtilebilir.

Barzani Hareketi, Türkiye’deki Kürtler için esin kaynağı olacaktır. Naci Kutlay’a göre hapisane, 49’lar için okul işlevi gördü; sağ ve sol Kürt Hareketi’nin tohumları tutuklamalarla atıldı (2012, s. 30). Nitekim 49’lar arasında Musa Anter, Canip Yıldırım, Naci Kutlay gibi şahsiyetler Kürt solunu; Şerafettin Elçi, Ziya Şerefhanoglu, Sait Elçi gibi şahsiyetler ise 1960’lar ve 1970’lerde Kürt sağını temsil edecektir.

Barzani Hareketi Türkiye’deki Kürt Hareketi’ni tekrar canlandırmış zira Martin van Bruinessen’e göre, devlet tarafından bastırılan 1920’ler ve 1930’lardaki Kürt Hareketi, 1960’larda yeniden uyanmaya başlamış ve bunda Barzani Hareketi ana etmen olmuştur (2013, s. 57). Hamit Bozarlan, Barzani Hareketi’yle Türkiye’deki Kürt Hareketi’nin “sessizlik yılları”nın (1939-1959) bittiğini söylemektedir (2008, s. 54). Bozarlan Dersim Tedibi’nden 49’lar Olayı’na kadar geçen süreyi “sessizlik yılları” olarak tanımlamakta ancak Metin Yüksel, Kürtlerin devletin baskısı karşısında, kimlik ve kolektif hafızalarını dengbêjler ve mollalar aracılığıyla devam ettirdiğini dolayısıyla Kürtlerin sessizleşmediğini öne sürmektedir (2011, s. 11). Bu hareket, Türkiye’deki Kürt Hareketi’ne esin kaynağı olmasının dışında, Barzani’nin Irak’taki KDP’sinin Türkiye şubesi, TKDP’nin kurulmasında rol oynamış, ayrıca Barzani, Türkiye KDP’sini lojistik olarak da desteklemiştir. Barzani, 1960’lar ve 1970’lerde Kürtler için “popüler” hatta “efsanevi” bir liderdir. Bunda, kısa süreli Mahabad Devleti’nin de etkisi vardır. İsmail Beşikçi, 1965-1966 yılları arasında doktora tezi için incelemede bulunduğu Kürt Alikan Aşireti’nde Barzani’nin Atatürk’ten daha fazla tanındığını ifade etmiştir (2014, s. 225-226).²⁹ Ayrıca Barzani’nin Irak’tan yaptığı Kürtçe radyo yayınları da Türkiyeli Kürtler arasında o dönemde popülerdir. Barzani, Türkiye’deki Kürt Hareketi’ni etkilemiş ve bu sebeple uç sağ tarafından sık sık eleştirilmiş, “Türkiye’deki Kürtleri kışkırtmakla” suçlanmıştır. Bu minvalde Barzani Hareketi’nin Irak’taki serencamını kısaca anlatmak konunun daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır.

Irak’ın 1932 yılında bağımsız devlet olmasından sonra Molla Mustafa Barzani liderliğindeki Kürtler, bağımsız bir Kürt devleti kurma talebinde bulunmuşlar ancak

²⁹ Alikan aşiretinin üyeleri arasında Barzani’nin Atatürk’ten daha popüler olması meselesini Barış Ünlü, İsmail Beşikçi’ye armağan kitabında ele almıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Ünlü (2011, s. 17).

Irak merkezî yönetimi buna izin vermemiş, Barzani'yi sürgüne göndermiş ve orada tutmuştur (Fırat, 2009, s. 787). Sovyetler'in işgali altındaki İran'da Sovyetler'in desteğiyle 1946 yılında Mahabad Kürt Cumhuriyeti kurulur. Ancak bu devlet toplamda 11 ay kadar varlığını sürdürdü, Sovyetlerin desteğini çekmesiyle İran tarafından yıkıldı. Barzani, Mahabad Devleti'ne destek vermiş hatta Kadı Muhammed'den sonra ikinci önemli kişisi olmuştur. Mahabad deneyiminden sonra Irak'a dönen Barzani, burada da tutunamayacak ve 1947 yılında Sovyetler'e gidecektir. Sovyetlerde 11 yıl kadar kalmış ve Irak'taki 1958 Darbesinden sonra, tekrar Irak'a dönmüştür. Batı yanlısı Nur Sa'id'i deviren Abdülkerim Kasım, Sovyet yanlısı bir politika izlemiş ve iktidarı için Kürtlerin desteğine ihtiyaç duymuş; bu çerçevede Barzani ile anlaşmıştır. Kasım ile Barzani, Kürtlere özerklik verilmesi konusunda mutabakat sağlamış olmakla birlikte Kasım'ın Kürtleri özerklik verme konusunda oyalamasından ve sağcı Araplardan yana tavır almasında dolayı Barzani, 1962 yılında Irak merkezî yönetimine tekrar isyan etmiştir (van Bruinessen, 2013, s. 50-51). Irak merkezî yönetimiyle Barzani arasındaki mücadele 1970'e kadar sürecektir. Moskova'nın araya girmesiyle Irak merkezî yönetimiyle Barzani arasında özerklik konusunda anlaşma imzalanır. 1970 Özerklik Anlaşması'yla Kürtler ilk kez yasal bir belge ile siyasal haklara kavuşmuş oluyordu (Yeğen, 2018, s. 93). Bu anlaşmaya göre, Kürtlerin yoğun olduğu bölgelerin yönetimi ve oradaki petrolün işletimi Kürtlere bırakılacaktır. Ancak Kürtlerin petrol açısından zengin Kerkük ve Hanakin bölgelerinin de kendilerine verilmesini istemesinden dolayı anlaşmazlık çıkacak ve Barzani tekrar isyan edecektir (van Bruinessen, 2013, s. 53). Barzani bu isyanında, Irak merkezî yönetimiyle dostluk anlaşması imzalayan Sovyetlerden destek alamayacaktır bu sefer. Bunun üzerine, İran başta olmak üzere İsrail ve ABD'den destek almış ve 1972'de Irak merkezî yönetimine karşı tekrar ayaklanmıştır. Van Bruinessen, Irak merkezî yönetimine karşı savaşan Kürtlerin sayısının 1974-1975 döneminde 50.000'i geçtiğini belirtmiştir (2013, s. 13). Eski Sovyet yanlısı Barzani, 1970'lerde ABD'ye övgüler yağdırmaya başlamıştır. Ancak bu ayaklanma 1975'e kadar sürmüştür zira İran'ın 1975 yılında Irak yönetimiyle anlaşmasıyla Barzani desteksiz kalmış ve isyan bastırılmıştır. Barzani ise hastalığının tedavisi için gittiği ABD'de 1979'da ölmüştür.

Barzani, ayrıca uç sağ tarafından “Kerkük Katliamı” olarak ele alınan olayların da sorumlusu olarak ele alınmaktadır. Uç sağ, Kerkük meselesi üzerinden Barzani ve Kürt meselesini sık sık gündeme getirmiştir. “Kerkük Katliamı”, genel olarak şu şekilde gelişmiştir: 1958 Irak Darbesi’nden sonra rejimin asli unsurlarından biri konumuna gelen Kürtler ile Türkmenler arasında yer yer çatışmalar başlamıştır. Bu çatışmalar, darbenin birinci yıl dönümünde büyümüş ve Irak merkezî yönetiminin de göz yummasıyla Kerkük’te iki bin civarı Türk öldürülmüştür. Kerkük’te yaşanan çatışmalar sonrası Meclis’te CHP Niğde vekili Asım Eren, hükümete verdiği öneride, “Hükümet mukabel-i bilmisil düşünüyor mu?” diye, yani Irak’ta öldürülen Türklere karşı Türkiye’de yaşayan Kürtleri öldürmeyi düşünüyor musunuz, şeklinde sormuştur. Eren’in bu önergesi, tepki çeker ve çoğu üniversitede okuyan 102 Kürt genç bir bildiri yayınlamıştır. Bu bildiri, Cumhurbaşkanlığı dâhil birçok devlet kurumuna dağıtılmıştır. Musa Anter, anılarında, Ankara’da ve İstanbul’da yaşan Kürtlerin Eren’in bu sözlerine tepki gösterdiğini ve protestolarda bulduklarını belirtmektedir (Anter, 1999, s. 145). Kürtlerin bu tepkisi, *49’lar Olayı*’na giden sürecin de tetikleyicilerindedir. Necip Fazıl Kısakürek öncülüğünde çıkan *Büyük Doğu* dergisi, 24 Nisan 1959 tarihli sayısında yayınladığı “Türk-Kürt” başlıklı yazıda, Asım Eren’in önerisinin meseleyi Kürt-Türk anlaşmazlığı şeklinde gösterdiğini ve bu önerinin Doğu Anadolu’da tepki uyandırdığını belirtmiştir. Yazıda, ne bugün ne de yarın bir Türk-Kürt meselesinin olmadığı ve olamayacağı vurgulanmış ve şunlar söylenmiştir: “Bunlar [Türkler ve Kürtler] kardeştir, ve hiçbirinin elinde, zıt kan gruplarına mensup olduklarına dair kan bankası şahadetnameleri yoktur!! Aksine her ikisinin de ruhu, aynı büyük gönül temeline dayanmaktadır!!!” (*Büyük Doğu*, 1959, s. 7). Uç sağ, Kerkük Katliamı’nı olayların yıldönümünde anmıştır.

1.2.2.1. 27 Mayıs 1960 Darbesi Sonrası Kürt Meselesi

27 Mayıs Sonrası Kürt meselesi ve Kürt Hareketi, Barzani Hareketi’nden aldığı ilhamla ve destekle daha görünür olacaktır. 1940’ların sonlarından itibaren Kürt aydınları yetişmeye başlamış ve çeşitli yayın faaliyetleri yürütmeye başlamıştır. Bu dönemde Kürt meselesiyle ilgilenen aydınların başında Musa Anter, Edip Karahan, Kemal Burkay, Mehmet Emin Bozarıslan, İsmail Beşikçi, Sait Kırmızıtoprak, Sait Elçi,

Tarik Ziya Ekinci, Şerafettin Elçi, Mehmet Ali Aslan, Yusuf Azizoğlu, Canip Yıldırım gelmektedir. Kürt meselesini gündeme getirenler arasında ise *Dicle Kaynağı* (1948), *Şark Postası* (1954), *İleri Yurt* (1958-1959), *Dicle-Fırat* (1962-1963), *Deng* (Ses-1963), *Reya Rast* (Gerçek Yol-1963), *Roja Newe* (Yeni Gün-1963), *Yeni Akış* (1966) yayınları sayılabilir. Ayrıca Ahmet Hamdi Başar öncülüğünde çıkartılan liberal-demokrat çizgide *Bariş Dünyası* ve Doğan Avcıoğlu öncülüğünde çıkartılan solcu *Yön* dergisi de zaman zaman Kürt meselesine sayfalarında yer vermişlerdir. Dergilerin dışında İsmail Beşikçi'nin *Doğu Anadolu'nun Düzeni* (1969), Mehmet Emin Bozarlan'ın *İslâmiyet Açısından Şeyhlik-Ağalık* (1964) ve *Doğu'nun Sorunları* (1966) kitapları ve yine Bozarlan'ın Kürt ulusal destanı *Mem-û Zin*'i (1968) Türkçeye çevirmesi Kürt meselesi konusunda kamuoyunda tartışma yaratmıştır. Tüm bu yayınlar, Doğu'nun geri kalmışlığı, Kürtler, Kürtçe ve Kürt dili hususunda gündem oluşturmuştur. Bu dergiler ayrıca uç sağ yayınlarının Kürt meselesiyle ilgili tartışma yaratan fikirlerini sayfalarında tartışmıştır. Sözgelimi *Dicle-Fırat*, *Yeni Akış* gibi dergiler, *Millî Yol* ve *Ötüken*'de yayınlanan Kürt meselesiyle ilgili tartışma yaratan yazıları eleştirmişlerdir. Uç sağ da genel olarak bu "Kürtçü" aydınları ve yayınları hedef almıştır.

Devletin, Kürtlerdeki bu görünürlüğe tepkisi 27 Mayıs'tan hemen önce başlamıştır. Hatta darbeyi yapan subaylardan ve sonrasında da MBK içerisinde yer alacak olan Numan Esin ve Muzaffer Özdağ, darbenin yapılış gerekçeleri arasında Kürt Hareketi'nin de etkili olduğunu öne sürmektedir. Esin, anılarında darbeden önce Doğu'da ayaklanma olabileceği endişesine sahip olduklarını ve darbenin yapılmasında bunun da etken olduğunu belirtmiştir (2005, s. 364). Doğan Özgüden anılarında, darbeden sonra yapılan bir toplantıda Özdağ'ın "27 Mayıs'ı Doğu Anadolu'da hazırlanan bir Kürt isyanını önlemek için" yaptıklarını söylediğini aktarmıştır (2010, s. 243). Öyle ki, iki kez darbe girişiminde bulunan Talat Aydemir'in darbeye girişme gerekçelerinden biri de Türkiye'deki Kürtçülük hareketi olduğu söylenebilir. Bir dönem Talat Aydemir ile aynı cezaevinde kalan Musa Anter, anılarında Aydemir'in darbeye girişmesinin gerekçeleri arasında Kürt meselesi olduğunu belirtmiştir (1999, s. 198). Nitekim Aydemir, kendi anılarında da bu meseleye değinmiş ve Kürtçülük

probleminin DP'nin tutumunu kast ederek “bu tutumla halledilmesine imkân” olmadığını ifade etmiştir (2010, s. 270). 27 Mayıs sonrası süreçte çocuklara Kürtçe isim verilmesi yasaklanacak ve Kürtçe köy isimleri Türkçeleştirilecektir. Ayrıca Kürtçe yayın ve Kürtlerle ilgili dergi ve kitapların ülkeye sokulması da yasaklanmıştır. MBK'nın Kürt meselesine yönelik faaliyetlerinden biri de darbeden hemen sonra, 1 Haziran 1960 tarihinde Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da 485 ağa ve şeyhi tutuklamak ve Sivas Kabakyazı'daki 5. Er Eğitim Tugayı'nda toplamak olmuştur. Kürt devleti kurma girişimiyle tutuklanan bu kişilerden 55'i kaçakçılık, cinayet, tehdit, dini siyasete alet etme, nüfuzu kötüye kullanma gibi gerekçelerden 19 Ekim 1960 tarihli Mecburi İskân Kanunu çerçevesinde Antalya, Isparta, İzmir, Afyon, Manisa, Denizli ve Çorum'a zorunlu ikamete zorlanacaktır (Atılğan, 2015, s. 548). Ancak 54'ü eski DP'li, 1'i de CKMP'li olan 55'lerin yargılanmaları beraatla sonuçlanır ve 10 Eylül 1962'de TBMM'de 55'lerin zorunlu iskânı kaldırılır ve malları geri verilir. Ağa ve şeyhlerin sürgüne gönderilmesi uç sağda da tartışılmıştır. *Millî Yol*, 16 Şubat 1962 tarihli nüshasında Doğu'da ağa tahakkümü olduğunu ancak 55 ağayı sorgusuz sualsiz sürmek, mallarına ve hürriyetlerine el koymanın sorunlu olduğunu dile getirmiştir (*Millî Yol*, 16.02.1962, s. 8). *Yeni İstiklâl* dergisi de 55'lerin serbest kalması ve mallarının iade edilmesini haberleştirecektir (*Yeni İstiklâl*, 1962e, s. 3).

27 Mayıs sonrası Kürt meselesine dair devletin yürüttüğü faaliyetler arasında Cemal Gürsel'in 1961 yılında, M. Şerif Fırat'ın *Doğu İlleri ve Varto Tarihi* adlı kitabın ikinci baskısına “Sunuş” yazması belirtilebilir. Kürtlerin Türk olduğunu öne süren bu kitabın sunuşunda Gürsel şunları yazmıştır:

(...) [Bu eser, Doğu Anadolu'da oturan, Türkçeye benzemeyen bir dil konuştukları için kendilerini Türk'ten ayrı sayan; bilgisizliğimiz yüzünden bizim de öyle sandığımız vatandaşlarımızın, su katılmamış Türk olduklarını bir kere daha isbat etmektedir (...)] Dünya üzerinde ‘Kürt’ diye adlandırılacak müstakil hüviyetli bir ırk yoktur (Şimşir, 2009, s. 523).

Gürsel ayrıca Diyarbakır'a yaptığı bir gezide, “bu memlekette ve bütün Şark'ta Kürt diye bir millet yoktur, size Kürt diyenin yüzüne tükürün” şeklinde konuşmuştur. Gürsel'in Kürt meselesine yönelik bu söylemlerinin yanı sıra askerler Kürt meselesine dair bir rapor hazırlatacaktır. DPT'ye hazırlatılan bu rapor 18 Nisan 1961 tarihinde

Bakanlar Kurulu'na sunulmuştur. Raporda, “kendini Kürt sananların” çoğunlukta olduğu Doğu ile Karadeniz bölgeleri arasında mübadele, bölgenin Irak ve İran'daki Kürtlerle irtibatının kesilmesi; Erzurum, Van, Diyarbakır'da yabancı radyo (Kürtçe radyo kastediliyor) yayınların önlenmesi ve; Doğu'nun “Türk” tarihini yazacak Türkoloji alanına ağırlık verilmesi önerilmektedir (Akar ve Dündar, 2008, s. 96-103).

Devletin baskısına rağmen bu dönemde Kürtler siyasette aktif olmaya başlamış ve YTP ile özellikle TİP'te etkili olmuşlardır. Ahmet Hamdi Akkaya Kürt politikasıyla ya da daha doğru bir deyimle “Kürtlük” eksenli politika ile özdeşleştirilen ilk yasal partinin YTP olduğunu söylemektedir (2013, s. 637). YTP, eski DP üyeleri tarafından kurulmuş ve DP'nin halefi olmaya aday bir parti olmuştur. Parti, 1961 seçimlerinde Türkiye genelinde %13,7 oy almış olmakla birlikte Diyarbakır, Bitlis, Bingöl, Muş, Siirt gibi Doğu illerinden %40'ın üzerinde oy almıştır. Bunda, Yusuf Azizoğlu ve Mehmet Ekinci gibi bölgenin önde gelenlerinin partinin üst kesiminde yer almasının da etkisi olduğu söylenebilir. Özellikle Azizoğlu,³⁰ CHP-YTP-CKMP koalisyonu (1962-1963) hükümetinin bir buçuk yıl boyunca Sağlık Bakanı olarak yer almış ve Doğu'ya yaptığı hizmetlerle dikkat çekmiştir. Ayrıca 27 Mayıs sonrası sürgüne gönderilen 55 ağanın tekrar haklarını almaları için Meclis'te mücadele yürütmüşlerdir. Parti, açıktan Kürtlerin haklarını savunmuyordu ancak demokrasi ve kişisel özgürlüklere vurgu yapıyordu. Daha çok Doğu'daki ağalar ve şeyhlerin desteklediği bu parti, sağcı Kürtlere hitap eden bir imaja sahip olmuştur. Parti kamuoyunda Kürtlerin yönettiği parti olarak algılanmıştır.

Kürt sağı, YTP'nin yanı sıra Şerafettin Elçi, Abdülmelik Fırat, Nurettin Yılmaz, Kamran İnan gibi kişilerle sağda temsil edilmiştir. Sağda siyaset yürüten Kürtler, daha çok bölgedeki aşiret reisleri, dinî liderler gibi kişilerle ilişki kurarak oy almaya çalışmış ve bölgenin sosyolojik ve ekonomik sorunlarına temelden bir çözüm üretememiştir. Ayrıca Bora'nın formüle ettiği üzere *Türk Sağının Üç Hali* arasında (milliyetçilik, muhafazakârlık ve İslâmcılık) bir iç içelik söz konusudur (2009, s. 7-

³⁰ DP'de de vekillik yapan Azizoğlu 1940'ların sonunda Muğlalı Olayı'nı Meclis'te gündeme getiren vekillerdendir.

12). Türk sağındaki bu iç içelik durumundan kaynaklı olarak Türk sağ partilerinde, Türklüğe dayanan milliyetçilik katı, sıvı ya da gaz halinde yani her hâlükârda varlığını devam ettirmektedir. Dolayısıyla Türk milliyetçiliğinin savunulduğu bir sağda, Kürtlerin siyaset yapabilme alanı haliyle sınırlı seviyede kalmaktadır. Benzer şekilde Barış Ünlü de *Türklük Sözleşmesi* kitabında, sosyalist ideolojinin ve hareketlerin Kemalizm, İslâmcılık, Türkçülük gibi ideolojilere ve hareketlere kıyasla ezilenlerin ve horlananların deneyimlerine düşünsel ve ahlaki olarak çok daha açık olmasının Kürtlerin sol hareketler içinde örgütlenme tercihinin arkasındaki en önemli faktör olduğunu belirtmiştir (2018, s. 288). Nitekim Kürtler esas olarak başta TİP olmak üzere sol siyaset içerisinde mücadele yürütmüştür.

1961’de 12 sendikacı tarafından kurulan TİP, Mehmet Ali Aybar’ın genel başkan olmasıyla kitleleşmeye, sınıf temelli solu topluma yaymaya başlamıştır. Bu süreçte TİP, Kürtleri, işçileri, aydınları ve üniversite öğrencilerini mücadelesine katarak taban elde etmiştir. Artun Ünsal, TİP’te sendikacılar, aydınlar ve “Doğulular” olmak üzere üç ana kesiminin olduğunu ve Doğulular grubunu Tarık Ziya Ekinci, Canip Yıldırım, Naci Kutlay, Kemal Burkay, Mehdi Zana gibi kişilerin temsil ettiğini belirtmiştir. Ünsal, TİP’e ve onun Kürt meselesine yaklaşımına dair şunları söylemektedir:

(...) [O güne dek Türkiye’de hiçbir sol partinin ortaya koymadığı bir cesaretle, TİP’in emekçi halkımızın, sosyalist aydınlarımızın, her ana davamızda olduğu gibi, maddi ve manevi alanda sömürülen “Doğu”nun meselelerini de çözmek için birleşecekleri yegâne siyasi kuruluş olduğunu vurguluyor, Türkiye’de sanayileşmeye yönelik kapitalist olmayan bir düzeni kurmak için emekçileri ve sosyalist aydınları ırk, dil, din ve mezhep gözetmeden birleşmeye çağırıyordu (Ünsal, 2002, s. 8).

Toplumda, o dönemde tabu meselelerden biri olan Kürt meselesini dillendiren TİP Kürtlerden de destek görmüştür. Dönemin gazetecilerinden Doğan Özgüden, TİP Genel Başkanı Mehmet Ali Aybar’ı her gittiği yerde Kürtler ve Alevilerin büyük coşkuyla karşıladıklarını ve ardından da hızlı bir örgütlenme çabasına giriştiklerini belirtmiştir (2010, s. 316). TİP’in 1965 seçimlerinde çıkardığı 15 vekilden 3’ü de (Tarık Ziya Ekinci–Diyarbakır, Behice Boran–Şanlıurfa, Adil Kurdel-Kars) Doğu’dandır. TİP’in Kürt meselesinde dikkatleri üstüne çektiği ve uç sağına tepkisini çeken eylemi *Doğu Mitingleri*’dir.

Doğu Mitingleri, ilki 13 Ağustos 1967 tarihinde Silvan’da olmak üzere, 3 Eylül 1967’de Diyarbakır, 24 Eylül 1967’de Siverek, 8 Ekim 1967’de Batman, 15 Ekim 1967’de Tunceli, 22 Ekim 1967’de Ağrı’da düzenlenen gösterilerdir.³¹ Resmî adı *Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinin Geri Kalmışlığına Karşı Protesto Mitingleri*’dir. Katılımın yüksek olduğu bu mitinglerdeki amaç, Doğu’nun geri kalmışlığına (aslında geri bırakılmışlığına) dikkat çekmektir. Beşikçi, *Doğu Mitingleri*’nde ele alınan başlıca görüşün Türkiye’de Doğu-Batı arasında bir dengesizliğin mevcudiyeti ve bu dengesizliğin Doğu ve Güneydoğu aleyhine olduğunu belirtmektedir (2013, s. 103). Ayrıca devletin Kürtlerin Doğu’da yaşamasından dolayı bu bölgeyi ihmal ettiğini iddia etmektedir. Doğu’nun geri kalmışlığına ve Batı’yla aynı düzeyi yakalama amacıyla yapılan bu mitinglerde şu sloganlar ve afişler kullanılacaktır: “Batı İçin Kalkınma, Doğu İçin Sömürü”, “Batı’ya Fabrikalar ve Yol, Doğu’ya Komando ve Karakol”, “Jandarma Değil Öğretmen İstiyoruz”, “Karakol Değil Okul İstiyoruz” (Beşikçi, 2013, s. 106-107). Mitinglerde ayrıca, “Kürtçülük” suçlamasından kaçınmak için çaba gösterilmiş ve buna uygun sloganlar da seçilmiştir: “Biz Bölücü Değiliz. Eşitlik İstiyoruz”, “Haklarınızı Talep Etmek, Birliği Tehdit Etmez” ya da “Hedefimiz Eşitlik ve Mutluluğu Gerçekleştirmektir.”

TİP’ten sonra Kürt Hareketi’nin Soğuk Savaş sürecindeki önemli oluşumu, DDKO’dur. Bu yapı aynı zamanda, Kürt Hareketi’nin ilk özerk ve legal yapısı olup Kürt solunun Türk solundan özerkleşmesini ifade etmektedir. TİP ve Türkiye Devrimci Gençlik Federasyonu (DEV-GENÇ) içindeki “Doğucular” 1969’da Ankara ve İstanbul’da DDKO’yu kurarlar. Çoğu üniversiteli Kürt öğrencilerin oluşturduğu DDKO, Ankara ve İstanbul’dan sonra Doğu bölgesinde örgütlenmesine devam ederek Diyarbakır, Silvan, Ergani, Batman, Kulp, Kozluk gibi yerlerde kurulacaktır. DDKO’da, Ekinci’nin belirttiği üzere daha çok kültürel çalışmalar yapılıyor, Kürt sorununun çözümüne ilişkin düşünceler üretiliyor ve Kürt köylülerine yapılan baskılar protesto ediliyordu (2004, s. 154). Başka bir deyişle DDKO’da Kürt bölgelerine

³¹ *Doğu Mitingleri*’nin düzenlenmesinde uç sağın, özellikle Seküler Türkçü-Turancılar’ın rolü vardır. Doğu Mitingleri’nin düzenlenmesindeki Seküler Türkçü-Turancılar’ın rolü, ikinci bölümde anlatılacaktır.

yönelik politikalar geliştiriliyordu. DDKO bülten çıkarmış ve bu bültenlerde devletin Doğu ve Güneydoğu'da gerçekleştirdiği komando operasyonları, hak ihlalleri ve Kürtlere yönelik asimilasyonu konu edinmiştir. Bununla birlikte DDKO'da "bağımsız Kürdistan" fikri henüz savunulmuyordu. Kürt örgütlerinde bağımsız Kürdistan fikri 12 Mart sonrası süreçte, 1974-1980 yıllarında gelişecektir. DDKO ve dolayısıyla Kürt Hareketi'nin radikalleşmesinde 12 Mart sürecinin önemli etken olduğu iddia edilebilir.

Devletin DDKO'ya baskısı 12 Mart'tan önce başlayacak, Ekim 1970'ten itibaren üyeleri tutuklanacak ve Muhtıra'dan sonra ise DDKO kapatılacaktır. 12 Mart sonrası, "Doğu Duruşması" olarak bilinen DDKO davasında Musa Anter, İsmail Beşikçi, Canip Yıldırım, Naci Kutlay, Mehdi Zana, Niyazi Usta, Mümtaz Kotan, Orhan Kotan, Tarık Ziya Ekinci, İbrahim Güçlü, Mehmet Emin Bozarlan, Şerafettin Elçi, Recep Maraşlı, Mehmed Uzun gibi kişiler yargılanmıştır. İddianamede sanıklar "Komünizm ve Kürtçülük" propagandası yapmakla suçlanmış ve ayrıca Kürtlerin Türk olduğu, Kürtçe diye bir dil olmadığı "bilimsel" yollarla açıklanmaya çalışılmıştır (Ersel vd. 2002, s. 297).³² Buna karşılık sanıklar da iddiaların tersini Kürtlerin, Kürtçenin ve Kürt dilinin olduğunu belirten savunma yapmışlardır. DDKO savunmaları, Kürt sorunun "bölgesel az gelişmişlik" yerine "ulusal sorun" olarak tanımlanmasına geçişte önemli bir konum kazanmış olacaktır (Akkaya, 2014, s. 645).

Kürt meselesi başlığı altında Tüm Öğretmenler Birleşme ve Dayanışma Derneği (TÖB-DER) de ele alınacaktır zira uç sağ, TÖB-DER'i, Kürt Hareketi'yle birlikte anmış ve sayfalarında sık sık eleştirmiştir. TÖB-DER, 1965 yılında kurulan ve 12 Mart Muhtırası sonrası kapatılan Türkiye Öğretmenler Sendikası (TÖS) yerine 3 Eylül 1971 tarihinde kurulan dernektir. Sol görüşlü öğretmenlerin örgütlendiği bu derneğin üye sayısı 1970'lerde 200 bini bulacaktır. TÖB-DER, hayat pahalılığını ve faşizmi protesto, ekonomik ve demokratik haklar mitingleri düzenlemiştir. Özellikle Milliyetçi

³² Musa Anter anılarında, DDKO davasında savcının şu sözlerle Kürtçenin hepi topu otuz beş sözcükten oluştuğunu söylediğini aktarmaktadır (1999, s. 224): "Bugün Kürtler dokuz bin kelime ile konuşurlar. Bunun üç bin küsuru Arapça, bin küsuru Farsça ve şu kadar bin küsuru de Türkçe kelimelerden oluşur. Kürtçe olarak ancak otuz beş sözcük vardır. Ama Kürtler, konuştukları bu sözcüklerin çoğuna Kürtçe diye sahip çıkarlar." Anter, savcının bu sözlerine cevaben tavukların bile 50'den fazla farklı ses çıkardığını Kürtlerin tavuklar kadar olamayıp otuz beş sözcükte mi kaldığını ironik bir şekilde söylediğini belirtmektedir.

Cephe (MC) hükümetleri döneminde hedef haline getirilmiş, hatta üyeleri öğretmenlikten atılmıştır. TÖB-DER, MC hükümetleriyle mücadele etmek için 1977’de Anti-Faşist Güç Birliği kurma çalışmaları yürütmüştür (Aydın, 2016, s. 364-366). Toplantıları, şubeleri komandolar tarafından basılmış kimi üyeleri öldürülmüştür. TÖB-DER, Doğu’daki faaliyetlerinden ötürü “Kürtçü” yapı olarak kodlanmış, özellikle Ülkücü Öğretmenler, Ülkücü Öğretim Üyeleri ve Öğretmenler Derneği (ÜLKÜ-BİR), TÖB-DER’de “Leninci-Maocu” ve “Kürtçü düşünceye” sahip öğretmenlerin bir araya geldiğini ileri sürmüştür (Mert, 2013, s. 179). Bu kesim, kongrelerinde anadilde eğitim hakkını savunmasından dolayı özellikle 1977 itibarıyla uç sağ tarafından “Kürtçü yapı” olarak kodlanmıştır (Mert, 2013, s. 155).

12 Mart sürecinde Kürt Hareketi ile birlikte Türkiye soluna baskı kurulacaktır. İşte bu baskıdan ötürü yasal siyasal alanın kırılğan olduğu görülmüş ve bu sebeple Türkiye Solu ve Kürt Hareketi 1974’ten sonra silahlı mücadeleye yönelmiştir. 1974 sonrası ise Kürt Hareketi, tıpkı Türkiye Solu gibi fraksiyonlara bölünecek ve radikalleşecektir. Nitekim 12 Mart süreci sonrasında DDKO çizgisinden Devrimci Doğu Kültür Dernekleri, Rizgari (Komal Yayınevi), KAWA, TKSP/Özgürlük Yolu, Apocular/PKK doğacak ve bu yapılar “bağımsız Kürdistan” fikrini savunacaktır (Akkaya, 2014, s. 647-671). Bu örgütlerin genel olarak ortak amacının bağımsız bir Kürt devleti kurmak olmakla birlikte izledikleri yöntem ya da kişisel çatışmalardan ötürü farklı gruplar halinde varlıklarını devam ettirdikleri söylenebilir. Ancak bunlar arasında ön plana çıkacak olan 1978’de Dev-Genç’ten ayrılarak Abdullah Öcalan önderliğinde kurulacak olan Partiya Karkerên Kurdistan (PKK) adlı örgüttür. 1980’lerden itibaren Kürt Hareketi’nin ana belirleyeni olacak olan bu örgüt, esas olarak Türkiye solunda doğmuş olup Marksist-Leninist bir ideolojiye sahiptir. PKK, Manifesto’sunda Kürdistan’ın dört sömürgeci devlet (Türkiye, Irak, İran ve Suriye) tarafından bölündüğünü belirtmekte ve Kürdistan’ın sömürge halinden kurtulabilmesi için “Kürdistan Devrimi”ni önermektedir (2013, s. 511). Silahlı mücadele ile kazanılacak bu devrimin ancak emperyalist devlet ve feodal aşiretlere karşı köylü-işçi ittifakı ile kazanılabileceğini belirlemektedir. Bu kapsamda PKK, kuruluş evresinde Kürdistan bölgesi üzerinde proletarya iktidarına dayanan sosyalist devlet kurmayı amaçlamıştır.

İşte Kürt Hareketi'nin fraksiyonlar halinde yürüttüğü bu ortamda 12 Eylül 1980 tarihinde asker bir kez daha yönetime el koyacak ve sıkıyönetim ilan edecektir. Sıkıyönetim adı altında Kürt Hareketi üzerinde kurulan baskı, PKK hariç pek çok örgütün varlığını sonlandırmasına zemin hazırlamıştır.

1980 sonrası PKK ile tekrar silahlı mücadele başlamıştır. Bu dönemde ayrıca birçok Kürt Avrupa'ya göç edecek ve Kürt diasporasını oluşturacaktır. Türkiye'deki Kürt meselesi, özellikle diaspora ile birlikte 12 Eylül sonrası süreçte, uluslararası boyutu derinleşecektir. 1990'larda legal siyasi partiler de (HEP-DEP-HADEP-DEHAP-DTP-BDP-HDP) siyasal hayatta yerini almaya başlamıştır. Dolayısıyla 12 Eylül sonrası yaşanan süreçte, Kürt Hareketi'nin kendisini hem silahlı hem de legal siyasal alanda temsil etmeye başlaması, yeni döneme girildiğinin işaretleridir. Bu yeni dönemin gerekçesini Mesut Yeğen, Kürt meselesinin ulaştığı hacim ve üzerinde yükselmeye başladığı popüler zeminden kaynaklandığını söyler ve bu çerçevede Kürt Hareketi'nin Türkiye siyasetinin artık "sabiti" olduğunu belirtmektedir (2012, s. 33-34). Günümüzde PKK silahlı mücadele yürütmekte, Kürt Hareketi'ni ise HDP ve Kürt diasporası temsil etmektedir.

Uç sağ, erken Cumhuriyet döneminin sonuna doğru Nihal Atsız, Necip Fazıl Kısakürek öncülüğünde dergiler üzerinden görünür olmaya başlamış, çok partili hayata geçişle birlikte önce merkez sağ partilerinde hizip olarak var olmuş sonrasında da MP-CMP-CKMP-MHP ve MNP-MSP ile müstakilleşerek partileşmişlerdir. Ayrıca Soğuk Savaş sürecinde Türk Milliyetçiler Derneği, MTTB, Akıncılar, Mücadeleciler, Ülkü Ocakları, Komünizmle Mücadele Dernekleri, Aydınlar Ocağı uç sağın önemli yapıları olmuşlardır. Soğuk Savaş sürecinde uç sağın temel özelliği antikomünizm olmuş ve komünizmle mücadele çerçevesinde devlet nezdinde de meşruiyet elde etmiştir. Ayrıca "kültür" politikaları çerçevesinde millî ve dinî değerlere vurgu yapmış ve Türkiye'nin beka meselesini önemsemiştir.

Kürt meselesi ise Osmanlı'nın son döneminde ortaya çıkmış, erken Cumhuriyet döneminde devam etmiş ve Soğuk Savaş sürecinde boyut değiştirmiştir. Bu süreçte Kürtlerin özellikle öğrencilerin kentlere göç etmesiyle mesele görünürlük kazanmış,

Irak'taki Barzani Hareketi'nden de esinle özellikle 27 Mayıs Darbesi sonrasındaki süreçte Kürt aktivizmi artmıştır. Kürtler bu aktivizmi dergilerle (*Dicle-Fırat, Deng, Yeni Akış* vs.), derneklerle (DEV-GENÇ, DDKO vs.) ve partilerdeki (YTP, TİP) faaliyetleriyle göstermişlerdir. Önceki nesil ağa ve şeyhlerden (Şeyh Said, Şeyh Ubeydullah vs.) oluşurken ve çoğunlukla yaşlı iken Kürt Hareketi'ndeki yeni nesil, öğrencilerden ve gençlerden oluşmaktaydı. Ayrıca bu nesil, öncesiyle kıyaslanınca eğitilmiş, seküler ve solcudur. Dolayısıyla Soğuk Savaş sürecindeki Kürt Hareketi'nde bir profil değişimi söz konusudur. Uç sağ da esas olarak yeni nesil Kürtlerin aktivizmine tepki olarak yani 1960'ların ortasından itibaren Kürt meselesi üzerine tartışmaya başlayacaklardır.

Uç sağ, Kürt meselesini erken Cumhuriyet döneminin yanlış politikaları sonucu olarak ortaya çıkan bir sorun şeklinde değerlendirmiş, Soğuk Savaş sürecinde de komünistlerin istismar ettiğini öne sürmüştür. Uç sağ, genel olarak Kürt meselesini Türkiye'nin bekasını tehdit eden bir sorun şeklinde ele almıştır. Dolayısıyla uç sağ Kürt meselesini “beka” sorunu şeklinde ele almış ve komünistlerle ilişkilendirerek konunun komünizmle mücadele çerçevesinde ele alınması gerektiğini söylemiştir. Çözüm olarak ise erken Cumhuriyet döneminde yapılan “yanlışların” düzeltilmesi gerektiğini iddia etmiştir.

Bu bölümde, Soğuk Savaş sürecinde uç sağın Kürt meselesine bakışını inceleyen bu tez çalışmasının kavramsal çerçevesinin yanı sıra tarihsel/siyasal arka planı bağlamında uç sağın ortaya çıkışı, kurumları ve genel özellikleri anlatılmış ve Kürt meselesinin Osmanlı'dan günümüze serencamı ele alınmıştır. Bu çerçevede diğer bölümlerde tartışılacak olan hem uç sağ hem de Kürt meselesine dair teorik ve tarihsel arka planının ortaya konması amaçlanmıştır. Bu çalışmanın diğer bölümlerinde ise Soğuk Savaş sürecinde uç sağın kategorileri olan Seküler Türkçü-Turancılar, Anaakım Milliyetçiler, Anaakım İslâmcılar ve Radikal İslâmcılar'ın sırasıyla “güvenlik”, “kimlik” ve “kalkınma” kavramları çerçevesinde Kürt meselesine bakışı ele alınacak ve çözüm önerileri tartışılacaktır.

2. BÖLÜM: SEKÜLER MİLLİYETÇİLER VE KÜRTLER

Bu bölümde, Soğuk Savaş sürecinde uç sağıın dört kategorisinden ilkinin temsil eden Seküler Türkçü-Turancılar'ın Kürt meselesini nasıl ele aldığı incelenecektir. Nihal Atsız'ın öncülüğünü yaptığı Seküler Türkçü-Turancılar, 1930'ların ortalarında ortaya çıkmış ve 1970'lerin başına kadar devam etmiş ırk merkezli, İslâm'a mesafeli ve seküler yapıda olup Turancılığı savunmuşlardır. Soğuk Savaş sürecinde, *Orkun* ve *Ötüken* dergileriyle genel olarak çizgilerini ifade etmişlerdir. Bu kesimin 1930'lar ve 1940'larda popüler olduğu ancak çok partili hayata geçiş sonrasında milliyetçiliğin İslâm'la haşır neşir olmasıyla gözden düştüğü söylenebilir. Özellikle 1960'larda Anaakım Milliyetçiler'in İslâm'la irtibatlanmasına karşı çıkmış ancak başarılı olamamışlardır. Nihal Atsız, İslâm'la Türklüğü ele aldığı yazısında “Türklerin Müslümanlık sayesinde değil” Müslümanlığın Türkler sayesinde yükseldiğini ve yaşadığını öne sürmüştür. Kendileri için önemli olanın da Endülüs'ün değil Kazan'ın, Kırım'ın, Türkistan'ın ve Azerbaycan'ın kaybının olduğunu iddia etmiştir. Sonrasında da İslâmiyet'i koruyan, yaşatan ve yüceltenin sadece Türkler olduğunu belirtmiştir. Bu meyanda İslâm birliğinin bir “kuruntu” olduğunu, önemli olanın Türklerin birliği yani Turan olduğunu öne sürmüştür (Atsız, 1964b, s. 7-9). Dolayısıyla Seküler Türkçü-Turancılar, CKMP/MHP'nin Türk-İslâm Sentezi'ni benimsemesine karşı çıkmışlar ancak başarılı olamamışlardır. Bu sebeple Türkiye'deki milliyetçilik içerisinde kıyıda (heterodoks) kalmışlardır.

Bu çalışmada Seküler Türkçü-Turancılar, uç sağıın bir kategorisi olarak ele alınmakla birlikte onlar kendilerini ne sağ ne de seküler Türkçü-Turancılığı şeklinde tanımladığı kaydedilmelidir. Bu kesimde özellikle Atsız ve Nejdet Sançar sağ kavramını tartışmışlardır. Sançar, sağ kavramını reddetmiş zira sağ içinde Türkçülüğe düşman siyasi ümmetçilerin³³ ve Nurcuların yer aldığını belirtmiş ve bu gerekçeyle sağ kavramı yerine Türkçülüğü kullandığını söylemiştir. Sançar, ne kendisinin ne de başka bir Türkçünün “Topçu gibi Başgil gibi siyasal ümmetçilerle” ya da “milliyetçiliği

³³ Pejoratif anlam içeren “siyasi ümmetçi” kavramı, milliyetçilerin İslâmcılara karşı kullandığı bir nitelemedir. Bu kavramı, ileride detaylı bir şekilde ele alacağız.

Frenk illeti sayan Nurcularla” aynı sınıfta tasnif edilmelerine imkân bulunmayacağını belirtmektedir (1965, s. 5). Sançar’ın bir başka yazısının başlığı “Biz Sağcı değiliz, Türkçüyüz”dür. Yine bu yazıda da benzer gerekçelerle sağcılığı kabul etmemekte ve kendilerinin Türkçü olduğunu iddia etmektedir (1970, s. 13). Sançar’ın yanı sıra Atsız da Türkiye’de sağ-sol ayrımının yanlış kıstaslar çerçevesinde yapıldığını ve bu sebeple de siyasi ümmetçilerle milliyetçilerin sağcı kabul edildiğini belirtmiştir. Hâlbuki Atsız, sağ ve sol kavramlarının Türkiye’de milliyetçilik kıstasıyla ele alınarak yapıldığı takdirde doğru bir şekilde belirlenebileceğini öne sürmektedir. Bu çerçevede dinciler veya siyasi ümmetçilerin Türkçülüğü geri plana itmesinden ve İslâm beynelmilelliğini savunmasından dolayı onların milliyetçiliğe karşı olduğunu söylemiştir. Solun beynelmilelliği, sağın ise milliyetçiliği savunduğu düşünüldüğünde, Türkiye’de Türkçülerin sağcı, solcuların ve siyasi ümmetçilerin ise solcu olduğunu ifade etmektedir (Atsız, 1968, s. 3-4). Dolayısıyla Seküler Türkçü-Turancılar’ın sağ kavramına eleştirel yaklaştığını onun yerine daha çok milliyetçilik veya genellikle Türkçülük kavramını kullandığını belirtebiliriz. Seküler Türkçü-Turancılar, Kürt meselesine genel olarak güvenlik çerçevesinde yaklaşmış, Kürtlerin kimliğini negatif bir şekilde tanımış ve kalkınma meselesiyle ise pek ilgilenmemişlerdir. Bu bölümde Seküler Türkçü-Turancılar’ın Soğuk Savaş sürecinde, sırasıyla güvenlik, kimlik ve kalkınma eksenleri üzerinden Kürt meselesini nasıl ele aldıkları tartışılacaktır.

2.1. GÜVENLİK: “TÜRKLERİN BEKASI”

Soğuk Savaş sürecinde Seküler Türkçü-Turancılar, genel olarak Kürt meselesini güvenlik ekseninde ele almış ve bu meselenin, Türklerin bekasını tehdit ettiğini öne sürmüşlerdir. Onlara göre Türkiye’de Kürt meselesinin oluşmasında, dış mihrakların/dış tehditlerin ve onların maşası iç dinamiklerin/iç tehditlerin rolü temel etkindir. Bu çerçevede Seküler Türkçü-Turancılar’a göre devlet dış mihraklar ve iç dinamiklerin Kürt meselesine dair rolünü engellerse, başka bir ifadeyle Türkiye’nin güvenliğini sağlarsa Kürt meselesi kendiliğinden çözülecektir.

Seküler Türkçü-Turancılar, güvenlik meselesini genel olarak dış ve iç tehdit olmak üzere ikiye ayırmaktadır. Dış tehdit, başta Rusya olmak üzere İngilizler ve Amerikalılardır. Ayrıca Molla Mustafa Barzani Rus dış tehdidinin Türkiye’deki

emellerini gerçekleştiren “maşa” şeklinde ele alınmakta ve yurtdışındaki Kürtler de Kürt meselesi hususunda Türkiye’nin güvenliğini tehdit eden unsurlar arasında sayılmaktadır.

2.1.1. Dış Tehditler: Ezeli Düşman Ruslar ve Rusların Maşası Barzani

Osmanlı’nın son dönemi ve erken Cumhuriyet döneminde, Türkiye’nin güvenliğini tehdit edenler olarak başta İngilizler olmak üzere Batılı ülkeler hedef gösterilmiş olup bu durum, Kürt meselesi için de geçerlidir. Sözgelimi, Şeyh Said İsyanı’nın görüldüğü İstiklâl Mahkemesi’nin karar metninde, ayaklanmanın esas nedenlerinden biri olarak İngilizler kast edilerek “yabancı kışkırtması” gösterilmiştir (Yeğen, 2009, s. 886). Soğuk Savaş’ın şartlarıyla birlikte devlet nezdinde Türkiye’nin güvenliğini tehdit eden ülke ya da yeni dış mihrak Ruslar olmuştur. Soğuk Savaş’ın temel ideolojisinin antikomünizm olduğunu yukarıda ele almıştık. Ruslar da antikomünizmin görünen yüzü olmasından dolayı Soğuk Savaş sürecinde, Türkiye’nin güvenliğini tehdit eden temel ülke olmuştur. Seküler Türkçü-Turancılar, Rusların Kürt meselesi üzerinden ülkeyi bölmeye ve yıkmaya çalıştığını iddia etmektedirler.

Seküler Türkçü-Turancılar, Rusları Türkiye’nin güvenliğini tehdit eden ya da yeni dış mihrakı olarak işaretleyen ilk kesimlerdenidir. 1950’lerin başında yazdıklarıyla Rusların Türkiye’de Kürtçülük cereyanı çıkartarak ülkeyi bölmeye ve yıkmaya çalıştıklarını iddia etmişlerdir. M. Fahrettin Kırzioğlu “Moskofların ‘Kürtçülük’ Yaratma Gayreti” adlı yazısında, ilk olarak Kürtlerin Türk olduğunu açıklamış ve ilmî alanda bunun kanıtlandığını öne sürmüştür. Ancak ona göre, Kürtler üzerine araştırmalar yapan ve yayında bulunanlar arasında Ruslar “daima ilmî gayelerden başka amaçlar gütmüş ve her zaman gerçekleri tahrif ederek siyasi emellerine göre neşriyat ve propagandalarına” devam etmişlerdir. Kırzioğlu, Rus hariciye memurlarından Vladimir Minorsky’nin³⁴ *İslâm Ansiklopesi*’ndeki “Kürtler” yazısını

³⁴ Cengiz Güneş, 1960 ve 70’lerde Kürtlerin hakkında kaynağın az olduğunu, Vladimir Minorsky ve Basile Nikitine’nin Kürtler üzerindeki çalışmalarının Türkçeye çevrilmesi sonrası, bu eserlerin çok sayıda Kürde ulaştığını ve hatta 60 ve 70’li yıllarda, Kürtler ve Kürtçe tarihin temel kaynakları olduğunu belirtmektedir (2013, s. 33). Minorsky ve Nikitine, Kürtlerin Türk olduğunu iddia eden Anaakım Milliyetçiler’in de hedefi olacak, onları ve eserlerini eleştiren yazılar yazılacaktır. Hatta Nikitine’nin

da Rusların siyasi amaçlarına uygun bir eser olarak değerlendirmektedir. Yazar, kendisine gaye olarak *Orkun*'u okuyanlara, Rusların “Kürtlük ve Kürtçülük cereyanını” yaratmak ve geliştirmek için nasıl büyük gayretler sarf ettiğini, anlatmak şeklinde belirlemiştir (Kırzioğlu, 1951a, s. 10-14).

Kırzioğlu'nun yanı sıra Nihal Atsız da “Kürtler ve Komünistler” başlıklı yazısıyla Kürt meselesinde Rus tehdidine dikkat çekmektedir. Bu yazıda Atsız “Moskofçular”, “Kürtçüler” ve “Siyasî Ümmetçiler”i, “Bugün Türkiye’de Türklüğe ve dolayısıyla Türk bayrağına düşman üç zümre” şeklinde tasvir etmiştir. Ona göre, Kürtçüler başta Ruslar olmak üzere İngilizler ve Amerikalılar tarafından desteklenmektedir. Bu dış mihrakların amacı ise Doğu’daki petrol kaynakları üzerine oturan Kürtleri kendi güdümleri altına almaktır (Atsız, 1966b, s. 2-3).

Fotoğraf 1: *Ötüken*, “Doğu Anadolu Meselesi mi, Kürdistan Devleti Davası mı?”

Kaynak: *Ötüken*, 1967, s. 45, s. 1.

kitabı yasaklanacak, bunu da *Büyük Gazete* olumlu bir şekilde haberleştirecektir (*Büyük Gazete*, 1977b, s. 16).

Nejdet Sançar da Türkiye’de Kürt meselesinde Rusya tehdidinin altını çizmektedir. *Ötüken* dergisinin Eylül 1967 sayısı Kürt meselesine dikkat çekmek maksadıyla “Doğu Anadolu Meselesi mi? Kürdistan Devleti Davası mı?” kapağıyla çıkmıştır. Bu sayıda Sançar, Türkiye’de Kürtçülük meselesinin tarihine girmiş ve bu hareketin yeni bir hareket olmayıp “İmparatorluğun son zamanlarından beri şuurlu bir ihanet hareketi olarak sürüp” gittiğini belirtmiştir. Ona göre Kürtçülük davası normalde sönümlenmiş ancak 1960 sonrasının boşluğunda komünistlerin körüklemesiyle tekrar filizlenmiştir. Bu Kürtçülük hareketinin amacı ise Doğuyu kalkındırmak değil “bağımsız bir Kürdistan davasıdır” (Sançar, 1967a, s. 8-9). Yine aynı sayıdaki “Doğu Anadolu ve Kızıllar” adlı yazısında Sançar, kızılıların Doğu Anadolu’daki propaganda ve çalışmalarının o topraklarda yaşayan insanların Türk değil, Kürt oldukları temeline dayandığını öne sürmektedir:

(...) [Bu hareket noktasından yürüyerek, yüzyıllardan beri, Kürtlerin vatan olduklarını söyledikleri bu topraklarda, bir Kürt devleti kurulmasının tabii bir hak olduğunu telkin ve iddia etmektedirler. Bu suretle kurulacak Kürt devleti, müstakil (!) bir Sovyet Cumhuriyeti (!) olacak ve Moskova plânı da bu şekilde gerçekleşecektir!... (Sançar, 1967b, s. 10-11).

Sançar’a göre, yıllardan beri Rusların yaptığı propaganda meyvesini vermiş, çıkarılan dergiler, yayımlanan bildiriler ve kongrelerde yapılan konuşmalar bunu ortaya koymuştur. Ayrıca Doğu’daki bu tehdidin bu kadar kısa sürede büyümesinde hükümetin görevini ihmal etmesinin de payı vardır. Ancak ona göre, meselenin bu kadar büyümesindeki en büyük sebebi, Türkiye’nin “millî ve milliyetçi bir maarife” sahip olmamasıdır. Sançar, çocukların yıllardan beri mekteplerde “millî ve milliyetçi bir terbiye” görmedikleri için fikirsiz ve ruhsuz kaldığını, bu çerçevede yabancı propagandalara karşı savunmasız halde olduğunu öne sürmektedir (1967b, s. 10-11). Dolayısıyla Seküler Türkçü-Turancılar Türkiye’deki eğitimin millî olmamasından dolayı Doğu’da insanların komünizmle mücadele edemediğini düşünmemektedir.

Seküler Türkçü-Turancılar’a göre Ruslar, yaptığı propagandaların yanı sıra Barzani gibi “maşalarıyla” Türkiye’deki Kürt meselesini kışkırtmaktadır. Molla Mustafa Barzani uç sağca, Rus dış mihrakıyla ilişkili bir şekilde ele alınmış, Barzani’nin Sovyetlerde 11 yıl kadar ikamet etmesi, Sovyetlerde eğitim alması, onun Ruslar

hesabına çalışan “azılı komünist”liğine delil şeklinde yorumlanmıştır. Devlet de benzer şekilde, Barzani’yi “ülkemizi karıştırmak isteyen dış mihrak” şeklinde kodlamış, istihbaratları aracılığıyla Barzani’yi yakından izlemiştir. Hatta Barzani’nin 1958 Darbesi sonrası Irak’a dönmesinden itibaren onun Irak’taki faaliyetlerini izlemek maksadıyla Türkiye hükümeti İran’la ortak “Türk-İran bürosu” kurmuş, bu iki ülke Barzani’nin faaliyetleri üzerine karşılıklı istihbarat paylaşımında bulunmuşlardır (Hashimoto ve Bezci, 2016, s. 649). Bu çerçevede Barzani, gerek uç sağ gerekse devlet nezdinde Rusların maşası olarak Türkiye’yi karıştırmak isteyen “komünist-Kürtçü” olarak görülmektedir.

Seküler Türkçü-Turancılar Türkiye’deki Kürt meselesini Barzani’yle ilişkilendirmiş, sayfalarında bunu zaman zaman tartışmışlardır. Atsız, “Kızıl Kürtlerin Yaygarası” adlı yazısında, Türkiye’deki Kürtçülerin Barzani’yi kahraman ilan ettiğini ve ona silah kaçırdığını iddia etmiştir (1967b, s. 4). Ayrıca Barzani’nin de eşkıya olduğunu öne sürmüş ve Kürtlerde eşkıyalığın yaygın olduğunu ifade etmiştir: Yörüklerden Yörük Ali Efe, Demirci Efe, Çakırcalı Efe’nin çıktığını ve bunların Kurtuluş Savaşı’nda mücadele eden birer kahraman olduklarını ifade eden Atsız, Kürtlerden ise Koçero, Hamido, Hakimo, Tilki Selim gibi katil, hırsız eşkıyaların³⁵ çıktığını öne sürmektedir (1967a, s. 2-10).

Kürt Hareketi’ne yakın *Yeni Gazete*’de 1967 yılının Mart ayında Doğan Kılıç Şihhasanlı imzalı “Barzani’nin Karargâhı” başlıklı bir söyleşi dizisi yayınlanmış ve bu seri, uç sağca tepkiyle karşılanmıştır. Hatta *Bugün* gazetesinde yayınlanan “Barzani Röportajının Durdurulması İstendi” adlı bir haberde, İstanbul Üniversitesi Talebe Birliği Başkanı Ufuk Şehri’nin röportajın durdurulması için dönemin Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay ve Başbakan Süleyman Demirel’e telgraf çekeceklerine dair sözlerine yer verilmiştir. Ayrıca röportajı yapan Doğan Kılıç’ın Kürtçülük propagandası yapmaktan bir yıl hapis yattığı ve şimdi de Ortadoğu’da Türkiye’nin kuvvetli bir devlet olmasını istemeyen yabancı ülkelerden yardım aldığını iddia etmektedir (*Bugün*,

³⁵ Uç sağın Kürt meselesi çerçevesinde eşkıyalığa yaklaşımı bu çalışmanın dördüncü bölümünde ele alınacaktır.

10.03.1967, s. 1). Doğan Kılıç ismi zaman zaman uç sağ yayınlarında gündeme gelmiş, örneğin *Toprak* dergisindeki “Kürtçüler Tevkif Edildi” adlı haberde, tutuklanan Kürtçüler arasında Musa Anter, Sait Elçi, Edip Karahan gibi kişilerin yanı sıra Doğan Kılıç Şihhasanlı’nın da adı geçmiştir ve onun Avrupa ve Ortadoğu ile irtibat halinde milliyetçi Kürtlerden olduğu öne sürülmüştür (*Toprak*, 1963, s. 4).

Nihal Atsız, “Bağımsız Kürt Devleti’ Propagandası” adlı yazısında Doğan Kılıç’ın bu röportajını ele almış ve öncelikle onun Alevi bir Kürt olduğunu vurgulamıştır. Atsız röportajı ilginç bulmuş zira Barzani bu röportajda Türklere ve Türkiye’ye karşı niyet ve maksatlarını açığa vurmuştur. Hükümeti de bu röportajı yapan ve yayınlayanlara karşı şu sözleriyle göreve çağırmaktadır: “(...) [Sırf Irak ordusunun beceriksizliği yüzünden dağlarda tutunmayı başaran bir eşkıya reisini millî kahraman diye tanıtarak kürtçülük propagandası yapmak Türkiye’deki kürtçülüğü körüklemek olacağı için hükümet bunun üzerine eğilmelidir.” Sonrasında da Barzani’yi Şeyh Said’e benzetmiştir:

(...) [Gaye ve karakter bakımından 1967’nin Molla Mustafa Barzani’si ile 1925’in Silvanlı Şeyh Said’i arasında hiçbir fark yoktur. İkiisi de bağımsız Kürdistan dâvası peşindedirler. Şeyh Said’i İngilizler kışkırtmıştı. Molla Barzani’yi Ruslar kışkırtıyor. Kürt bağımsızlığı, perdenin göstermelik tarafıdır. Perdenin arkasında yabancı devletlerin çıkarı vardır ve Kürtler maşadan başka bir şey değildir (Atsız, 1967d, s. 3-5).

Atsız’a göre Kürtler bağımsız olsalar bile var olamazlar çünkü “iptidai ve mazisiz” olduklarından dolayı medeni ve teşkilatlı Ermeniler karşısında yok olup gitmeye mahkûmdurlar. Yazının devamında, Barzani’nin yanında savaşan Hıristiyan Margaret’ten bahsetmektedir.³⁶ Atsız, Margaret’in Kürt olduğuna dair noter senedi veya Anayasa Mahkemesi kararı getirselere dahi buna inanmayacağını çünkü onun “çekik gözler, çıkık elmacıklarıyla bir Orta Asya Türkü olduğu”nun derhal anlaşıldığını söylemektedir. Ayrıca İstanbul’daki on binlerce Kürt vatandaş temel alındığında böyle güzel bir Kürdün olamayacağını ileri sürmektedir. Atsız, yazısında

³⁶ Atsız’ın yanı sıra Margaret’in “Hıristiyanlığını” *Yeniden Milli Mücadele* dergisi de gündeme getirmiştir. Dergi 12 Mayıs 1970’teki nüshasında, Margaret’in fotoğrafının “Barzani’nin kız kardeşi de savaşıyor” yazısıyla Doğu bölgelerinde dağıtıldığını ancak Hıristiyan Margaret’in Müslüman Kürtler için çarpışacağını düşünülmemeyeceğini belirtmektedir (*YMM*, 12.05.1970, s. 11).

Türkleri ve Kürtleri kıyaslamış ve “özeleştiri” de vermiştir. Bu röportajdan öğrenilen en mühim hususun Şafii, Şii ve Hıristiyan Kürtlerin birlikte mücadele ettiğini ancak Şaman, Musevi ve Hıristiyan Türklerin şöyle dursun, “bizim yobaz”ların Şii Türklerini bile reddettiğini belirtmektedir. Kısaca farklı din ve mezheplere mensup Kürtlerin aynı amaç çerçevesinde bir araya gelip mücadele ettiğini, Türklerin ise bunu yapamadığını ileri sürmektedir. Atsız, Türkiye’deki Kürtçülerin gelişmesinde ise 27 Mayıs sonrası “aşırı hürriyet ve idarî gevşeklik”lerin etkili olduğunu söylemiştir. Yazısının sonunda Atsız, Barzani’nin yanına savaşmaya giden Türkiyeli Kürtlerin hafife alınmamasını ve Barzani’nin silahlarının da incelenmesi gerektiğini zira Türkiye’den kaçak olarak alınmış olabileceğini belirtmiş ve Doğan Kılıç’ın tefrikasının savcılık tarafından ele alınması gerektiğini ifade etmiştir (1967d, s. 3-5).

Barzani, Seküler Türkçü-Turancılar tarafından Kerkük üzerinden de sık sık ele alınmıştır. Kerkük’ün uç sağ tarafından zaman zaman gündeme getirilmesinin üç sebebi olduğu söylenebilir: İlki, Lozan Anlaşması’yla Kerkük ve Musul’un Irak’a bırakılması ve orada yaşayan Türkmenlerdir. İkinci gerekçe, 14-16 Temmuz 1959 tarihlerinde gerçekleşen ve milliyetçi sağın “Kerkük Katliamı” şeklinde ele aldığı olaylardır. Uç sağ özellikle milliyetçiler, katliamın yıl dönümünde konuya dair yazılar yayınladılar. Son olarak ise o dönemde Kerkük’ün Barzani’nin özerk yönetiminde kalma ihtimalidir. Bu gerekçelerden dolayı uç sağ, zaman zaman Kerkük meselesini gündeme getirmiş, konuyu Barzani, dış mihraklar ve Kürt meselesiyle ilişkilendirmiştir.

Ötüken dergisi, Kerkük meselesine zaman zaman yer vermiş ve bu meseleyi neredeyse her yıldönümünde anmıştır. Derginin 17 Temmuz 1965’teki sayısında, Kerkük Katliamının altıncı yılı anılır. Bu sayıda Nihal Atsız, “Kıbrıs’tan Sonra Kerkük” adlı yazısında, bir milyon civarı Irak Türkü’nün mukadderatı ile ilgilenmenin millî görev olduğunu söylemiştir. Ona göre altı yıl önceki katliam, Irak Türklerinin emniyette olmadıklarının “korkunç bir delili” olup Irak Türklerinin neden tehlikede olduğunu şu şekilde belirtmektedir:

Bir yandan İsrail'e yenilmesinin suçunu Türkiye'ye yüklemeye çalışarak Türk düşmanlığını millî siyaset haline getiren Arap devletlerinden biri olan Irak, öte yandan Moskova'da yetiştirilmiş önderleriyle Komünist düşüncelerini benimseyen ve bağımsız devlet hayali ardında koşan iptidai Kürtler bu 1.000.000 Irak Türkünü yok etmek için fırsat bekliyor (Atsız, 1965a, s. 1-2).

Kürtleri “iptidai” şeklinde niteleyen Atsız, yazının sonunda “Barzani adında bir Kürt eşkıyası”nın devlet kurmaya ve Kerkük Türklerine azınlık hakkı vermeye çalışmasını eleştirmektedir. Atsız'ın da belirttiği üzere Irak Türklerinin Kürt yönetiminde azınlıkta kalması, milliyetçi sağ için önemli bir sorundur (Atsız, 1965a, s. 1-2). Derginin aynı sayısında Enver Yakuboğlu “Kerkük Katliamının Altıncı Yıl Dönümü” adlı yazısında, Komünist Arap ve Kürtler tarafından katledilen Türklerin günahının “Türk olmak” ve “komünist olmamak” olduğunu ifade etmektedir. Yakuboğlu'na göre “Osmanlı devrinde Irak'ın, ilim ve irfan merkezi olan bu Türk şehrinin çocukları” ne Kürt olur ne de komünist. Yazara göre oradaki Türkleri öncesinde İngilizler Kürtleştirmeyi denemiş ancak başaramamışlardır. Şimdi ise “hayallerde maketi hazırlanmış olan Kürdistan” devletinin geçinebilmesi için Kerkük'teki petrolere ihtiyacı olduğunu öne sürmüştür (Yakuboğlu, 1965, s. 4-5). *Ötüken*'in Kasım 1971'deki sayısında, Kerkük meselesi tekrar gündeme getirilmektedir. Murat Çetin, “Kerkük'ün Kaderi” adlı yazısında, Barzani öncülüğünde Kürtlerin özerklik alma durumunu tartışmış ve Irak Kürtlerine özerklik verilmesinin iki sakıncalı yanının olduğunu söylemiştir:

Birincisi, geri ve tarihte hiç devlet kurmamış bir cemaatin devletinde tarihin en büyük ırkı Türk'ün bir azınlık olarak kalması, öteki ise bu muhtar teşekkülünün bir Moskof kuklası olması. Barzani'nin Rusya'da yetiştirilmiş ve o efendilerin emellerine hizmet yolunda bir kukla olduğu artık bilinmeyen bir husus değil.. (Çetin, 1971, s. 13)

Dolayısıyla Seküler Türkçü-Turancılar, “Türkiye'nin en büyük dış tehdidi Ruslar”ın Barzani üzerinden Kerkük'ü de bahane ederek Türkiye'yi karıştırmak istediğini öne sürmektedirler. Kerkük'ün Barzani'nin yönetimine geçmesi halinde, oradaki Türkleri Türkiye'ye karşı bir tehdit unsuru olarak kullanacağı ve –Irak'tan sonra- ikinci hedefinin Türkiye olacağı iddia edilmektedir. Türkiye'deki Kürtçülerin ise Barzani'nin Irak'ta zafer kazanmasından “cesaret” alıp Türkiye'de “azacağı” uç sağ basınında tartışılmıştır. Uç sağ, Barzani'yi 1960'lar ve 70'lerde tartışmış, onu dış mihrakların maşası/kuklası ve Türkiye'de Kürtçülük hareketini körükleyen

“komünist-Kürtçü” şeklinde kodlamıştır. Uç sağın nazarında Barzani, komünist bir Kürt devleti kurma amacıyla olan “ideal komünist-Kürtçü”dür. Bu çerçevede sık sık eleştirilmiş ve itibarsızlaştırılmaya çalışılmıştır.

Seküler Türkçü-Turancılar, Ruslar ve Barzani'nin yanı sıra yurtdışında yaşayan “Kürtçüleri” de Türkiye'nin güvenliğine yönelik dış tehdit olarak ele almışlardır. Sedat Okçular, “Kürtçülerin Yurtdışı Faaliyetleri” başlıklı yazısında Kürtçülerin yurtdışındaki “kesif faaliyet”lerini anlatmıştır. Okçular'a göre, Kürtçülerin yurtdışındaki belli başlı merkezleri; “Moskova, Doğu Berlin, Münih, Paris, Viyana ve Cenevre”dir. Yazıda, Moskova'da Kemal Fuad, Doğu Berlin'de İhsan Fuad, Paris'te İsmet Şerif Vanlı, Münih'te Abdülkadir'in Avrupa Kürt teşkilatını idare etmekte oldukları iddia edilmiştir. Avrupa'daki Kürtçüler, Amerika, İngiltere ve Batı Almanya istihbarat servislerinin kendileriyle ilgilenmemesinden sonra komünist ve antikomünist olmak üzere ikiye bölünmüş ancak buna rağmen, sözgelimi antikomünist Kürtçü lider Abdülkadir ile komünist Kemal Fuad, Münih'te sık sık buluşabilmiştir. Okçular, Abdülkadir'in Amerikalılar, İsmet Şerif Vanlı'nın İngilizler ve Amerikalılar, Kemal Fuad ve İhsan Fuad'ın ise Ruslar tarafından “beslendiğini” iddia etmektedir. Yurtdışında yaşayanlardan Abdülkadir Münih'te ikamet etmekte ve Türkiye'de yaşayan Kürtlere kültürel otonomi tanınması için Amerikalıları ve Almanları ikna etmeye çalışmaktadır. Yazara göre, Komünist Kürtlerin asıl lideri Moskova'da yaşayan Celal Baytuşi'dir. Kemal Fuad ve İhsan Fuad kardeşler ise Avrupa'daki komünist-Kürtçülerin liderleridir. Okçular yurtdışındaki Kürtçüleri ifşa ettikten sonra yazıyı, “Bu vatan üzerinde yaşayan herkesin değil, TÜRKLERİNDİR. TANRI TÜRKÜ KORUSUN!” şeklinde bitirmektedir [ana metinde büyük harfle] (Okçular, 1967, s. 13).

2.1.2. İç Tehditler: TİP, Siyasi Ümmetçiler ve Said Kürdi

Seküler Türkçü-Turancılar Türkiye'de Kürt meselesini oluşmasını ve büyümesini Rusya, Barzani, yurtdışında yaşayan “Kürtçüler” gibi dış tehditlerin yanı sıra iç tehditler üzerinden de açıklamaktadır. Onlara göre bazı “Kürtçü” partiler, yapılar ve aydınlar Kürt meselesi hususunda tehdit oluşturmaktadır. Seküler Türkçü-Turancılar

bu iç tehditlerin genellikle dış tehditlerle birlikte hareket ettiğini, hatta onların “maşa”sı olduğunu öne sürmektedirler. Kürt meselesini genellikle bu şekilde ele alan Seküler Türkçü-Turancılar hatta genel olarak uç sağın düşünce sisteminin sorunlu yönü, iç dinamikleri reddetmesi ya da önemsizleştirmesidir. Mesele sürekli dışarıdan ya da onların maşaları tarafından kısıktılan suni sorunlar şeklinde ele alınmaktadır. İç dinamikler bir bakıma dış mihrakların görünen yüzüdür. Dış mihraklar Ruslar, İngilizler, Amerikalılar şeklinde tarif edilse de genellikle soyuttur. Ancak onların maşası iç dinamikler daha somuttur. Sözelimi, ileride anlatacağımız üzere TİP ya da komünistler, Rusların maşası olarak Türkiye’yi karıştıranlar şeklinde ele alınmış, “büyük resmi” gören “duyarlı vatandaşlar” “ülkemiz üzerinde oynanan oyunları” bozmak üzere zaman zaman TİP’e veya komünistlere saldırılar düzenlemiştir.

2.1.2.1. Kürtçü Partiler: YTP ve TİP

Seküler Türkçü-Turancılar, kimi siyasi partilerin Türkiye’de Kürt meselesini istismar ettiğini ve Kürt meselesi üzerinden prim yaptığını iddia etmişlerdir. Bunların başında YTP ve TİP gelmektedir. YTP’nin bazı Kürt milletvekillerinden dolayı uç sağ tarafından “Kürtlük” ekseninde değerlendirildiğini yukarıda belirtmiştik. Nihal Atsız “Kürtler ve Komünistler” adlı yazısında, siyasi partilerin çoğunda Kürtlerin bulunduğunu ve bu çerçevede YTP’nin bir süre önce ölen vekili Mustafa Ekici ile yaşamakta olan vekili Yusuf Azizoğlu ile Müslih Görentaş’ın Kürt olduğunu söylemiş ve onların “Kürt milliyetçisi” olduğunu öne sürmüştür (1966b, s. 2-3). Bu üç YTP vekilini hedef göstermiş ve onların Kürt milliyetçisi olduklarını iddia etmiştir. Dolayısıyla YTP, “Kürtçü parti” şeklinde ele alınıp Türkiye’nin güvenliğini tehdit eden iç dinamik şeklinde ele alınmıştır. Ancak Seküler Türkçü-Turancılar, esas olarak TİP’i iç tehdit şeklinde kodlamaktadırlar.

Fotoğraf 2: Nihal Atsız, “Kürtler ve Komünistler”

Kaynak: Atsız, N. (1966b), *Ötüken*, s. 28, s. 2-3.

TİP'te Kürtlerin 1960'larda aktif olduğunu yukarıda belirtmiştik. Bu parti, özellikle *Doğu Mitingleri* ile Kürt meselesi hususunda dikkatleri üstüne çekmiştir. *Doğu Mitingleri*'nin düzenlenmesinde, Seküler Türkçü-Turancılar'ın tetikleyici rol oynadığını belirtmek gerekmektedir. Nihal Atsız'ın *Ötüken*'deki "Konuşmalar I" adlı yazısı Doğu Mitinglerini tetiklemiş ve dinamik tutmuştur. Baskın Oran, Atsız'ın bu yazısının *Doğu Mitingleri*'nin düzenlenmesinin ana gerekçesi olduğunu öne sürmektedir (2008, s. 876-877). Bu yazıda Atsız, Kürtlere devlet kurmak istiyorlarsa gidebileceklerini hatta Birleşmiş Milletler'e yurtluk için başvuruda bulunabileceklerini söylemiş ancak Türkiye'de devlet kurmak isterlerse onlara Ermenilerin akıbetini göstermiştir:

Evet Kürt kalmakta direnip dört beş bin kelimelik o iptidai dilleriyle konuşmak, yayın yapmak, devlet kurmak istiyorlarsa gidebilirler. Biz bu toprakları oluk gibi kan dökerek; Gürcüler'in, Ermeniler'in, Rumlar'ın kökünü kazıyarak aldık; yine oluk gibi kan dökerek, Haçlılar'ın savaşı şovalyelerine karşı savunduk. Kürtler 1839'a kadar askerlik bile yapmadılar. Viyana'dan Yemen'e kadar her yerde, Türk ırkının kanı sebil gibi akarken onlar yaşadıkları dağlarda ve köylerde keçilerini güttüler ve fırsat buldukça hırsızlık ve yağmacılık ederek yaşadılar. İran'la yaptığımız savaşlara yardımcı diye geldikleri zaman da daima, fırsat kolladılar ve Türk ordusunun yenildiği çarpışmalarda, bu sefer İran'la birleşip

onu vurmaktan geri durmadılar. Birinci Dünya Savaşında, bize topyekûn ihanet eden Ermeniler yerleşik Türk ırkını vahşi bir kıyımla bitirmeseydi ve dağlarda, sarp köylerde yaşayan Kürtler bu kırimdan kurtulmuş olmasaydı, bugün çoğunlukta oldukları illerde de azınlık olarak kalmaya devam edeceklerdi. Fakat yüzde yüz çoğunlukta olsalar bile, Türkiye'nin herhangi bir bölgesinde devlet kurma hayalleri hayal olarak kalacaktır. Yunanların Bizans, Ermenilerin Büyük Ermenistan, hayalleri gibi... Onun için Türk milletinin başını belâya sokmadan, kendileri de yok olup gitsinler. Nereye mi? Gözleri nereyi görüyor, canları nereyi çekiyorsa oraya gitsinler. İran'a ve Pakistan'a, Hindistan'a ve Barzani'ye gitsinler. Birleşmiş Milletler'e başvurup Afrika'da yurtluk istesinler, Türk ırkının aşırı sabırlı olduğunu, fakat ayrıntı kabardığı zaman kağan arslan gibi önünde durulmadığını ırkdaşları Ermeniler'e sorarak öğrensinler de akılları başlarına gelsin (Atsız, 1967a, s. 2-10).

Atsız'ın bu ırkçı sözleri mitinglerde okunmuş ve tepki çekmiştir. Ayrıca Meclis'te de gündeme gelmiş ve hatta dava açılmış, Atsız ile *Ötüken* dergisi yargılanmıştır. Yargılanma sonucu Atsız ve *Ötüken* dergisinin Yazı İşleri Müdürü Mustafa Kayabek 15 aya mahkûm edilecektir. Atsız 1973-1974 arasında iki buçuk ay hapis yatar sonrasında da dönemin Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk tarafından affedilir.

Atsız'ın bu yazısına karşı İsmail Beşikçi'nin aktardığı üzere, 19 Doğulu Yüksek Tahsil Derneği³⁷ "Kim Kimi Kovuyor: Hodri Meydan" adlı bir bildiri yayınlamış ve şunları söylemişlerdir:

Kim kimi yok ediyor? Kim kimin başını belaya sokuyor? Tarihin eski çağlarından beri bu topraklar üzerinde yaşayanları, bu topraklarda kovacak ne bir kuvvet olmuş ne de olacaktır. Asıl kovulacak olanlar halkları birbirine düşürmek emelinde olan hayalperestlerdir. Doğulu gençler olarak Kürt davasını kurt kurnazlığı ile Türkiye'nin Doğu illeri davası halinde ileri sürmek niyetinde değiliz. Doğu'nun geri kalma nedenleri arasında ekonomik sömürünün devamı için, vatandaşlar arasında mevcut, ırk, dil, din ve mezhep farklarını istismar ederek, onları düşman kamplara bölmek isteyen zihniyetin karşısındayız. Manevi sömürünün politik alandaki yansıması faşizmi, ırkçılığı ve ümmetçiliği nefretle karşılıyoruz. Türkiye'de Anayasa çerçevesinde beraberliği ve kardeşliği tesis etmek şiarımızdır (Beşikçi, 2013, s. 138).

³⁷ Atsız'a karşı bildiri yazan Doğulu dernekler şunlardır: Ağrı Yüksek Tahsil Talebe Derneği Ankara Şubesi, Batman Petrol Yüksek Tahsil Talebe Derneği, Bingöl Kültür Derneği, Bitlis'i Kalkındırma ve Tanıtma Derneği, Cizre Kültür Cemiyeti, Diyarbakır Kültür Derneği, Elâzığ Yüksek Tahsil Talebe Derneği, Erzurum Öğrenci Yurdu, Hakkâri Kültür Derneği, Hınıs Kültür ve Okutma Derneği, Kâhta Kültür Derneği, Karlıova Kültür, Tanıtma ve Yardımlaşma Derneği, Mardin Kültür Derneği, Muş Kültür Derneği, Siverek Yüksek Tahsil Kültür Derneği, Tunceli Kültür Derneği, Urfa Öğrenci Yurdu, Van'lı öğrencilere Yardım Derneği, Varto Kültür - Tanıtma ve Yardımlaşma Derneği (*TBMM Tutanak Dergisi*, Cilt: 18, 09.06.1967, s. 322).

Kürtlerin bu toprakların kadim halklarından biri olduğunu belirten ve faşizmi ve ırkçılığı eleştiren bu bildiriye Atsız, *Ötüken*'de “Kızıl Kürtlerin Yaygarası” adlı yazıyla cevap vermiştir. Bu cevapta Atsız, bir önceki yazısını savunmuş ve o yazının “Türkiye’yi bölmek, Doğu illerimize bağımsız kürdistan kurmak isteyen vatan hainlerine karşı” kaleme alındığını belirtmiştir. “Sözde” 19 dernek tarafından imzalanan bildirinin “Aslında üç beş kızıl Kürd’ün ahmak ve iptidai kafasından çıktığı”nı ifade etmiş ve cevaben, “Ya Türklük içinde erir, Türklüğü kabul edersiniz” demiş ve sonrasında da Şeyh Said’i onlara emsal göstererek tehdit etmiştir: “Ağa babanız Şeyh Said 1924’te din perdesi altında, bağımsız Kürdistan hayaliyle ayaklanmış ve İngilizler’den yardım görmüştü. Sonu malum. İsterseniz siz de Moskoflar’dan yardım alarak bir deneme yapar, sonuçlarına katlanırsınız.” Atsız, yazısını şu sözlerle bitirmiştir: “Türkiye’yi parçalamaya kalkıştığınız gün nereye gönderileceğinizi göreceksiniz. Yeter ki o gün gelsin” (Atsız, 1967b, s. 2-49).

İşte Atsız’ın bu yazıları, *Doğu Mitingleri*’nde sıkça tartışılmıştır. Bu mitingler, aynı zamanda, Kürt aktivizmin de zirvesi olmuştur. 1950’lerin sonunda aktifliğini arttıran Kürt Hareketi, daha çok aydınlar ve öğrenciler arasında yaygın iken bu mitinglerle Silvan’da, Diyarbakır’da, Batman’da insanlar bu aktivizme katılmıştır. Beşikçi, mitingler sırasında Batı Anadolu’daki yurttaşların zihninde, “ne oluyoruz? Doğu’da halkı isyana teşvik ediyorlar” kanısı olduğunu söylemektedir (1970, s. 466). Başka bir deyişle *Doğu Mitingleri* kamuoyunda ses getirmiştir. Dönemin Başbakanı Süleyman Demirel, mitinglerden 20 yıl sonra verdiği söyleşide şunları söylemiştir: “Yalnız bu Doğu Mitingleri’ni izah edemezsiniz. Kimse izah edemez. Doğu Mitingleri çok büyük sıkıntılar çıkarmıştır Türkiye’nin başına” (Ünlü, 2011, s. 17). Bu mitingler Meclis’te de gündeme gelmiş, dönemin AP’li İçişleri Bakanı Faruk Sükan, “...her zerresinde Türklük kokan ve millî tarihte büyük hissesi bulunan” Doğulu masum Türk vatandaşlarına “ırk ayrımını telkin suretiyle siyasi istismar vasıtasıyla anarşi yaratmak maksadıyla” *Doğu Mitingleri*’ni TİP’in düzenlediğini ifade etmiştir (*TBMM Tutanak Dergisi*, Cilt: 25, 19.02.1968, s. 378). Uç sağ yayınlarında bekleneceği üzere, bu

mitingler üzerine yazılar yayınlamış, hatta karşıt olarak *Şahlanış Mitingleri*³⁸ düzenlemiştir. Doğu'nun geri kalmışlığı ve kalkınma meselesi de *Doğu Mitingleri* sonrası daha fazla tartışılır olmuştur.

Seküler Türkçü-Turancılar'ın bu sözleri Anaakım Milliyetçiler'in temsilcisi CKMP'ye ve Türkeş'e mal edilmiş ve Atsız'ın bu sözleri üzerinden onlar eleştirilmiştir. Bunun üzerine Seküler Türkçü-Turancılar, *Ötüken*'in Haziran 1967'deki sayısına şöyle bir not düşmüşlerdir:

Bir açıklama

Ötüken'de çıkan yazıların fikri sorumluluğu sahiplerine ve nihayet dergimize aittir. Bu yazıların, siyasi olan veya olmayan hiçbir teşekkül ve müessese ile ilgisi yoktur. Bu hususu dost olana da olmayana da bildiririz (*Ötüken*, 1967, s. 6).

Nihal Atsız yazdıklarıyla tetiklediği *Doğu Mitingleri*'ni aynı zamanda eleştirmiştir de. "Doğu Mitinglerinde Perde Arkası" adlı yazısında, mitinglerin amacından saptığını ve Doğu'nun geri kalmasının, hükümetlerin ihmalinden doğacağı gibi, halktan da kaynaklanabileceğini ileri sürmüştür. Batı'nın Doğu'ya nazaran gelişmesinin gerekçesi olarak devletten fazla destek almasını değil Batılı halkın, daha doğrusu Türklerin kabiliyetli olmasını göstermiştir. Ayrıca imkânlar çerçevesinde Doğu'ya yatırım yapıldığını; Erzurum'a üniversite, Elazığ'a yüksekokul ve Keban Barajı, Adıyaman'a dokuma fabrikası, hatta Hakkâri'ye "bile" lise açıldığını belirtmiştir. Daha fazla yatırım yapılmamasının gerekçesi olarak ise devletin maddi anlamda içinde bulunduğu imkânsızlığı ve Doğu'nun dağlık ve geçit vermez suları olduğunu ileri sürmektedir. Atsız, "hükümet Doğu'yu ihmal ediyor" diyenlerin Doğunun halkı olmadığını, her pürüzü, her imkânsızlığı sömüren TİP mensupları olduğunu iddia etmektedir. Mitinglerde konuşanların Kemal Burkay, Tarık Ziya Ekinci, Mehmet Ali Aslan gibi TİP'liler olduğunu ve konuşmalarında Kürtçe şiirler söylediklerini ve "Kürt kardeşlerim" diye hitap ettiklerini ifade etmiştir. Ayrıca Atsız, yazısında parantez açmış ve "yurtsever ve insanîyetçi" TİP'lilere, niçin siyasi sınırlarımız dışında ezilen milyonlarca Türk'ün hukukunu korumadıklarını ve haklarını savunmadıklarını

³⁸ Uç sağın içerisinde Anaakım İslâmcılar'ın düzenlenmesinde aktif olarak çalıştığı *Şahlanış Mitingleri*, dördüncü bölümde tartışılacaktır.

sormuştur. TİP’i sosyalizm maskesi altında komünizmi savunmakla suçlayan Atsız, mitinglerde dinleyicilere Kürtçe hitap edilmesinin, Kürtçe şarkılar söylenmesinin ve “kalkınma” düşüncesiyle hiçbir ilgisi olmayan fikirlerin öne sürülmesinin insanda büyük tereddüt uyandırdığını ifade etmektedir (1967e, s. 8-11). Görüldüğü üzere Atsız, bu yazısında *Doğu Mitingleri*’nin Doğu’nun geri kalmasını suiistimal ettiğini ve Doğu’nun geri kalmasının Doğu’nun bizzat kendisinden kaynaklandığı söylemiştir.

Doğu Mitingleri’nin yanı sıra TİP de Seküler Türkçü-Turancılar tarafından eleştirilmiştir. Kocakurt müstearıyla neşredilen “Zehirli Akımlar...” adlı yazıda, Kürtçülerin yeraltında çalıştığı, amaçlarının Suriye, Irak, İran ve Türk sınırlarının birleştiği bölgede “tarihsiz, kültürsüz ve hattâ dilsiz bir Kürdistan” kurmak olduğu ifade edilmektedir. Kürtçülerin güçlerini Rus emperyalizmi ve son iki yüz yıldır bütün zenginliklerimize göz diken ve gücünü büyük kapitalden alan tröst emperyalizminden aldığı öne sürülmektedir. Yazının devamında Kocakurt, Rus emperyalizmin amacına ulaşmak için “Marx-Aybar sosyalizminden” yararlandığını söyleyerek Aybar’ı ve TİP’i hedef göstermiştir. Bu şekilde TİP’in Rusların maşası olarak Kürtçüleri desteklediğini ileri sürmektedir (1966, s. 2-3).

2.1.2.2. Gayri Millî İslâmcılar: “Siyasi Ümmetçiler”

Seküler Türkçü-Turancılar, İslâmcıları “siyasi ümmetçi” olarak kodlamış ve onları gayri millî olmakla, Arap ideolojisinin uşağı ve Kürt meselesinde Türkiye’nin altını oymakla suçlamışlardır. Dolayısıyla Seküler Türkçü-Turancılar’ın İslâmcıları Kürt meselesi hususunda “iç tehdit” olarak ele aldığını belirtebiliriz.

Seküler Türkçü-Turancılar İslâmcıları millî olmamakla itham etmekte ve bu sebeple Türklüğün düşmanı şeklinde ele almaktadırlar. Sözelimi Nihal Atsız, “Sağcı kimdir?” başlıklı yazısında siyasi ümmetçiliği, Türklüğü ikinci plana itmek veya var saymamakla suçlamakta ve milliyetçilik düşmanı şeklinde kodlamaktadır (1968, s. 3-4). Nejdet Sançar da benzer şekilde siyasi ümmetçileri, ana dilin Arapça olmasını istemelerinden dolayı Türklük düşmanı şeklinde yaftalamaktadır (1970, s. 8 ve 13). Başka bir yazısında Atsız, Türk bayrağına düşman üç zümre arasında siyasi

ümmeçileri de –diğer ikisi; “Moskofçular” ve “Kürtçüler”dir- saymıştır (1966b, s. 2-3). Seküler Türkçü-Turancılar zaman zaman “siyasi ümmeçiler”i doğrudan Kürt meselesinin müsebbipleri arasında da göstermiştir: “Kürtçülük” başlıklı yazıda Türkiye’de Kürtçülük hareketinin oluşmasında dış mihrakların maşası yerli komünistler ve “geçimlerini din ticaretinde bulan sahte yobazlar” sorumlu gösterilmiştir. Birincilerin Ruslardan aldıkları parayla Rus votkası içtikleri ve kurulması planlanan Kürdistan’da yüksek idareci olma hayali kurdukları dile getirilmiştir. “Sahte yobazlar” ya da İslâmcılar ise şu şekilde ele alınmaktadır:

(...) [Komünizme düşman oldukları halde, gazetelerini, dergilerini veya kitaplarını bol bol satıp kazanma gayretiyle, kendilerinin de inanmalarına imkân olmayan sahte bir “müslüman kardeşliği!” şeklinde aynı kıtırı geveliyorlar. Ve utanma denilen insanlık duygusunu ayaklar altına alarak, kürtçülük denen şeyin bir uydurma, bir efsane olduğunu dahi söylüyorlar (*Ötüken*, 1968, s. 12).

Alıntıda belirtildiği üzere İslâmcıların Kürt meselesinde savundukları, “Müslüman kardeşliği” fikrinin sahte ve göstermelik olduğu öne sürülmüştür. Bu çerçevede Seküler Türkçü-Turancılar, İslâmcıları Kürt meselesinde Türkiye’nin güvenliğini tehlikeye sokan “iç tehdit” şeklinde ele almıştır.

2.1.2.3. “Kürtçü” Said Kürdi

Seküler Türkçü-Turancılar, Said Nursi’yi “Said Kürdi” şeklinde ele almakta ve Kürt meselesi hususunda “iç tehdit” olarak kodlamaktadırlar. Nihal Atsız 16 Mart 1964 tarihli “Nurculuk Denen Sayıklama” adlı yazısında, öncelikle Nurculuğu Said-i Nursi adında “cahil bir Kürdün” peşine takılmış bir “gafil sürüsü” şeklinde tanımlamış ve bu “gafil sürüsünün” Said-i Nursi’nin “cahil Kürt Türkçesiyle” yazdığı risaleleri, atom fiziği veya Einstein nazariyesi okur gibi toplanıp okuduğunu belirtmiştir. Atsız, Said-i Nursi’yi Kürt milliyetçisi şeklinde tanımlamakta ve Moskofçuların Türk milletini yıkmak için ortaya sosyal adalet ilkesini attığı gibi Said-i Nursi’nin de Müslümanlık ve kardeşlik fikrini öne sürdüğünü ifade etmektedir. Dolayısıyla onu Kürtçülük davasını açıkça savunamayacağı için Müslümanlık ya da Nurculuk adı altında Kürtçülük yapmakla suçlamaktadır. Nursi’nin talebelerine evlenmeyi ve çocuk yapmayı yasak ettiğini zira çocuk sahibi olurlarsa o çocukların kötü ve dinsiz olma

ihtimali olduğunu söylediğini aktarmış ve Nursi'nin bu öğüdündeki amacını ise şu sözlerle açıklamıştır:

Tabii, dağdaki Kürd'ün bu büyük ve ilahi (!) buyruktan haberi olamayacağı için, o evlenecek ve Kürtler çoğalacak. Herkesin sözüne inanan saf Türkler ise büyük müşhidin buyruğu ile evlenmeyecek, böylelikle Türk soyu azalacak ve Kürt Şeyh Said'in 1924 de yapamadığını Kürt Molla Said (yâni Bediüzzaman) kırk yıl sonra yapmış olacak (Atsız, 1964a, s. 1-4).

Atsız, Said Nursi'nin “evlenmeyin” öğüdünün altında Türklerin nüfusunu azaltma, Kürtlerin de nüfusunu arttırma ve böylece Türkiye’de çoğunluğu ele geçirme planı olduğunu ima etmektedir. Said Nursi'nin bu “gizli planını” deşifre eden Atsız, Türklerle “bu cahil Kürd'ün arkasından gitmesinden ve onun cahilane ve hainane öğütlerine körü-körüne boyun” eğmesinden dolayı kızmakta ve Said-i Nursi'nin peşinden giden “gafil Türklerle” şu sözlerle hitap etmektedir:

Siz, Türk ve Müslüman mısınız? Türkseniz, hangi sebeple cahil bir Kürd'ün ardından gidiyor, onun telkinleriyle kendi ırkınızı, kendi dilinizi hor görüyorsunuz. (...) Siz ne biçim bir Müslümansınız ki, cahil bir Kürd'ün telkini ile evlenmeyi lânetliyor, dinsiz çocuklar yetişir de günaha gireriz diye bekâr kalmaya azmediyorsunuz? Bir cahil Kürd'ün sakalını, tırnaklarını, abdest aldığı suyu, kutsal emanetler gibi saklamak hangi Müslümanlığın, hangi insanlığın, hangi temizlik kaidesinin, hangi şuurun işidir (Atsız, 1964a, s. 1-4).

Atsız'ın bu yazısına tepkiler de gelmiş, 15 Aralık 1964 tarihli yazısında bu tepkilere cevaben yine Said-i Nursi'nin Kürt ırkçısı olduğunu ve Türkiye’yi bölmek istediğini tekrarlamıştır (1964c, s. 7). A. Okçuoğlu da “Nurculuk ve Komünizm” başlıklı yazısıyla Said-i Nursi'nin Kürtçü olduğunu iddia etmiş ve bundan dolayı da Nurculuğun komünizmle birlikte tehlikeli bir akım olduğunu öne sürmüştür (1966, s. 9). Son olarak Nejdet Sançar da Said-i Nursi’yi Türk düşmanları arasında saymaktadır (1970, s. 8 ve 13).³⁹ Dolayısıyla Seküler Türkçü-Turancılar, genel olarak Said Nursi’yi “Said Kürdi” şeklinde ele alıp Kürt meselesi hususunda “iç tehdit” olarak değerlendirmişlerdir.

³⁹ 1960’larda, milliyetçi kesimle Nurcular arasında zaman zaman devam eden bir tartışma vardır. Milliyetçiler ve Nurcular arasındaki bu tartışma için bkz. Sanlı (2017).

2.1.2.4. İç Tehdit Olarak Kürtler

Seküler Türkçü-Turancılar, Kürt meselesinde Kürtleri, Kürt Hareketi'yle ilişkili olup-olmadığına bakmaksızın doğrudan tehdit olarak görmüşlerdir. Başka bir ifadeyle "Kürtçü" olmayan Kürtlere de dikkat edilmesi gerektiğinin altını çizmişlerdir. Nihal Atsız, "Bugün Türkiye'de Bir Kürtlük ve Kürtçülük akımı varken ve bunlar sıkıyönetim mahkemelerine kadar götürülmüşken bunları [Kürtleri] mebus veya senatör yapmak, bunları devletin kilit noktalarına getirmek doğru mudur, değil midir?" şeklinde sormuştur (1966a, s. 1-3). Başka bir yazısında ise devletin Kürt asıllılara karşı daha uyanık olması ve onları kritik noktalara getirmemesi gerektiğini belirtmektedir. Atsız, hem komünist hem de Kürt olmasından dolayı Irak başkanı Kasım'ın Irak'taki Araplara ve Türklere büyük bir kinle davrandığını ifade etmiş ve bunun Türkiye'ye ders olması gerektiğini şu ifadelerle belirtmiştir:

Hele Iraklı Kürt Kasım gibi, Türkiyeli bir Kürt Memo yahut İbo da Harbokulunda iken komünist olarak ve Harb Akademisini bitirerek bir kolordunun kurmay başkanı veya bir tümenin komutanı ve hele Genelkurmayda Haraket Dairesi Başkanı olursa bir savaş sırasında Türk ordusunun ihanet yüzünden uğrayacağı bozgunun tahayyülü bile akıllara durgunluk verecek kadar korkunç olur (Atsız, 1965b, s. 3).

Seküler Türkçü-Turancılar, 1960'larda Kürt aktivizminin yükselmesiyle konuya dikkat çekmiş ve özellikle üniversitelerde Kürtlerin çoğalmasından sonra devletin Kürt asıllılara karşı uyanık olması ve onları kritik noktalara getirmemesi gerektiğinin altını çizmişlerdir. Atsız, başka bir yazısında Kürtlerin önemli mevkilere gelmemesine örnek olarak Atatürk devrinde Ordu'da yüzbaşı olarak görev yapan "Kürt asıllı" İhsan Nuri'yi vermektedir. Türk ordusunda görev yapan Nuri'nin Ağrı İsyanı'nın başını çektiğini ve bu isyanın büyümesine sebep olduğunu ve oraya askeri harekât düzenlenmek zorunda kalındığını belirtmiştir. Başka bir örnek olarak ise dönemin AP Bitlis senatörü Ziya Şerefhanoglu'nu vermiş ve onun maksatlarını gizleyerek Senato'da kaldığını, Meclis'in hayati meselelerinin konuşulduğu gizli toplantılara katıldığını ve sonrasında Amerika'ya kaçarak Kürtçülük faaliyeti yürüttüğünü iddia etmiştir. Sonuç olarak Seküler Türkçü-Turancılar, Türkiye'de Kürtçülük cereyanı varken Kürtlere dikkat edilmesi ve onları devletin önemli mevkilerine getirilmemesi gerektiğini vurgulamışlardır.

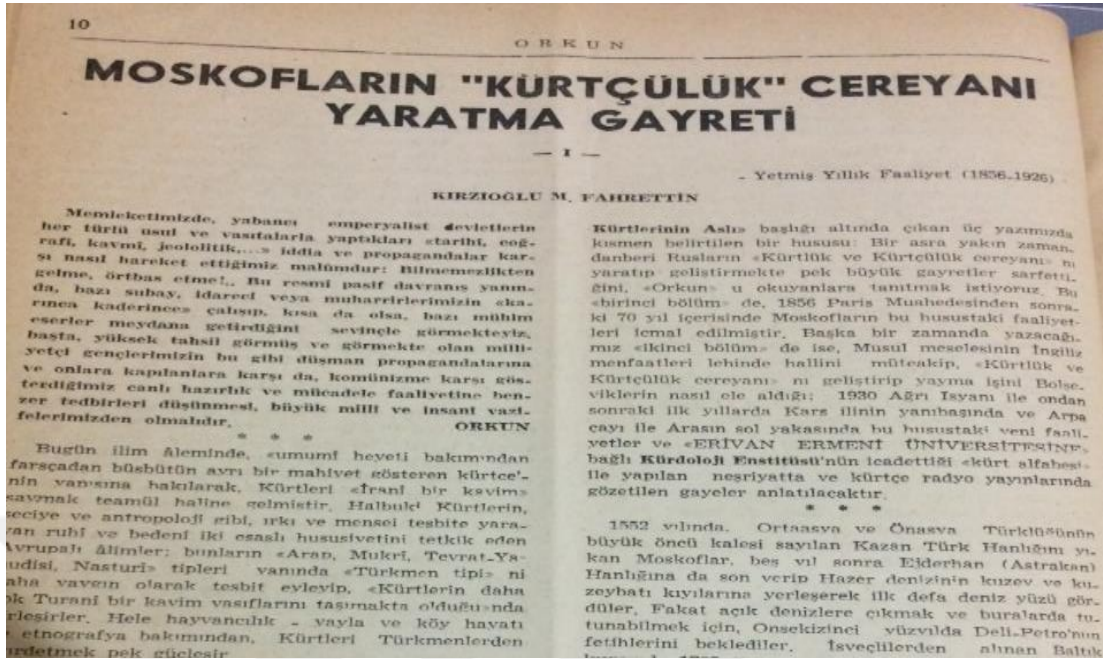
Seküler Türkçü-Turancılar ayrıca Kürtlerin *Deng*, *Yeni Akış* gibi içerisinde Kürtçe şiirler, yazılar da yer alan “Kürtçü” dergiler çıkarttığını ve bu dergilerin Türkiye’de Kürtçülük hareketinin geldiği boyutu ortaya koyduğunu belirtmektedirler. Bu dergilerin 27 Mayıs’ın getirdiği 1961 Anayasası’nın özgürlükçü ortamından faydalandığı da ifade edilmiş ve devletin bunlar karşı sert olması gerektiği vurgulanmıştır. Ayrıca *Yön* dergisi de Kürtçülük ve komünizm yapmakla suçlanmıştır. Dolayısıyla Seküler Türkçü-Turancılar, bu “Kürtçü” dergilerin Türkiye’de Kürtçülüğün artık alenen yapıldığını ortaya koyduğunu, bu sebeple de Kürtlerin devletin önemli yerlerine getirilmemesi gerektiğini söylemektedirler.

Genel olarak Seküler Türkçü-Turancılar YTP, TİP gibi Kürtçü partilerin, siyasi ümmetçilerin, hatta Said Kürdi’nin ve kimi “Kürtçü” dergilerin Kürt meselesinde Türklerin güvenliği açısından iç tehdit oluşturduğunu öne sürmüşlerdir. Onlara göre 1960 sonrası Türkiye’de Kürtçülük hareketinin “palazlanması”nda 1961 Anayasası’nın getirdiği fazla özgürlük ve devletin yumuşak davranması etkindir. Ayrıca Seküler Türkçü-Turancılar genel olarak Kürt meselesini gerek iç tehdit gerekse dış tehdit olarak komünistlerle irtibatlandırmış ve meseleyi, komünizmle mücadele çerçevesinde ele almışlardır. Seküler Türkçü-Turancılar iç tehditlerin dış tehditlerle koordineli olduğunu ve hep birlikte Türkiye’yi bölmeye çalıştıklarını iddia etmişlerdir. Türkiye’de Kürtçülük cereyanı varken de bütün Kürtlere şüphe ile yaklaşılması ve onların yüksek mevkilere getirilmemesi gerektiğinin altı çizilmiştir.

2.2. KİMLİK: “KÜRTLER ÖZBEÖZ KÜRTTÜRLER!”

Bu kısımda Seküler Türkçü-Turancılar’ın Kürt kimliğine yaklaşımı ve bununla ilgili olarak Kürt meselesine çözüm önerileri tartışılacaktır. Seküler Türkçü-Turancılar, Kürtlerin kimliğini etnik olarak tanıma konusunda zaman zaman farklılık gösterse de özellikle Nihal Atsız özelinde tanımışlardır. Ancak bu tanıma negatif bir şekildedir. Seküler Türkçü-Turancılar uç sağ içerisinde Kürt meselesiyle ilk ilgilenen kesim olup 1950’lerde Kürt meselesine dikkat çekmişlerdir.

Fotoğraf 3: M. Fahrettin Kırzioğlu, “Moskofların ‘Kürtçülük’ Yaratma Gayreti”

Kaynak: Kırzioğlu, M. F. (1951a), *Orkun*, s. 35, s. 10-14.

Kürtlerin Türk olduğuna dair araştırmalar yapan bunu “bilimsel” olarak kanıtlamaya çalışan M. Fahrettin Kırzioğlu, Kürtlerin kimliğini uç sağda tartışanların başında gelmektedir. Kırzioğlu “Moskofların ‘Kürtçülük’ Cereyanı Yaratma Gayreti” başlıklı yazısında, ilim âleminde Kürtlerin “İranî bir kavim” sayılageldiğini, hâlbuki seciye ve antropoloji gibi, ırk ve menşei tesbite yarayan ruhi ve bedeni iki esaslı hususiyetini tetkik eden Avrupalı âlimlerin şunları söylediğini belirtmektedir: “Bunların ‘Arap, Mukrî, Tevrat-yahudisi, Nasturî’ tipleri yanında ‘Türkmen tipi’ni daha yaygın olarak tesbit eyleyip, ‘Kürtlerin daha çok Turanî bir kavim vasıflarını taşımakta olduğu’nda birleşirler. Hele hayvancılık–yayla ve köy hayatı ile etnografya bakımından, Kürtleri Türkmenlerden ayırt etmek pek güçleşir.” Kısaca, Kürtlerin Türkmen olduğunu iddia eden Kırzioğlu, Kürtlerin kendilerini “Kürt” sanmalarında ilmî amaçların yanında siyasi amaçlar güden Rusların etkili olduğunu öne sürmektedir. Buna örnek olarak ise Rus hariciye memurlarından V. Minorsky’nin “Kürtler” üzerine yaptığı çalışmaları vermektedir. Ayrıca Rusların Kürt cereyanı yaratma çabalarına, Erivan Ermeni Üniversitesi’ne bağlı Kürdoloji Enstitüsü kurulmasını da örnek vermektedir. Yine bu enstitünün “icat ettiği” Kürt alfabesi ve bu Kürtçe alfabe ile yapılan radyo yayınlarının 1930’daki Ağrı İsyanı’nda etkili olduğunu iddia etmiştir. Türkiye Devleti’nin yabancı

emperyalistlerin her türlü “tarihi, coğrafi, kavmi, jeopolitik” iddia ve propagandalar karşısında sessiz kaldığını öne süren Kırzioğlu *Orkun*’un emperyalist devletlerin özellikle Rusların “Kürtlük ve Kürtçülük cereyanı” yaratma çabalarını okuyucularına tanıtmayı vazife olarak belirlediğini söylemektedir (Kırzioğlu, 1951a, s. 10-14).

Kırzioğlu’nun yanı sıra 1950’lerde Fehmi Cumalıoğlu da Kürtlerin kimliğini tartışmıştır. Cumalıoğlu, *Orkun*’da yayınlanan “Türkelî’nde Röportajlar” serisinde Kürtlerin Türk olduğunu varsaymıştır. “Türkelî’nde Röportajlar: Türkçe Bilmeyen Türk Köylüleri” başlığıyla Kürtleri, “Türkçe bilmeyen Türk” şeklinde ele almış ve bu yazıda ilk olarak şu tespiti yapmıştır: “Evet acıdır, hazindir, fakat ne yazık.. gerçektir ki yüzyıllardan beri Türk olan ve tarihe Türk kahramanlığının, Türk cesaret ve mertliğinin ve Türk olmanın ebedi örneklerini veren Türkelinden bir parça Türk Urfa’nın birçok köylerinde Türkçe bilmeyen Türklüğüyle övünmeyen bahtsızlar yaşıyor.” Doktor olarak Urfa’ya gitmesini ve oradaki anılarını anlatan Cumalıoğlu, “tarih boyunca davasıyla, geleneğiyle hep Türk” kalan bu insanların Türklüğünü, ana dili olan Türkçeyi nasıl unuttuğunu sorgulamış ve şu cevabı vermiştir: “İhmal... İlgisizlik... Bilgisizlik... Neme lazımcılık...” Kısaca devletin ilgisizliğinden dolayı Doğu’daki halkın Türklüğü ve Türkçeyi unuttuğunu ileri sürmüştür. Doğu’da Türkçeyi ve Türklüğünü unutanlara örnek olarak Urfa’da bir yaşlı ile yaptığı konuşmayı vermektedir:

- Merhaba ihtiyar nasılsın?
- Merhaba keyfe te höse!
- Ağam Türkçe bilmez misin?
- Nizani Türki. Kirmançi zani!

Sonrasında Cumalıoğlu, adamın gözlerinin derinliklerinde gördüğü Türklüğü şu şekilde anlatmaktadır: “Bu Türkçe bilmeyen Türkün gözlerinin derinliklerinde Orta Asyadan şahlanan, kılıçlarının uçlarında adalet ve medeniyet ışıkları parıldayan, Batıya, Güneye, Doğuya, Anadoluya kendi kültür ve asaletini götüren, Türk varlığı önünde cihanı diz çöktüren atalarımızın hayali canlanıyor.” Kısaca bölgedeki insanların özbeöz Türk olduğunu ancak ilgisizlikten dolayı Türklüklerini unuttuklarını ileri sürmektedir (Cumalıoğlu, 1951a, s. 6-7). Ancak Cumalıoğlu Birecik, Suruç ve Harran’da kaldığı üç yıl boyunca gözlemlemiştir ki, buradaki insanlar “tıp,

antropolojik hususiyetler, karakter, civanmertlik, cesaret, kendine güveniş, yurt ve misafirperverlik gibi Türke has” hususiyetlere apaçık sahiptir (1951a, s. 6-7). *Orkun*’un 6 Temmuz 1951 tarihinde yayınlanan “Türkeli’nden Röportajlar” serisinde “Türkçe Bilmeyen Türk Köylüleri” konusuna devam edilir. Bu yazıda Diyarbakır, Mardin, Siirt, Bitlis, Muş, Ağrı, Tunceli, Bingöl gibi illerin merkezinde ve bazı ilçelerinde de Türkçe bilmeyen “Türklerin” çok olduğu belirtilmiş ve dilini kaybeden bir Türk’ün “ilk önce benliğini, onurunu ve sonra da Türklüğünü” kaybedeceği öne sürülmüştür. Sonrasında da “artık duracak, seyirci kalıcak” vaktin kalmadığını hemen işe başlamak gerektiği ve oradaki uzak “Türk köyleri”ne kadar giderek Türkçe öğretilmesi gerektiği vurgulanmıştır:

Artık duracak, seyirci kalacak, vaktimiz kalmamıştır. Ülküye iman ile sarılmak, Türk davasına Türke has feragat ve fedakârlıkla katılmak ve hemen işe başlamak gerek. Tirenin, otomobilin, uçağın, hatta arabanın bile ulaşmadığı Türk köylerinin içlerine kadar gitmek, çok geri sıhhat şartları içinde ömür tüketen soydaşlarımızın kader çilelerini nasıl doldurduklarını görmek ve buralarda uzun yıllar kalarak bu derde ortak olmak gerek. Onlara Türklüklerini duyurmak, dünyada Türkçeden daha güzel ve daha sevimli bir dil bulunmadığını öğretmek, Türklükleriyle övünmesini belletmek gerek. Bu dava ve bu iş kolay değildir. Bu dava Türklük davasıdır. Bu dava Türkün bu gününün ve yarınının davasıdır. Bu dava feragat, fedakârlık, enerji davasıdır (Cumalıoğlu, 1951b, s. 6).

Serinin diğer sayısında, bölgede Türk’e yakışmayan evlilik meselesine değinilmiş, çok eşlilik ve kadının alınıp-satılmasının Türk’e yakışmadığı dile getirilmiştir (Cumalıoğlu, 1951c, s. 10-11). Serinin sonraki yazısında “Türk’e uymayan kılık, kıyafet” ele alınmış ve Doğu’da entari, puşu gibi “Türk’e uymayan” “kılık kıyafet sapıklığı” eleştirilmiştir. Bu tarz kıyafetlerin komşu ırkların taklidinden doğduğunu öne sürmüş ve bir an önce el atılması gereken önemli bir mesele olduğunu iddia etmiştir (Cumalıoğlu, 1951d, s. 11-12). “Türkeli”ndeki kaçakçılığın tartışıldığı serinin sonraki yazısında ise “Türkün adını, sanını içte ve dışta lekeliyen” ve Türk’ün akıncılık karakterini dejenere ettiği ileri sürülen kaçakçılığın bir an önce son bulması gerektiğinin altı çizilmiştir. Ayrıca Cumalıoğlu, kaçakçılığın “sınır boylarında yaşayan halkımızın dilini öz Türkçeye çevirmezsek” çözülmeyeceğini iddia etmiştir (1951e, s. 4-5). Gerek Kırzıoğlu gerekse Cumalıoğlu özelinde Seküler Türkçü-Turancılar’ın 1950’lerde Kürt kimliğini tanımadığı ve onları Türk kabul ettiği görülmektedir.

Devletin ihmalden dolayı Doğu'da "Türkçe bilmeyen Türklerin" olduğu söylenmiş ve acilen bölgeyle ilgilenilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Başka bir ifadeyle Doğu'daki yaşayan Kürtlerin asimile edilmesi gerektiği ifade edilmiştir.

1960'lı yıllara gelindiğinde ise Seküler Türkçü-Turancılar Kürtlerin kimliğini kabul edecektir. Ayrıca 1950'lerde Seküler Türkçü-Turancılar'ın yayınlarında Kürtlere ve Kürt meselesine dair birkaç yazı kaleme alınmışken 1960'larda, Kürt aktivizminin de artmasına paralel olarak birçok yazı yayınlanacaktır. Bu yazılarda Seküler Türkçü-Turancılar Kürtlerin özbeöz Kürt olduğunu iddia etmekte zira soyun karışmaması gerektiğini savunmaktadırlar. Türklüğü üstün gören bu kesim, Kürtlerin ya da Çingenelerin de Türk sayılması halinde Türklüğe hanel geleceğini düşünmekte ve bu gerekçeyle Kürtlerin Kürt olduğu öne sürmektedir.

Nihal Atsız, *Ötüken*'in Nisan 1967'deki sayısında, "Konuşmalar I" adlı yazıda, dönemin Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'ın Gaziantep'e yaptığı bir gezide Türk topraklarında yaşayan herkesin Türk olduğunu iddia ettiğine dair sözlerini eleştirmektedir. Atsız, bu sözlerin gerçeğe uymadığını şu şekilde belirtmektedir: "Fakat gerçek şudur ki Türk topraklarında yaşayan herkes Türk değildir. Türk, Arap diye hattâ Kürt, Zaza diye, şu veya bu diye 20 millet vardır ve bunlar Türk olmadıklarını bildikleri gibi Türklüğe mal olmamak için de kendi aralarında dayanışmalar kurmuşlardır." Devamında ise Cevdet Sunay'ın "Türk topraklarında yaşayan herkes Türk'tür" sözlerini Türk milletinin asla kabul etmeyeceğini iddia etmiş ve bu iddiasını da Türkiye'de yaşayan "Çingeneler" üzerinden örneklendirmiştir. Atsız, Türkiye'de yaşayan Çingenelerin dillerini unuttuğunu, Türkçe konuşmaya başladıklarını belirtmiş ancak böyle olduğu halde Türk milletinin "Türkiye'nin düzenini ve ahlakını bozan çingeneleri" daima aşağı gördüğünü ve onlarla karışmaktan korku derecesinde çekindiğini öne sürmüştür. Bu çerçevede Anayasanın hükümleri ne olursa olsun, Türk milletinin Çingenelerin Türk olduğunu kabul etmeyeceğini belirtmekte ve bu yazıda "hırsızlık ve yankesicilik" yapan Çingenelerle ilgili bir "fantazi"sini anlatmaktadır:

Şimdi, Türkiye'nin düzenini ve ahlakını bozan Çingenerler için bir teklif yapsam da: “Bunların hepsi anayurtları olan Hindistan’a sürülseler, Hindistan kabul etmezse Hakkâri vilâyetinde toplanıp yapabilecekleri işlerle uğraşmaya mecbur tutulsalar, yolları sayılı olan o dağlık bölgeden kaçmaları mümkün olmadığı için eğitim ve disiplinle adam edilseler” desem tabii derhal kıyamet kopar ve “insan hakları”, “anayasa hukuku”, “özgürlük”, “demokrasi, “cumhuriyet”, “vatandaşlık” gibi tekerlemelerle faşistliğimiz ve ırkçılığımız tekrar yüzümüze çarpılır (...) (Atsız, 1967a, s. 2-10).

Atsız, Çingenerlerle ilgili bu fantazisine Kürtleri de dâhil etmiş ve onları “kaynaştırma”yı önermiştir: “Oysaki ancak 50.000 geri Kürd’ün yaşadığı ve Barzani’ye silâh kaçakçılığı yaptığı o geniş bölgeye Çingenerler’i de yerleştirip kaynaştırırsak gelecek yüzyılda kim bilir ne insan güzeli vatandaşlar kazanırdık. Irkçılık düşmanları bu insan güzelleriyle evlenerek Hilâli yükseltirlerdi.” Yazının devamında tüm bunların fantezi olduğunu söylemiştir. İlerleyen kısımlarda ise Türkiye’de azınlıkların sadece Araplarla, Çingenerlerle sınırlı olmadığını belirtmiş ve “sayı bakımından hepsinden üstün” ve “dışarıdan desteklenmesi bakımından” hepsinden “talihli” olan Kürtlerin üstünde durulmaya değer olduğunu söylemiştir. Atsız, Kürtlerin Türk veya Turanlı değil, “bal gibi İranlı” ve konuştukları dillerinin ise “ilkel bir Farsça” olduğunu belirtmektedir. Kürtçe’de olan Türkçe kelimelerin ise onları Türk yapmadığını şu sözlerle savunmaktadır: “İngilizcedeki kelimelerin çoğunun Norman istilâsı hâtırası olarak Fransızca olması nasıl İngilizleri Fransız yapmıyorsa, dokuz yüzyıllık Türk hâkimiyetinin Kürtçeye doldurduğu Türkçe kelimeler de onları Türk yapmaz. Dilin hangi aileden olduğu kelimeleriyle değil, yapısıyla ölçülür. Bu bakımdan Kürtler Batı dağlarında kalmış birtakım Farslardır.” Atsız Kürtlerin, Batı şehirlerine gidip ana dilini unutan veya “Kürt olmaktan utandığı için” kendini “Türk” diye tanıtanları hesaba katınca, Türkiye’de iki milyon civarı Kürt olduğunu söylemektedir. Ayrıca Türkiye’de Kürtçülük akımının geldiği boyutun Kürtlerin kendilerini Türk kabul etmediğini gösterir nitelikte olduğunu ifade etmektedir. Kürtlerin devletlerinin olmamasının ise normal olduğunu zira bunun onların “Farsların dağlı ve ilkel kolu” olmasından kaynaklandığını belirtmektedir. Bundan dolayı da Koçero, Hakimo gibi eşkıyaların, katillerin, hırsızların Kürtlerden çıktığını öne sürmektedir. Sadece kendisinin değil Farsların da Kürtler hakkında

olumsuz kanıya sahip olduğunu *Burhân-ı Kâti*⁴⁰ tercümesindeki Farsça-Türkçe Sözlük'ten yaptığı şu alıntı ile iddia etmektedir:

*Kesâfethâ-yi âlem gird kerdend,
Ez anhâ mîsiriştend, Kürd kerdend.*

Bu beyitin tercümesini şu şekilde belirtmiştir: “Dünyanın kabalıklarını topladılar; karıştırarak onlardan Kürt yaptılar.” Atsız sonrasında da Kürtlerin, “dört beş bin kelimelik iptidai dilleriyle konuşmak, yayın yapmak devlet kurmak” istiyorlarsa gidebileceklerini söylemiştir. Türklerin bu toprakları “oluk gibi kan dökerek” aldıklarını Kürtlerin ise “dağlarda ve köylerde keçi” göttüklerini, fırsat buldukça da “hırsızlık ve yağmacılık” yaparak yaşadıklarını öne sürmüştür. Kürtlere “Türk milletinin başını belaya sokmadan” gitmelerini önermiştir (Atsız, 1967a, s. 2-10). Atsız, Kürtlerin Türk olmadığı iddialarına *Ötüken*'in Eylül 1967'deki sayısındaki “Bağımsız Kürt Devleti’ Propagandası” başlıklı yazısıyla devam etmiş, Kürtleri yine Farsların “gayet geri ve iptidai” kolu şeklinde tanımlamıştır (1967d, s. 3-5).

Seküler Türkçü-Turancılar, Kürt meselesinin önemli olaylarını da Kürtlerin kimliğini tanıyarak yorumlamışlardır. Örneğin “kan bağının” hayatta mühim rol oynadığı bundan dolayı Şeyh Said'in bağımsız Kürt devleti kurmak için isyan bayrağı açtığını belirtmişlerdir (*Orkun*, 1951, s. 13-14). Nihal Atsız da kendisinden bekleneceği üzere Şeyh Said İsyanı'nın Kürt Ayaklanması olduğunu ve İngilizler tarafından desteklendiğini açıkça ifade etmiştir (1966b, s. 2-3). Başka bir yazısında ise Barzani'nin Irak'taki mücadelesi ile Şeyh Said İsyanı'nı kıyaslamış ve ikisinin de bağımsız Kürdistan devleti kurma amacıyla olduğunu öne sürmüştür: “(...) [Gaye ve karakter bakımından 1967'nin Molla Mustafa Barzani'si ile 1925'in Silvanlı Şeyh Said'in arasında hiçbir fark yoktur. İkisi de bağımsız Kürdistan davası peşindedirler. Şeyh Said'i İngilizler kışkırtmıştı. Molla Barzani'yi Ruslar kışkırtıyor” (Atsız, 1967d, s. 3-5). Atsız'ın Said Nursi'yi de Kürt kimliğine vurgu yaparak “Said Kürdi” şeklinde

⁴⁰ Muhammed Hüseyin b. Halef-i Tebrîzî'nin yazdığı Farsça'dan Farsça'ya sözlük.

ele aldığını ve onun Müslümanlık kimliği altında Kürtçülük yaptığını söylediğini yukarıda vurgulamıştık.

Cümleye başlarken bile “Kürt” kelimesini küçük yazan Nihal Atsız, Kürtleri “iptidai, mazisiz, çirkin, hırsız, yağmacı” kısaca “aşağı ırk” şeklinde tasvir etmekte ve Kürtlerin bu özelliklerinden dolayı “üstün Türk” soyunu bozacağını düşünmektedir. Türk ırkının saf, temiz kalması ve bozulmaması için Çingeneler gibi Kürtlerin de Türk sayılmaması gerektiğinin altını çizmektedir. Seküler Türkçü-Turancılar Kürt meselesine çözüm olarak 1950’lerde Kürtleri asimile etmeyi önermiş, 1960’larda ise Kürt kimliğini tanımış ancak Kürt meselesine çözüm olarak Kürtlere “sessiz” olmalarını, Kürtçülük ile uğraşmamalarını ve bu topraklarda Türklerin hâkimiyetini kabul etmelerini istemiş aksi halde onları soykırımla tehdit etmişlerdir. Dolayısıyla Seküler Türkçü-Turancılar, 1950’lerde birkaç yazıyla Kürtler Türk olarak ele alsalar da 1960’larda Atsız öncülüğünde birçok yazıda Kürtlerin özbeöz Kürt olduğunu öne sürmüşlerdir.

2.3. KALKINMA: “DOĞU’NUN GERİ KALMASININ MÜSEBBİBİ TEMBEL KÜRTLER”

Bu bölümün son kısmında Seküler Türkçü-Turancılar’ın Kürt meselesini “kalkınma” ekseninden nasıl ele aldığı tartışılacaktır. Seküler Türkçü-Turancılar Kürt meselesinde, güvenlik ve kimlik ile kıyaslayınca kalkınmayla oldukça az ilgilenmişlerdir. 1950’lerde Doğu’nun geri kalmışlığı ve devletin Doğu’yla ilgilenmediği kabul edilmiş ancak Doğu’yu kalkındırmak yerine Doğu’yu asimile etmek gerektiği dile getirilmiştir. Cumalıoğlu, devletin ihmal ve ilgisizliğinden dolayı Doğu’da Türklüğü ve Türkçeyi unutan “Türkçe bilmeyen Türklerin” oluştuğunu ve bir an önce seferberlik başlatıp Doğu’da Türklüğü ve Türkçe’yi tekrar hatırlamak gerektiği söylemektedir. Başka bir ifadeyle Seküler Türkçü-Turancılar 1950’lerde Doğu’nun kalkındırılması yerine asimile edilmesi gerektiğini öne sürmüşlerdir. 1960’lara gelindiğinde ise durum değişmiştir.

1960’larda ise Seküler Türkçü-Turancılar, Kürt meselesinde kalkınma başlığına eğilmiştir. Kürt meselesinin kalkınma temelli ele alınışının çok partili hayata geçişle birlikte olduğunu, hatta isminin de Şark Meselesi’nden Doğu Sorunu’na evrildiğini

yukarıda ele almıştık. 1960’larda özellikle *Doğu Mitingleri*’yle Doğu’nun geri kaldığı ve kalkındırılması gerektiği kamusal olarak tartışılmaya başlanmıştır. Nihal Atsız da “Doğu Mitinglerinde Perde Arkası” adlı yazısıyla Kürt meselesinde kalkınma meselesine girmektedir. Atsız, *Doğu Mitingleri*’nin amacında saptığını, Doğu’nun geri kalmasının, hükümetlerin ihmalinden doğacağı gibi, halktan da kaynaklanabileceğini belirtmektedir. Batı’nın Doğu’ya nazaran gelişmesinin gerekçesi olarak devletten fazla destek almasını değil Batılı halkının daha doğrusu Türklerin kabiliyetli olmasını göstermektedir:

Batıda Senirkent, Doğuda Eğin devletten hiçbir özel yardım görmediği halde sırf kendi halkının çalışkanlığı, açığızluluğu, zekâsı ve dayanışması ile bütün Türkiye’ye örnek olmuştur. Batının Doğuya göre destek aldığı haksızlıktır... fakat onlar [batıdakiler] klasik Türk’e has sessizlik, alçakgönüllülük ve sabırla hiçbir hak iddia etmedikleri gibi devlete sadakatlerinde de hiçbir pürüz yoktur (Atsız, 1967e, s. 8-11).

Ayrıca Atsız imkânlar çerçevesinde Doğu’ya yatırım yapıldığını; Erzurum’a üniversite, Elazığ’a yüksekokul ve Keban Barajı, Adıyaman’a dokuma fabrikası, hatta Hakkâri’ye “bile” lise açıldığını belirtmektedir. Daha fazla yatırım yapılmamasının gerekçesi olarak ise devletin maddi anlamda içinde bulunduğu imkânsızlığı ve Doğu’nun dağlık ve geçit vermez suları olduğunu ileri sürmüştür. Atsız, “hükümet Doğu’yu ihmal ediyor” diyenlerin Doğunun halkı olmadığını, her pürüzü, her imkânsızlığı sömüren TİP mensupları olduğunu iddia etmektedir. Atsız, mitinglerde dinleyicilere Kürtçe hitap edilmesinin, Kürtçe şarkılar söylenmesinin ve “kalkınma” düşüncesiyle hiçbir ilgisi olmayan fikirlerin öne sürülmesinin insanda büyük tereddüt uyandırdığını ifade etmektedir (1967e, s. 8-11). Nejdet Sançar da “Geri kalmış Doğu Anadolu” edebiyatı yapanların Doğu’yu istismar ettiği ve dış mihraklardan yardım alarak Doğu’da kukla bir devlet kurma amacıyla olduklarını belirtmektedir (1972, s. 10). Doğu’nun geri kaldığını ve kalkındırılması gerektiğini öne sürenlerin başka bir devlet kurma amacıyla olduğunu iddia etmiş ve kalkınma meselesini “güvenlik” çerçevesinde ele almıştır.

Genel olarak Seküler Türkçü-Turancılar 1950’lerde Doğu’nun Türklük ve Türkçe konusunda geri kaldığını ve bir an önce Doğu’ya Türklük ve Türkçe konusunda

seferberlik yapılması gerektiğini belirtmektedirler. 1960’larda ise TİP gibi “Kürtçü parti” iç tehdidin *Doğu Mitingleri* adı altında Doğu’yu istismar ettiğini ancak Doğu’nun geri kalmasının sorumlusunun Doğu’nun halkı, yani Kürtler olduğu öne sürülmüştür. Onlara göre devlet Hakkâri’ye “bile” lise açmış ancak tembel olan Kürtler’den dolayı Doğu geri kalmıştır. Kısaca Seküler Türkçü-Turancılar’ın Kürt meselesi hususunda kalkınma gibi bir gündemleri olmamış, hatta kalkınmayı öne sürenlerin Doğu’yu bölmek derdinde olduğunu dolayısıyla Türkiye için iç tehdit oluşturduklarını iddia etmişlerdir.

Seküler Türkçü-Turancılar, 1930’larda görünür olmaya başlamış, 1970’lerin başına kadar varlığını sürdürmüş ve Anaakım Milliyetçiler’in Türk-İslâm Sentezi’ni benimsemesiyle Türkiye’deki milliyetçilik içerisinde kıyıda kalmışlardır. Seküler Türkçü-Turancılar genel olarak Kürt meselesine güvenlik çerçevesinde yaklaşmış ve bu meselenin Ruslar, Amerikalılar, İngilizler gibi dış tehditlerle ve TİP, DDKO, siyasi ümmetçi gibi iç tehditlerle yaratıldığını ve kışkırtıldığını öne sürmüşlerdir.

Seküler Türkçü-Turancılar, uç sağ içerisinde Kürt meselesine ilk dikkat çekenlerden olmuş, özellikle 1950’lerdeki yazdıklarıyla Kürtlerin bir an önce asimile edilmesi gerektiğini iddia etmişlerdir. Bu süreçte Kürtlerin kimliğini tanımak yerine onları Türk kabul etmiş ve onların içindeki “Türklüğü” çıkarma çabasında olmuşlardır. Seküler Türkçü-Turancılar, 1960 sonrası süreçte Kürtçülük hareketinin “palazlandığını” öne sürmüş ve Kürt kimliğini tanımış ancak Kürt meselesine çözüm olarak Kürtlere “sessiz” olmalarını, Kürtçülük ile uğraşmamalarını ve bu topraklarda Türklerin hâkimiyetini kabul etmelerini istemiş aksi halde onları soykırımla tehdit etmişlerdir. Seküler Türkçü-Turancılar, Kürt meselesini “kalkınma”yla ilişkili bir sorun olarak algılamamış, zira onlara göre Doğu’nun geri kalmasının gerekçesi “aşağı ırk” Kürtlerin “tembel” olmalarıdır.

Dolayısıyla genel olarak Seküler Türkçü-Turancılar, Soğuk Savaş sürecinde Kürt meselesini ülkenin ve özellikle Türklerin bekasını tehdit eden sorun şeklinde ele almış, Kürtçüleri komünistlerle ilişkilendirmiş (“komünist-Kürtçüler”) ve bu minvalde bu meselenin komünizmle mücadele metotlarıyla ele alınması gerektiğini belirtmişlerdir.

Seküler Türkçü-Turancılar'ın Kürtlere bakışını ortaya koyduktan sonra bir sonraki bölümde Türkiye'deki milliyetçiliğin büyük ortağı, Anaakım Milliyetçiler'in Soğuk Savaş sürecinde Kürtlere bakışı tartışılacaktır.

3. BÖLÜM: ANAAKIM MİLLİYETÇİLER VE KÜRTLER

Uç sağıın Soğuk Savaş sürecinde Kürt meselesine bakışını ele alan bu tez çalışmasının ikinci kategorisini Anaakım Milliyetçiler oluşturmaktadır. Bu kesim, çok partili hayata geçişle birlikte ortaya çıkmış Soğuk Savaş sürecinde parti olarak MP-CKMP-MHP çizgisiyle temsil edilmiştir. Ayrıca 1950’lerde Türk Milliyetçiler Derneği, 1960’lar ve 1970’lerde Komünizmle Mücadele Dernekleri ve Ülkü Ocakları Anaakım Milliyetçiler’in önemli yapıları olmuşlardır. Soğuk Savaş sürecinde genel olarak şu yayımlarla temsil edilmişlerdir: *Serdengeçti* (1947-1962), *Toprak* (1954-1979), *Millî Yol* (1962), *Millî Hareket* (1966-1971), *Devlet* (1969-1978), *Ayşe-Töre* (1969-1980), *Genç Arkadaş* (1975-1979), *Hasret* (1975-1979), *Nizâm-ı Âlem* (1979) ve *Kon* (1979).

Anaakım Milliyetçiler, Türkiye’de milliyetçiliğin İslâm’la irtibat haline geçmesiyle ortaya çıkmış ve genel olarak “Tanrı Dağı kadar Türk, Hira Dağı kadar Müslüman” ya da “Türk-İslâm Sentezi” söylemini benimsemişlerdir. Bu tez çalışmasında onları, uç sağıın bir bileşeni ve anaakım milliyetçi şeklinde ele alsak da bu kesim kendisini farklı bir şekilde tanımlamıştır.

Anaakım Milliyetçiler’in önemli düşünürlerinden Galip Erdem, Türkiye’de sağ ve solun en doğru tarifinin milliyetçilik kriteri aracılığıyla yapılabileceğini söylemekte ve bir siyasi partinin milliyetçi olduğu nispette sağcı olduğunu öne sürmektedir. Dincileri ya da siyasi ümmetçileri, Türklüğü ikinci plana ittiğinden veya var saymadığından dolayı milliyetçiliğe aykırı görmekte ve onları her beynelmilelci hareket gibi sol olarak ele almaktadır (Erdem, 1974, s. 84). 1970’li yıllarda Ülkü Ocağı Başkanlığı yapan Lütfü Şehsuvaroğlu, sağcılığın “hafif meşrep milliyetçi”, “hafif meşrep Müslüman” ve daha çok AP’li (merkez sağ) olmak anlamına geldiğini ifade etmiştir. Şehsuvaroğlu, sağcılığın dini sömüren şeklinde algılandığını ve iktisadi görüşünün kapitalizm olduğunu belirtmiş ve sağcılık yerine ülkücülük veya milliyetçilik kavramlarını önermiştir (Şehsuvaroğlu, *Kişisel Görüşme*, 13.11.2018). Muharrem Çakar da *Devlet* dergisinde sağ-sol tasnifini ele almış ve kapitalizmin kapital’e yani materyalizme dayanmasından dolayı onu komünizmle birlikte sol ideoloji olarak değerlendirmiştir. Sağ ve sol ideolojiler arasındaki temel farkın üretim araçlarının kimde olacağı meselesi

olduğunu, öteki türlü her iki ideolojinin de enternasyonalist, emperyalist ve maneviyata karşı olduğunun altını çizmektedir. Sağı ise milliyetçi ve gayri milliyetçi olmak üzere ikiye ayırır ve Türk milliyetçiliğinin Türkiye’de milliyetçi sağı temsil ettiğini vurgular. Bu çerçevede AP’yi kapitalist sol, MSP’yi ise gayri milliyetçi sağ olarak ele almaktadır (Çakar, 09.02.1976, s. 2).

Dolayısıyla Anaakım Milliyetçiler, “sağ” ifadesini genel olarak kabul etmemekte ve onun yerine kendilerini “milliyetçi” olarak tanımlamaktadırlar. Ayrıca bu kesimin sağcılığı kabul etmemesinin bir gerekçesi de kendilerini İslâmcılardan ayırmaktır. Dolayısıyla Anaakım Milliyetçiler, kendilerini “milliyetçi” ya da “Ülkücü” şeklinde tanımlayarak kendilerini hem soldan hem de İslâmcılardan ayırmışlardır. Bu bölümde Anaakım Milliyetçiler’in Soğuk Savaş sürecinde, sırasıyla güvenlik, kimlik ve kalkınma eksenleri üzerinden Kürt meselesini nasıl ele aldıkları tartışılacaktır.

3.1. GÜVENLİK: “TÜRKİYE’NİN BEKASI”

Soğuk Savaş sürecinde Anaakım Milliyetçiler, genel olarak Kürt meselesini güvenlik ekseninde tartışmış ve bu meselenin Türkiye’nin bekasını tehdit ettiğini öne sürmüşlerdir. Bu kesim Türkiye’de Kürt meselesinin oluşmasında, dış mihrakların/dış tehditlerin ve onların maşası olarak gördükleri iç dinamiklerin/iç tehditlerin rolünün temel etken olduğunu düşünmektedirler. Bu minvalde Anaakım Milliyetçiler’e göre devlet, dış mihraklar ve iç dinamiklerin Kürt meselesine dair rolünü engellerse, başka bir ifadeyle Türkiye’nin güvenliğini sağlarsa Kürt meselesi kendiliğinden çözülür.

Anaakım Milliyetçiler, güvenlik meselesini genel olarak dış ve iç tehdit olmak üzere ikiye ayırmaktadırlar. Dış tehditler, başta Rusya olmak üzere İngilizler, Amerikalılar ve Yahudilerdir. Ayrıca Molla Mustafa Barzani Rus dış tehdidinin Türkiye’deki emellerini gerçekleştiren “maşa” şeklinde ele alınmakta ve yurtdışındaki Kürtler de Kürt meselesi hususunda Türkiye’nin güvenliğini tehdit eden “Kürtçü” unsurlar arasında sayılmaktadır.

3.1.1. Dış Tehditler: “Osmanlı’nın Yıkılmasının Müsebbibi Moskof”

Anaakım Milliyetçiler, Kürt meselesini Rusya başta olmak üzere dış tehdit üzerinden açıklamışlardır. Türkiye’de Seküler Türkçü-Turancılar ve Anaakım Milliyetçiler’de genel olarak anti-Rusluk olduğu ve bunun üç gerekçeye dayandığı söylenebilir: İlk olarak Turan ülküsüne ait olduğu iddia edilen coğrafyanın Rusların hâkimiyeti altında ve bu coğrafyada Türklerin “baskı” altında olması belirtilebilir. İkinci olarak Türkiye’de milliyetçilerin, 93 Harbi’nden beri Osmanlı’nın yok olması kaygısının sorumlusu olarak Rusya’yı (Moskof!) işaret etmeleri ve onları ezeli düşman olarak görmeleri belirtilebilir (Bora, 2012, s. 14). Son olarak ise Türklüğü besleyen Yusuf Akçura, Ahmet Ağaoğlu, İsmail Gaspıralı, Zeki Velidi Togan gibi ideologların Rusya’nın işgal ettiği topraklardan Türkiye’ye gelmesinin ve onlardaki anti-Rus düşüncesinin etkisinin olduğu iddia edilebilir. Tüm bu gerekçelerden dolayı Türkiye’deki milliyetçilik akımında genel olarak anti-Rusluk olduğu söylenebilir. Hatta Namık Kemal Zeybek, Soğuk Savaş sürecinde komünizmin gelmesinden ziyade Rusların işgaline uğrama korkusunun milliyetçi kesimde daha ağır bastığını ifade etmektedir (1991, s. 197).

Tüm bu gerekçelerden dolayı milliyetçi akımlar, Kürt meselesinde Rus tehdidine ilk dikkati çekenler olmuştur. Seküler Türkçü-Turancılar’ın 1950’lerde Rusları Kürt meselesinde dış tehdit ya da dış mihrak olarak işaretlediğini bir önceki bölümde ele almıştık. Anaakım Milliyetçiler de 1950’lerde Kürt meselesi hususunda Rus tehdidine dikkat çekmişlerdir. Osman Yüksel Serdengeçti Konya Cezaevi’nde hapis yattığı dönemde “cahil” Kürtlere denk geldiğini ve onlardaki “Kürtçülüğü” gördüğünü ifade etmektedir. Serdengeçti, hapishanelere kadar yayılan bu Kürtçülük cereyanından ürkmüş ve sonradan öğrenmiştir ki “Suriye’de, Irak’ta, İran’da ve nihayet Türkiye’de kuvvetli bir Kürtçülük hareketi varmış. Bütün bu hareketleri de körükleyen Ruslarmış.” Dolayısıyla Ruslar, Kürt meselesini körükleyen dış mihrak olarak ortaya konmaktadır. Ayrıca Serdengeçti’ye göre, sadece halktan bir kesim böyle düşünmüyor, Şarklı kimi münevverler de “ayrı bir Kürdistan devletinden” bahsediyorlardır. Bu münevverlere göre, “Rusya nasıl olsa bu cahil insanları tahrik ede ede ayrı bir Kürdistan devleti kurduracak. İyisi mi bu işte biz daha evvel davranarak

bu devleti biz kuralım. Kürtleri de bu şekilde hem tatmin, hem de kendimize bağlamış oluruz” şeklinde düşünmektedirler. Rusların “Kürtçülüğü körüklediğini” ortaya koyan Serdengeçti, yazısını şu şekilde bitirmiştir: “Şurada kala kala küçük bir vatanımız ve 18 milyon halkımız kaldı. Bu bir parça vatanın şarkı garbı mı olur? Bu bir avuç milletin Türkü, Kürdü mü olur? Şark yok! Garp yok! Sadece bir vatan var! Türk yok! Kürt yok! Sadece bir millet var!..” (Serdengeçti, 1949, s. 13).

Alparslan Türkeş’in CKMP’nin genel başkanı olmasıyla yayın hayatına başlayan ve Ülkücü Hareket’in yayın organı olan *Millî Hareket* de Kürt meselesini Rus dış mihrakı üzerinden açıklayacaktır. Dergi, daha ikinci sayısında Kürtçülük meselesine eğilmeyi şart görmüş çünkü “Zaman zaman seslerini yükseltmesini bilen bir avuç maceracı insan ‘biz kürdüz’ diyerek Millî bütünlüğümüze kastetmekte müstakil kürt devleti, kürt bayrağı hayali içinde muzir çalışmalar yapmaktadır [ana metinde küçük harfle]” (*Millî Hareket*, 1966b, s. 6). Bu gruplar dergiye göre, gizli gizli Kürtçe dergi ve gazete çıkarmakta ve TİP’le de bağlantı halinde hareket etmektedir. Doğu meselesi adı altında Kürtçülüğü yaymaya çalışan bu grupların “...bir yandan Rusya’da; Iraklı Kürtlere liderlik yapan ve büyük bir Kürdistan hayali güden Molla Mustafa’dan yardım ve teşvik gördükleri” muhakkaktır. Bu mesele Rusya için önemlidir çünkü Irak’taki Kürtlere her hususta yardım eden komünist Rusya’nın, “ezeli düşmanı Türkiye ve Türklük için bir çıban olacak bu kürt ve kürtçülük mes’elesine uzanmaması mümkün değildir” (Bahadıroğlu, 1966, s. 16).

Anaakım Milliyetçiler, Rusların Doğu’daki Türk halkına Kürt olduklarını, ayrı bir ırk ve ayrı bir yapıya sahip olduklarını empoze ederek onları bir harekete teşvik etmeye çalıştığını düşünmektedirler. Anaakım Milliyetçiler, yapılan tevkiflerin Kürtçülerin komünist olduğunu gösterdiğini iddia etmekte ve bu çerçevede Ruslardan destek alan ve onlar hesabına çalışan “Kürtçüleri”, “komünist-Kürtçüler” olarak anmaktadırlar. Sonrasında da “Müslüman Türk milletinin birlik ve beraberliğine kastedenlerin gemi bu kadar azıya almaları karşısında elbette kimsenin sessiz” kalamayacağını belirtmiş ve hükümeti şu şekilde uyarışlardır: “İlerideki günlerde hükümet şimdiki gibi sessiz

kalmakta ısrar dahi etse, milyonlarca Türk bu zararlı maksatları yerle bir etmesini bilecektir” (*Millî Hareket*, 1966b, s. 6).

Anaakım Milliyetçiler’in önemli isimlerinden Orhan Türkdoğan, Rusların Kürtçülük hareketi aracılığıyla Türkiye’deki emellerine ulaşmak istediğini vurgulamıştır. Türkdoğan, “Türk Jeopolitiğinin Hedefleri” adlı yazısında, Türkiye’nin stratejik olarak önemli bir coğrafyada olduğunu, bu sebeple birçok devletin Türkiye üzerinde oyunlar oynadığını ve bu oyunlardan birinin de “komünist enternasyonal” ile “kapitalist ideolojilerin” ortaklaşa tezgâha koydukları Kürtçülük olduğunu öne sürmektedir. Rusları, “komünist enternasyonal” şeklinde ele alan Türkdoğan, Rusların amaçlarının Doğu illerinin önemli bir kısmını, uzak veya yakın gelecekte Barzani’ye teslim etmek olduğunu savlamaktadır. Bu oyunlar karşısında ise devleti ve aydınları göreve çağırıştır (Türkdoğan, 1973, s. 3-9). Türkdoğan’ın yanı sıra Emine Işınsu da Rusların KGB aracılığıyla Doğu Anadolu’da yaşayan vatandaşlar arasında Türk-Kürt ayrılığı yaratmaya çalıştığını ve kendini Kürt kabul eden vatandaşları ise KGB’nin silahlandığını ve teşkilatlandığını iddia etmektedir. Kısaca Işınsu, Rusların KGB aracılığıyla Türkiye’deki bölücü planlarına ulaşmak için Kürtçülüğü desteklediğini öne sürmektedir (Işınsu, 1976, 18). Akif Tarakçı ise “Sovyetler Birliğinin Türkiye Politikası” adlı yazısında, Şam ve Beyrut’taki Sovyet Büyükelçilikleri’nin Türkiye’deki Kürt meselesi ile meşgul olduğunu ve Sovyetler’in Türkiye’deki emellerine ulaşmak için Kürtleri esas müttefik gördüklerini belirtmektedir (1969, s. 5-8 ve 33-34).

“Doğuya uzanan, emperyalist elleri kıracağız!” kapağıyla çıkan *Kon* dergisi de Kürt meselesi hususunda dış tehditlere vurgu yapmaktadır. Doğu’ya özel çıkan bu dergi kendisine dış mihrakların özellikle Rusların Doğu üzerindeki oyunlarını deşifre misyonu edinmiş gibidir. Hayri Başbuğ “Kon Çıkarken” adlı yazısında, “Moskof emperyalizminin Doğu Türkiye toprakları üzerinde, eskiden beri gözü olduğu”nu belirtmiş ve bu çerçevede Rusların ülkemizde huzursuzluk çıkarmak istediğini öne sürmüştür. Başbuğ, tarihte Türk-Kürt, Alevi-Sünni ayrımı yapıp kardeşi kardeşe düşürenlerin “Rus, İngiliz, Amerika gibi sömürücü güçlerin ajanları ve işbirlikçileri”

olduğunu iddia etmiştir. Başbuğ yazısında devleti, Doğu'yu ihmal etmekle ve dış mihraklara karşı pasif kalmakla suçlamakta ve Doğulu halkı Rus dış tehdidine karşı harekete geçmeye çağırmaktadır:

Doğulu kardeş! Davran, kendine gel. Hep beraber ve birlikte. DOĞU'da oynanan oyunların üstüne gidip, Moskof Emperyalizminin paslı zincirlerini var gücümüzle kıralım ve balyoz denli yumruklarımızı indirelim kafalarına hainlerin ve mezhep kışkırtıcılarının... (Başbuğ, 1979, s. 2).

Bu dergide Abdurrahman Öncel de “Rençberler, Irgatlar, Koçerler Ey Ehl-i İslâm Uyan!..” başlıklı yazısında, aynı soydan gelen insanların ayrı ırktan geliyormuş gibi dış güçler tarafından kışkırtarak ayaklandırılmak istenildiğini, kimi “Türkiye'yi karıştırmak isteyen” solcu partilerin de buna hizmet ettiğini söylemiştir. Öncel tıpkı Başbuğ gibi insanları Rus, Çin ve Ermeni dış tehditlerine karşı insanları harekete geçmeye çağırmıştır:

Ey Doğunun rençberleri, ırgatları, koçerleri; genci, ihtiyarı, erkeği, kadını, Kur'an-ı Kerimi kendine rehber edinen, Ey Hazreti Muhammed Mustafa'nın ümmetinin fertleri, daha ne zamana kadar uyuyacaksınız? Moskof ve Çin gavuru gelip kapınıza dayandı. Silkin, kendine gel!... Yeter bunca uyuman! Yeter artık! Kalk!.. Bak etrafına. Bak ki, Moskof, Çin ve Ermeni-Taşnak veletleri neler yapıyor? Nelerle uğraşiyor bir gör. Gör ki, bütün bunlara hadlerini bildir. Haydi davran, göreyim seni yiğidim. Yiğit doğulum, mert delikanlım!.. Ver elini bana. Ben ve sen omuz omuza direnelim bu kızıl gidişata. Haydi durma!.. (Öncel, 1979, s. 3).

Anaakım Milliyetçiler, alıntılardan da anlaşılacağı üzere Rusları temel tehdit olarak belirlemiş, hem devleti hem de “duyarlı vatandaşı” onlara karşı harekete geçmeye ve onların “oyununu” bozmaya çağırmıştır. Bu kesim Rusları temel dış tehdit tutmak üzere Kürt meselesinde başka dış tehditleri de hedef göstermiştir. İstanbul Ülkü Ocakları tarafından çıkarılan *Genç Arkadaş* dergisinin 1 Şubat 1975'teki sayısının kapak sayfasında, “Türkiye’de Halkların Varlığı Yalanı ile Emperyalizm Bölücü ve Bölgeci Grupları Kışkırtıyor” adlı bir yazı kaleme alınmıştır. Bu yazıda ilk olarak bölücü akımların okullarda öğretilmeyen “millî birlik ve beraberliği” ve “millet mücadelesini” bize öğrettiği vurgulanmıştır. Dergi Kürtçülüğü “bir ajan faaliyeti” şeklinde ele almış ve Türkiye ne zaman büyük problemlerle karşılaşarsa, başına bir de “Kürtçülük” kıpırdanması imal etmek “İngiliz, Fransız ve Rusların âdet haline

getirdiği bir tehdit aracı olmuştur” diyerek bu ülkeleri Kürt meselesinde “dış mihrak” olarak damgalamıştır (*Genç Arkadaş*, 1975, s. 1-2).

Anaakım Milliyetçiler, kimi zaman Kürt meselesinde spesifik bir ülke vermek yerine genel olarak “emperyalistleri” hedef göstermişlerdir: Lütfü Şehsuvaroğlu yapılan görüşmede, küresel güçlerin, Türkiye ne zaman iyiye gitse Kürt sorununun gündeme getirildiğini iddia etmiştir (Şehsuvaroğlu, *Kişisel Görüşme*, 13.11.2018). Ülkücü Hareket’in 70’lerdeki önemli isimlerinden Sadi Somuncuoğlu, Türkiye’yi hâkimiyeti altına almak isteyen büyük devletlerin Kürt meselesini gündeme getirdiğini ve bu çerçevede meselenin sosyolojik bir meseleden ziyade siyasi olduğunu öne sürmüştür (Somuncuoğlu, *Kişisel Görüşme*, 19.11.2018). 70’li yıllarda Anaakım Milliyetçiler’in *Devlet*, *Töre* ve *Bozkurt* dergilerini çıkartan ekip içerisinde yer alan İskender Öksüz ise Soğuk Savaş sürecinde Kürtlerin dış mihraklar tarafından kışkırtıldığını hatta bu durumun günümüzde de devam ettiğini ifade etmiştir (Öksüz, *Kişisel Görüşme*, 21.11.2018). Alparslan Türkeş de benzer şekilde, Doğulu vatandaşlarla tarihimizin, soyumuzun, dinimizin, kültürümüzün, kısaca her şeyimizin bir olduğunu ve bin yıldır bir arada yaşadığımızı belirtmiş ancak bugünlerde birdenbire ayrılık meselesinin çıktığını, bunun müsebbibinin dış mihraklar olduğunu söylemiştir (Türkeş, 2016, s. 581). Dolayısıyla bazı Anaakım Milliyetçiler “emperyalistler”, “küresel güçler”, “dış mihraklar” gibi ifadelerle spesifik bir dış tehdit belirtmemişlerdir.

Anaakım Milliyetçiler, dış mihrakların günümüzde Kürt meselesi üzerinden Türkiye’yi karıştırmak istediği tezini öne sürmenin yanı sıra geçmişte Kürt bölgelerinde meydana gelen isyanlarda da dış mihrakların payı olduğunu iddia etmektedirler. Sözelimi *Devlet* dergisi Şeyh Said İsyanı’nı “yabancı devletlerin” Türkiye’de ilk tahriki olarak yorumlamış ve o dönemde Musul ve Kerkük petroleri meseleleri görüşülürken dış mihrakların Şeyh Said isyanını çıkararak Türkiye’yi zor duruma düşürmeye çalıştığını söylemiştir (26.10.1970, s. 11). Şeyh Said İsyanı’nın yanı sıra Dersim Tedibi de “dış mihraklar” üzerinden açıklanmaktadır. İleriş Metin müstearıyla Galip Erdem, “Niçin Tunceli’yi Seçtiler” başlıklı yazısında, Seyit Rıza ve yandaşlarının Hatay meselesinden dolayı Türkiye’yi zor duruma düşürmek isteyen

Fransızlarca kışkırtıldığını ve desteklendiğini öne sürmektedir. Ancak “millî mücadeleden yeni çıkmış genç Cumhuriyet”in Seyit Rıza ve yandaşlarına gereken cezayı verdiğini söylemiştir. Erdem, devletin isyana katılan vatandaşlarını “hırpalamak durumunda” kaldığı için üzgün olduğunu belirtmiş ancak varlığını da tehlikeye atamayacağını altı çizmiştir. Dolayısıyla Anaakım Milliyetçiler, dış mihrakların Şeyh Said İsyanı ve Dersim Tedibi’ni kışkırttığını ve günümüzde de Türkiye’yi karıştırmak için çalıştıklarını iddia etmişlerdir. Başka bir ifadeyle Anaakım Milliyetçiler “dış tehditlerin” geçmişte Türkiye’yi karıştırdığını, bugün de karıştırdığını belirterek “dikkatli olalım” uyarısı yapmışlardır.

Kürt meselesinde Ruslarla ilişkili olarak Molla Mustafa Barzani de dış tehdit şeklinde tartışılmıştır. Anaakım Milliyetçiler’in önemli isimlerinden İsmet Tümtürk, Barzani’nin Kürt meselesi hususunda Türkiye’yi karıştırmak istediğini öne sürmüş, “Doğunun Derdine Çare” adlı sansasyonel yazısında, Doğu halkının Türklüğünü “eğreti” bulmuş ve oradaki kaçakçılığı engellemenin yolu olarak “çelikten disiplini ve yakıcı Türklük sevgisiyle” Kazak ve Kırgız göçmenlerini silahlarıyla Doğu sınırına yerleştirmeyi önermiştir. Bu şekilde Doğu’nun da kalkınacağını iddia etmektedir (Tümtürk, 20.04.1962, s. 13). Bu dönemde Çin yönetiminde baskı gören Kazak ve Kırgızlar Batı’ya göç etmekte ve Tümtürk de göç eden Kazak ve Kırgızların Türkiye’nin Doğusu’na yerleştirilmesini önermektedir. Tümtürk, Doğu sınırına Kırgız ve Kazakları yerleştirmekteki amacının Doğu illerini “Barzani sürülerinden korumak” olduğunu ifade etmiş ve Doğu’nun “yalnız Barzani’ye uşaklık eden kızıl zorbalar değil, (...) Nene Hatun gibi kahraman Türk anaları”nı da yetiştirdiğini belirtmiştir. Tümtürk, Doğu sınırına Kazak ve Kırgızların yerleştirme önerisinin Doğu’da yeni Nene Hatunlar yetiştirme amacıyla olduğunu, Kızılların ise Doğu’da yeni Barzani’ler yetiştirmeyi hedeflediğini iddia etmektedir (06.07.1962, s. 8-10). Tümtürk’ün bu yazılarının yanı sıra *Millî Yol*’da yayınlanan başka bir yazıda, Türkiye’nin Irak sınırının güvenliği olmadığı, Ruslardan destek alan “koyu kızıl ve Türk düşmanı” Barzani’nin güçlenmekte olduğu ve onun amacının Türkiye’nin Güney ve Doğu kısımlarını da içine alan “Rus peyki bir Kürdistan” kurmak olduğu belirtilmiştir (*Millî Yol*, 24.08.1962, s. 3-4). *Millî Yol* ayrıca bir dönem İmar ve İskân Bakanlığı yapan

dönemin YTP Diyarbakır vekili Recai İskenderoğlu'nun Türk milliyetçilerin ırkçı olduğuna dair açıklamalarından dolayı onu Barzani'nin adamı olmakla itham etmiştir (*Millî Yol*, 28.09.1962, s. 3).⁴¹

Orhan Türkdoğan da Rusların Türkiye'deki Kürtçülük hareketini destekleyerek Doğu'nun büyük bir kısmını Türkiye'den ayıracağını ve kendi güdümündeki Barzani'ye teslim edeceğini iddia etmiştir. Barzani'ye teslim edilmiş Doğu Anadolu'da ise Rusların istediğini yapabileceğini vurgulamıştır (Türkdoğan, 1973, s. 5). Sadi Somuncuoğlu da yapılan görüşmede, küresel güçlerin Barzani'ye devlet kurduğunu ancak Barzani'yle işleri bitince de bu devletin yıkılmaya terk edildiğini ifade etmiş ve böylece Barzani Hareketi'nin topluma dayanmadığını öne sürmüştür (Somuncuoğlu, *Kişisel Görüşme*, 19.11.2018).

Anaakım Milliyetçiler, Ruslar ile Barzani arasında ilişki kurduğu gibi Barzani ile Türkiye'deki "Kürtçüler" arasında da ilişki kurmuşlardır. Alpay Ceng Bahadıroğlu, Türkiye'nin Doğusu'ndaki Kürtçülerin Barzani ile temas kurduklarını ve karşılıklı yardımlaşmalarını savlamıştır. Ayrıca Barzani'nin gelecekteki Kürdistan için arzuladığı sınırların Malatya-Sivas'a kadar uzandığını ifade etmiş ve bu çerçevede Barzani'den gerek maddi gerekse fikri destek alan Türkiye'deki Kürtçülerin boş durmayacaklarının altını çizmiştir (Bahadıroğlu, 1966, s. 16 ve 19).

Seküler Türkçü-Turancılar gibi Anaakım Milliyetçiler de Kerkük Meselesi'ni Barzani ile ilişkili ele almışlardır. Kerkük meselesine genel olarak Türkiye'deki milliyetçiler önem vermiş ve Kerkük Katliamı'nı, yıldönümlerinde anmışlardır. Anaakım Milliyetçiler, özellikle Barzani ile Irak merkezî yönetimi arasında imzalanan 1970 Özerklik Anlaşması sürecine dikkat kesilmiştir. Zira bu anlaşmaya göre Kürtlerin yoğun olduğu yerlerin yönetimi Kürtlere bırakılıyor ve bu çerçevede Kerkük'ün

⁴¹ Edip Karahan öncülüğünde çıkartılan ve Doğu'nun sorunlarını ele alan *Dicle-Fırat* dergisi, 1 Ekim 1962 tarihli sayısında, kamuoyunda İskenderoğlu ve Doğu'daki milyonlarca vatandaşın "Barzani'nin adamı" şeklinde damgalanmasına dair iddiaları eleştirmiştir (*Dicle-Fırat*, 1962, s. 1 ve 4). Ayrıca Mehmet Ali Aybar, Meclis kürsüsünde, komando operasyonları sırasında askerlerin köylülere "defolun Barzani'nin köpekleri" şeklinde hakaret ettiğini ifade eder (*TBMM Tutanak Dergisi*, Cilt: 7, 24.07.1970, s. 666).

Kürtlere bırakılma ihtimali ortaya çıkıyordu. Bu anlaşmaya göre Irak merkezî yönetimi ile Barzani arasında kurulması planlanan özerk Kürdistan'ın sınırları konusunda mutabakata varılamayınca, nüfus sayımı da gündeme gelmiştir. Bu ihtimali göz önüne alan Tayfur Ketenci, Kerkük'ün Kürtlerin yönetimi altına girmesi halinde oradaki Türklerin eğitimlerine Kürtçe devam edeceklerini söylemiş ve böylelikle Türklerin birkaç nesil sonra Kürtleşeceği tehlikesine dikkat çekmiştir. Ayrıca Kerkük'ün Kürtlerin egemenliğine girmesi halinde bu durumun Türkiye'deki Kürtçüleri de cesaretlendireceğini belirtmiştir. Tüm bunlardan dolayı Türk hükümetinin Kerkük'ün Kürtlerin başkenti olmasına izin vermeyeceğini, daha doğrusu vermemesi gerektiğini ifade etmektedir (Ketenci, 1970, s. 20-21). Aclan Sayılğan da Kerkük'te nüfus yoğunluğunu belirlemek için yapılacak referandumu gündeme almıştır. Sayılğan'a göre Barzani'nin Kerkük üzerindeki hak iddiasını Sovyetler desteklemekte, zira ona göre Kürtlerin Kerkük'te egemen olması, Sovyetlerin Türkiye'de arzuladıkları Kürt isyanı için ilk merhaledir (27.07.1969, s. 6-7). Cezmi Kırımlioğlu müstearıyla Cezmi Bayram da bu nüfus sayımını gündeme almış, "Kerkük Türkleri 'Türk'üm Diyemiyor" adlı yazısında, Kerkük ve Musul'daki nüfus sayımı sonucuna göre o bölgenin ya Arapların ya da Kürtlerin yönetimine bırakılacağını ancak Türklere bir hak verilmemesinden dolayı sayım sırasında Türklerin, "ya Kürdüm ya Arabım" demek durumunda kalacağını ifade etmiştir. Bayram, Irak'taki Türklerin Barzani'nin yönetimine geçmesi halinde, Barzani'nin ileride, bu Türklerle Türkiye'yi tehdit edeceğini ve Türk hükümetinin Türkiye'deki Kürtçülere karşı alacağı tedbirleri engellemeye çalışacağını öne sürmüştür (05.10.1970, s. 2). Dolayısıyla Anaakım Milliyetçiler, Kerkük meselesini orada yaşayan Türkler üzerinden konu edinmiş ve Barzani'nin Kerkük'te hâkimiyet kurmasının Türkler için kötü sonuçlar doğuracağını söylemişlerdir.

Anaakım Milliyetçiler, Ruslar ve onla ilişki olarak Barzani'yi Türkiye'nin Kürt meselesi konusunda temel dış tehdit gösterdiği gibi yurtdışında yaşayan Kürtçüleri de dış tehdit olarak işaretlemiştir. Aclan Sayılğan, "Kerkük Üzerinde Kürtlerin Oynadığı Kumar" adlı yazısında, 1962-1963 yılları arasında bazı Kürtçü liderlerle Almanya'da karşılaştığından bahsetmektedir. Bunlardan ilki, "NAZİ işbirlikçisi olduğu için

Hollanda vatandaşlığından kovulmuş, kendi yurdunda haymatlos (vatansız) olarak yaşayan Silvio Van Roy”dur. Sayılğan, Roy’un “Kurdish Facts” adlı bir dergi çıkarttığını ve görünmez kaynaklardan “büyük yardım” gördüğünü öne sürmüştür. Ayrıca yazıya göre Roy Kürtçülükle ilgili en sistematik bibliyografyayı toplar ve Avrupa’da bağlantıları geniştir. Sayılğan’ın tanıdığı diğer Kürtçü lider Stuttgart Üniversitesi’nde Sümeroloji asistanı Hilmi Abbas’dır. Yazara göre Abbas’ta, Giritlilik, Arnavutluk ve Türklük vardır ama o “asla Kürt değil”dir. Almanya’daki faaliyetleri için Abbas da Roy gibi bazı devletler tarafından desteklenmektedir. Sayılğan’ın Almanya’da tanıdığı üçüncü Kürtçü, “kavgacı ve fanatik genç” Cemal Nabaş’tır. O da Batılı devletlerin gözbebeğidir. Son olarak ise “yaşlı” Abdülkadir ile tanışır. Abdülkadir, Batılılara kendini antikomünist olarak kabul ettirmiş olmakla birlikte komünist bloktan gelen Kürtçülerle temas halindedir. Sayılğan, “gerek Doğu gerek Batı blokunda yaşayan kürtçülerin hepsi”nin Barzani’yi lider olarak kabul ettiğini belirtmektedir. Ona göre, Avrupa’daki Kürtçü ajanlar aracılığıyla hem Batılı hem de komünist ülkeler Barzani’ye destek çıkmakta ve böylece Barzani’nin Irak’ta niçin pes etmediği kendiliğinden ortaya çıkmaktadır (Sayılğan, 1970, s. 6-7). Sayılğan’ın yanı sıra Emine Işınsoy da Türkiye’de Kürtçü hareketin giderek “küstahlaşması”nda Rusya ve İngiltere başta olmak üzere bazı Batılı devletler tarafından desteklenen ve finanse edilen Avrupa’daki Kürtçü faaliyetlerin etkili olduğunu öne sürmektedir (04.08.1969, s. 2). Son olarak Cengiz Uluçay ise Almanya’da toplantı düzenleyen Kürtçülerin özbeöz Türk olan Doğu ve Güneydoğu vilayetlerimizi dünya kamuoyuna Kürt olarak tanıtmaya çalıştığını ifade etmiştir (27.04.1970, s. 5-6). Dolayısıyla Anaakım Milliyetçiler, yurtdışında yaşayan Kürtçülerin Ruslardan ve Batılı devletlerden aldıkları desteklerle Kürt meselesi üzerinden Türkiye’nin altını oyduğuna inanmaktadırlar.

Genel olarak Anaakım Milliyetçiler, Türkiye’de Kürt meselesini oluşturan ve büyüten olarak Rusya, Barzani, yurtdışındaki Kürtçüleri “dış tehdit” olarak kodlamışlardır. Kürt meselesinde Rus tehdidine Seküler Türkçü-Turancılar da dâhil olmak üzere ilk olarak milliyetçiler dikkat çekmiş ve devletin önlem alması gerektiğini vurgulamışlardır. Bu kesime göre Türkiye’de Kürt meselesi esas olarak dış tehditlerin

faaliyetlerinden dolayı oluşmaktadır. Anaakım Milliyetçiler, dış tehditlerden destek aldığı iddia ettiği Kürtçü Partiler, dernekler ve aydınların da Kürt meselesi konusunda Türkiye’de iç tehdit oluşturduğunu öne sürmektedirler.

3.1.2. İç Tehditler: “Komünist-Kürtçüler”

Anaakım Milliyetçiler, Türkiye’de Kürt meselesini oluşmasını ve büyümesini Rusya, Barzani, yurtdışında yaşayan “Kürtçüler” gibi dış tehditlerin yanı sıra iç tehditler üzerinden de açıklamaktadırlar. Onlara göre bazı “Kürtçü partiler”, yapılar ve aydınlar Kürt meselesi hususunda tehdit oluşturmaktadır. Anaakım Milliyetçiler bu iç tehditlerin genellikle dış tehditlerle birlikte hareket ettiğini, hatta onların “maşa”sı olduğunu öne sürmektedirler. İç tehditler, çoğunlukla dış tehditlerin ya da dış mihrakların hesabına çalışan, kendi aklıyla/iradesiyle hareket edemeyen piyonlar şeklinde değerlendirilir.

3.1.2.1. Kürtçü Partiler: YTP, TİP ve CHP

Uç sağ, 1960 sonrası kurulan kimi siyasi partileri bölgecilik yapmakla, Doğu’nun geri kalmışlığını sömürmekle suçlamıştır. Özellikle demokrasinin zaafı olarak gördükleri oy kaygısından dolayı bazı partilerin bölgecilik yaptıklarını iddia etmiştir. Onlara göre çok partili hayata geçildiği 1946 yılından itibaren kimi partiler oy almak için bölgecilik yapmış, kimi partiler ise oy kaybedeceği endişesiyle bölgecilik yapanlara ses çıkarmamıştır. Bu durumu, Anaakım Milliyetçiler’den Galip Erdem, *Devlet* dergisinde İleriş Metin müstearıyla şu şekilde belirtir: “Hele 1946 yılından sonra, demokrasinin büyük zaafı oy endişesinden dolayı bölücülük çalışmalarına karşı yeterli tedbir alınmamıştır.” Üstelik Doğu’da geri kalmışlık söz konusu olduğu için genelde aşiret ağalarının ya da şeyhlerin desteklediği kişiler seçilmektedir (Erdem, 15.04.1974, s. 12). Bu çerçevede uç sağa göre, gerek Doğu halkı gerekse Doğu vekilleri suiistimal edilmeye açıktır. Abdülhadi Topaloğlu da “Doğunun Siyasi Dramı” adlı yazısında, ülkede demokrasinin çok olmadığını, aşiretlerin baskın olduğu Doğu bölgemizde ise hiç olmadığını belirtmiş ve Doğu’da okumuş yazmış avukat, doktor yerine Meclis’e ağa ve şeyh çocuklarının ya da onların desteklediği kişilerin girdiğini söylemiştir. Bu kişilerin ise suiistimale açık olduğunu iddia etmiştir (Topaloğlu, 7.11.1977, s. 12).

İsmail Beşikçi de benzer şekilde, 1945'ten sonra çok partili hayata geçişin ağa ve şeylerin itibarını arttırıcı etki yaptığını, ağa ile şeyhlerin oy kullanan halk üzerindeki nüfuzunu arttırdığını belirtmiştir (2013, s. 152-153). Tüm bu gerekçelerden dolayı uç sağ özellikle Anaakım Milliyetçiler, kimi partileri “Kürtçü parti” şeklinde yaftalamış ve bu dönemde genel olarak YTP, TİP ve CHP'yi “Kürtçü parti” şeklinde tartışmışlardır.

Anaakım Milliyetçiler'in dergilerinden *Millî Yol*, 28 Eylül 1962 tarihli sayısının kapağına, üç YTP vekili Yusuf Azizoğlu, Müslîh Görentaş ve Recai İskenderoğlu'nun fotoğraflarını koymuş ve onları hedef göstermiştir. Yazıda, Meclis'te İskenderoğlu'nun Türk milliyetçilerini ırkçı olarak tanımlamasına yer vermiş ve onu eleştirmiştir. Dergi, İskenderoğlu'nun oğlunun Barzani ile bağlantılı olduğu iddialarına da yer vermiştir. Ayrıca İskenderoğlu'nun Yusuf Azizoğlu'nun grubundan olduğunu öne sürecek ve bu grubun Türklüğün zararına güttüğü bazı gayelerinin olduğunu söyleyecektir (*Millî Yol*, 28.09.1962, s. 1 ve 3). Anaakım Milliyetçiler'in bir başka yayın organı *Millî Hareket* de YTP'nin Doğu'da bölgecilik yaparak oy aldığını iddia etmiş ve bu partideki lider değişikliğini gündemine almıştır. Partide Ekrem Alican gitmiş, yerine İrfan Aksu gelmiştir. Dergiye göre, Alican liderliği boyunca bölgeciliğe karşı durmuş ancak parti içindeki bölgecilerin cephe alması sonucu eli kolu bağlanmış ve partideki bölgeciliğe mani olamamıştır. Dergi bu sebeple Alican'ın genel başkanlıktan çekildiğini söylemiştir. Yeni yönetimle birlikte “parti kademelerinde Kürtçülük idealine bağlı kimseler[in] ekseriyette” olduğu ifade edilmiştir. Derginin iddiasına göre, YTP içindeki bölgeciler, dikkatleri üzerlerine toplamamak için “politikada silik bir şahsiyet” olan İrfan Aksu'yu genel başkan yapmışlardır. “Kürtçülük idealine” sahip olan Yusuf Azizoğlu böyle bir görevi bu sebeple istememiştir. *Millî Hareket*, YTP'nin ilerleyen günlerde bir TİP veya CHP kadar tehlikeli olabileceğini belirtmekte, ancak Türkiye'de “müstakil bir Kürdistan hayali besleyenlerin az olması”nın gönüllere ferahlık verdiğini de dile getirmektedir (*Millî Hareket*, 1966a, s. 3-6). Ayrıca bu dergide, Yusuf Azizoğlu'na Kürtçülükten dolayı Meclis araştırması açıldığına dair bir haber de yayınlanmıştır (*Millî Hareket*, 1969, s. 17). Kısaca Anaakım Milliyetçiler, YTP'yi “Kürt Milliyetçisi Parti” şeklinde ele

almışlardır. Ancak bu kesim, esas olarak TİP ve CHP'yi “Kürtçü Parti” olarak yaftalamıştır.

Anaakım Milliyetçiler, TİP ve özellikle *Doğu Mitingleri*'ni sayfalarında sık sık tartışmışlardır. Onların nazarında TİP, bölücü “komünist-Kürtçü parti”dir. Bu çerçevede TİP'i Kürt meselesini istismar ettiği gerekçesiyle sürekli ötekileştirmiş ve hatta hedef göstermişlerdir. Atsız'ın yazılarıyla *Doğu Mitingleri*'ni tetiklediğini yukarıda belirtmiştik. İsmet Tümtürk de Kürt meselesine dair provakatif yazılarıyla *Doğu Mitingleri*'ni dinamik tutmuştur. Tümtürk, Doğu'da kaçakçılığı engellemek için Kazak ve Kırgız aşiretlerinin Doğu'ya yerleştirilmesini savunuyordu. Doğu halkının Türklüğünü eğreti bulan Tümtürk, o bölgenin devletin parasını yediğini ileri sürmüştür. Ancak “Çelikten disiplini ve yakıcı Türklük sevgisiyle” Kazak aşiretlerinin o bölgeye yerleştirilmesiyle devlete “on para masrafa mal olmadan” bölgenin kalkınacağını iddia etmiştir (Tümtürk, 20.04.1962, s. 14). Tümtürk'ün Kürtleri aşağılayan bu yazdıkları tepki çekmiş ve *Doğu Mitingleri*'nde Atsız'ın söyledikleriyle birlikte gündeme getirilmiştir.

Anaakım Milliyetçiler TİP'i “komünist metotlar ile çalışan Marks, Lenin ve Engels hayranı aşırı bir parti” şeklinde tanımlamakta ve “ipleri”nin dışarıda olduğu tipik bir solcu parti olmakla itham etmektedirler. Parti ayrıca Türkiye'deki en tehlikeli siyasi teşekkül şeklinde anılmıştır (*Millî Hareket*, 1966a, s. 3). *Millî Hareket*'teki “Kürtçüler Sahnede” adlı yazıda, “kökleri dışarıda komünist Kürtçüler” ile TİP'in Diyarbakır'da miting düzenlediği belirtilmektedir. Mitingde “Kürt kardeşlerim” şeklinde hitap edilmesinin ileride sorunlara yol açacağı vurgulanmış, TİP'lilerin ve Kürtçülerin Doğu'lu kardeşlerimizin cehaletinden faydalanmak istedikleri iddia edilmiştir. Ayrıca, bu mitinglerde CKMP'nin hedef seçildiği söylenmiş ve dergi, CKMP'nin *Doğu Mitingleri*'ne dair yayınladığı bildiriye yer vermiştir. Bildiride, partilerine yönelik ırkçı nitelmesi ve Doğulu vatandaşlara karşı iyi niyet beslemediklerine dair propaganda yapıldığı ileri sürülmektedir. Ayrıca bildiride, TİP'in “Kürtçülük kışkırtması yaparak, doğunun temiz ve mert vatan evlâtlarını” kandırmaya çalıştığı

iddia edilmektedir. Diyarbakır’da düzenlenen mitingin ise Türk vatanının bütünlüğünü parçalamaya yönelik olduğu vurgulanmıştır.

Nihal Atsız’ın “Konuşmalar I” adlı yazısında Kürtlere dair sarfettiği ırkçı ifadelerin Anaakım Milliyetçiler’e de mal edilmek istendiğini hatta bu sebeple *Ötüken* dergisinin “fikirlerimiz sadece dergimizi bağlar herhangi bir siyasi partiyi değil” şeklinde bir açıklama yaptığını bir önceki bölümde ele almıştık. *Millî Hareket*, Türk Millî Talebe Federasyonu’nun *Doğu Mitingleri*’ni kınayan bildirisine de yer vermiş ve bu bildiride, *Doğu Mitingleri*’nin bölücü ve parçalayıcı bir faaliyet olduğu belirtilmiş ve Kürtçülüğün emperyalistlerin ortaya attığı gülünç ve meş’um bir iddia olduğu ileri sürülmüştür. Bildirinin devamında emperyalistlerin, “cılız bir Kürdistan devleti” kurdurarak yeraltı kaynakları bakımından zengin Doğu illerimizi sömüreceği iddia edilmiştir (*Millî Hareket*, 1967a, s. 3-6). Yine aynı sayıda, Özen Özkazanç imzalı yayınlanan “Lazların Menşei” adlı yazıda, emperyalist güçlerin ve onların yerli uşaklarının Türkiye’yi parçalamak için Kürtçülüğün yanı sıra yeni ihanet davası olarak Lazlar üzerinden nabız yokladığı söylenir (1967, s. 8-10).

Millî Hareket, Kasım 1967’deki sayısında da *Doğu Mitingleri*’ni tartışacaktır. Bu sayısında, Hükümetin yapamadığını vatandaşların yapmaya çalıştığını iddia etmekte ve Diyarbakır’daki mitingden sonra “VATANDAŞIN” imzasıyla milliyetçilerin bildiri yayınladığını belirtmektedir. Bildiride, mitinglerde alenen Kürtçülük propagandası yapıldığı ve meselesinin “geri kalmış Şark” davasından çıkarılıp Kürt-Türk davası haline getirildiği söylenmiş ve devamında şunlar ifade edilmiştir: “Hatipler kürsüye âdeta Kürt kardeşlerim demek için çıktı (Bunların hepsi Vilâyetdeki bantta mevcuttur). Halk tahrik edildi, Türk’lere, devlete velhasıl her şeye karşı isyana davet edildi. Halka inatla ve ısrarla ‘siz Kürtsünüz, diliniz ayrı, ırkınız ayrı’ dendi ve alkışlanması sağlandı” (*Millî Hareket*, 1967b s. 3-5).

Doğu Mitingleri, 1967 yılından sonra, yine TİP öncülüğünde 1969’da Diyarbakır, Suruç, Hilvan, Varto, Siverek ve Lice’de düzenlenmiştir. Bu mitingler de 1967’de olduğu gibi Doğu’nun geri kalmışlığını konu edinmiştir. Emine İşinsu, “Doğu Anadolu Türklerinden Ne İstiyorsunuz?” adlı bir yazıda, Hilvan’da düzenlenen *Doğu*

Mitingleri'ni konu edinmiş ve hukuk öğrencisi Kemal Bingöl'ün mitingdeki konuşmasını irdelemiştir. Işınsu, Bingöl'ün şu sözlerini eleştirecektir: "Açız dediğimiz zaman bize sınır kapılarını gösteriyorlar. Biz buraları terk etseydik, Sümerler, Etiler zamanında giderdik. Buradan gidecek kimse varsa, o da sınır kapılarını gösterenlerdir." Yazar, Bingöl'ün Türkleri öz yurdundan kovma derecesine kadar "küstahlaşma"sının gerekçesi olarak Rusya ve İngiltere başta olmak üzere bazı Batılı ülkeler tarafından desteklenen ve finanse edilen Avrupa'daki Kürtçülük faaliyetlerini göstermiştir. Işınsu, "Sümer ve Etilerin torunu oldukları" tezini Avrupa'daki Kürtçülerin telkin ettiğini iddia etmektedir. Yazının sonunda ise Hilvan mitinginin düpedüz Anayasa'ya aykırı olduğunu öne sürmüş ve savcılarını göreve çağırmıştır (Işınsu, 04.08.1969, s. 2). Akif Tarakçı da Sovyetler'in TİP'in faaliyetlerini özellikle de *Doğu Mitingleri*'ni memnuniyetle karşıladığını söylemiştir (1969, s. 5-8 ve 33-34).

Anaakım Milliyetçiler devletin TİP üzerinde baskıyı arttırmasını ve sonrasında kapatılmasını memnuniyetle karşılamışlardır. Sözgelimi *Devlet* dergisi 26 Ekim 1970'teki sayısında TİP'li Tarık Ziya Ekinci ve Canip Yıldırım'ın tutuklanmalarına yer vermiştir (*Devlet*, 26.10.1970, s. 11). Bu dergi, 9 Kasım 1970'teki sayısında, TİP'in -ileride kapatılmasına gerekçe olacak olan- dördüncü kurultayındaki "Kürt halkının haklı ve demokratik mücadelesini" tanıma ve destekleme görüşüne yer vermiştir. *Devlet*, "TİP Kongresi ve Bir İttifakın Anlamı" başlıklı yazıda, TİP'in bu hamlesini "kürtçü-komünist ittifakı ilan edildi" şeklinde duyurmuştur. Yazı, komünistlerin neden Kürtçülerle böyle bir ittifak yaptığını irdelemiş ve komünistlerin Türkiye'de sınıf çatışması çıkaracak bir vasatın mevcut olmamasından dolayı Aleviler ve Kürtleri tahrik ederek kendi iktidarlarına giden anarşik vasatı doğurmaya çalıştığını iddia etmiştir. Devamında ise Alevileri tahrik etmeye çalışan ancak başarılı olamayan komünistlerin, emperyalist devletlerin de yardımıyla Kürtleri tahrik etmeye çalıştığını söylemiş ve TİP'in kurultayında Kürtleri tanımasını bu şekilde değerlendirmiştir (*Devlet*, 9.11.1970, s. 2). Dergi, 26 Temmuz 1971'deki sayısında, "Marksist-Leninist ve Bölücü TİP Kapatıldı" başlığıyla TİP'in Anayasa Mahkemesi tarafından kapatıldığını duyuracaktır (*Devlet*, 26.07.1971, s. 8).

Anaakım Milliyetçiler, TİP ve *Doğu Mitingleri*'ni genel olarak, bölücü ve yıkıcı faaliyet şeklinde değerlendirmişlerdir. Ayrıca TİP'in kendi emelleri uğruna "cahil" Doğu halkını ve onların geri kalmışlığını sömürdüğünü iddia etmişlerdir. TİP, Ruslar hesabına çalışan ve onların emellerine hizmet eden "komprador parti" olarak değerlendirilmektedir. Komünistler ve onların yerli uşağı şeklinde tanımlanan TİP'in amaçlarına ulaşmak için masum ve saf Doğu halkını kışkırttığı ve onların geri kalmışlığından beslendiği öne sürülmektedir. TİP ve *Doğu Mitingleri*'yle ilgili belirtilmesi gereken nokta, uç sağıın Doğu'nun kalkınma meselesine daha fazla eğilmiş olduğudur. Anaakım Milliyetçiler'in "Kürtçü" ithamlarına maruz kalan son parti ise CHP'dir.

1960'larda YTP ve daha çok TİP "Kürtçü parti" nitelenmesine maruz kalırken 1970'lerde ise CHP buna maruz kalacaktır. Anaakım Milliyetçiler, CHP'yi özellikle 1970'lerdeki politikalarından dolayı iktidara gelmek için bölgecilik yapmakla itham etmişlerdir. CHP, *Ortanın Solu* çizgisini benimsemesinden sonra zaman zaman uç sağıın "komünist" suçlamalarına maruz kalmıştır. Sözgelimi *Bugün* gazetesi 24 Aralık 1966 tarihli nüshasında "Ortanın Solu Örtülü bir Sosyalizmdir" şeklinde bir haber yayınlamıştır (*Bugün*, 24.12.1966, s. 1). Hâlbuki CHP'nin *Ortanın Solu*'ndan kastı, daha çok ekonomik olarak devletçiliğe vurguyu arttırmasıdır. CHP, 1960'larda TİP'le el birliği yapmakla, 1970'lerde ise alenen Kürtçülük yapmakla suçlanmıştır. Bunda, CHP'nin sol söylemle Doğu'dan oy almasının etkisi büyüktür. Öyle ki, 1970'lerde Doğu'da etkili olan iki parti, CHP ile MSP'dir. Bu çerçevede uç sağ, CHP'yi Kürt meselesinde zaman zaman hedef tahtasına oturtmuştur.

Fotoğraf 4: *Devlet*, “Diyarbakır Olaylarının İçyüzü: Türk Devletini Yıkma İsteyen Bölücüler CHP Etekleri Altına Sığıyor”

Kaynak: *Devlet*, 30.06.1975, s. 1.

CHP'ye Kürtçü parti suçlamasında bulunanların başında MHP'nin yayın organı *Devlet* gelmektedir. *Devlet*, özellikle 1970'lerdeki nüshalarında CHP'yi bölgencilik yapmakla ve Kürtleri istismar etmekle suçlamıştır. Dergi, 3 Mart 1975'teki sayısında, Erzincan'da meydana gelen olayların sorumlusunun TÖB-DER ve CHP olduğunu iddia etmiş, oradaki gösterilerde, “Kahrolsun Türkler”, “Yaşasın Bağımsız Kürdistan” sloganlarının atıldığını ve CHP'liler ve komünistlerin Sünni-Alevi ayrımını ve Kürtçülüğü körüklediğini öne sürmüştür (*Devlet*, 03.03.1975, s. 3). 1975'in Haziran ayında, İkinci MC Hükümetinin Başbakan Yardımcısı Alparslan Türkeş, Diyarbakır'a gezi düzenlemiş ve sonrasında olaylar patlak vermiştir. İşte CHP, Diyarbakır olaylarının sorumlusu “bölücüler” kanatları altına almakla sorumlu tutulmuştur. *Devlet*'in 30 Haziran 1975'teki kapağı da bunu doğrular niteliktedir: “Diyarbakır olaylarının içyüzü: Türk devletini yıkmak isteyen bölücüler CHP etekleri altına

sığıyor.” Haberin içeriğinde, Diyarbakır’daki olayları CHP’li komünistlerin düzenlediği öne sürülmüştür. Dergi *Türkeş*’in de açıklamalarına yer vermiş ve *Türkeş*, CHP Gençlik Kolları, TÖB-DER, Doğu Kültür Dernekleri’nin bu olayları düzenlediğini, Diyarbakır halkının ise olaylarla bir bağlantısının olmadığını iddia etmiştir (*Devlet*, 30.06.1975, s. 1, 5 ve 11). Diyarbakır Olayları Meclis’te de gündeme gelmiş, CHP’li Mahmut Uyanık verdiği soru önergesinde başka illerden gelen komandoların caddelerde arabalarla “Savulun Türkler geliyor. Kürtler Moskova’ya” şeklinde bağırmasıyla halkın tahrik olduğunu ve olaylarını patlak verdiğini dile getirmiştir. *Türkeş* bu önergeye verdiği cevapta, iddiaları reddetmiş, olayların çıkmasında Diyarbakır halkının rol oynamadığını, CHP’li milletvekillerin ve militanların, TÖB-DER yöneticilerinin ve bazı bölücü derneklerin etkili olduğunu söylemiştir (*TBMM Tutanak Dergisi*, Cilt: 14, 01.11.1975, s. 43). *Devlet*’in başka bir sayısında ise CHP’nin komünist ve bölücüler tarafından ele geçirildiği öne sürülmüş ve “vatansever CHP’lilere” partilerine sahip çıkmaları yönünde çağrı yapılmıştır (*Devlet*, 15.09.1975, s. 1 ve 8). 10 Kasım 1975’teki sayısında ise Türkiye’deki anarşinin önlenmesi için “CHP’nin bölücülerini himaye dışında bırakması” gerektiği söylenmiştir (*Devlet*, 10.11.1975, s. 9).

CHP’nin 1978’in sonunda AP’den 11 milletvekili transfer ederek iktidara gelmesi sonrası Anaakım Milliyetçiler’in CHP’ye eleştirileri artacak ve CHP adeta “komünist-Kürtçüleri kollayan parti” şeklinde değerlendirilecektir. Alparslan *Türkeş* CHP’nin iktidarı döneminde, dış mihrakların Kürtler ile Alevileri vatanı bölmek maksadıyla kullandığını belirtmiştir (2016, s. 581). Ayrıca Ecevit Hükümetinin “Marksist bölücü denklere” soruşturma açmadığını bilakis himaye ettiğini, yerine ise onlarla mücadele eden Ülkücülerini anarşinin kaynağı şeklinde yaftaladığını ve ülkücülere baskı kurduğunu ileri sürmüştür (*Türkeş*, 2016, s. 581). Bu dönemde CHP’nin *49’lar Olayı*’nda ve 12 Mart sürecinde yargılanan Şerafettin Elçi’yi Bayındırlık Bakanı yapması başta Anaakım Milliyetçiler olmak üzere uç sağca sıkça eleştirilmiştir. Elçi, Bakanlığı döneminde “Türkiye’de Kürtler var, ben Kürdüm” şeklinde açıklama yapmış ve bu açıklamasından dolayı yargılanmış, iki yıl üç ay cezaya çarptırılmıştır. İlhan Darendelioğlu “Böylesi Bölücüler” başlıklı yazısında, Anayasa ve diğer yasalara

rağmen bugünün Türkiye'si'nde bir bakanın "BEN KÜRDÜM" [ana metinde büyük harfle] diyebilmesini eleştirmiştir. Darendelioğlu, Elçi'yi suçlamamaktadır zira o "davası ve inançları uğruna hapse girmiş, kendi çapında mücadele vermiş" biridir. Ona göre suçlu, sırf iktidara gelebilmek için onu bakan yapan ve "BEN KÜRDÜM" demesine rağmen Elçi'yi görevde tutan Ecevit'tir (Darendelioğlu, 1979, s. 1-2). "Şadilili Vedat" adıyla Vedat Güldoğan da CHP'nin önümüzdeki genel seçimde Doğu'dan oy toplamak için bölücü ve yıkıcı faaliyetlere ses çıkarmayacağını hatta onları himaye edeceğini iddia etmiş, CHP'nin Elçi'yi bakan yapmasını ise bölücü ve yıkıcıları taltif ettiği şeklinde yorumlamıştır (1979, s. 13). CHP'nin iktidara gelmek için "bölücülerini" kendi içerisinde barındırması Meclis'te de gündeme gelmiş, MHP'li Cengiz Gökçek, CHP'nin bölücülükten yargılananları Doğu illerinden aday gösterdiğini ve adaylarının komünist *Bizim Radyo*⁴² tarafından desteklendiğini ifade etmiştir. Elçi'den sonra Bayındırlık Bakanlığı yapan AP'li Selahattin Kılıç ise CHP'nin Bayındırlık Bakanlığı'na ayrımcılığı ve bölücülüğü soktuğunu iddia etmiştir (*TBMM Tutanak Dergisi*, Cilt: 15, 26.02.1980, s. 228). O süreçte kendisi de Meclis'te bulunan Sadi Somuncuoğlu, CHP'ye dışarıdan enjekte edilen 20-25 kişilik Marksist-Leninist, Kürtçü bir grubun bulunduğunu ve bunların giderek CHP'ye hâkim olduğunu öne sürmüştür (Somuncuoğlu, *Kişisel Görüşme*, 19.11.2018).

Zaman zaman Anaakım Milliyetçiler, CHP'nin "komünist-Kürtçülüğü"nü yayınlarında manşete de taşımışlardır: *Devlet* dergisinin 26 Nisan 1976'daki kapağı "Türkiye'deki komünist partililerin, Maocuların ve bölücülerin resmî amblemleriyle katıldıkları resmî CHP mitinginde halklara özgürlük istendi. CHP nereye gidiyor?" şeklindedir (*Devlet*, 26.04.1976, s.1). Bu dönemde Anaakım Milliyetçiler, CHP'nin "komünistlere" sahip çıktığını ve 70'lerdeki anarşinin sorumlusu olduğunu sık sık dile getirmişlerdir. Sözelimi dönemin MHP Kütahya Senatörü Osman Albayrak "Anarşinin Hesabını Hükümet ve MHP değil, CHP Verecektir" adlı yazısında, CHP'nin mezhepçilik ve bölgecilik yaptığını, komünistlere ve Kürtçülere yardım ve

⁴² 1 Nisan 1958'de yayın hayatına başlayan *Bizim Radyo*, TKP'nin Türkçe yayın yapan radyosudur.

yataklık ettiğini belirtmiş ve CHP'nin kapatılmasının gerektiğine sözü getirmiştir (02.01.1979, s. 6-10).

Alparslan Türkeş, kendisini 1944'te İrkçılık-Turancılık Davası'ndan tutuklayan CHP ile Ecevit CHP'sini kıyaslamış ve 1944 CHP'sini daha iyi bulmuştur: Ona göre, öncelikle 1944 CHP'si vatansever ve Türkiye'nin toprak bütünlüğü ve milletin birliği konusunda hassastır. Ayrıca o dönemki CHP'nin antikomünist çizgide olduğunu da vurgulamıştır. 1970'lerdeki Ecevit CHP'sinin ise Türkiye'de demokrasiyi yıkıp komünist bir rejimi getirmek isteyenlerle beraber olduğunu öne sürmüştür. Hatta Ecevit'in Yugoslav Federal Anayasası'nı incelediğini, kapalı kapılar arkasında Doğulu kardeşlerimize "Doğuya muhtariyet vermekten" bahsettiğini ileri sürmüştür (Türkeş, 2016, s. 482). Dolayısıyla Anaakım Milliyetçiler için Ecevit CHP'si politikalarıyla Tek-Parti CHP'sini aratır hale gelmiştir.

Son olarak CHP, Kürt meselesi konusunda erken Cumhuriyet dönemi politikalarından dolayı da eleştirilmiş ve ötekileştirilmiştir. Osman Yüksel Serdengeçti "Kürtçülük" adlı yazısında, Konya Cezaevi'nde yattığı dönemde tanıştığı "cahil" Kürtlerle olan konuşmalarını aktarmıştır. Serdengeçti, onlarla yaptığı tartışmada Kürtlerin olmadığını kanıtlamaya çalışmıştır. Bu tartışmada, "cahil" Kürtler'den biri hükümetin Doğu'da çıkan isyanları sert bir şekilde bastırmasını, Kürtleri sürgüne göndermesini, devletin Doğu'ya oradakilerin Kürt olmasından dolayı ayrımcılık yapması şeklinde yorumlamış, Serdengeçti ise cevaben şunları söylemiştir:

Şeyh Sait İsyani, Dersim İsyani vs. hepsini biliyoruz. Bu isyan Şark'ta, Dersim'de değil de memleketin herhangi bir köşesinde olsaydı, hükümet aynı şekilde hareket ederdi!.. Menemen hadisesini bilmiyor musunuz?
Menemen'de olan bir hadisenin tahkikatı Konya'ya, hatta tâ gerilere kadar uzadı. Yalnız sizin Şeyhlerinizi mi astılar? Ya bizimkiler? Evet yağlının yanında yağsız yandı. Biz de bu türlü şiddet ve sürgün hareketlerini doğru bulmuyorduk. Bizler de bugün bu türlü zihniyetlere, kanunsuz hareketlere karşı mücadele ediyoruz. Zorbalığın, zulmün her türlüşünden nefret ediyoruz! Geçmişte yapılan haklı, haksız hareketlerden dolayı Türk milletini itham edemezsiniz. Ancak o zamanki idareyi itham edebilirsiniz? (Serdengeçti, 1949, s. 13).

Alıntıda da belirttiği üzere Serdengeçti, devletin Şeyh Said'i, Dersim'i sert şekilde bastırmasının Doğu'ya has olmadığını, Menemen Hadisesi'nin de sert bir şekilde

bastırıldığını ifade etmiştir. Ayrıca bu isyanlarının sert bir şekilde bastırılmasının sorumlusu olarak “Türk milleti”ni değil, o dönemin idaresinin itham edilebileceğini söyleyerek CHP iktidarını hedef göstermektedir (Serdengeçti, 1949, s. 13). Benzer şekilde Ali İhsan Bacalan *Kon* dergisinde Dersim Tedibi’nden CHP’yi sorumlu tutmakta ve onun üzerinden eleştirmektedir. Aralık 1978’de meydana gelen Maraş Katliamı’ndan hemen sonra çıkan *Kon*, Alevi katliamlarını konu edinmiş ve bu çerçevede Dersim’i de ele almıştır. Bacalan “CHP Doğu’da Ne Yapmak İstiyor?” başlıklı yazısında, Ecevit’in 1975 yılında Tunceli’de yaptığı bir konuşmada “Ey 1938’in Kahramanları!” ifadelerini kullandığını iddia etmektedir. Sonrasında da bu sözlerin Tuncelilileri “(...) kışkırtmaktan, tahrik etmekten ve mezhep sömürüsü yapmaktan başka bir mana” ifade etmeyeceğini belirtmiştir. Bacalan, 1938 hadisesi çıktığında CHP’nin iktidarda olduğunu, CHP’nin Maraş’ın, Malatya’nın, Sivas’ın, Elazığ’ın ve Bingöl’ün olduğu gibi Dersim’in de sorumlusu olduğunu öne sürmektedir. Ardından da Dersim’i şu şekilde ele alacaktır:

1938 Dersim isyanı; kanlı bir şekilde, zamanın CHP hükümeti döneminde bastırıldı... VE Dersim’li kardeşlerimiz günlerce... aylarca.. aç susuz, perişan kalmışlardı. O kuş konmaz, kervan geçmez sarp kayalık dağlarda.

Onları perişan eden; onları yerden yere vuran kanlarının oluk oluk akmasına sebep olan, CHP idi. Bu inkâr edilemez. Ve aynı CHP; belli ki, senelerden beri kardeş kanına susamış, bu yüzden de Doğu’yu mateme garketmiştir... (Bacalan, 1979, s. 4).

Yukarıdaki alıntının da ortaya koyduğu üzere, Dersim harekâtının sorumlusu olarak CHP gösterilmiştir. Dolayısıyla Anaakım Milliyetçiler, CHP’yi geçmişte Şeyh Said İsyanı’nı kanlı bir şekilde bastırmakla ve Dersim Tedibi’ni gerçekleştirmekle suçlamakta ve bu şekilde CHP’yi ötekileştirmeye ve itibarsızlaştırmaya çalışmaktadırlar. Soğuk Savaş sürecinde de CHP’nin aynı zihniyeti devam ettirdiğini ve “komünist-Kürtçüleri” koruduğunu öne sürmektedirler.

Dolayısıyla Anaakım Milliyetçiler özellikle MHP’nin yayın organları *Millî Hareket*, *Devlet* CHP’yi “komünist-Kürtçüleri kollayan parti” şeklinde nitelemiş, YTP, TİP ve CHP’ye “Kürtçü parti” ithamlarında bulunmuştur. Bunda CKMP/MHP’nin YTP, TİP ve CHP ile siyasi rekabet içerisinde olmasının etkisi de olduğu söylenebilir.

3.1.2.2. Kürtçü Yapılar: TÖB-DER ve DDKO

Anaakım Milliyetçiler, YTP, TİP ve CHP'yi "Kürtçü parti" olarak ele almanın yanı sıra TÖB-DER ve DDKO'yu da "Kürtçü yapılar" şeklinde değerlendirmiş ve Kürt meselesi üzerinden Türkiye'nin güvenliğini tehdit ettiğini öne sürmüştür. DDKO'nun 1960'ların sonunda kurularak Türkiye'deki Kürt Hareketi'nin ilk özerk oluşumu olduğunu yukarıda belirtmiştik. TÖB-DER de solcu ve Kürt Hareketi'ne yakın öğretmenlerin olduğu bir sendikadır. Özellikle 1970'lerdeki Doğu'daki faaliyetlerinden ötürü "Kürtçü" yapı olarak kodlanmıştır. Anaakım Milliyetçiler de bu iki yapıyı "Kürtçü" olmakla ve Türkiye'nin güvenliğini tehdit etmekle itham etmişlerdir.

12 Mart'a giden süreçte devlet DDKO'ya operasyon yapmış ve *Devlet* dergisi, 26 Ekim 1970'teki sayısında, DDKO'ya yapılan operasyonu merkeze almış ve "DDKO özel sayısı" şeklinde çıkarmıştır. Emine Işınsoy bu sayıdaki "Nihayet" adlı yazısıyla DDKO'ya karşı başlatılan operasyonları desteklemiş, DDKO ve DEV-GENÇ üyelerinin Doğu Anadolu'ya salıverdikleri elemanlarıyla orali vatandaşların Türk milli şuurunu kaybetmesi için geniş çapta çaba gösterdiklerini belirtmiş ve şunları söylemiştir: "Zorla Kürtleştirmek istedikleri özbeöz Türklerin, Kürtlerin dâvâlarına sahip çıkmalarını isterler. Onlar arasından bir nevi Kürt kahramanları çıkarmağa çalışırlar" (26.10.1970, s. 2). Derginin aynı sayısında Ruhi Soyer "Ne Demektir Doğu Kültür Ocağı" adlı yazısında, yurdumuzda ayrı "doğu kültürü", "batı kültürü", "kuzey" veya "güney" kültürü olmadığını belirtmiş ve bu vatanda bir tek "Türk kültürü" olduğunu ifade etmiştir. DDKO'yu bu vatanda suni ayrılıklar çıkarmakla itham eden Soyer, DDKO'yu kapatması için hükümeti göreve çağırılmaktadır (Soyer, 26.10.1970, s. 2). Derginin yine aynı sayısında Gültekin Yücel, "Bir İhanet Yuvası" adlı yazısında, DDKO'nun akıl hocalarının oldukça kurnaz olduklarını söylemiş zira DDKO'ya "ilk başta masum" görünen ama "Türk milletini parçalayacak bir isim" bulduklarını belirtmiştir. DDKO'nun amacını ise şu sözlerle ifade etmiştir yazar: "İstedikleri Doğu Anadolu bölgesinin farklı bir kültüre sahip olduğunu göstermekten ziyade, aynı bölgede oturan ve târihten gelen bazı şartlardan ötürü Türkçe, Farsça ve Arapça 'kırması' bir dille konuşan Türk vatandaşlarında ayrı bir millete mensubiyet şuurunu

uyandırmaktır.” Sonrasında da “Kürt” kelimesini açıkça ifade edemedikleri için “Doğu Kültürü” tabirini seçtiklerini ifade etmiştir. Yücel, DDKO’nun amacını tespit etmek için özel bir istihbarata ihtiyacın olmadığını zira onların yayınlarına bakmanın kâfi olacağı söylemiş ve DDKO’nun yayınlarından şu örneğe yer vermiştir:

Doğu Anadolu’da milyonlarca vatandaş Kürtçeyi konuşamamaktadır; yazamamaktadır. Zengin bir kelime haznesi ve buna bağlı olarak belirgin gramer kuralları politik ve sosyolojik gelişmeye kapalı tutulmaktadır. Vatandaşın Kürtçe haberleşmemesi dolaylı olarak ortaya çok önemli sorunları çıkarmaktadır (Devrim Doğu Kültür Ocağı Bülteninden) (Yücel, 26.10.1970, s. 5).

Yücel yazısını, Kürtçe konuşma hakkı istemesinden ötürü DDKO’nun “tam bir ihanet” yuvası olduğunu vurgulayarak bitirmiştir (26.10.1970, s. 5). Yine aynı sayıda yayınlanan “Bölge Komünistler Tutuklandı” adlı haberde, İstanbul ve Diyarbakır’da DEV-GENÇ ve DDKO üyelerinin evinde çeşitli vesikalar ele geçirildiği, bu vesikalarda “dış komünistlerle” irtibat kurulduğu iddia edilmiş ve bu şekilde, DDKO “dış mihrakların maşası” şeklinde gösterilmek istenmiştir. Haberde ayrıca, tutuklamalar üzerine Ülkü Ocakları’nın kamuoyu açıklamasına yer verilir. Ülkü Ocakları’nın açıklamasında, 16 Ekim’de yapılan DDKO üyelerinin tutuklamalarının desteklendiği belirtilmiş, TİP, DEV-GENÇ ve DDKO’nun Ruslarla ilişkili olduğu öne sürülmüştür. Açıklamada ayrıca, hem Kürtlerin “etnik” bir varlık olduğunu hem de sınıfsal boyut taşıdığını iddia etmelerinden dolayı DDKO’nun Türkiye’de bölücülüğü daha da ileri taşıdığı ifade edilmiş ve şunlar söylenmiştir:

Kısaca gerek TİP, gerek DEV-GENÇ ve gerekse bunların bir yan teşekkülü olan, üstelik dışarıdan alınmış emirlerle kurulan Devrimci Doğu Kültür Ocakları hem Devletimizin egemenliğini kaldırmaya, hem ülkemizin bütünlüğünü parçalamaya, milletimizi birbirine düşman kamplar haline getirerek kardeşi kardeşe kırdırmaya çalışmakta, hem de komünizmin yerleşmesine gayret göstermektedirler. Emirleri dışarıdan almaktadırlar, yani işbirlikçilerdir. Memleketimizde bir isyan çıkarmayı düşünmektedirler çalışmaktadırlar (...) (Devlet, 26.10.1970, s. 11).

DDKO’nun yanı sıra TÖB-DER de Anaakım Milliyetçiler’in “Kürtçü yapı” ithamlarına maruz kalacaktır. Yine *Devlet* dergisinin 24 Şubat 1975’teki sayısının kapağı, “Öğretmen Kuruluşu mu Ayaklanma Teşkilatı mı? Anarşiyi Yurda Yayan TÖB-DER kapatılmalıdır” şeklindedir. TÖB-DER’i hedef alan bu sayıda, derneğin

Türkiye'ye anarşiyi yaydığı ve bu sebeple yetkililerin derneği kapatması gerektiği ifade edilmiştir (*Devlet*, 24.02.1975, s. 1).

Anaakım Milliyetçiler, TÖB-DER ile CHP arasında bağlantı kurmuş ve bu iki “Kürtçü” yapının Kürt meselesi üzerinden Türkiye'nin güvenliğini tehdit ettiğini öne sürmüşlerdir. MHP'li Sadi Somuncuoğlu, Meclis'te yaptığı konuşmada 1978 yılında CHP'nin başa geçmesiyle Millî Eğitim'i TÖB-DER'e, Emniyet'i POL-DER'e, çalışma hayatını ise DİSK'e verdiğini belirtmiştir (*TBMM Tutanak Dergisi*, Cilt: 7, 16.11.1978, s. 112). Benzer şekilde Türkeş de CHP iktidarının Millî Eğitim'i TÖB-DER'e teslim ettiğini ve TÖB-DER'li öğretmenlerin sınıflarda alenen bölücülük ve Marksist propaganda yaptığını söylemiştir (2016, s. 500). TÖB-DER, Anaakım Milliyetçiler tarafından Doğu'da çıkan kimi olayların da sorumlusu gösterilmiştir. Örneğin Erzincan'da meydana gelen olayların sorumlusunun CHP ve TÖB-DER olduğu ve bu iki yapının düzenlediği gösterilerde “Kahrolsun Türkler”, “Yaşasın Bağımsız Kürdistan” sloganlarının atıldığı ifade edilmiştir. Sonrasında da bu iki yapının Alevi-Sünni ayrımını ve Kürtçülüğü körüklediği iddia edilmiştir (*Devlet*, 03.03.1975, s. 3). Türkeş'in Diyarbakır'a gitmesinden dolayı çıkan olayların müsebbibi olarak CHP'nin yanı sıra TÖB-DER ve Devrimci Doğu Kültür Dernekleri de gösterilmiştir (*Devlet*, 30.06.1975, s. 5 ve 11). Ayrıca TÖB-DER'in Ağrı şubesinde yasaklı ve Kürtçe neşriyat ele geçirildiğine dair haber de anaakım milliyetçi gazete ve dergilerde yayınlanır (*Devlet*, 17.11.1975, s. 7). TÖB-DER ayrıca zaman zaman mezhepçilikle suçlanmış (*Genç Arkadaş*, 1975, s. 2), zaman zaman da Doğu'daki faaliyetlerinden dolayı “ihamet yuvası” şeklinde tarif edilmiştir (*Genç Arkadaş*, 1978, s. 3).

Sadi Somuncuoğlu, TÖB-DER'in yaptığı eğitim kurultayını Meclis'e taşımış ve bu kurultayda, ırkçı ve asimilasyoncu eğitime son verilmesini, herkese kendi dilinde eğitim hakkı tanınmasını, *Roja Welad* gazetesi üzerindeki baskıların kaldırılmasını ve halklara kendi kaderini tayin hakkı verilmesini isteyen “bölücü” ve “devlete açık ihameti içeren” kararlarını alındığını aktarmış ve yetkilileri göreve çağırmıştır (*TBMM Tutanak Dergisi*, Cilt: 13, 22.11.1979, s. 172). MHP, MC hükümetleri aracılığıyla

iktidar olduğu dönemde TÖB-DER’le doğrudan mücadele etmiştir: Bu dönemde ÜLKÜ-BİR yönetim kurulu üyesi Ayvaz Gökdemir, Öğretmen Okulları Genel Müdürlüğü’ne atanmış ve görev yaptığı iki yıl boyunca, birçok TÖB-DER üyesi öğretmeni “komünist” ve “bölücü” oldukları gerekçesiyle görevinden uzaklaştırmış ya da sürgün etmiştir. CHP’li Süleyman Yıldırım, öğretmenlerin “Kürt ve komünist” ithamları çerçevesinde sürülmesini Meclis’te eleştirmiştir. Dönemin militan ülkücülerinden Muhittin Çolak anılarında, “Ayvaz Gökdemir’in Necdet Özkaya’nın Millî Eğitim’de yaptıkları akıl dolu çalışmalar sayesinde Doğu ve Güneydoğu bölgelerimizde bölücülere set çeken yiğitler”in ortaya çıktığını söylemiştir (2018, s. 388).

Dolayısıyla Anaakım Milliyetçiler, DDKO ve TÖB-DER’i faaliyetlerinden ötürü “Kürtçü” ve “ihanet yuvası” şeklinde değerlendirmiş ve Kürt meselesi konusunda Türkiye’nin güvenliğini tehdit ettiğini söylemiştir. Bu iki yapı, Kürt meselesi hususunda “iç tehdit” olarak kodlanmış ve devlet, Türkiye’nin güvenliğini sağlamak için bu yapılara karşı faaliyete geçmeye çağrılmıştır.

3.1.2.3. Kürtçü Aydınlar ve Dergiler

Anaakım Milliyetçiler, kimi aydınları ve dergileri Kürt meselesini oluşturmakla ve körüklemekle suçlamış ve “iç tehdit” olarak ele almışlardır. Bu dönemde Musa Anter, Tarık Ziya Ekinci, Kemal Burkay gibi Kürt aydınların *Dicle-Fırat* (1962-1963), *Deng* (Ses-1963), *Yeni Akış* (1966) gibi Kürt yanlısı dergilerin aktif olduğunu yukarıda belirtmiştik.

Anaakım Milliyetçiler’den Osman Yüksel Serdengeçti, Türkiye’de Kürtçülük akımının oluşmasında “Şarklı münevverlerin” etkili olduğunu öne sürmektedir. Serdengeçti “Şarklı münevverler” Rusya’nın nasıl olsa “bu cahil insanlara” ayrı bir Kürdistan kurduracağını düşünmekte ve Kürtleri kendilerine bağlamanın planlarını yapmaktadırlar. Başka bir deyişle kurulacak yeni devlette önemli mevkilere gelmek için aydınların Kürt meselesini körüklediğini iddia etmektedir (Serdengeçti, 1949, s. 13). Ayrıca Anaakım Milliyetçiler zaman zaman bazı dergileri “Kürtçülük” yapmakla

suçlamışlardır. Sözgelimi *Millî Yol, Barış Dünyası*⁴³ dergisini ve Ahmet Hamdi Başar'ı hedef almıştır. “Barış Dünyasında Neler Oluyor” adlı yazıda, bu derginin Kürtlerin ana dilde eğitim görmesi gerektiği sözlerine yer vermiş ve ona cevaben şunları söylemiştir: “Mesleği CHP’cilik güderek o taraftan bir kısım okuyucu celbetmek ve bu ele geçen okuyuculara ‘ilim’ yoluyla aşırı sosyalistlik aşılacak olan, okuyucusu çok az 15 günlük bir dergidir. Sayfalarında komünistlik eğilimi olanlar da kum gibi.” Ayrıca *Millî Yol*, Başar'ı da Türklüğe karşı olmakla itham etmiştir (*Millî Yol*, 01.06.1962, s. 5-7).

Anaakım Milliyetçiler, “Kürtçü” aydınlara karşı yerli ve millî aydınlara düşen görevleri de ele almışlardır. Bir dönem Ülkü Ocakları Başkanlığı da yapan Ali Batman, “Aydın-Halk Yabancılaşmasına Son” adlı yazısında, dış güçlerin tahriki ile bazı Türk insanların Kürt, Alevi gibi benlik davasına düşüp dış güçlerin oyunlarına geldiğini ileri sürmüştür. Batman, Kürtçülüğün ayyuka çıktığını, bunda halktan kopuk aydınının da rolü olduğunu iddia etmiş ve aydın zümrelerin halkı aşağı görmesi ve onu horlaması halk-aydın kopukluğuna yol açtığını söylemiştir. Halktan kopan aydın, halkla münasebetini kesmiş, esas kültür değerini unutmuş ve dejenere olmuştur. Aydından umudunu bulamayan halk da aydına sırtını çevirmiş ve halk ile aydın arasında uçurum başlamış ve bu durum ise Türkiye’de Kürtçülere alan açmıştır yazara göre. Batman, öze dönüş çağrısı yapmakta ve aydınlara “millî vazifelerini” hatırlatmaktadır (1976, s. 2-3).

Orhan Türkdoğan da Kürtçüler karşısında aydınlara düşen görevlerden bahsetmiş, Pers etkisinden dolayı kendi dillerini kaybedip başka dil konuşan Kürtlere karşı aydınlara ve devlete sorumluluk düştüğünü söylemiştir. Aydınlar ve devlet, hem Kürtçülere karşı mücadele etmeli hem de Kürtlere “Türklüğünü” hatırlatmalıdır (Türkdoğan,

⁴³ Bu dergide Musa Anter de bir dönem yazmıştır. Anter anılarında, *Barış Dünyası*’nda yazmaya başlamasını şu şekilde anlatmaktadır: “Bir gün Ahmet Hamdi’nin Karaköy’deki Barış Dünyası bürosuna gittim. Kendimi tanıttım. Mecmuasının her düşünceye açık olduğunu gördüğümü söyledim. Eğer kabul ederse mecmuasına misafir bir yazar olarak yazmak istediğimi belirttim. Dört senedir çektiklerimizi ve Kürdistan’ın sefaletini, haklı durumunu anlattım. Çok duygulandı ve ‘Oğlum, inan, bu dediklerini yaz, hiçbir sansüre tabii tutmadan olduğu gibi yayınlayacağım. Çünkü haklısın’ dedi” (Anter, 1999, s. 178).

1973, s. 3-9). Dolayısıyla Anaakım Milliyetçiler, kimi “Kürtçü” aydın ve dergileri itham etmiş ve yerli ve millî aydının yapması gerekenleri belirtmişlerdir.

3.1.2.4. Gayri Millî İslâmcılar: “Siyasi Ümmetçiler”

Tıpkı Seküler Türkçü-Turancılar gibi Anaakım Milliyetçiler de İslâmcıları “siyasi ümmetçi” şeklinde ele almış ve gayri millî olmakla, Arap ideolojisinin uşağı ve Kürt meselesinde Türkiye’nin altını oymakla suçlamışlardır. Dolayısıyla Seküler Türkçü-Turancılar’dan sonra Anaakım Milliyetçiler’in de İslâmcıları Kürt meselesi hususunda “iç tehdit” olarak ele aldığını belirtebiliriz.

İskender Öksüz, “Ayhan Tuğcugil” müstearıyla bu meseleye eğilmiş ve Kürtçülüğün bir kolunun sosyalizmle diğer kolunun ise siyasi ümmetçilerle menfaat birliği halinde Türk devletine cephe aldığını öne sürmüştür (12.04.1971, s. 6-7). İskender Öksüz ve Sadi Somuncuoğlu ile yapılan görüşmelerde, İslâmcıları başta “Ecmainciler” olarak itham ettiklerini sonradan “siyasi ümmetçi” kavramını kullanmaya başladıklarını ifade etmişlerdir (Öksüz, *Kişisel Görüşme*, 21.11.2018 ve Somuncuoğlu, *Kişisel Görüşme*, 19.11.2018). Öksüz, siyasi ümmetçilerin terminolojisinde ve zihninde millet kavramı olmadığını sadece ırk kavramının olduğunu söylemektedir. Türk’ün Türkiye’de hâkim ırk olduğunu dolayısıyla “millet”i temsil ettiğini ve bu çerçevede Türk milletini savunmanın ırkçılık ya da kavmiyetçilik olmadığını öne sürmektedir. Ancak siyasi ümmetçilerin milleti savunan Türkçüleri ırkçılıkla itham ettiğini, ırkçılık ya da kavmiyetçilik yapan Kürtçülerin faaliyetlerini ise demokrasi çerçevesinde değerlendirdiğini ifade etmiştir (Öksüz, 2017, s. 152-153).

Anaakım milliyetçi yayınlardan *Genç Arkadaş* Türkiye’de kavganın millî ile gayri milliler arasında olduğunu, Marksistler, Leninistler, masonlar ile siyasi ümmetçilerin gayri millileri oluşturduğunu iddia etmiştir. Bu dergi, gayri milliler arasında siyasi ümmetçileri “en tehlikeli” şeklinde değerlendirmiş zira onlar “sağ” akım olarak algılandıkları için onların çok fark edilmediklerini ifade etmiştir. Siyasi ümmetçiler, Avrupa ve Amerika kapitalizminin dümen suyuna girmekle Arap ideolojisinin uşakları olmakla itham edilmiştir. Siyasi ümmetçilerin dinle ve diyanetle ilgisi olmadığı öne sürülmüş ancak buna rağmen son dönemde muhafazakâr çevrelerden oy topladığı

belirtmiştir. Ayrıca siyasi ümmetçilerin bölücülük, bölgencilik ve mezhepçilik konusunda solu aratmayacak kadar sinsice çalıştığı iddia edilmiştir (*Genç Arkadaş*, 1975, s. 1 ve 7). Bu dergi başka bir sayısında ise Türkiye ne zaman büyük problemlerle karşılaşsa İngilizler, Fransızlar ve Ruslar tarafından Kürtçülük propagandasının imal edildiği öne sürülmüştür. Ancak bugün, düne göre bölücülüğün sosyalist ve İslâmcı cümleler arasında gizlendiği dolayısıyla maskelenmiş bölücülüğü mağlup etmenin daha zor olduğu ifade edilmiştir (*Genç Arkadaş*, 1975, s. 2). Bu çerçevede Anaakım Milliyetçiler, İslâmcıları Kürt meselesinde Türkiye'nin güvenliğini tehlikeye sokan “iç tehdit” şeklinde ele almıştır.

Anaakım Milliyetçiler'in Anaakım İslâmcıları “siyasi ümmetçilik”le suçlamasında bu iki akım arasındaki rekabetin de etkisi vardır. Bu iki akımın temsilcileri MHP ve MSP 1970'lerde siyasi mücadele içerisinde olmuşlardır. Ayrıca her iki kesim de Türkiye'de milliyetçi-muhafazakâr tabana hitap etmektedir. Lütfü Şehsuvaroğlu, Ülkücü Hareket'in İslâmcılarla mücadele çerçevesinde 1970'lerin ortalarından itibaren “Kanımız aksa da zafer İslâm'ın” gibi İslâm vurgusu yüksek sloganlara ağırlık verdiğini ve böylece İslâmcıların elinden “İslâm” aracını almaya çalıştıklarını söylemektedir. *Genç Arkadaş*, *Hasret* özellikle *Nizâm-ı Âlem* gibi dergilerde İslâm'ı daha fazla vurgulayarak bu amacı güttüklerini eklemiştir. Şehsuvaroğlu, bu stratejinin tuttuğunu *Sebil*, *Şûrâ* gibi dergilerin tiraj kaybettiğini öne sürmüştür (Şehsuvaroğlu, *Kişisel Görüşme*, 13.11.2018). Dolayısıyla MHP ile MSP arasındaki siyasi rekabet, bu iki akımın birbirlerini ötekileşmesindeki nedenlerden biri olarak ele alınabilir.

3.1.2.5. “Komünist-Kürtçülük” ve Doğu'daki Faaliyetleri

Başta Anaakım Milliyetçiler olmak üzere uç sağ, “komünist-Kürtçüleri”, Türkiye'yi karıştırmak isteyen “iç dinamikler”/iç tehdit şeklinde değerlendirmektedir. Anaakım Milliyetçiler, “komünist-Kürtçüler”in faaliyetlerine özellikle Doğu'dakilere sık sık sayfalarında yer vermişlerdir. Bu kesim, Kürt meselesinin genel olarak dış mihrakların özellikle de “komünist” Rusların kışkırtması sonucu meydana geldiğini iddia etmiş ve onlara da yardım eden TİP, CHP, DDKO, TÖB-DER gibi iç dinamikler olduğunu öne sürmüştür. Başka bir ifadeyle tüm bu solcu yapıların “kökü dışarıda” olduğu söylenmiş

ve bu yapıların Kürt meselesiyle ilgili faaliyetleri “komünist-Kürtçüler” başlığı altında ele alınmıştır. Burada YTP istisnasının olduğunu belirtmek gerekmektedir. YTP, “komünist-Kürtçü” başlığı altında değerlendirilemez zira sağ eğilimli bir partidir ancak, yukarıda belirtildiği üzere, Kürt Hareketi’nin esas gelişim alanı sol olmuştur. Dolayısıyla YTP, bir istisna olup içerisinde yer alan Mehmet Ekinci, Yusuf Azizoğlu gibi kişilerden dolayı kısa süreliğine destek görmüştür. Ayrıca, YTP faaliyetlerinden dolayı Türkiye’deki bölücülüğü geliştirmekle itham edilmiş dolayısıyla bu parti son kerte “komünist-Kürtçülere” katkı vermekle suçlanmıştır.

Fotoğraf 5: *Millî Hareket*, “Kürtçü-Komünist İşbirliği”

Kaynak: *Millî Hareket* (1970), s. 45, s. 1.

Anaakım Milliyetçiler, Türkiye için iki büyük tehlike şeklinde kodlanan “komünizm” ve “Kürtçülüğün” nasıl bir araya geldiğini ve bu ittifakın gerekçelerini tartışmışlardır. Başka bir deyişle “komünist-Kürtçülüğün” teorik altyapısını zaman zaman Anaakım Milliyetçiler ele almışlardır. *Millî Hareket*, Nisan 1970’teki “Kürtçü-Komünist İş Birliği” kapağı ile “komünist-Kürtçü” iş birliğine dikkat çekenlerin başında gelir. Dergi bu özel sayısında “herkesin konuştuğu, fakat açıkça kamuoyuna duyurmadığı”

komünist-Kürtçü iş birliğini ortaya koyarak kendilerine düşen görevi yaptığını inanmaktadır. Ayrıca bu sayıyı hazırlarken birçok çevrelerin “daha zamanı değil” sözlerine katılmadıklarını “zamanın geçmekte” olduğunu, olayların gelişiminden anladıklarını söylemektedirler. *Millî Hareket* Türkiye’deki birinci tehlikenin komünizm, ikincisinin ise Kürtçülük olduğunu belirtmekte, Türkiye’yi parçalamak için bu iki tehlikenin iş birliği yaptığını iddia etmektedir (*Millî Hareket*, 1970, s. 3).

Devlet dergisi de 9 Kasım 1970’teki sayısında, komünist-Kürtçü ittifaka dikkat çekmiş, TİP’in dördüncü kurultayında Kürt halkını tanımasıyla “komünist-Kürtçü” ittifakın ilan edildiğini ileri sürmüştür. Bu dergi, komünistlerin Kürtçülerle ittifak kurmasının gerekçesini, komünistlerin Türkiye’de sınıf çatışması çıkaracak vasatın olmadığını belirtmiş, Türkiye’de devrime gidecek anarşik ortamı yaratmak için Kürt meselesini kışkırtma ve dolayısıyla Kürtçülerle iş birliği yoluna gitmeleri olarak görmüştür (*Devlet*, 09.11.1970, s. 2). Derginin 8 Şubat 1971’deki nüshasında ise komünistlerin ve Kürtçülerin, Türkiye’yi parçalama hedefi çerçevesinde kuvvetli bir ittifak kurduklarını ifade etmiştir. *Devlet*’in görüşüne göre, Hükümetin yeterince müdahale etmemesinden dolayı bu iş birliği güçlenmiştir. Dergi ayrıca, eski TSK mensuplarının komünist-Kürtçüleri iktidara taşımak için onlarla iş birliğine girdiğini öne sürmüştür (*Devlet*, 08.02.1971, s. 2). *Devlet* dergisinin eski TSK mensubu dediği kişi Cemal Madanoğlu olup 9 Mart 1971 Darbe Girişimi⁴⁴ kast edilmektedir. Cengiz Uluçay da komünist-Kürtçü iş birliğine dikkat çektiği yazısında, komünizm ve Kürtçülüğün el ele vererek ve birbirini tamamlayarak Sevr Anlaşması’nı yeniden sahneye koymak gayretinde olduklarını iddia etmektedir. Bunun için de Türklüğü ve İslâmiyet’i yok etmeye, Atatürkçülüğü de dejenere etmeye çalışmaktadırlar (Uluçay, 03.05.1971, s. 6-7). Alparslan Türkeş ise komünistlerin emellerine ulaşabilmek için taktik olarak Türkiye’de bölgeciliği ve mezhepçiliği kışkırttığını, komünistlerin “Türk milletinin evladı” olan Kürtleri kandırmaya çalıştığını öne sürmektedir (2014, s. 77).

⁴⁴ Doğan Avcıoğlu ve İlhan Selçuk’un başını çektiği *Yön-Devrim* dergisi çevresi, 27 Mayıs’ı gerçekleştirenler arasında yer alan Cemal Madanoğlu ve dönemin Kara Kuvvetleri Komutanı Faruk Gürler ve Hava Kuvvetleri Komutanı Muhsin Batur’dan oluşan ekip, 9 Mart 1971’de darbe girişimi planlamış ancak Gürler ile Batur’un son anda vazgeçmesiyle darbe gerçekleşmemiştir. Millî Demokratik Devrim yanlısı bu ekip Baasçı bir junta kurmak istemiştir. Bkz. Kayalı (2018) ve Cizre (2014).

Ayrıca komünist-Kürtçü tehlikenin sıkıyönetim tedbirleriyle ortadan kaldırılamayacağını, onun karşısında ancak daha güçlü bir millî ideoloji çıkarılmasıyla yenilebileceğini söylemiş, komünist-Kürtçü akım karşısında “daha güçlü millî ideoloji”nin *Dokuz Işık* olduğunu ifade etmiştir (Türkeş, 1975, s. 65-66). Dolayısıyla Anaakım Milliyetçiler kendisini komünist-Kürtçü akıma karşı panzehir olarak görmektedirler. Komünist-Kürtçülerin siyasi çevre şeklinde ele alındığında genel olarak 1960’larda TİP’te, 70’lerde ise CHP’de toplandığı iddia edilmiştir. Bu iki partinin dışında uç sağı komünist-Kürtçüler şeklinde kodladığı yapılar arasında DDKO, TÖB-DER, KAWA, Özgürlük Yolu, Rizgari, Apocular/PKK sayılabilir.

“Komünist” ile “komünist-Kürtçü” arasındaki farkı ortaya koymak için Oya Baydar’ın İsmail Beşikçi’ye armağan kitabındaki sözleri faydalı olabilir. Baydar, 12 Eylül’de kendisinin “komünist”likle suçlandığı ve hakkında 27 yıl hapis istendiği, Beşikçi’nin ise “komünist-Kürtçülük”le suçlandığını onun hakkında ise 100 yıl hapis istendiğini belirtir. Dolayısıyla devlet nazarında, “komünist-Kürtçülüğün” “komünist”liken neredeyse dört kat daha “beter” olduğunu söylemiştir (Baydar, 2011, s. 134).

Anaakım Milliyetçiler, genel çerçevesini çizdikleri komünist-Kürtçülüğün faaliyetleriyle Türkiye’yi bölmek ve yıkmak istediklerini iddia etmiş ve böylece mesele, Türkiye’nin güvenliği şeklinde ele alınmıştır. Bu kesim, komünist-Kürtçülerin faaliyetlerine özellikle de Doğu’dakilerine yer vermiştir: Komünist-Kürtçülerin eylemleri arasında “Türkiye Halkları” ve “Kürdara Azadi” gibi sloganları kullanıma sokması ve yaygınlaştırması; Tunceli, Diyarbakır, Kars, Mardin gibi Doğu şehirlerinde olaylar çıkarması; üniversite, lise hatta ilkokulları “karıştırması”; TRT’de yürüttükleri “bölücü” yayınlar sayılabilir. Komünist-Kürtçülerin en çok ses getiren faaliyeti 1960’larda Doğu’da düzenlediği ve önceki bölümde de ele alınan *Doğu Mitingleri*’dir.

Anaakım Milliyetçiler’e göre komünist-Kürtçülerin faaliyetlerinin başında, “Türkiye Halkları” ya da “Halklara Özgürlük” söylemini kullanmaları gelmektedir. Türk halkı/milleti yerine “Türkiye Halkları” söylemi sol çevrelerde 1960’ların sonundan itibaren kullanılmaya başlanır. Hamit Bozarlan, Kürt solunun Türk solundan

ayrılmasıyla “Türkiye Halkları” söyleminin yaygınlaştığını belirtmiştir (2009, s. 856). DDKO’nun kurulmasıyla Kürt solunda “Türkiye Halkları” kullanılmaya başlamış ve sonrasında da Türk solu da genel olarak bu söylemi benimsemiştir.

Ülkücü Hareket üzerine yaptığı araştırmalarla dikkat çeken Metin Turhan, Rusların emperyalist emellerini gerçekleştirmek için “halklar” söylemini bir vasıta olarak seçtiğini belirtmektedir (2016, s. 69). *Devlet* dergisinde de Rusya’nın ısrarla “Türk milleti” yerine “Türkiye halkları”, “Türk Kültürü” yerine “Türkiye halkları kültürü” tabirlerini kullandığı, Rusların Türkiye’deki ajanlarının da benzer şekilde “halkların eşitliği” tabirini kullandığı ifade edilmiştir (*Devlet*, 26.10.1970, s. 11). Sadi Somuncuoğlu ile yapılan görüşmede, kendisi “halklara özgürlük” sloganının Sovyetler merkezli olduğunu dile getirmiştir (Somuncuoğlu, *Kişisel Görüşme*, 19.11.2018). Somuncuoğlu Meclis’te yaptığı konuşmada da solcuların İstanbul’da düzenledikleri bir yürüyüşte, “Halklara özgürlük”, “Doğu’daki millî zulme son” gibi adeta “ihanet belgesi” olan sloganları kullandıklarını söylemiştir (*TBMM Tutanak Dergisi*, Cilt: 7, 16.11.1978, s. 112).

Dönemin ülkücülerinden Yağmur Tunalı, anılarında “halklara özgürlük” isteyenlerin esasında “halkların düşmanlığını” kast ettiğini ileri sürmektedir (2014, s. 341). “Halklara özgürlük” üzerinden eleştirilen Ecevit, 1970’lerin ikinci yarısına kadar bu slogana yönelik herhangi bir eleştiri getirmemiş ancak 1970’lerin ikinci yarısından itibaren bu sloganın mitinglerinde kullanımına izin vermemiştir. Sözgelimi 4 Kasım 1976’da Trabzon’da yaptığı bir konuşmada, Tunceli ve Bingöl’den gelen bir grup “Yaşasın Türkiye halklarının emperyalizmle ve oligarşiyle savaşı” şeklinde pankart açmış, Ecevit ise bu dövizleri taşıyan gençleri “kaldırın onları, Türkiye halkları yok, Türk halkı vardır” sözleriyle uyarmıştır (*Milliyet*, 05.11.1976, s. 12). Ayrıca Meclis’te yaptığı bir konuşmada da “halklar” sloganıyla mücadele edenin kendileri ve bazı ilerici kuruluşlar olduğunu öne sürmüştür.

Orhan Türkdoğan, Türkiye’deki Kürtçülük hareketinin dışarıdan Ruslar ve “kapitalist ideolojiler” tarafından desteklendiğini ve görünen yüzünün ise DEV-GENÇ ve DDKO olduğunu belirtmektedir. Dışarıdan desteklenen bu Kürtçülük hareketinin kardeşi

kardeşe kırdırtmak istediğini, bu amacına ulaşmak için ise “halklar” teorisinde birleşerek bir Kürtçü-Marksist cephe teşkil ettiklerini iddia etmektedir (Türkdoğan, 1973, s. 5). Dolayısıyla “halklar” söyleminin Türkiye’de kardeşi kardeşe kırdırtmak için öne sürüldüğünü ifade etmiştir. Emine Işınso da “halklar” söylemi DDKO’nun sık sık kullandığını ancak bu değişimin içerisinde “Kürt ırkçılığı”nın sırtıttığını belirtmiştir (26.10.1970, s. 2).

Dönemin Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay da aşırı solcuların “Türkiye halkları” sloganı ile Kürtçülükten Çerkez ayırımına kadar birçok bölünmeyi arzuladığını belirtmiş ve Sunay’ın bu sözleri anaakım milliyetçi yayınlarda yer bulmuştur (*Devlet*, 08.06.1970, s. 2). İleriş Turan müstearıyla Galip Erdem ise milliyetçi ilim adamlarının özellikle de Doç. Dr. Mehmet Eröz’ün “Kürt halkları” uydurmasını kesin delillerle yalanladığını ileri sürmüştür (23.04.1974, s. 12). Ayrıca *Devlet* dergisi 8 Şubat 1971 tarihli nüshasında “halklar” söylemine karşı olduğunu daha net ifade etmiş ve bunu kapağında vurgulamıştır: “BU VATANI VE MİLLETİ PARÇALATMAYACAĞIZ: Türkiye’de Bir Halk Vardır Başka Bir Halk Yoktur” [ana metinde büyük harfle].

Alparslan Türkeş, “Bölücüler, Bölgeciler ve Kışkırtıcılar” başlıklı yazısıyla “halklar” söylemine dikkat çekmiş ve Türkiye’deki sosyalistlerin kullandıkları “Türkiye halkları” sloganları ile “Türk milletinin birliğini bozmayı Türk vatanını parçalamayı” hedef aldıklarını ileri sürmüştür. Türkeş, sosyalistlerin bu maksatla silahlandıklarını ve “caniyane hareket” ettiklerini belirtmiştir (04.06.1973, s. 2). Türkeş ayrıca memleketi halklara bölenleri, bu ülkeye kast eden hainler şeklinde itham etmiştir (2016, s. 104).

Ülkü Ocakları da “halklar” söylemine karşı mücadele yürütmüş ve yayınlarında bu söylemi sık sık eleştirmiştir. *Genç Arkadaş* dergisindeki “Millî Bütünlük ve Halklar Meselesi” başlıklı yazıda, “Türkiye halkları” deyişini ilk olarak *Ant* dergisinin 1970’lerde öne sürdüğü bugün ise birçok solcu tarafından benimsendiği dile getirilir. Bu kavramın önceleri “bazı sınıflar topluluğu” için kullanırken zamanla “etnik bir kavram” olma yoluna girdiği ileri sürülmüş ve “Halklar yutturmacasının altında yatan ‘bölücülük’ gerçeği Türkiye’yi parça parça edip düşmana teslim etmekle at başı”

gittiği söylenmiştir. Ayrıca Rus ve Amerikan emperyalistler ile “gayri millî azınlıkların” bu kavramı öne sürdüğü belirtilir. *Genç Arkadaş*, bugün “Türkiye halklarının kardeşliği”ni savunanların, yarım “halklar birbirinden ayrıdır, özgür olsun” diyeceklerini iddia etmektedir. Sonrasında da şunları eklemiştir: “Bir ülkücü kendi ideolojisini çok iyi kavradığı için düşmanını da iyi tanır. Ve bilir ki, ‘halklar’ oyununun altında yatan şey, ‘sıcak denizlerle’ ilgilidir. Türkiye’imizin yeraltı ve yerüstü servetleriyle ilgilidir, özetle Türkiye’imizin daha iyi sömürülmesiyle ilgilidir” (*Genç Arkadaş*, 1975, s. 1 ve 9).

Anaakım Milliyetçiler nazarında “halklara özgürlüğün” yanı sıra komünist-Kürtçülerin dolaşıma soktuğu ikinci slogan “Kürdara Azadi”dir (Kürtlere Özgürlük). Üstelik ilkinde “bölücülük” ima yoluyla belirtilirken bunda ise sloganın Kürtçe olmasından kaynaklı doğrudan ifade edilmektedir. Ayrıca bu sloganla spesifikleşme de söz konusu olup ilkinde genel olarak Türkiye halklarına özgürlük istenirken bu sloganda ise doğrudan Kürtlere Kürtçe olarak özgürlük istenmektedir. Dolayısıyla Anaakım Milliyetçiler başta olmak üzere uç sağ, bu sloganı bölücülüğün en net ifade edilmiş hali şeklinde görmüştür.

Milliyetçi-muhafazakâr kesimin önemli ismi Reha Oğuz Türkkan, komünist-Kürtçülerin duvarlara afiş yazması çerçevesinde “Kürdara Azadi” sloganını gündeme almıştır. “Ey Türk Milleti! Silkin, Kendine Gel!” başlıklı yazısında Türkkan, bugün “Kürdara Azadi” sloganının meydanlarda, dövizlerde, duvarlarda kısaca her yerde olduğunu ileri sürmekte ve gençliğinde böyle bir şeyin mümkün olmadığını şu sözlerle ifade etmektedir:

Gençliğimde, Türkiye topraklarında ‘Kürtlere azatlık’ diye bir şey akla bile gelmezdi. Duvara biri bunu yazmağa kalksa, o an etraf ordu birlikleriyle çevrilir, vatana ihanet eden o kimse yakalanıncaya kadar nefes aldırılmazdı. Ve hain, cezasını da görürdü. Bunun demokrasiyle, diktatörlükle bir ilgisi yoktur; bu vatanın bütünlüğünün korunması ve kanunların uygulanması meselesidir (Türkkan, 1977, s. 2-5).

Başka bir ifadeyle Türkkan, hükümeti komünist-Kürtçülere yumuşak davranmakla eleştirmekte ve onlara karşı hükümetin sert tedbirler alması gerektiğini söylemektedir.

Ayrıca “Kürdara Azadi”yi basit bir slogan olarak ele almamakta, vatanın bütünlüğünü ya da devletin bekasını tehdit ettiğini öne sürmektedir.

MHP Kütahya Senatörü Osman Albayrak CHP’yi bölücülere prim vermekle suçlamış, Ecevit’in Doğu ve Güneydoğu gezisinde “Halklara Özgürlük” ve “bağımsız Kürdistan” sloganlarıyla karşılandığını, Tandoğan’da düzenlediği mitingde ise “Kürdara Azadi”, “Kürt halkı üzerindeki baskılara son” ve “halklara özgürlük” sloganlarının atıldığını belirtmiştir. Albayrak, “bütün bölücü, yıkıcı, komünist ve tehlikeli” slogan ve pankartların sadece CHP mitinglerinde yer alabildiğini öne sürmüştür (02.01.1979, s. 6-10). Ayrıca Ülkü Ocakları’nın yayın organı *Hasret* de “Kürdara Azadi” sloganının mitinglerde atıldığını, duvarlara yazıldığını ifade etmiştir. Bu konu Meclis’te de tartışılmış, muhalefet CHP’yi iktidar olduğu 05.01.1978-12.11.1978 tarihleri arasında komünist-Kürtçülerin rahatça hareket etmesine zemin hazırlığı gerekçesiyle suçlamıştır. Türkeş de Meclis’te Ecevit’i sokaklardaki “Kürdara Azadi” sloganına ve Taksim’de açılan Barzani bayrağına karşı harekete geçmeye çağırmıştır (2016, s. 435). Dolayısıyla Anaakım Milliyetçiler’in bu iki sloganı sürekli gündeme getirerek eleştirdiğini ve Hükümeti de göreve çağırdığını söyleyebiliriz.

Anaakım Milliyetçiler bu iki sloganın yanı sıra Doğu’da meydana gelen kimi olayların müsebbibi olarak da komünist-Kürtçüleri görmüş ve Doğu’da çıkartılan olaylarla Türkiye’yi karıştırmak istediklerini öne sürmüşlerdir. Anaakım Milliyetçiler, komünist-Kürtçülerin 1966 yılında Muş’un Varto ilçesinde meydana gelen depremi istismar ettiğini söylemişlerdir. *Millî Hareket*’te yer alan 1 Kasım 1966’daki nüshada, Varto ve yakın çevresinin şiddetli depremle yerle bir olduğu, bölgede çalışmalar, yardımlar sürerken “kesif bir komünist propagandası”nın yayıldığı ifade edilmiştir. Kimi yerlerde olaylar çıkaranların “Barzani adındaki Iraklı Kürt asi ile temasları tesbit edilen komünist Kürtler” olduğu iddia edilmiştir. Yazıda, hükümeti eleştiren “komünist-Kürtlerin” Türkiye’nin havasını bulandırmak ve anarşi yaratmak için depremi istismar ettikleri savlanmıştır (*Millî Hareket*, 1966a, s. 3-6).

Komünist-Kürtçülere atfedilen faaliyetlerin biri de üniversitelerde meydana gelen olaylardır. 1960’ların sonundan itibaren üniversitelerdeki sağ-sol çatışmasının

sorumlusu Anaakım Milliyetçiler'e göre, komünistler ya da komünist-Kürtçülerdir. İstanbul Üniversitesi'nde 8 Haziran 1970 günü meydana gelen olaylar sonucu ülkücü Yusuf İmamoğlu öldürülmüştür. *Devlet*, İmamoğlu'nu komünist-Kürtçü iş birliğinin öldürüldüğünü öne sürmüştür. Ayrıca İmamoğlu'nun öldürülmesi sonrası İstanbul Ülkü Ocakları Birliği'nin yayınladığı bildiride, komünist-Kürtçü grubun silahlanarak milliyetçi gençleri üniversiteye sokmadıkları iddia edilmiş ve yakaladıkları milliyetçi gençleri, "halk mahkemesi adında Kızıl Çin'de Mao'nun tatbik ettiği komünist mahkemelerde yargılayıp işkence" ettikleri öne sürülmüştür (*Devlet*, 08.06.1970, s. 5 ve 11).

Komünist-Kürtçülere atfedilen faaliyetlerinden biri de liselerde yürütülen çalışmalardır. Anaakım Milliyetçiler, TÖB-DER üyesi komünist-Kürtçü öğretmenlerin okullardaki faaliyetlerine dikkat çekmiş, kimi okullarda TÖB-DER'li öğretmenlerin Kürtçe ders verdiğini ve Atatürk'ün sosyalist olduğuna dair propaganda yaptığını iddia etmişlerdir (*Devlet*, 01.12.1975, s. 8). Ağrı Lisesi'nde Kürtçe marşlar söylendiği ve "Doğu Anadolu'nun birçok bölgesinde olduğu gibi Ağrı'da ve okullarda" Kürtçülerin pervasızca propaganda yaptıkları belirtilmiş hatta okullarda Kürtçü-komünist dikta kurulduğu öne sürülmüştür. Anaakım Milliyetçiler, eğer tedbir alınmazsa, Kürtçü ve komünist olmayanlara yaşama hakkı bırakılmayacağı uyarısında bulunurlar (*Devlet*, 23.02.1976, s. 5). Ayrıca bu kesim, yukarıda ele alınan, Türkeş'in Diyarbakır'a gitmesiyle meydana gelen olayların tertipçilerinin komünist-Kürtçüler ve onları koruyan kollayan CHP olduğunu belirtmiştir.

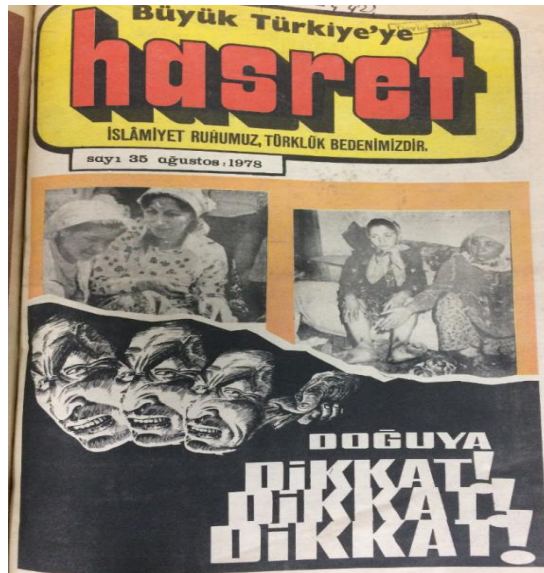
Anaakım Milliyetçiler, komünist-Kürtçüleri Kars'ı karıştırmakla suçlamışlardır. Aslında Kars'ın gündeme gelmesi, o dönem muhalefette olan Süleyman Demirel'in Kars kalesinde Türk bayrağının indirildiği, yerine de kızıl bayrağın asıldığını iddia etmesiyle başlamıştır. Demirel'in bu iddiası sonrası, Kars'taki savcı, emniyet müdürü ve Vali vekili açıklama yapmış, Kars kalesinin askerî bölge olduğunu, oraya kimsenin giremeyeceğini dolayısıyla böyle bir olayın mümkün olmadığını dile getirmişlerdir. Kars Emniyet Müdürü de bu olayı yalanlamış ve Doğu illerinde halkın etnik yapısından yararlanarak kasıtlı bir gerilim yaratma çabasına girildiğini söylemiştir.

Ancak Demirel iddialarına devam etmiş, hatta 26 Mayıs 1978 tarihinde Taksim’de “Bayrağa Saygı ve Millî İnanç” mitingi dahi düzenlemiştir. CHP’liler de Kars’ta böyle bir olayın olmadığını söylemiş ancak Anaakım Milliyetçiler ısrarla olayların doğru olduğunu iddia etmişlerdir. Sadi Somuncuoğlu, Meclis’te yaptığı konuşmada Kars’ta cereyan eden olayları şu şekilde ifade etmiştir:

Kars'taki olayları küçümsemek, memleket severlik değildir, aksine ihaneti gizlemektir. Kars Kalesine Rus bayrağının çekildiğini ve bir saate yakın orada kaldığını gözleri ile görenler Erzurum seyahatimizde bize ifade etmişlerdir. Esasen Kars'a gitmeye lüzum yoktur; Ortadoğu Teknik Üniversitesinde öğrenci seçimlerini, Troçkist grup olan DEV-GENÇ kazandı ve kızıl yıldızlı büyük bir bayrak üniversite binasına geçen hafta asıldı. Perşembe günü bunu bütün öğrenci ve öğretim üyeleri gözleriyle seyrettiler. Kars'tan Erzurum'a ve Ankara'ya kadar vatandaşların göç ettikleri de doğrudur (*TBMM Tutanak Dergisi*, Cilt: 6, 15.06.1978, s. 357).

Somuncuoğlu, Kars Kalesi’ne kızıl bayrağın dikildiğini görenlerin olduğunu öne sürmekte ve kızıl bayrağın sadece Kars’ta değil Ankara’da da dikildiğini ifade etmektedir. Ayrıca Somuncuoğlu, sadece Kars değil Ardahan, Diyarbakır, Tunceli gibi bazı illerde de komünist ve bölücü eşkıyanın hâkimiyet kurduğunu, halkın ise çaresiz ve endişe içinde olduğunu söylemiştir (*TBMM Tutanak Dergisi*, Cilt: 6, 15.06.1978, s. 357).

Fotoğraf 6: *Hasret*, “Doğuya Dikkat! Dikkat! Dikkat!”

Kaynak: *Hasret* (1978a), s. 35, s. 1.

Anaakım milliyetçi yayınlardan *Hasret* dergisi de “Doğuya Dikkat! Dikkat! Dikkat!” başlığıyla Bakanlar Kurulu’na açık mektup yazmış, Kars başta olmak üzere Doğu’ya dikkat edilmesi gerektiğinin altını çizmiştir. “Türk gençliği” adına Bakanlar Kurulu’na hitap ettiği belirtilen yazıda Kars’la ilgili şunlar söylenmiştir:

İşte Kars... Doğu’nun serhat şehri... Tarihinde Defalarca moskofla boğaz boğaza gelmiş, rus ve ermeni zulmünün daniskasını görmüş kahırlı şehir... Sizin yönetiminiz sayesinde bu serhat şehrimiz üç buçuk çapulcu moskof uşağının at oynattığı bir felâket şehri halini almıştır. Gafletiniz o dereceye kadar varmıştır ki, bu şehirde kaleye kızıl bayrak çekilmekte, devrimci görünümlü bölücüler halktan vergi toplamakta, garaj ve istasyon gibi yerlerde kimlik kontrolü yapmakta, istediğini halk mahkemelerinde yargılayıp hükmü vermekte ve hükmü tatbik etmektedir. Kars vilayetinizde bırakınız Milliyetçi ve sağcı vatandaşları, CHP’li vatandaşlar dahi can ve mal güvenliğinden mahrum bulunmaktadır. Görülüyor ki, Kars’ta bir takım şahıslar ve dernekler, DEVLET’in bütün fonksiyonlarını icra etmektedirler (*Hasret*, 1978a, s. 3).

CHP’nin komünist-Kürtçülere alan açmasından dolayı Kars’a kızıl bayrağın çekildiği, komünist-Kürtçülerin halktan vergi topladığı, hatta CHP’lilerin bile Kars’ta can ve mal güvenliğinin kalmadığı söylenmiştir. Dolayısıyla Anaakım Milliyetçiler CHP’nin imkân vermesiyle Kars’ı komünist-Kürtçülerin karıştırdığını, hatta orada hâkimiyet kurduğunu ve halka baskı yaptığını ısrarla savunmuşlardır.

Anaakım Milliyetçiler’e göre, komünist-Kürtçülerin Doğu’daki faaliyetlerinden biri de kendisini engellemeye çalışanları öldürmesiydi. Türkeş, komünist-Kürtçülerin Doğu’da bölücülüğe, bölgeciliğe ve mezhepçiliğe karşı çıkan mahalli idarecileri kurşunladığını ya da bombaladığını öne sürmüştür. Ayrıca suikastlerde özellikle MHP görevlilerinin hedef alındığının altını çizmiştir: MHP Gaziantep Merkez İlçe Başkanı Mehmet Çapar, Tunceli İl Başkanı Haydar Koç, Mardin İl Başkanı Ata Pehlivanoglu, Adıyaman Merkez İlçe Başkanı Sami Nakiboğlu, Bingöl Belediye Başkanı Hikmet Tekin, Malatya Belediye Başkanı Hamit Fendoğlu gibi isimleri komünist-Kürtçülerin öldürdüğünü belirtmiştir (Türkeş, 2016, s. 562-563). *Hasret* dergisi de Fendoğlu’nun öldürülmesi sonrası Malatya Ülkü Ocakları Başkanı Kemal Deniz ile söyleşi yapmış ve Deniz, Fendoğlu’nun kendisinin Kürtçülük şuuruyla hareket etmesini isteyenlere “bir daha yolumuzdan geçmeyin” dediği ve bu sebeple öldürüldüğünü dile getirmiştir (*Hasret*, 1978b, s. 7). Türkeş ayrıca Alevilerin hedef alındığı Malatya, Sivas ve

Kahramanmaraş katliamlarının da sorumlusunun, arkasında komünistler olan bölücüler ve bölgeciler olduğunu söylemiştir. Oy hesabı için bütün bunlara göz yuman CHP'nin de sorumlu olduğunu dile getirmiştir (Türkeş, 2016, s. 562-563).

Son olarak Anaakım Milliyetçiler, komünist-Kürtçülerin TRT'de aktif olduğunu ve orada da bölücü faaliyetler yürüttüğünü ileri sürmüştür. Özellikle 1970'lerde TRT, solcular ve sağcılar arasında mücadele alanlarından biri olmuştur. Anaakım Milliyetçiler, "Kürtçü komünistlerin" "TRT adında Türkiye çapında yayın yapan radyoları" olduğunu ifade etmişlerdir (*Devlet*, 08.06.1970, s. 9). TRT'nin başına İsmail Cem'in getirilmesini *Devlet* kapaktan şu şekilde duyurmuştur: "TRT Genel Müdürlüğüne; 16 Haziran İşçi Ayaklanmasını ve Türkiye'yi bölmek-parçalamak suçundan kapatılan T.İ.P.ni savunan İsmail Cem getirildi." (*Devlet*, 18.02.1974, s. 1). CHP bu dönemde sık sık Millî Eğitimi ve TRT'yi solcu militanlara teslim etmekle suçlanmıştır.

1960'ların sonunda Doğu'da, eşkıyaların yakalanması ve silah ile kaçak malların toplanması gerekçeleriyle komando operasyonları düzenlenmeye başlanmıştır. Askerin düzenlediği komando operasyonlarını, devletin Kürt meselesini "güvenlik" anlayışı çerçevesinde çözmeye çalıştığı şeklinde değerlendirebiliriz. Anaakım Milliyetçiler, Doğu'daki bu komando operasyonlarını desteklemişlerdir. Bülent Ecevit zaman zaman mitinglerinde, "Doğu'da jandarma zulmüne son" şeklinde sözlerle bu operasyonları eleştirmiş, Türkeş de Ecevit'in bu sözlerine şu şekilde karşılık vermiştir: "Doğu'da asayiş sağlamaya çalışmak, eşkıya ve kaçakçı takip etmek, Doğulu vatandaşlarımıza hizmet değil midir? Türk jandarmasını zalim diye jurnallemekten Sayın Ecevit'in ne beklediğini anlamak mümkün değildir." Ayrıca, Ecevit'i jandarmayı eleştirmek yerine sokaklardaki "Kürdara Azadi" sloganına ve Taksim'de açılan Barzani bayrağına karşı harekete geçmeye çağırmıştır (Türkeş, 2016, s. 435).

Genel olarak TİP, CHP, DDKO, TÖB-DER gibi yapılar 1960'larda ve 70'lerde Anaakım Milliyetçiler tarafından Kürt meselesini kışkırtan iç dinamikler/iç tehditler, başka bir ifadeyle komünist-Kürtçüler şeklinde ele alınmıştır. Onların faaliyetleri de Türkiye'yi karıştırmak için yapılan eylemler şeklinde değerlendirilmiştir. Anaakım

Milliyetçiler, Türkiye'nin birinci tehlikesinin komünizm, ikincisinin ise Kürtçülük olduğunu, bu iki "zararlı" akımın Türkiye'yi parçalamak için iş birliği yaptığını iddia etmişlerdir. Komünist-Kürtçülerin Türkiye'yi parçalamak için Diyarbakır, Kars, Mardin gibi Doğu şehirlerinde olaylar çıkardığı, üniversiteleri, liseleri, hatta ilkokulları karıştırdığı Doğu'daki depremleri bile istismar ettiği öne sürülmüştür. Amaçlarına ulaşmak için öğrenci, polis vs. şehit ettiği de belirtilmiştir. Anaakım Milliyetçiler nazarında "Türkiye halkları" ya da "Kürdara Azadi" sloganları, komünist-Kürtçülerin Türkiye'yi parçalamak maksadıyla kullandıkları temel araçlardır. Anaakım Milliyetçiler de sık sık komünist-Kürtçülerin faaliyetlerine ele almış ve hükümeti onlara karşı harekete çağırmıştır. Ayrıca onlara karşı Doğu'da faaliyet de yürütmüşlerdir.

3.1.2.6. Anaakım Milliyetçiler'in Doğu'daki Faaliyetleri

Anaakım Milliyetçiler Doğu'da yükselen "komünist-Kürtçülerin" faaliyetlerine karşı söylemlerin yanı sıra kimi faaliyetlerde de bulunmuş ve böylece "komünist-Kürtçülerin" Doğu'daki faaliyetlerini kırmaya çalışmışlardır. Bu çerçevede Doğu'daki faaliyetlerini arttırmak için maddi kampanyalar düzenlemişlerdir. 18 Şubat 1976 tarihinde Mardin Ülkü Ocakları Başkanı'nın yaptığı açıklamada, "Doğu'da ayrı bir devlet kurmak isteyen Fransız ve İsveç uşaklarının kafasını balyoz gibi ezmek için" *Güneydoğu-1* kampanyasının başlatıldığını söylemiştir. Açıklamada, ülkücülerin Mardin ve çevresini kanlarının "son damlasına kadar müdafaa" etmek için hazır oldukları ancak düşmanın haçlı ordusuna benzediği ve silahlarının kan kusmak üzerine olduğu belirtilmiş; bu sebeple "son bağımsız Türk devletini müdafaa" için her Müslüman Türkün bu kampanyaya katılmasının beklendiği ifade edilmiştir (Turhan, 2016, s. 637-638). Başka bir deyişle milliyetçi kesim, ülkücülerin Doğu'da komünist-Kürtçülere karşı güçlenebilmesi için maddi destek kampanyası başlatmışlardır.

Özellikle 1970'lerde MHP Doğu'ya geziler ve Doğu'da mitingler düzenlemiş ve bölgede kökleşmeye çalışmıştır. MHP, Doğu'da diğer uç sağ partisi MSP kadar rahat hareket edememiş zira -ileride anlatacağımız üzere- Kürtlerin Türk olduğunu iddia etmişler ve bu durum kimi Kürtlerce tepkiyle karşılanmış dolayısıyla bölgede onlara

karşı bir tepki olmuştur. Bundan dolayı da Türkeş'in Doğu gezileri zaman zaman olaylı geçmiştir. Yukarıda ele aldığımız Türkeş'in Diyarbakır'a gitmesiyle başlayan olaylar buna örnektir. Sami Bal, Diyarbakır olaylarının bir provokasyon olduğunu ve bu olaydan sonra MHP'nin bölgedeki etkisinin görece azaldığını ifade etmektedir (Bal, *Kişisel Görüşme*, 14.11.2018). MHP'nin faaliyetlerinin yanı sıra Mardin, Bingöl, Bitlis, Diyarbakır, Muş gibi bazı şehirlere Ülkü Ocakları açılmıştır. *Devlet*'in 22 Mart 1976 tarihli sayısında, komünist-Kürtçülerin “gemi azıya aldığı” Bitlis'te onlara karşı mücadele etmek için on iki milliyetçinin zor şartlarda Ülkü Ocağı şubesi açma çalışmaları ele alınmıştır. Ülkü Ocağı açıldıktan sonra komünist-Kürtçülerle mücadele edildiği ve onların “gerçek yüzünü” gören Bitlislilerin Ülkü Ocağına kaydolduğu belirtilmiştir. Hatta üç aşiretin de MHP'ye kayıt yaptırdığı haberde yer almıştır (*Devlet*, 22.03.1976, s. 9). Lütfü Şehsuvaroğlu, Ülkü Ocakları'nın Ankara'da her ay istişare toplantısı düzenlediğini, bu toplantılarının birine katılan Muş şubesinin “Muş Ovası, Bozkurtlar Yuvası” şeklinde pankart açtığını söylemiştir. Ayrıca Muş Ülkü Ocakları üyelerinin Ankara'daki istişare toplantısında *Dokuz Işık Marşı*'nı şiveli bir şekilde okuduğunu da aktarmış ve bu şekilde MHP'nin Doğu'da güçlü olduğunu vurgulamıştır (Şehsuvaroğlu, *Kişisel Görüşme*, 13.11.2018). Somuncuoğlu da özellikle Doğu'daki aşiret reislerinin çocuklarını Ülkü Ocakları'na aldıklarını ve böylece Doğu'da güçlendiklerini ifade etmiştir (Somuncuoğlu, *Kişisel Görüşme*, 19.11.2018). *Devlet*'in başka bir sayısında, MHP'nin Bingöl'de gelişiminin aşırı solcuları çileden çıkardığı dile getirilmiştir (*Devlet*, 25.11.1974, s. 10). MHP 1977 yerel seçimlerinde Bingöl belediyesini kazanmış ancak Belediye Başkanı Hikmet Tekin 12 Ağustos 1979 tarihinde “Apo'cu küfür çeteleri” tarafından öldürülmüştür. Türkeş, Tekin'in öldürülmesinden, o dönemde iktidarda olan CHP'yi sorumlu tutmuştur (2016, s. 553-554). Ardından MHP ve MSP'nin katıldığı seçim tekrar yapılmış ve bu seçimde komünist-Kürtçülerin de MSP adayını desteklediği ancak MHP'nin kazandığı belirtilmiştir (*Nizâm-ı Âlem*, 1979, s. 6).

Fotoğraf 7: *Kon*, “Doğuya Uzanan, Emperyalist Elleri Kıracağız!”

Kaynak: *Kon* (1979), s. 1, s. 1.

Son olarak Türkeş’in talimatıyla çıkartılan *Kon* dergisi de MHP’nin Doğu’ya yönelik faaliyetlerindedir. Türkçe “çadır” anlamına gelen Kürtçe isimli bu derginin içerisinde yarı-Kürtçe bir hikâye de vardır. Şehsuvaroğlu Türkçe ve Kürtçe’de ortak kelime olan “kon” isminin bilerek seçildiğini, birliğe, beraberliğe vurgu yapıldığını söylemiştir. Sadi Somuncuoğlu da Diyarbakırlı gençlerle çalışmalar yaptıklarını ve Doğu’yu temel alan *Kon* dergisini çıkarmaya karar verdiklerini belirtmiştir (Somuncuoğlu, *Kişisel Görüşme*, 19.11.2018). Bu dergi, Vedat Güldoğan, Abdurrahman Öncel, Hayri Başbuğ öncülüğünde çıkmış, Mehmet Eröz, Orhan Türkdoğan,⁴⁵ ve Edip Yavuz gibi isimler de yazılarıyla katkı vermiştir. Ocak 1979’da tek sayı olarak çıkan bu derginin sloganı “Alevisiyle Sünnisiyle Türkmeniyle Kürdüyle Bütün Canlar Bir Olsun” ve kapağı ise “Doğuya Uzanan, Emperyalist Elleri Kıracağız!” olmuştur. Hayri Başbuğ, “Kon

⁴⁵ O dönemde kendisi de Erzurum Üniversitesi’nde çalışan Orhan Türkdoğan, asistanlık yapan İsmail Beşikçi’yi “Marksist ve bölgecilik propagandası” yapmakla itham etmiş ve Fen-Edebiyat Fakültesi Dekanlığı’na ihbar etmiştir (Arslan, 2011, s. 269).

Çıkarken” adlı başyazısında derginin tamamen Doğu ve Güneydoğu’yu ilgilendiren konulara el atacağını belirtmiştir (1979, s. 2).

Genel olarak Anaakım Milliyetçiler, 1960’lardan başlayarak ama esas olarak 1970’lerde Doğu’daki faaliyetlerini arttırmıştır. Bunda, komünist-Kürtçülerin –uç sağıın tabiriyle- “gemi azıya” almalarının etkisi vardır. Anaakım Milliyetçiler, mitinglerle, Ülkü Ocaklarıyla Doğu’da güçlenmeye ve böylece “komünist-Kürtçülerin” oradaki gücünü kırmaya çalışmışlardır. Başka bir deyişle Doğu’daki halka komünist-Kürtçülerin gerçek yüzünü anlatmak ve Doğu’yu “güvenli” hale getirmek istemişlerdir.

3.2. KİMLİK: “HAYIR, KÜRTLER ÖZBEÖZ TÜRK TÜRKLER!”

Bu kısımda Anaakım Milliyetçiler’in Kürt kimliğine yaklaşımı ve bununla ilgili olarak Kürt meselesine çözüm önerileri tartışılacaktır. Anaakım Milliyetçiler, Kürtlerin kimliğini tanımak, yani Kürtlüğünü kabul etmek yerine onların özbeöz Türk olduğunu iddia etmiş ve bunu “bilimsel” bir şekilde kanıtlamaya çalışmışlardır. Aslında bu bakış açısı Kürt meselesine çözümü de içermekte, “Kürtler Türktür dolayısıyla ortada Kürt olmadığı için Kürt sorunu da yoktur” anlayışını da taşımaktadır. Bu dönemde devletin resmî söylemi de bu şekilde olmuş, Kürtlerin Türk olduğunu savunan kaynakları desteklemiştir. Bu çalışmanın birinci bölümünde bahsedilen, Kürtlerin Türk olduğu tezini savunan, ikinci baskısı Millî Eğitim Bakanlığı’na yapılan ve Cemal Gürsel’in “Sunuş” yazdığı M. Şerif Fırat’ın *Doğu İlleri ve Varto Tarihi* kitabı buna örnektir. M. Malmîsanij, Kürtlerin Türk olduğunu kanıtlamaya yönelik çalışmaları “anti-Kürdoloji” kavramıyla tanımlamaktadır. Anti-Kürdoloji kapsamındaki çalışmalar, çerçevesi resmî ideolojiyle çizilmiş, güdümlü ve aynı zamanda resmî ideolojinin yeniden üretildiği alanlardır (Malmîsanij, 2011, s. 65 ve 69).⁴⁶

⁴⁶ Malmîsanij, anti-Kürdoloji kavramının yanı sıra Gizli Kürdoloji’den de bahsetmektedir: Devlet tarafından hazırlanan ve kamuoyuna açıklanmayan raporları, çalışmaları bu kavram içerisinde değerlendirmektedir. Anti-Kürdoloji’ye nazaran Gizli Kürdoloji’de bilgiler daha objektif olup Kürtlerin varlığı kabul edilmektedir ancak amaç, onları asimile etmek ya da herhangi bir isyana karşı güvenlik tedbirlerini arttırmaktır (2011, s. 69-77).

Kürt meselesine ilk dikkat çekenlerden Osman Yüksel Serdengeçti, Kürtlerin Türk olduğunu açıklamaya çalışmış, Konya’da hapis yattığı dönemde, “kendilerini Kürt sanarlara” Türkiye’de Kürt-Türk ayrımının olmadığını, bunların aynı ırkın iki kolu olduğunu, dillerdeki farklılığın ise Arap, Acem dillerinin etkisi ile meydana geldiğini söylemiş ancak onları ikna edememiştir. Serdengeçti, “cahil” Kürtlerle yaptığı tartışmayı şu şekilde aktarmıştır:

- Siz Kürt müsünüz?
 - Evet!
 - Delilleriniz?
 - Adımız ayrı, dilimiz ayrı ve ayrı muamele görüyoruz.
 - İsim ayrılığı bir şey ifade etmez!.. Nitekim isimleri başka başka olan birçok Türk kabileleri vardır. Dil meselesine gelince: Esasen müstakil ve muntazam Kürtçe diye bir dil yoktur. Yarı acem, yarı Türk-Yarı Arap, karmakarışık bir şey!.. Ayrı muamele gördüğünüz bahsinde de haksızsınız. Meselâ hükümet, sizin okumanıza mani oldu mu?
 - Biz kendimiz okuduk.
 - Müsaade etmese nasıl okurdunuz?
 -!..
- (Serdengeçti, 1949, s. 13).

Yukarıdaki argümanlarla “cahil” Kürtleri ikna etmeye çalışan Serdengeçti, sonrasında ise Kürtlerin Türkiye’de en yüksek mevkilere kadar çıktığını hatta mebus bile olduğunu ve Millî Mücadele’nin beraber yapıldığını belirtmiştir. Türklerin ve Kürtlerin coğrafya, tarih, din ve kültür bakımından bir olduğunu ve aradaki farkın T-K’den ibaret olduğunu iddia etmektedir. Akabinde “cahil” Kürtler devletin Şeyh Said İsyanı’nı ve Dersim Tedibi’ni sert bir şekilde bastırmasını, Doğu’daki halkı sürgüne göndermesini kendilerinin ayrı bir ırk olmasına delil olarak öne sürmüşler, Serdengeçti ise devletin sadece Doğu’daki isyanları değil, Batı’da patlak veren Menemen Hadisesi’ni de sert bir şekilde bastırıldığını dolayısıyla meselenin Kürtlük ve Türklükle alakalı olmadığını söylemiştir. Hapishanede yaptığı tartışmayı bu şekilde aktaran Serdengeçti, yazının sonunda, kala kala 18 milyonluk küçük bir vatanın kaldığını, “bu bir avuç milletin Türkü, Kürdü mü olur?” şeklinde sormuştur (1949, s. 13).

Anaakım Milliyetçiler’den Mehmet Eröz, yazılarıyla Kürtlerin “bilimsel” olarak Türk olduğunu kanıtlamaya çalışmıştır. Eröz, Kürtlerin Türk olduğunu iddia eden sembol

isimlerdendir.⁴⁷ Eröz “Kürtlerin Menşei ve Türkmenlerin Kürtleşmesi” adlı yazısında, *İslâm Ansiklopedisi*, *Şerefname* ve Ziya Gökalp’in eserleri üzerinden Kürtlerin Türk olduğunu kanıtlamaya çalışmış ve şunları söylemiştir:

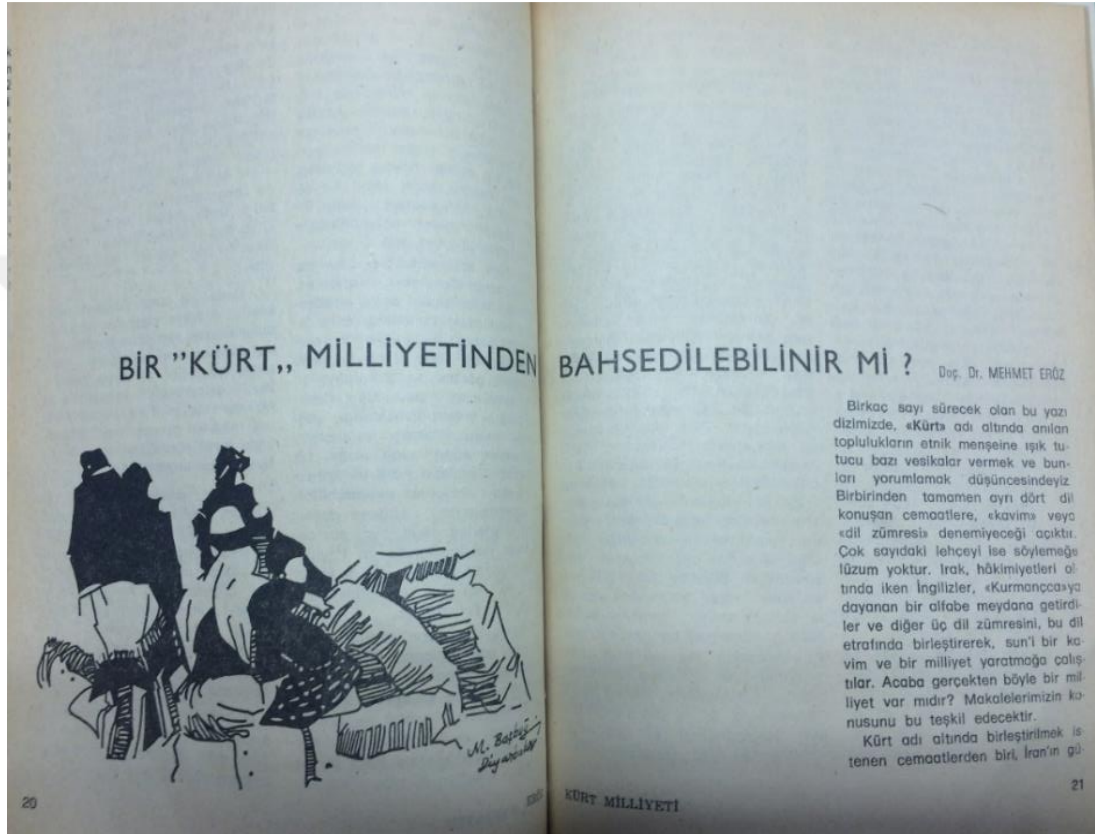
Bütün vesika ve izahatın gösterdiği gibi, muhtelif âlem olan (Kürt) kelimesi aslında, bugün Kürt kavmi denen Kurmanç'lara mahsus isimler olmayıp, o dillerden doğmuş (ad) da değildir. Bilâkis, Türkler tarafından boy, aşiret, oymak adı olarak kullanılmış ve Türk dilinde (süpürgeotu, kayın ağacı, ayva) manalarına gelen bir kelimedir (Eröz, 1967a, s. 10-12).

Eröz, “Kürt” kelimesinin esasen Türkler tarafından boy, aşiret ve oymak adı olarak kullandığını dolayısıyla Türkçe bir kelime olduğunu öne sürmüştür. Eröz ayrıca birçok Türkmen aşiretinin Kürtleştiğini belgelerle ele almıştır (1967b, s. 8-9). “Kürtleşmenin Sebepleri” adlı yazısında ise Türkmen aşiretlerinin Kürtleşme sebepleri arasında şunları saymaktadır: “Osmanlı imparatorluğunun Alevi Türkmenlere tatbik ettiği haşin politika, asayişsizlik, aşiretlerin bölünmesi, iktisadi zaruretler ve Türk’lerin Kürt dillini çabuk öğrenmesi.” Ayrıca Türkmen aşiretlerindeki Kürtleşmenin günümüzde de devam ettiğini, Doğu vilayetlerinin köylerine yerleştirilen Azeri Türklerinin Kürtçeyi öğrendiklerini, eğer önlem alınmazsa bir nesil sonra onların da Kürtleşeceği uyarısını yapmaktadır (Eröz, 1967c, s. 20-22). Kısaca Eröz, Kürtlerin esasında Türk olduğunu, devletin ilgisizliğinden dolayı kimi aşiretlerin Kürtleştiğini öne sürmektedir. Eröz, Ülkücü camianın “üniversite dergisi” olarak adlandırılan *Töre*’de de seri şeklindeki yazılarıyla Kürtlerin Türk olduğunu iddia etmiştir. Eröz, bu dergide “Bir ‘Kürt’ Milliyetinden Bahsedilebilir mi?” başlıklı bir seri başlatmıştır (1974a, s. 21-25). Bu seride “iç ve dış düşmanların dayanak yaptıkları” Minorsky ve Nikitine’nin eserlerini “çürüterek” “bir Kürt milliyeti, hatta kavmi olmadığını” göstermeye çalışmıştır. Yazıda kimi Kürtçe şahıs, kabile, aşiret, yer adlarını ele alarak esasında bunların Türkçeden geldiğini savlamaktadır. Eröz, “Kürt aşiretlerin şahıs isimleri (beylerin, ileri gelenlerin) o kadar eski ve saf Türkçedir ki, onlara, Anadolu Selçukluları ve Osmanlılar devri Türk aşiret beylerinde bile rastlama”nın güç

⁴⁷ Eröz, *Doğu Anadolu’nun Türklüğü*, Kırzioğlu da *Kürtlerin Türklüğü* adında bu konuyla ilgili kitap yazmışlardır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Kırzioğlu (1968) ve Eröz (1975). 1990’larda MHP’de vekillik ve bakanlık yapmış olan Abdülhaluk Çay, Kürtlerin Türk olduğunu “bilimsel” şekilde kanıtlamaya çalışmaktadır Ayrıntılı bilgi için bkz. Çay (2010).

olduğunu söylemektedir (Eröz, 1974b, s. 26-31). *Töre*'nin Kasım 1974'teki sayısında da seriye devam eden Eröz, “‘Kürt’ adı verilen toplulukların, cemaatlerin eski Türkler'den olduğunu, Anadolu'ya Oğuzlardan çok önce gelmiş olduklarını” iddia etmiştir (1974c, s. 18-23).

Fotoğraf 8: Mehmet Eröz, “Bir ‘Kürt’ Milliyetinden Bahsedilebilir mi?”

Kaynak: Eröz, M. (1974a), *Töre*, s. 38, s. 21-25.

Eröz'ün yanı sıra Galip Erdem de yazdıklarıyla Kürtlerin Türk olduğunu iddia etmiştir. Erdem, İleriş Metin müstearıyla kaleme aldığı 15 Nisan 1974'teki yazısında, “sırf Türkçe konuşmadıkları” için siyasi gayelerle Kürtlerin “milletimizden ayrı” gösterilmeye çalışıldığını belirtmiştir. Kürt vatandaşların “asla bir azınlık” olmadığını belirtmiş ve eklemiştir: “Turan asıllı olduklarını, Fars kültürünün ağır baskısı yüzünden, Farsça, Türkçe ve Arapça kelimelerden meydana gelen bir dille konuştuklarını, inandırıcı belgelerle ortaya koymuşuzdur.” Ayrıca Kürt vatandaşlarının devletin en yetkili ve sorumlu yerlere geldiğini hatta devletin güvenliğinin bütün sırlarını öğrendiğini dolayısıyla Kürtlere karşı bir ayırım

yapılmadığını ileri sürmüştür. Kürtleri Türk'ten ayrı göstermeye çalışanların dış düşmanlar ve oy kaygısıyla hareket eden iç dinamikler olduğunu öne sürmektedir (Erdem, 15.04.1974, s. 12). Erdem, 23 Nisan 1974'teki yazısında ise Türk milliyetçilerinin Doğu ve Güneydoğu'daki vatandaşların milletin ayrılmaz parçası olduğuna inandığını belirtmiştir. Hatta buna kanıt olarak resmî görevli teşkilatlıların hazırlattığı birkaç eser dışında “Kürt” adı verilen toplulukların Türklüğünü savunan bütün kitapların milliyetçiler tarafından hazırlandığını söylemiştir. Erdem, milliyetçi ilim adamlarının özellikle de Doç. Dr. Mehmet Eröz'ün “Kürt halkları” uydurmasını kesin delillerle yalanladığını iddia etmiştir. Benzer şekilde, Fahrettin Kırzıoğlu'nun da Kürt adı verilen zümrelerin Türk olduğunu söylediğini belirtmiştir. Bundan dolayı da milliyetçilere, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da yaşayan bazı zümreleri Kürt saydıkları için değil milletimizden ayırmadıkları için “ırkçı” denildiğini ifade etmektedir. Sosyalistlerin ise Kürtleri ayrı bir millet saydığını ve onların azınlık haklarından faydalanması gerektiğini öne sürdüğünü de söylemiştir. Erdem, Kürtlerin kendilerini ayrı bir millet görmesinde genel olarak üç etkenin olduğunu iddia etmektedir: İlk olarak Kürtlerin kendilerini Türklerden ayrı bir ırk görmesinde “milletimizi bölmek isteyen dış merkezlerin” özellikle de Sovyetlerin etkili olduğunu belirtmiştir. Erivan Radyosu'nun da ana propagandayı yaptığını ifade etmiştir. İkinci olarak ise Cumhuriyet sonrası Doğu'da çıkan isyanların sert bir şekilde bastırılması ve aydınların bu durumu, kendilerinin ayrı bir millet saymalarına delalet şeklinde yorumlamalarını göstermiştir. Kısaca devletin Doğu'daki faaliyetlerinin kimi aydınlar tarafından kullanıldığını öne sürmektedir. Kürtlerin kendilerini Türk saymamasındaki son etkenin ise Cumhuriyet dönemindeki eğitim sisteminin millet olmanın temel şartını dil birliğine bağlaması olduğunu söylemiştir. Daha açık ifadeyle Türkçeyi sonradan öğrenen Kürtlere, dilin millet olmanın temel özelliği olduğunun eğitimle öğretildiği, bundan dolayı özellikle yüksek tahsil görmüş kesimin kendilerinin ayrı bir millet olduğunu düşünmeye başladığını öne sürmüştür. Erdem, tüm bu gerekçelerden dolayı Kürtlerin kendilerini Türklükten ayrı saydığını iddia etmiştir (23.04.1973 s. 12).

Ali Muammer Işın ise “Doğuyla hiç alakadar olunmadığı” için oradaki vatandaşların Arapça, Farsça ve Türkçe karışımı bir dil konuştuğunu belirtmiş ve ihmalden kaynaklı

olarak Doğu'da insanların kendilerini Kürt sandıklarını söylemiştir. Yazının devamında Doğu'da yaşayan Türklere, Rusların "Kürt" dediği ve onları teşvik ettiği öne sürülmüştür (Işın, 1966, s. 8). Dolayısıyla Anaakım Milliyetçiler Rusların, Kürtlerin kendilerini Kürt sanmasında payı olduğunu iddia etmektedirler. *Millî Hareket*'te neşredilen Kurt imzalı "Türklük Aleyhine Neşriyat" başlıklı yazıda da Doğu'daki insanların kendilerini Kürt sanmasında Rusların etkisinden bahsedilmiştir. Bu yazıda, Rusların "büyük çoğunluğu özbeöz Türk soyu olan, Kürt kardeşlerimizi, bizden ayırmak için Enstitüler" kurduğu belirtilmiştir (Kurt, 1967, s. 18-20).

Cengiz Uluçay ise Doğu'daki insanların kendilerini Kürt sanmasında yurtdışındaki "Kürtçüler" in etkili olduğunu öne sürmektedir. Uluçay, Almanya'da bir toplantıda Kürtçülerin, Doğu ve Güneydoğu'da yaşayan özbeöz Türk vatandaşları dünya kamuoyuna Kürt olarak tanıtmaya çalıştığını belirtmiştir. Ona göre, bu iddialar "bizim ihmalkârlığımızdan" doğmuştur zira tarihte ne bir Kürt devletine rastlanmıştır ne de bir Kürt diline ve kültürüne. Uluçay bunları belirttikten sonra, Kürtçülerin Ziya Gökalp'in Kürt olduğuna dair iddialarını ele almış ve Gökalp'in "diğer vatandaşlarımız" gibi irken Türk olduğunu söylemiştir. Uluçay, Gökalp'in Diyarbakır bölgesinde tamamen Türk olan Çemik bölgesinden geldiğini ve ana dilinin de Türkçe olduğunu kabul ettiğini aktarmıştır. Diyarbakır'da konuşulan bu Türkçenin "Bağdat'tan Adana'ya, Bakü'den Tebriz'e kadar uzanan bölgede, Akkoyunlu Türklerin konuştukları Azeri şivesinden başka bir şey" olmadığını da eklemiştir. Uluçay Doğu bölgesinde, dağlar hariç, Türk ırkından olmayan kavimlerin mantıken yaşamayacağını şu sözlerle savunmaktadır: "Zira bu bölgeler, devamlı olarak Selçuk Türklerinden başlayarak asırlar boyunca Türk akınlarına maruz kalmıştır. Binaenaleyh, o bölgelerde Türkten gayri bir halkın bulunmasına imkân yoktur." Ayrıca "çok zeki olan Doğulu kardeşlerimiz" in Türklükten ayrılmayacağını zira Türk tarihinin dünya milletleri tarihinde eşsiz bir yeri olduğunu, böyle bir tarihten kopmayı arzulamanın "herhalde bir zekâ işi" olmayacağını ileri sürmektedir. Uluçay, yazıyı Kürtçülük propagandasının "beynelmîlel Petrol Şirketlerinin bir icadı" olduğunu öne sürerek bitirir (Uluçay, 27.04.1970, s. 5-6).

Alparslan Türkeş, Uluçay'ın Gökalp'le ilgili yazdığına paralel şekilde konuyu ele almıştır. Türkeş, Ziya Gökalp'in ölümünün 50. yılı anma töreninde bir konuşma yapmış, Gökalp'in başta kendisini Kürt sandığını ancak sonrasında ilmî araştırmalar neticesinde Türk olduğunu anladığını şu sözlerle ifade etmiştir:

[Ziya Gökalp] Doğu bölgesinde yaşayan aşiretleri dolaşmış; Orta Anadolu ve Batı bölgesindeki Yörük aşiretlerini, Türkmen aşiretlerini dolaşmış bu aşiretlerin yaşayışlarını, giyinişlerini, kadın kıyafetlerini, ördükleri çorapları, işledikleri nakışları, dokudukları heybeleri, halıları, kilimleri, yaptıkları nakışları, geleneklerini, adetlerini incelemiştir. Hatta takvimler dahi dikkatini çekmiştir. On iki hayvanlı Türk kavimlerinin Doğuda yaşayan aşiretler arasında da bulunduğunu tespit etmiş ve böylece Türkiye'nin Doğusunda Batında yaşayan memleket çocuklarının aynı milletin çocukları, aynı milletin evlatları olduğunu, aralarında hiçbir ayrılık olmadığını, kardeş olduklarını tespit etmiştir (Türkeş, 2014, s. 51).

Sonrasında Doğu'da aldatılmak istenen temiz memleket çocuklarını aydınlatmak için Gökalp⁴⁸ örneğini akılda tutmak gerektiğinin altını çizmiştir (Türkeş, 2014, s. 51). Türkeş, 1975 yılında Aydınlar Ocağı'nda yaptığı konuşmada, komünistlerin Türkiye'yi ele geçirmek için "Türk milletini nasıl tahrip ederim" arayışına girdiğini ve Türk toplumunu tahlil ettiğini öne sürmüş ve bu çerçevede etnik gruplar "icat edilerek" Türkiye'nin parçalanmaya çalışıldığını, Doğu ve Güneydoğu'da yaşayan masum vatandaşların "kökü dışarıda" komünistlerce kendilerinin Kürt olduklarına inandırıldığını iddia etmiştir. Türkeş, Doğu ve Güneydoğu'daki vatandaşların soy, kültür ve mazi itibarıyla Türk olduğunu söylemekte, dil farkını kabul etmekle birlikte Kürtçe'nin Osmanlıca'yı andıran Farsça-Arapça-Türkçe karışımı bir dil olduğunu ancak Türkiye'yi yıkmak isteyen dış mihrakların bu farkı körüklediğini öne sürmektedir. Sonrasında da Kürtler ile Türklerin ayrı olsalar dahi 900 senedir bir arada yaşadığını kendi aralarında kız alıp kız verdiğini dolayısıyla ayrı millet olsa dahi artık bir olduğunu vurgulamıştır (Türkeş, 2014, s. 77-78).

Anaakım Milliyetçiler yayınlarda, Kürtlerin Türk olduğunu öne süren çalışmalara da yer vermişlerdir. *Devlet*'in 29 Ocak 1973 tarihli sayısında ise Kürt Terakki ve Teavün Cemiyeti'nin üyelerinden Şükrü Sekban'ın Kürtlerin Türk soyundan geldiğini iddia ettiği çalışmasına yer verilir. Anaakım Milliyetçiler'in sembol isimlerinden Seyit

⁴⁸ Gökalp'in Kürtlüğünü tartışan çalışma için bkz. Dündar (2018).

Ahmet Arvasi, Kürtlerin Türk olduğunu iddia ettiği *Doğu Anadolu Gerçeği – Türkiye’imizde Şark Meselesi* adlı çalışmasında, eskiden Kürtçülük yapan sonradan “hakikati anlayan” Şükrü Sekban, Ziya Gökalp gibi araştırmacıların Kürtlerin Turani kavim olduklarına dair yayın ve itiraflarının ısrarla milletimize ve dünyaya duyurulması ve böylece bu konudaki “art niyetli propaganlara” karşı çıkılması gerektiğini ifade etmiştir (2009, s. 6).

CKMP yayınladığı bir bildiriyle Kürtlerin Türk olduğunu iddia etmiştir. CKMP, Doğu Mitingleri’nde hedef gösterilmiş ve ırkçılıkla suçlanmış ve bunun üzerine parti yayınladığı bildiride Kürtlerin Türk olduğunu öne sürmüştür:

Türkiye’de Türk, Kürt, Laz, Çerkez, Arnavut vesair isimler ile anılan vatandaşlarımız ayrı ayrı varlıklar olmayıp hepsi Türk milletinin öz evlatlarıdır (...) Doğuda Kürtçe konuşan vatandaşlarımız, bizim öz kardeşlerimizdirler, Kürtler, Türklerden ayrı bir millet değildir, Türk Milletinin bölünmez bir parçasıdır. Doğu halkının Türk soyundan ve Türk milletinden olduğu Doğu bölgesinde bulunan Selçuk abidelerinden ve Doğulu ilim adamlarımızın tarihi eserlerinden, belli bulunmaktadır (*Millî Hareket*, 1967a, s. 3-6).

Bu açıklamadan da anlaşılacağı üzere, CKMP resmî olarak Kürtleri Türk saymakta ve onları Türk milletinin bölünmez bir parçası olarak görmektedir. Ayrıca açıklamadan anlaşıldığı üzere CKMP, sadece Kürtleri değil Laz, Çerkez, Arnavut vs. Türkiye yaşayan bütün etnisiteleri Türk milletinin parçası olarak varsaymakta ve bu şekilde politikalarını belirlemektedir.

Anaakım Milliyetçiler, Kürt meselesindeki kimlik yaklaşımları çerçevesinde bazı Kürt figürlerini ele almışlardır. Sözelimi Osman Yüksel Serdengeçti, Said Nursi’nin “Müslüman” ve “Kürt” kimliğini tartışmıştır. Serdengeçti kimi gazetelerde Said-i Nursi’nin “Ortaçağ kalıntısı”, “yobaz”, “31 Mart Vakası’nın müsebbiplerinden”, “Volkan’cı”, “Kürtçü” şeklinde ele alındığına değinmiş ve Said Nursi’den yaptığı alıntıyla onun Kürtçü olmadığını kanıtlamaya çalışmıştır:

Ey efendiler! Ben herşeyden evvel Müslümanım ve Kürdistan’da dünyaya geldim. Fakat Türklere hizmet ettim ve yüzde doksan dokuz menfaatli hizmetim Türklere olmuş ve en çok hayatım Türklere içinde geçmiş ve en sadık ve en halis kardeşlerim Türklere ve İslâmiyet ordularının en kahramanı Türklere olduğundan mesleki Kur’aniyyem cihetiyle her milletten ziyade Türklere sevmek

ve taraftar olmak kutsi hizmetimin muktezası olduğundan bana Kürt diyen ve kendini milliyetperver gösteren adamların bini kadar Türk milletine hizmet ettiğimi, hakiki ve civanmert bin Türk gençlerini işhad edebilirim (Serdengeçti, 1960, s. 8-9).

Said-i Nursi'ye atfedilen bu alıntı, onun Kürtçü olmadığını kanıtlamak isteyenlerce sıklıkla kullanılmıştır. Yazının devamında da Said-i Nursi'nin "Kürtçülük adı altında birkaç dinsizin" yolunu benimsemediği, "İslâmiyet'te Kürtlük, Türklük diye şey" olmadığını belirttiği aktarılmıştır (Serdengeçti, 1960, s. 8-9). Kısaca, onun Said-i Kürdi değil, Said-i Nursi olduğu öne sürülmüştür. Bu şekilde Said Nursi, "ideal Kürt" olarak ele alınmış ve Doğu'lu halka örnek gösterilmiştir. Benzer şekilde *Kon* dergisi de Said-i Nursi'yi Doğulu halka örnek göstermiş, onun Kürtçülük yapmadığının ve Müslümanlığa vurgu yaptığının altını çizmiştir (Öncel, 1979, s. 4).

Said Nursi'nin ayrıca Seküler Türkçü-Turancılar ile Anaakım Milliyetçiler arasında turnusol kâğıdı işlevi gördüğü söylenebilir. Seküler Türkçü-Turancılar onun Said Kürdi yani Kürtçü olduğunu ileri sürerken Anaakım Milliyetçiler içe onu Said Nursi olarak görmekte ve Türk olmasa bile Türk-İslâm Sentezi'ne hizmet ettiğini öne sürmektedirler.

Son olarak Anaakım Milliyetçiler içerisinde *Kon* istisnasını belirtmek gerekmektedir. Bu kesim, ele aldığımız örneklerden de anlaşılacağı üzere Kürtleri Türk olarak varsaymakta dolayısıyla Kürt olmadığı için Kürt sorununun da olmadığını öne sürmektedir. *Kon* dergisi ise Kürt kimliğine ve sorununa farklı yaklaşmıştır. Yukarıda ele alındığı üzere içerisinde yarı-Kürtçe bir hikaye de bulunan *Kon*, Türkeş'in talimatıyla çıkmıştır. Sadece Doğu'ya yönelik çıkan bu dergi "Alevisiyle Sünnisiyle Türkmeniyle Kürdüyle Bütün Canlar Bir Olsun" sloganıyla çıkmıştır. Sloganında Türk ile Kürtlerden bahsetmesi, Anaakım Milliyetçiler'in "Türkler Kürttür" tezinden farklı olarak Kürtlerin kimliğini tanımaya yönelik bir adım şeklinde yorumlanabilir. Bu dergi, tıpkı Anaakım İslâmcılar gibi Kürtlerin varlığını kabul edip onlarla İslâm üzerinden birlik kurmaya çalışmıştır. MHP'nin bu yayını, Kürt meselesine emperyalistlerin ve onların yerli uşaklarının bir oyunu şeklinde bakmış, çözüm olarak ise İslâm'ı önermiştir. Abdurrahman Öncel'in "Rençberler, Irgatlar, Koçerler Ey Ehl-

i İslâm Uyan!..” başlıklı yazısı buna örnektir. Yazıda, aynı soydan gelen insanların ayrı ırktan geliyormuş gibi dış güçler tarafından kışkırtarak ayaklandırılmak istendiği, kimi “Türkiye’yi karıştırmak isteyen” solcu partilerin de buna hizmet ettiği ifade edilmiştir. Öncel yazıda, Doğu’nun bağrından çıkmış yüce kişilerden hiçbirinin bölücülük davası gütmeyeceğini ve İslâm’ın da bunu reddettiğini vurgulamıştır. Sonrasında da ayet ve hadislerle İslâm’ın bölücülüğü yasakladığının altı çizilmiştir.⁴⁹ Bu yazıda ayrıca, “Doğu’nun bağrından çıkan” her biri Kürt aşiretine mensup kişilerin Lozan Barış Konferansı’na gönderdikleri telgraflara da yer verilmiştir. Bu telgraflarda, Kürtler ve Türklerin bir olduğu çünkü dinlerinin ortak olduğu ifade edilmiştir.⁵⁰ Öncel, Said-i Nursi’den alıntılarla da İslâm’ın bölücülüğü reddettiğini öne sürmüştür.⁵¹ Yazı, şu ifadelerle bitmiştir:

Ey Doğunun rençberleri, ırgatları, koçerleri; genci, ihtiyarı, erkeği, kadını, Kur’an-ı Kerimi kendine rehber edinen, Ey Hazreti Muhammed Mustafa’nın ümmetinin fertleri, daha ne zamana kadar uyuyacaksınız? Moskof ve Çin gavuru gelip kapınıza dayandı. Silkin, kendine gel!... Yeter bunca uyuman! Yeter artık! Kalk!.. Bak etrafına. Bak ki, Moskof, Çin ve Ermeni-Taşnak veletleri neler yapıyor? Nelerle uğraşıyor bir gör. Gör ki, bütün bunlara hadlerini bildir. Haydi davran, göreyim seni yiğidim. Yiğit doğulum, mert delikanlım!.. Ver elini bana. Ben ve sen omuz omuza direnelim bu kızıl gidişata. Haydi durma!.. (Öncel, 1979, s. 3).

⁴⁹ Bu çerçevede şu ayetten bahsedilmiştir: “Ey iman edenler! Allah’a ve peygamberine itaat edin. Birbirinizle çekişmeyin (enfal suresi, ayet 46).” Ayrıca şu hadis kullanılmıştır: “her kim ayrılık çıkarırsa bizden değildir.”

⁵⁰ Bu çerçevede şu telgraflar alıntılanmıştır: “Kürtler küçük lokmanın çok kolay yutulacağını gününden çok önce anlamışlardır. Türk birliğinden ayrılmak düşüncesinde bulunanları Kürtler kendilerinden saymazlar. Kürt’ün kaderi Türk’ün kaderi ile birdir. Biz Kürtler, TBMM hükümetinden başka kurtarıcı beklemediğimiz gibi, İtilaf devletlerinden yardım dilenmek alçaklığımı da kabul etmiyoruz. Misak-i Milliye göre barış yapılmasını sağlamak için bütün varlığımızla hükümetimize yardımcı olacağımız TBMM hükümeti için Kürdlüğün ayrı bir unsur olarak görüldüğünü hiçbir zaman işitmek istemediğimizi bildirir, başarılar diler, saygılar duyarız” (Zabıt ceridesi, 17.3.1921).

Dönemin Dersim milletvekili Diyaş Ağa’nın şu sözlerine de yer verilmiştir: “Hepimiz biriz ve hepimiz söylüyoruz ki, dinimiz ve diyanetimiz aslımız ve neslimiz birdir. Bizim içimizde ayrılık-gayrılık yoktur. Hepimiz biriz, kardeşiz.”

⁵¹ Said-i Nursi’ye atfedilen sözler şunlardır: “Evet ben Şark’ta doğdum. Felillahillhamd Müslümanım. Kürtçülük fikri hariçten içimize sokulmuş zehirdir. Bir frengi illetidir. Dessas Avrupa zalimleri ve Asya münafıkları bizi birbirimize düşürüp parçalamak ve yutmak için bu menfi milliyet fikrini aşıladılar. Çünkü onlar ‘parçala-yut’ düsturunu takip ediyorlar. Sen Kürtsün, sen Arapsın, Türksün, diye birbirimizin aleyhine türlü yalanlar ve iftiralar uydurarak bizi birbirimize düşürdüler. Bir zaman dünyaya hükmeden Osmanlı imparatorluğunu bu şekilde kardeşi kardeşe vurdurmak suretiyle parçaladılar.”

Ayrıca Şehsuvaroğlu da *Kon* dergisi girişimiyle Ülkücü Hareket'in "Kürtler Türktür" tezini kenara koyduğunu ve reel politik çerçevesinde Kürt meselesine yaklaşmaya başladığını vurgulamıştır (Şehsuvaroğlu, *Kişisel Görüşme*, 13.11.2018). Dolayısıyla *Kon*, Anaakım Milliyetçiler'den farklı olarak Kürt kimliğini tanımış ve Kürt meselesine çözüm olarak İslâm'ı önermiştir. Bu çerçevede 1970'lerin sonunda Kürt meselesinin geldiği nokta, Anaakım Milliyetçiler'e yarı-Kürtçe bir dergi çıkartmak durumunda bıraktığını ve *Kon* dergisi özelinde bu kesimin Kürt kimliğini inkârdan kabule doğru evrildiğini söyleyebiliriz.

Genel olarak Anaakım Milliyetçiler 1945-1980 yılları arasında, Kürtlerin Türk olduğunu savunmuşlardır. Kürtlerin kendilerini "Kürt sanmasında" ise temel olarak Türkiye üzerinde emelleri olan dış mihrakların özellikle Rusların etkili olduğu öne sürülmüştür. Oy kaygısı güden ya da dış mihrakların maşası olan iç güçler/komünist-Kürtçüler de etkendir. Dolayısıyla dış mihrakların "ilmî" yerine "siyasi" gerekçelerle Kürtlerin Kürt olduğunu iddia ettiği söylenmiştir. Ayrıca dış ve iç mihraklar çalışırken devletin hiçbir şey yapmaması kısaca bölgeyi ihmal etmesi de milliyetçiler tarafından Kürtlerin kendilerini Kürt sanmasında etken olarak sayılmaktadır. Devletin yanı sıra milliyetçilerin de bölgeyi ihmal ettiği ve Doğu'yla ilgilenilmediği itiraf edilir. Milliyetçi kesim arasında Mehmet Eröz, M. Fahrettin Kırzıoğlu, Galip Erdem gibi sembolleşen isimler de Kürtlerin Türk olduğunu "bilimsel" bir şekilde açıklamaya çalışmışlardır. Anaakım Milliyetçiler, Kürtleri Türk kabul ettikleri için Kürt meselesi de kendiliğinden ortadan kalkmaktadır. Bu kesim içerisinde *Kon* dergisi istisnası çerçevesinde Kürt kimliği tanınmış ve çözüm olarak İslâm önerilmiştir. Ancak tek sayı çıkan ve sadece Doğu'ya yönelik çıkartılan bu dergi, Anaakım Milliyetçiler'in Kürt meselesine bakışında bir kırılma yaratmaktan ziyade bir istisna oluşturmaktadır. *Kon*, Doğu'da Kürt Hareketi'nin yükselişine cevaben verilmiş pragmatik bir cevap şeklinde değerlendirilebilir. Dolayısıyla *Kon* dergisi istisnası kenara konulursa Anaakım Milliyetçiler, Kürtlerin Türk olduğunu öne sürmüş ve böylece Kürt meselesinin varlığını reddetmişlerdir. Bu kesim zaman zaman Doğu'nun geri kalmışlığına vurgu yapmışlardır.

3.3. KALKINMA: “MİLLÎ SERVETTEN DOĞU DA NASİBİNİ ALMALI”

Bu bölümde son olarak Anaakım Milliyetçiler’in Kürt meselesine “kalkınma” üzerinden yaklaşımı ele alınacaktır. Bu çalışmanın birinci bölümünde, çok partili hayata geçişten itibaren devletin Kürt meselesini kalkınma sorunu olarak ele aldığını ve Doğu’yu kalkındırmaya yönelik hamleler yaptığını belirtmiştik. Anaakım Milliyetçiler de Kürtlerin Türk olduğunu iddia etmekte ve Doğu’nun geri kaldığını kabul etmektedirler. Bir bakıma bu kesim için Kürt sorunu, Doğu’yu kalkındırma meselesidir. Ayrıca Anaakım Milliyetçiler’in Doğu’nun kalkındırılmasına vurgu yapmasında dış ve iç tehditlerin de etkisi olduğu söylenebilir zira bu kesim Doğu’nun geri kalmışlığını dış ve iç tehditlerin istismar ettiğini öne sürmekte ve bunu engellemek için Doğu’nun kalkındırılması gerektiğini vurgu yapmaktadırlar.

Anaakım Milliyetçiler’den sosyolog Orhan Türkdoğan, *Devlet* dergisinde Doğu’nun nasıl kalkındırılacağına dair çözümler içeren “Sosyal Planlama ve Bölgesel Kalkınma: Doğu Bölgesi” adlı bir seri kaleme almıştır. Bu seride Türkdoğan, “bilimsel” verilerle Doğu’nun sosyal, ekonomik, etnik özelliklerini ele almış ve Doğu’yu kalkındırmak için “milli” bir planın gerekliliğini vurgulamıştır. Genel olarak Türkdoğan, Doğu’da petrol, maden gibi yeraltı zenginliklerinin işlenmesi, hayvancılığın ve tarımının geliştirilmesi gerektiğini belirtmektedir (22.12.1969, s. 6-7 ve 10-11). Ayrıca Doğu Anadolu’nun Türkiye’nin en yüksek doğurganlık oranı ile en düşük okuma yazma oranına sahip olduğunu belirtmiş, planlı kalkınma ile bu oranların Türkiye ortalamasına gelmesiyle Doğu’nun kalkınacağını iddia etmiştir. Türkdoğan, *Kon*’da kaleme aldığı “Doğu ve İnsan Meselesi” adlı yazısında da Doğu Anadolu’nun kalkındırılması fikrinin 1960 sonrası oluşan siyasi, iktisadi ve sosyal şartlarda belirginleştiğini söylemiştir (1979, s. 10-11).

MHP lideri Türkeş, 19 Ekim 1970’teki açıklamasında, dönemin Başbakanı Demirel’i “kuru vaatlerle avutmak” dışında Doğu’ya hiçbir şey yapmamakla eleştirmiştir. Türkeş ayrıca beş yıllık kalkınma planında Doğu kalkınmasına özel yer verilmesi gerektiğini söylemiştir:

Doğu bölgemiz her haliyle muzdariptir. Doğulu yurttaşlarımız iyi idarecilerle, en azından şefkat beklemektedir. Doğu'da iktisadi durum son derece bozuk olup, acil tedbirler beklenmektedir. Doğu'nun talihsiz ili Hakkâri'nin bazı ilçelerine mesela Çukurca'ya vatandaşlarımız özel müsadelerle girip çıkmaktadır. Bu çok yüz kızartıcı bir tabikattır. Oysa ki, kanun dışı her hareketi Devlet önleme kudretine daima sahiptir. Sayın Başbakan Doğu Bölgesi kalkınması için özel kanunlar hazırlanmaktadır demiştir. Sayın Başbakan'ın ifade ettiği bu kanunları derhal meclise sevketmesini bekliyoruz (*Devlet*, 19.10.1970, s. 9).

Türkeş, *Temel Görüşler* adlı kitabında da benzer şekilde, Doğu bölgesinin tabiatın verdiği imkânlar içinde yoksulluk ve sıkıntı çektiğini, bu bölgeye özel fon sağlayarak derhal kalkındırılması gerektiğini vurgulamıştır. Bu şekilde, millî servetten Doğu'nun da nasibini alacağı ve böylece Doğu'da isyan çıkartmaya çalışan “gözü dönmüş hainlerin” çabalarının akim kalacağını savlamıştır (Türkeş, 1975, s. 190-191).

Abdülhadi Topallıoğlu, *Devlet*'te Bitlis Senatörü Kamran İnan üzerine bir yazı kaleme almıştır. İnan, kurulan İkinci MC hükümetinde Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı olmuş, ancak başta bu görevi istememiş zira Dışişleri Bakanlığı görevini beklemiştir. Ancak İnan, baskılar sonrası bu görevi kabul edecektir.⁵² Topallıoğlu ise Doğu'nun kalkınmasının, parayla pulla kaynakla değil insanla olacağını belirtmiş ve Doğulu senatör İnan'ın, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı sıfatıyla Doğu'nun kalkınmasına katkı sunabileceğini dile getirmiştir. Çünkü yazar, Doğu'nun “evvela Doğu'da yetişmiş Doğu evlatlarının” ve onlarla birlikte çalışacak diğer bölgelerimizin yetiştirdiği “güzide evlatlarımızın” el ve gönül birliği içinde kalkınabileceğine inanmaktadır (Topallıoğlu, 01.08.1970, s. 12). Topallıoğlu, Doğu kalkınması meselesine devam ettiği başka bir yazısında, öncelikle çok partili hayata geçişle Türkiye'de Doğu'nun kalkındırılması gerektiğinin dillendirilmeye başlandığını ifade etmiştir. Topallıoğlu bu yazısında da iddiasını yinelemiş ve Doğu'nun ancak onun öz evlatlarının ona sahip çıkmasıyla kalkınabileceğini söylemiş, zira bölgeyi, “varı ile yoğu ile ancak kendi bünyesinde doğup büyüüp yetişen evlatları”nın bilebileceğini ifade etmiştir (15.08.1970, s. 12).

⁵² İnan, anılarında Demirel'in siyasette yolunu tıkmak için kendisini Dışişleri yerine Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığına getirdiğini ifade etmiştir (2007, s. 224). İnan, 1978'de Demirel'e karşı genel başkanlık için aday olmuş ama kaybetmiştir.

MHP'liler Doğu'nun kalkındırılması gerektiğini sadece yayınlarında değil, doğrudan Meclis'te de dile getirmişlerdir. MHP'li Nevzat Kösoğlu, Meclis kürsüsünde yaptığı konuşmada bölgeler arası dengesizliği ve Doğu'nun geri kalmışlığını şu sözlerle ifade etmektedir:

Bölgeler arası dengesizlik 3 noktada mütalaa edilmektedir. Bunlardan birisi; tabii ve coğrafi dengesizliktir ki, bu konuda herhalde hiç kimsenin hiç kimseye yalanacak hali yoktur. Bir diğeri; ekonomik veya fonksiyonel dengesizlik dediğimiz, ekonomide üretim faktörlerinin farklı oluşundan doğan bir dengesizlik tezahürü. Diğeri ise; sosyal dengesizliktir ki, bu da sosyal hizmetlerin, Devlet hizmetlerinin, amme hizmetlerinin gerek kemiyet, gerekse keyfiyet olarak miktarındaki farklılıkları ifade etmektedir. Her 3 dengesizliğin de bir bütün olarak telakki edilebileceği, ve konumuz olan Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgemiz bakımından söz konusu olduğu ise muhakkaktır (*TBMM Tutanak Dergisi*, Cilt: 5, 03.05.1978, s. 468-471).

Akabinde Kösoğlu, bölgeler arası dengeli ve adil kalkınmayı sağlayarak emperyalist güçlerin, bölücülerin, Marksistlerin Doğu üzerindeki oyunlarını bozabileceğimizi ifade etmiştir. Başka bir ifadeyle Kösoğlu, Doğu'nun kalkınmasını sağlayarak iç dinamikler ile dış mihrakların Doğu üzerindeki emellerini engellenebileceğini öne sürmüştür (*TBMM Tutanak Dergisi*, Cilt: 5, 03.05.1978, s. 468-471).

Anaakım Milliyetçiler'den Doğu'nun kalkındırılmasına yönelik radikal öneriler de gelmiştir. İsmet Tümtürk yukarıda ele aldığımız "Doğunun Derdine Çare" adlı yazısında, Doğu'nun devletin parasını yediğini ileri sürmüştür:

O topraklar harita üzerinde bizimdir. Hakikatte değil. Orada yalnız devlet nizâmları değil, Türklük de eğretidir, daha doğrusu yok gibidir. O çorak, sarp, dağlık yerler devletin yalnız parasını yer. O kadar. Ve boşuna yer. Oralardan devlete ne sevgi, ne destek, ne de kuvvet gelir (Tümtürk, 20.04.1962, s. 13)

Tümtürk, "o çorak, sarp, dağlık" Doğu'nun "devletin yalnız parasını" "boşuna" yediğini belirtmekte, Doğu'nun kalkınması için "çare" olarak o bölgeye Kazak ve Kırgızların yerleştirilmesini önermekte ve bu şekilde Doğu'nun devletten yardım görmeksizin kalkınacağını iddia etmektedir. Tümtürk, Türklükleri "eğreti" olan Doğulularla o bölgenin kalkınamayacağını, "çelikten disiplini ve yakıcı Türklük sevgisi" olan Kazak ve Kırgızlarla ise devlete "on para masrafa mal olmadan" bölgenin kalkınacağını öne sürmüştür. Başka bir ifadeyle Tümtürk, Kürtlerin Türkiye'nin

kalkınmasında engel olduğunu ima etmiş ve bu yazıya tepkiler gelmiştir: Tümtürk'ün bu yazısını YTP Van milletvekili Müslîh Görentaş Meclis'e taşımış ve sonrasında da Tümtürk hakkında soruşturma başlatılmıştır.⁵³ Ayrıca *Dicle-Fırat* dergisinin 1 Aralık 1962'deki sayısında Sait Kızıltoprak, Tümtürk'ün yazısına tepki olarak kaleme aldığı "Doğunun Başdüşmanı Faşizm" başlıklı yazısında, ırkçı faşizmin Doğu'nun başdüşmanı olduğu belirtmiştir (1962, s. 2). Hatta Tümtürk'ün bu yazısı bir önceki bölümde ele aldığımız Atsız'ın yazısıyla birlikte *Doğu Mitingleri*'nde okunmuştur. Tümtürk, bu önerisine gelen tepkiler sonrası kaleme aldığı "Doğu Sınırı Meselemiz" adlı yazısında Kazak ve Kırgızların Doğu'yu kalkındıracağına dair iddiasını devam etmiştir. Öncelikle kendisine gelen eleştirilerin hepsinin "kızıl" olduğunu yani komünistlerden geldiğini söylemiş ve Kazak ile Kırgızların Doğu'nun ekonomisini canlandıracağını yinelemiştir. Ayrıca Kazak ve Kırgızların eşkıyaları engelleyerek Doğu'nun güvenliğini sağlayacağını ve bu şekilde Doğu'da ekonominin canlanacağını dile getirmiştir (Tümtürk, 06.07.1962, s. 8-10).

Genel olarak Anaakım Milliyetçiler, Doğu'nun geri kalmışlığını kabul etmiş ve kalkındırılması için adımların atılmasını istemişlerdir. Doğu'nun nasıl kalkındırılacağına dair fikirler de öne sürmüşler ve Hükümeti Doğu'ya yatırım yapmaya çağırmışlardır. Bu kesimden Tümtürk'ten olduğu gibi Doğu'nun kalkındırılmasına dair radikal öneriler de gelmiştir. Anaakım Milliyetçiler, Doğu'nun geri kalmışlığının gerekçesi olarak hükümetlerin ihmalkârlığının yanı sıra bölgenin dağlık, çetin şartlarının da etkili olduğunu iddia etmişlerdir. Bu kesim, Doğu'nun kalkındırılmasına dair tartışmaları 1960 sonrası süreçte, Kürt Hareketi'nin yükselişine paralel olarak ele almışlardır. Ancak Anaakım Milliyetçiler dış ve iç tehditlerin Doğu'nun geri kalmışlığını istismar ettiklerini de belirtmişler ve bunu önlemek için bir an önce için Doğu'nun kalkındırılması gerektiğini ifade etmişlerdir.

⁵³ Görentaş bu meseleyle ilgili Meclis'te yaptığı konuşmada, Tümtürk'ün Kazak ve Kırgız göçmenlerinin Doğu'ya getirilerek orayı Türk ülkesine dönüştüreceğini söylediğini, hâlbuki Doğu'da yaşayanların atalarının Malazgirt Meydan Muhaberesi'nde Alparslan'la birlikte savaştığını ve bölgenin "Türk ülkesi" olmasında pay sahibi olduğunu belirtmiştir (*TBMM Tutanak Dergisi*, Cilt: 6, 12.09.1962, s. 445).

Anaakım Milliyetçiler, çok partili hayata geçişle birlikte ortaya çıkmış, Soğuk Savaş sürecinde parti olarak MP-CKMP-MHP çizgisiyle varlık göstermiş ve Türkiye’de milliyetçilik ideolojisinde anaakımı temsil etmişlerdir. Ayrıca 1950’lerde Türk Milliyetçiler Derneği, 1960’lar ve 1970’lerde Komünizmle Mücadele Dernekleri ve Ülkü Ocakları Anaakım Milliyetçiler’in önemli yapıları olmuşlardır. Bu kesim, genel olarak Kürt meselesine güvenlik çerçevesinde yaklaşmış ve bu meselenin Ruslar, Amerikalılar, İngilizler gibi dış tehditlerle ve TİP, CHP, DDKO, siyasi ümmetçi gibi iç tehditlerle yaratıldığını ve kışkırtıldığını öne sürmüşlerdir.

Anaakım Milliyetçiler, Seküler Türkçü-Turancılar’la birlikte uç sağ içerisinde Kürt meselesini ilk tartışanlardandır. Bu kesim, 1940’ların sonundan itibaren Kürt meselesini ele almış ve ön uyarı bağlamında Kürtlere değinmiş ve onların asimile edilmesi gerektiği çerçevesinde devleti uyarmışlardır. Ancak 1960 sonrası süreçte, “komünist-Kürtçüler”in aleni bir şekilde “bölücülük yapmaya başladığı, üniversiteleri karıştırdığı, Doğu’da olay çıkardığı ve amaçlarına ulaşmak için öğrenci, polis ve askeri şehit ettiği belirtilmiştir. Anaakım Milliyetçiler de sık sık komünist-Kürtçülerin faaliyetlerine ele almış ve hükümeti onlara karşı harekete çağırmışlardır. Ayrıca onlara karşı faaliyetler de yürütmüş, mitinglerle, Ülkü Ocakları’yla Doğu’da güçlenmeye ve böylece “komünist-Kürtçülerin” oradaki gücünü kırmaya çalışmışlardır.

Anaakım Milliyetçiler Türkiye’nin birinci tehlikesinin komünizm, ikincisinin ise Kürtçülük olduğunu, bu iki “zararlı” akımın Türkiye’yi parçalamak için iş birliği yaptığını iddia etmişlerdir. Bu kesim, komünist-Kürtçü tehlikenin sadece sıkıyönetim tedbirleriyle ortadan kaldırılamayacağını, onun karşısında ancak daha güçlü bir millî ideoloji olan *Dokuz Işık*’ın çıkarılmasıyla yenilebileceğini söylemiştir.

Anaakım Milliyetçiler, Kürtlerin özbeöz Türk olduğunu iddia etmiş ve onları Türk-İslâm Sentezi’nin bir parçası olarak ele almışlardır. Bu kesim, Kürtlerin kendilerini Kürt sanmasında, dış mihrakların etkili olduğunu düşünmekte ve onlara karşı Kürtlerin Türk olduğu tezini “bilimsel” bir şekilde kanıtlamaya çalışmaktadırlar. Anaakım Milliyetçiler içerisinde *Kon* dergisi istisnası çerçevesinde Kürt kimliği tanınmış ve çözüm olarak İslâm önerilmiştir. Ancak tek sayı çıkan ve sadece Doğu’ya yönelik

çıkartılan bu dergi, Anaakım Milliyetçiler'in Kürt meselesine bakışında bir kırılma yaratmaktan ziyade bir istisna oluşturmaktadır. Dolayısıyla *Kon* dergisi istisnası kenara konulursa Anaakım Milliyetçiler, Kürtlerin Türk olduğunu öne sürmüş, onları Türk-İslâm Sentezi içerisinde ele almışlar ve böylece Kürt meselesinin varlığını reddetmişlerdir.

Anaakım Milliyetçiler, Doğu'nun geri kalmışlığını kabul etmiş ve kalkındırılması için adımların atılmasını istemiş ve bu çerçevede Kürt meselesini, "kalkındırılması gereken geri kalmış bölge" şeklinde algılamışlardır. Bu kesim, Doğu'nun kalkındırılmasına dair tartışmaları 1960 sonrası süreçte, Kürt Hareketi'nin yükselişine paralel olarak ele almışlardır. Anaakım Milliyetçiler dış ve iç tehditlerin Doğu'nun geri kalmışlığını istismar ettiğini belirtmiş ve bunu önlemek için bir an önce için Doğu'nun kalkındırılması gerektiğini ifade etmişlerdir. Dolayısıyla bu kesimin dış ve tehditlerin Kürt meselesini istismar etmesini engellemek için Doğu'nun kalkındırılması gerektiğini öne sürdüğü söylenebilir.

Genel olarak Anaakım Milliyetçiler, Soğuk Savaş sürecinde Kürt meselesini temel olarak ülkenin bekasını tehdit eden "güvenlik" sorunu şeklinde ele almış, Kürtleri Türk-İslâm Sentezi'nin parçası kabul etmiş ve komünist-Kürtçülerin Doğu'nun geri kalmışlığını istismar etmesini engellemek için Doğu'nun kalkındırılması gerektiğini öne sürmüşlerdir.

Anaakım Milliyetçiler'in Kürtlere bakışını ele almakla birlikte genel olarak Soğuk Savaş sürecinde Türkiye'de milliyetçilik akımının Kürtlere bakışını koymuş olduk. Bundan sonraki bölümlerde ise Anaakım İslâmcılar'ın ve Radikal İslâmcılar'ın Kürtlere bakışı tartışılacaktır.

4. BÖLÜM: ANAAKIM İSLÂMCILAR VE KÜRTLER

Uç sağıın Soğuk Savaş sürecinde Kürt meselesine bakışını ele alan bu tez çalışmasının üçüncü kategorisini Anaakım İslâmcılar temsil etmektedir. Bu kesim, *Hareket*, *Büyük Doğu*, *Sebilürreşad* gibi yayınlarla 1930'ların ortalarında ortaya çıkmış ve 1960'ların sonundan itibaren ise siyasi parti olarak MNP/MSP ya da Millî Görüş'le temsil edilmeye başlamıştır. MTTB ve Mücadeleciler bu kesimin önemli yapılarıdır. Soğuk Savaş sürecinde genel olarak şu yayınlarla temsil edilmiştir: *Hareket* (1939-1980), *Büyük Doğu* (1943-1978), *Sebilürreşad* (1948-1965), *İslâm Dünyası* (1952-1954), *İslâm* (1956-1965), *Hilâl* (1958-1980), *Yeni İstiklâl* (1960-1966), *Millî Gençlik* (1965-1969), *Bugün* (1966-1980), *Millî Gençliğin Sesi* (1969-1971), *Yeniden Millî Mücadele* (1970-1980), *Millî Gazete* (1973-1980), *Çatı* (1975-1978), *Büyük Gazete* (1976-1980) ve *Sebil* (1976-1980).

Anaakım İslâmcılar, çok partili hayata geçişten itibaren birkaç dergiyle temsil edilmiş ve merkez sağ içerisinde hizip olarak varlık göstermiş, 1960'ların sonunda ise merkez sağdan ayrılarak kendi siyasi partilerini kurmuşlardır. Bu tez çalışmasında onları, uç sağıın bir bileşeni ve Anaakım İslâmcılar şeklinde ele alsak da onlar kendilerini farklı tanımlamışlardır.

Anaakım İslâmcılar'ın "üstad"ı Necip Fazıl Kısakürek, sağ ve sol ideolojilerinde Nazizm, komünizm ve liberalizm olmak üzere üç temel rejim olduğunu belirtmiş, sağıın dine ve geleneğe, solun ise maddeye ve insana vurgu yaptığını ifade etmiştir. Ancak Kısakürek, sağ ve sol tasnifin felsefi değil, politik bir tasnif olduğunu, bu çerçevede sağ ve sol kavramlarının günümüzde ecel terleri döktüğünü artık düşünceden ziyade duygulara vurgu yaptığını öne sürmektedir. Bu iki akımın yok olma eşiğinde olduğunu yeni doğan dünyanın ise sağı ve solu olmayacağını; sadece ileriye gitmeyi hedefleyeceğini iddia etmektedir (Kısakürek, 1944, s. 5).

Nurettin Topçu öncülüğünde çıkartılan *Hareket* dergisinin de sağ kavramı üzerine durduğunu gözlemleriz. 1967 yılında çıkan "Sağ'da Olmak" adlı yazıda, sağ kavramının genellikle kapitalizmin kucağına oturtulduğu hâlbuki tarih boyunca

“gerçek sağcıların” başta peygamber olmak üzere kapitalist zihniyeti reddettiği ve insanoğlunun mala, mülke ihtirasını kırıncı bütün esasları vaaz ettiği ileri sürülmektedir. Bu yazıda sağın kapitalizm demek olmadığı esasında materyalizmi hayatımızdan uzaklaştırmak manasına geldiği iddia edilmektedir. Yazının devamında sağ düşüncenin temelinde Allah fikri olduğu, sağın başta komünizm olmak üzere materyalist doktrinlere düşman olmasının gerekçesinin de bu olduğu belirtilmektedir (*Hareket*, 1967, s. 3). *Hareket*'te isimsiz yayınlanan bu yazı, Topçu'nun felsefi görüşüne uygundur zira o komünizmi, enternasyonal, materyalist ve Anadolu kültürüne uzak olması sebebiyle çirkef çukuru olarak eleştirmektedir. Sosyalizmi ise *Ahlâk Nizâmı* (2008) adlı eserinde, özel mülkiyetin kamusallaştığı, sınıfsal eşitsizliğin ortadan kalktığı dayanışmacı bir sistem olarak tanımlamakta ve İslâm'ın üzerine bina ettiği “Ruhçu sosyalizmi” savunmaktadır.⁵⁴ Ancak yukarıda ele aldığımız *Hareket*'teki bu yazıda “Ruhçu sosyalizm”, sağ ideoloji içerisinde ele alınmıştır.

Sağın önemli şahsiyetlerinden Cevat Rifat Atilhan da sağ ve sol meselesi üzerine yazmış, Türkiye'deki insanların kahir ekseriyetinin sağ kanadının evlatları olduğunu, bundan dolayı bu milletin yıldırım hızıyla tarihte yükseldiğini ve Türk'e düşman olanların da bunu bildikleri için tarih boyunca sürekli sağ cenaha yüklendiğini belirtmiştir. Atilhan'ın çalışmalarında anti-Siyonizm vurgusu yüksek olup o, dünyada solun/komünizmin kurucusu olarak İsrailoğullarını, Yahudileri, Siyonizmi göstermiştir: “Karl Marks, Engels ve Max Nordau gibi üç mel'un Yahudi zekâsının zehirli bir meyvası olan komünizm ve topyekûn sol bugün sâri bir hastalık gibi insanlığı sarmış, sürüklemiştir.” Atilhan, insanlığı saran sola karşı günümüzde yapılması gerekenin sağı güçlendirmek olduğunu ileri sürmektedir (1965, s. 8).

Enver Tuncalp ise sağ ve sol kavramlarının Kur'an'daki yerini tartışmıştır. Tuncalp, ilk olarak Kur'an'daki Vâkıa suresine referansla ahirette insanların sağcı, solcu ve öncü olmak üzere üç gruba ayrılacağını, sağcılarla öncülerin cennete, solcuların ise cehenneme gideceğini belirtmektedir. Sonrasında ise Kur'an'da yer alan ahiretteki

⁵⁴ Topçu'nun bu “aykırı duruşu”, milliyetçi-muhafazakâr kesimde tepkilere yol açmış, sözgelimi, *Büyük Doğu* dergisinde Kısakürek, Topçu'nun “İslâmiyet'le sosyalizmi evlendirme çabasını” eleştirmiştir (1964, s. 9).

sağ-sol ayrımının dünyada da aynı şekilde olduğunu iddia etmektedir. Bu çerçevede sağcıların iman sahibi, fakirlere, yoksullara yardım eden bereketli; solcuların ise alçak mevkide bulunan, değersiz, Allahsız kimseler olduğunu öne sürmektedir. Yazının sonunda, dünyada ve ahirette murada ermenin yolunun, milliyetçi-mukaddesatçı çizgide olmak olduğunu belirtmektedir (Tuncalp, 1962b, s. 82). Kimi Anaakım İslâmcı dergilerde de Kur'an üzerinden solculuk kötülenirken sağcılık övülmüştür. *Büyük Gazete*'de Hekimoğlu İsmail, Kur'an üzerinden sağ-sol tanımını eleştirmiş ve İslâm'da geçen, Kur'an'ın tarif ettiği sağ-sol tanımının dünyada değil ahirette geçerli olduğunun altını çizmiştir. Ona göre, dünyadaki bütün sağcılar mutlu olmadığı gibi, bütün solcular da bedbaht değildir. Sağ ve sol ayrımının iktisadi, siyasi ve içtimaî kıstaslara göre yapıldığını, bunu İslâmi bir mevzu olarak ele almanın doğru olmayacağını ifade etmektedir. Ayrıca sağ-sol meselesinin ödülünü Rusya'nın alacağını ve kaybedenin de Türkiye olacağını söylemektedir (Hekimoğlu, 1977, s. 4).

İslâm dergisinde, bir dönem "Komünizmi Tel'in Şiirleri" başlığı altında komünizmi/solu yeren ve sağcılığı öven şiirler yayınlanmıştır. Bu başlığın altında, "Bir Hukuk Fakültesi Talebesi" müstearıyla yayınlanan "İşte Ben sağcıyım!" adlı şiirde, kaba ifadelerle sol kötülenmekte, sağ ise övülmektedir:

İŞTE BEN SAĞCIYIM!

Bir garip kişiyim düşmüşüm yola;
Yolunu yitirmiş yolcu değilim...
Mevlâm yardım eder sevdiği kula
İşte ben sağcıyım, solcu değilim!

Daima emrime hâzır sağ elim,
Sağ ile yazıyor işte kalemim.
Sola dönersem; kırılıns belim,
İşte ben sağcıyım, solcu değilim!

Din ve iymanıma is konduramam,
Aziz vatanıma Rus konduramam,
Tarihî şânıma pas konduramam;
İşte ben sağcıyım, Solcu değilim!

Sağcı demek "İymanlı ol!" demektir,
İslâmiyet en doğru yol demektir..
Mümin isen bahtiyar kul demektir;
İşte ben sağcıyım, solcu değilim!

Doğunca ezanı okurlar soldan,
Ölünce bedeni yıkarlar sağdan,
Hâsılı kabre koyarlar sağdan;
İşte ben sağcıyım, solcu değilim!

Ne güzel buy'rulur hakkın kelâmı,
Sağ elle verilir tanrı selâmı,
Benim için yazsınlar kesin ilâmı;
İşte ben sağcıyım, solcu değilim!..
(Bir Hukuk Fakültesi Talebesi, 1962, s. 116).

Şiirde sağcılık İslâm'a ve millete bağlı şekilde ele alınırken solculuk ise Ruslarla ilişkilendirilmiş ve solcuların dinsiz olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca sağ "hak" olan şekilde ele alınırken sol ise "batıl" olan olarak değerlendirilmiş, bu çerçevede doğru yolun sağcılık olduğu söylenmiştir.

Millî Görüş'ün yayın organı olan *Millî Gazete* ise ilk sayısında sağ kavramı üzerine eğilmiştir. Hasan Aksay imzalı "Millî Görüş" adlı yazıda, şu sözlerle sağ-sol tasnifi reddedilmiş yerine "Millî Görüş" kavramı kullanılmıştır: "Her şeyden önce mefhumları yerli yerine oturtup fikir anarşisinden kurtulmak şarttır. Bizim için önemli olan Fransız parlamentosundaki sandalyelerin yerine göre yapılacak bir sağcılık solculuk tasnifi değildir. Bizim görüşümüz tarihi gerçeklerimize bağlı olan Millî görüştür başka da çıkar yol yoktur" (Aksay, 13.01.1973, s. 1).

Son olarak Anaakım İslâmcılar'dan Mücadeleciler'in sağ tanımı ele alınacaktır. Mücadeleciler, 1945-1980 yılları arasında Türk sağı içerisinde sağcılığı kabul eden ve sağ "bilimsel" bir şekilde açıklamaya çalışan nadir kesimlerdendir. Bu hareketin yayın organı *Yeniden Millî Mücadele* dergisinde, ilk sayıdan başlanarak 3 Şubat 1970-23 Haziran 1970 tarihleri arasında 21 serilik "ilmî sağ" yazı dizisi neşredilmiştir. Mücadeleciler ilk olarak ilmî sağın "sola karşı bir protesto hareketi olmadığı"nın altını çizmektedirler (*Yeniden Millî Mücadele [YMM]*, 10.02.1970, s. 2). İlmî sağ kavramsallaştırmasında, sol-sağ ayrımının insanlığın tarihi kadar eski olduğu ve Fransız İhtilaliyle ortaya çıktığı iddiasının yanlış olduğu belirtilmektedir: "Sol-sağ ayrımı, insanlığın tarihi kadar eskidir. Bu ayrımı, Fransa ihtilal meclisindeki partilerin, meclisin sağ veya solunu işgal etmeleri vakiasına bağlamakta yanlış ve gülünçtür"

(*YMM*, 19.05.1970, s. 3). Bu hareket liberalizm, sosyalizm, milliyetçilik gibi ideolojilerin yanı sıra Hristiyanlık, Musevilik, Budizm gibi dinleri de sol olarak kodlamakta ve bunları inanç yönünden yanlış anlayışa sahip olmakla yaftalamaktadır. Sol olarak kodlanan ideolojilerin ya da dinlerin kâinatı veya hayatın tezahürlerini ilahlaştırdığı iddia edilmektedir. Sözgelimi onlara göre liberalizm bireyi, komünizm cemiyeti, milliyetçilik ise irki ilahlaştırmaktadır (Selçuk, 2018, s. 105). Solun karşısına ise ilmî sağ yerleştirmektedirler. Mücadeleciler, sol-sağ ayrımında temel ölçütün tevhit inancının olduğunu belirtmekte ve bu çerçevede kâinat ve hayatın Allah tarafından yaratıldığını kabul eden ideolojilerin sağ, diğerlerinin ise sol olduğunu iddia etmektedirler. Bu hareket, sağ ideolojinin insanın yapısına uyduğunu, solun hâkim olduğu insan ve toplumlarda ise buhranın olduğunu söylemektedir. Bu çerçevede bozuk gıda maddeleri nasıl biyolojik varlığı rahatsız ediyorsa gayri insani ideolojilerin de insanı buhrana soktuğu öne sürülmektedir (*YMM*, 16.06.1970, s. 2). Dolayısıyla insanın ontolojisine uyan ideolojinin sağ olduğu söylenmektedir. Sağcılar, geçmişte Türkiye'nin varlığını sömürdüğü iddia edilen, beynelmilel Yahudilikle, Masonlukla, Hristiyan misyonerlerle ve komünizmle savaştığı ve bugün de yine savaşaacağı ifade edilmektedir. Bu savaşta "Allaha ve millete güvenen" sağcıların "milletin öz evlatları" olduğu da öne sürülmektedir (*YMM*, 22.12.1970, s. 3). "Milletin ideolojik yapısının ilimleşmesi" şeklinde ele alınan ilmî sağ, "bilimsel sosyalizm, bilimsel materyalizm" gibi sol türlerine karşı "bilimsel sağ" denemesi olarak yorumlanabilir (Aydın, 2005, s. 459). Mücadeleciler'in ilmî sağ tanımının ne kadar açıklayıcı olduğu bir kenara bırakılırsa, Türkiye'de sağ bir yapının sağcılığı kabul etmesi ve onu bilimsel tanıma oturtmaya çalışması önemlidir.

Genel olarak Anaakım İslâmcılar, kendilerini "Millî Görüş" ya da "ilmi sağ" ekseninde tanımlamış veya sağa farklı anlam vermeye çalışmışlardır. Ayrıca bu kesim sağa Kur'an'dan destek bulmaya çalışırken solu da kaba ifadelerle eleştirmiştir. Bu bölümde Anaakım İslâmcılar'ın Soğuk Savaş sürecinde sırasıyla güvenlik, kimlik ve kalkınma eksenleri üzerinden Kürt meselesini nasıl ele aldıkları tartışılacaktır.

4.1. GÜVENLİK: “ANADOLU İSLÂM BİRLİĞİ’NİN BEKASI”

Anaakım İslâmcılar 1945-1960 döneminde Kürt meselesini neredeyse hiç tartışmamış,⁵⁵ daha çok komünizm ve Siyonizm’le meşgul olmuşlar ve Kürt meselesiyle 1960 sonrası süreçte ilgilenmeye başlamışlardır. Anaakım İslâmcılar, genel olarak Kürt meselesini güvenlik ekseninde tartışmış ve bu meselenin “Anadolu İslâm Birliği”nin bekasını tehdit ettiğini iddia etmişlerdir. Bu kesim Türkiye’de Kürt meselesinin oluşmasında, dış mihrakların/dış tehditlerin ve onların maşası iç dinamiklerin/iç tehditlerin rolünün temel etken olduğunu düşünmektedir. Bu minvalde Anaakım İslâmcılar’a göre devlet, dış mihraklar ve iç dinamiklerin Kürt meselesine dair rolünü engellerse, başka bir ifadeyle Türkiye’nin güvenliğini sağlarsa Kürt meselesi kendiliğinden çözülecektir.

Anaakım İslâmcılar, güvenlik meselesini genel olarak dış ve iç tehdit olmak üzere ikiye ayırmaktadırlar. Dış tehdit, başta Rusya olmak üzere İngilizler, Yahudiler ve Ermenilerdir. Ayrıca Molla Mustafa Barzani Rus dış tehdidinin Türkiye’deki emellerini gerçekleştiren “maşa” şeklinde ele alınmakta ve yurtdışındaki Kürtler de Kürt meselesi hususunda Türkiye’nin güvenliğini tehdit eden “Kürtçü” unsurlar arasında sayılmaktadır.

4.1.1. Dış Tehditler: Ruslar, “Beynelmilel Yahudiler” ve “Beynelmilel Ermeni İhtilal Komiteleri”

Soğuk Savaş sürecinde Anaakım İslâmcılar, tıpkı Seküler Türkçü-Turancılar ve Anaakım Milliyetçiler gibi Kürt meselesini başta Ruslar olmak üzere dış mihraklar üzerinden tartışmışlardır. Kürt meselesi, dış tehditlerin kışkırtması sonucu oluşan “suni” bir mesele olarak ele alınmıştır. Dolayısıyla dış tehditlerin Türkiye’ye müdahalesi engellenirse başka bir deyişle Türkiye’nin güvenliği sağlanırsa “suni” Kürt meselesi kendiliğinden çözüleceğine inanılmaktadır.

⁵⁵ Bu dönemde *Sebilürreşad* dergisinde Kürtlere dair sadece Yezidilik konu edilmiştir. Aralık 1953’te “Mezheplere Dair Tarihi Tetkikler: Yezidi Mezhebi” adlı yazı yayınlanmıştır. Derginin Aralık 1962’deki sayısında da Yezidilik konu edinmiş ve benzer şeyler söylenmiş, Yezidiliğin “medeniyetle alakası olmıyan, vahşet ve bedavet halinde yaşayan çok geri insanlar arasında” zuhur ettiği ileri sürülmüş ve dillerinin Kürtçe olduğu belirtilmiştir (*Sebilürreşad*, 1953, s. 200-201).

Mehmet Şevket Eygi'nin öncülüğünde çıkartılan *Bugün* gazetesi, Kürt meselesini tartışırken “Rus kışkırtması” tezini kullanmıştır. Gazetenin 3 Eylül 1967'deki kapağı, “İslâm düşmanları kardeş kavgası istiyor: Komünist Kürtçüler Doğu'da isyan çıkartmağa çalışıyorlar” olmuştur. Bu sayıda, Kürtçülüğün 27 Mayıs sonrası, Doğu ve Güneydoğu'da tehlikeli bir hal almaya başladığı belirtilmiş ve Sovyet Rusya'sı tarafından desteklenen ve Türkiye'nin bütünlüğünü parçalayarak Doğu Anadolu'da “kukla bir Kürt devleti” kurma gayesinde olan komünist ajanlarının “CHP devrinde Kürt vatandaşlara yapılan vahşi zulümleri istismar etmekte ve halkı cazip vaatlerle” kışkırtmakta olduğu söylenmiştir (*Bugün*, 1967, s. 1 ve 5). Gazete, 24 Ekim–30 Ekim 1969 tarihleri arasında yedi sayılık “Doğu Anadolu Dosyası” serisi yayımlamış ve bu serinin ikinci sayısının başlığı “Sovyetler Türkiye'de Kürtçülüğü Kışkırtıyor” olmuştur. Bu dosyaya göre, Dersim Tedibi ve Şeyh Said İsyanı'nda da Rusların payı olup isyancıların hepsi Rusya, İngiltere ve Fransa'nın kanatları altındadır. Hatta isyanın öncülerinden Nuri Dersimi'nin *Kürdistan Tarihinde Dersim* adlı kitabındaki coğrafi taksim ve Kürdistan haritası, Rus kurmay Yüzbaşı P. Oryanof tarafından yapılmış ve Dersimi'nin Rus Oryanof'un verilerini kitabında kullanması onun Ruslar adına çalıştığının delili olarak görülmektedir. Doğu Anadolu Dosyası'nda, Rusların Türkiye üzerindeki emellerinin eskiye gittiği, sözgelimi Rusların 1914 yılında hayali bir Kürdistan kurdurarak Kafkas ve Türkistan Türkleri arasında tampon bir devlet koyma politikası güttüğü belirtilmektedir. Ruslar, TİP'i de “1200 yıllık son bağımsız Türk devletini”, “parçala idare et” siyaseti için kendilerine ortak etmişlerdir. Bu çerçevede TİP, Moskova siyaseti paralelinde Kürtçülüğü tahrik politikasına girişmiştir (*Bugün*, 25.10.1969, s. 1 ve 7).

Kadir Mısıroğlu öncülüğünde çıkan *Sebil* dergisi de sayfalarında Rusları Kürt meselesi hususunda dış tehdit şeklinde tartışmıştır. Bu dergide, 1979 yılındaki İran Devrimi sonrası Rusların İran, Irak ve Türkiye'de Kürtçülük meselesi yaratma çabaları ele alınmış ve İran'daki devrimi gerçekleştirenler arasında komünistlerin olmasının kendilerinde bazı endişelere yol açtığını ifade edilmiştir. Bu yazıda Rusların Akdeniz'e inme amacına ulaşmak için İran'daki, devrim sonrası ortamdan yararlanabileceğinin altı çizilmektedir. Rusların Akdeniz'e inmek için öncelikle

Türkiye’deki Ermenileri kullandığı, başarısız olunca da aynı oyunu komünist-Kürtçüler aracılığıyla oynamaya çalıştığı iddia edilmektedir. Ayrıca Rusların Irak’ta Barzani’yi de bu emeline ulaştırmak için kullandığını öne sürmektedir. Dergi, Rusların bu emeline karşı olarak çarenin İslâm’a sarılmak olduğunu belirtmiş zira Kürt ile Türk’ü bağlayan tek bağın İslâm olduğu vurgulamıştır (*Sebil*, 1979, s. 9).

Son olarak Kürt meselesini açıklamada “Rusları” kendisine dış mihrak şeklinde alan yapı olarak Mücadeleciler ve onların yayın organı *Yeniden Milli Mücadele* dergisinden bahsetmek gerekmektedir. Aykut Edibali öncülüğünde çıkartılan bu dergi, yayımlanmaya başladıktan kısa bir süre sonra, 28 Nisan 1970-23 Haziran 1970 tarihleri arasında dokuz sayılı “Türkiye’de Vatan Bölme Faaliyetleri” adında Kürt meselesini ele alan bir seri yayınlamıştır. Bu seride, “tarihin ve jeopolitiğin bize en büyük düşman yaptığı” Rusya’nın Kürtler üzerinden Türkiye’yi karıştırmak istediği öne sürülmüştür. İlk olarak Rusların “müstakil Kürdistan parolası” çerçevesinde Kurtuluş Savaşı döneminde Türkiye, İran ve Irak’taki bütün Kürtleri kaynaştırarak kendisine yeni bir eyalet daha eklemek istediği iddia edilmiştir (*YMM*, 12.05.1970, s. 11). Bu seri, Ruslara bağlı komünistlerin Doğu bölgemizi dejenere ettiğini ileri sürmüş ve Rusya’nın Kürt meselesi konusunda genel politikasının şu şekilde olduğunu belirtmiştir: “İran ve Iraktaki Kürdlerle beraber, memleketimizin Doğu bölgesinde yaşayan kardeşlerimizi, müstakil Kürdistan içinde toplamak vaadiyle tahrik etmek. Bu tahrik sağlandıktan sonra, bilhassa Türkiye’de ihtilale geçişi kolaylaştırmalı.” Dergi Rusya’nın bu politikasını, *Der Spiegel*’e ait olduğunu iddia ettiği alıntıyla desteklemiştir: “Sovyetlerin Kürdleri desteklemelerinde elbette gizli bir maksat vardı. Ruslar Kürdleri koz tutarak siyasi havaya göre Tahran, Ankara ve Şam’daki hükümetlere baskı yapmak istiyorlardı (Der Spiegel - 20 Haziran 1969)” (*YMM*, 19.05.1970, s. 10-11).

Genel olarak Anaakım İslâmcılar, Kürt meselesinde temel dış tehdit olarak Rusları görmüş ve yayınlarında sık sık onları eleştirmişlerdir. Bu kesim Rus dış tehdidinin yanı sıra başka ülkeleri de “dış mihrak” olarak kodlamıştır. Mücadeleciler Kürt meselesini Ruslar üzerinden ele aldıkları gibi “beynelmilel Yahudiler” ya da

Siyonistler üzerinden de açıklamışlardır. Onlara göre Kürt meselesini günümüzde asıl kışkırtanın “beynelmilel Yahudiler”dir (*YMM*, 23.06.1970, s. 12). Mücadeleciler genel olarak Türkiye’nin “dış mihraklar” tarafından sürekli karıştırılmak istendiğini öne sürmüş ve sözgelimi dergilerinin 11 Eylül 1979’daki nüshasının kapağı şu şekilde olmuştur: “kardeş kavgası, bölücülük, ekonomik kriz, dış politikada çıkmaz – [bu] Problemlerin dıştan kaynaklandığı kabul edilmedikçe Türkiye çıkmazdan kurtulamaz” (*YMM*, 11.09.1979, s. 1). Bu kapaktan da anlaşılacağı üzere Mücadeleciler, Türkiye’nin temel problemlerinin kökeninin dışsal olduğunu düşünmektedirler. Mücadeleciler, “beynelmilel Yahudiler”in Türkiye’ye saldırıyı planladığını ancak Haçlı Seferlerinde olduğu üzere akıbetlerinin Hristiyanlık gibi “Toroslara gömülme” olmasını istemediklerinden dolayı “ırk” mefhumunu öne sürmüşlerdir. “Beynelmilel Yahudiler”in ırkları öne sürerek “Asırlarca Haçlı ordularına, Ermeni katliamlarına, beynelmilel düşmanların iğrenç oyunlarına karşı koyan milletimizi, kamplara” ayırdıklarını söylemektedirler. “Beynelmilel Yahudiler”in “Türkçü Konstantin Borzecki⁵⁶ ve Kürtçü kürdolog İngiliz binbaşısı Noel⁵⁷” gibi ajanlarını kullanarak Türkiye’de Türkçülük ve Kürtçülük düşüncesini yaydıklarını iddia etmektedirler. Böylece “son kale” olan Anadolu’nun komplolarla Kürdistan, Lazistan, Ermenistan, Yunanistan, Türkistan gibi parçalara ayrılmak istendiği öne sürülmektedir (*YMM*, 23.06.1970, s. 12). Bu hareket, “beynelmilel Yahudiler”in amacına ulaşmak için Amerika, Rusya gibi büyük devletleri dahi kullandığını iddia etmektedir. Hatta hareketin aktivistlerinden Fahrettin Dağlı, “Amerika, Rusya Yahudiye kukla” sloganının 70’lerde Mücadeleciler içerisinde popüler olduğunu ifade etmiştir (Dağlı, *Kişisel Görüşme*, 18.11.2018).

⁵⁶ Konstantin Borzecki, Polonya asıllı olup 1869’da Mustafa Celaleddin Paşa adını almıştır. İlk Türkologlardan kabul edilen Borzecki, 1869’da *Eski ve Modern Türkler* kitabını yazmıştır. Uç sağ, onu Yahudi olmakla ve Türklük çerçevesinde “kavmiyetçiliği” Osmanlı’ya sokmakla suçlamaktadır.

⁵⁷ “Kürt Lawrence” şeklinde de anılan Binbaşı Noel, Kurtuluş Savaşı sürecinde Wilson İlkeleri çerçevesinde Kürtlerin kendi geleceğini tayin etme, başka bir ifadeyle bağımsız olabileceğini düşünmekteydi. Hatta 1919’da Celadet Bedirhan, Kamuran Bedirhan gibi Kürt liderleriyle “bağımsız bir Kürt devletinin kuruluşu” için toplanmış ancak toplantıdan haberdar olan Mustafa Kemal, bu toplantıya katılanları tutuklatmak için baskın yapınca Kürtler dağılmıştır (Doğan, 2018, s. 51). Uç sağ, onu emperyalistlerin çıkarları için Kürtlük-Türklük ayrımı çıkarmakla ve Türkiye’yi bölmeye çalışmakla suçlamaktadır.

Mücadeleciler Kürt meselesinde Rusların, “beynelmilel Yahudiler”in yanı sıra farklı ülkeleri de dış tehdit olarak ele almışlardır. Bu hareket, Türkiye’de Kürtçülük hareketinin “sosyal ve milli” hiçbir dayanağı yokken başta Fransa, İngiltere ve Hollanda olmak üzere Batı Avrupa ülkeleri, sonra Rusya ve ABD’nin 1963’ten beri Kürtçülüğü geliştirdiğini ileri sürmüştür. Yazının devamında da bir insan grubunda ayrı bir millet şuru yerleştirmenin günümüzde çok kolay olduğu örf, adet, coğrafya, ekonomik durum, lehçe ve bazen dilin suni ve ayrı bir millet oluşturmak için yeterli malzemeler ve bunların emperyalistlerin klişeleşmiş taktikleri olduğu belirtilmektedir (YMM, 05.06.1978, s. 3-4). Dolayısıyla Mücadeleciler, Rusların yanı sıra Fransa, İngiltere, Hollanda, ABD ve “beynelmilel Yahudileri” Kürt meselesini kışkırtan öteki dış mihraklar olarak yaftalamışlardır.

Anaakım İslâmcılar’dan Hamza Asyalı ise İngilizler, Ruslar ve Fransızların Ermenileri araç olarak kullanarak Doğu Anadolu’yu Türkiye’den koparmak istediğini öne sürmüştür. Asyalı, “Ermeniler” başlıklı yazısında, Fransız İhtilali sonrası yayılmaya başlayan “kavmiyetçilik”le Ermenilerin kıpırdadığını, başta İngiltere olmak üzere Rusya, Fransa gibi ülkelerin Ermenilerin bağımsızlığını desteklediğini ifade etmiştir. Ancak Asyalı’ya göre mesele, Lozan Anlaşması’yla Musul ve Kerkük’ü Türkiye’den koparan İngilizlerin “bir avuç Ermeniye” bahane ederek Doğu Anadolu’yu da Türkiye’den koparmayı arzulamasıdır. Bu şekilde, Doğu Anadolu’daki petrol kuyularını işletmek ve “bir milletin daha kanını emmek” istemektedirler. Yazara göre, İngiltere’nin başını çektiği Rusya, Fransa gibi dış mihraklar Doğu Anadolu’da yer yer görülen siyasi Kürtçülük hareketi üzerinden Ermeniler aracılığıyla gerçekleştiremedikleri “aynı tarihi gayenin tahakkuku” için çalışmaktadırlar (Asyalı, 1973, s. 16).

Mehmet Şevket Eygi’nin öncülüğünde çıkartılan *Büyük Gazete* de Kürt meselesinde “Beynelmilel Ermeni İhtilal Komiteleri”ni dış tehdit olarak belirlemiştir. Bu dergide yayınlanan “Türkler ve Kürtler” adlı bir yazıda, “Türkiye’yi batırmaya ve Anadolu’nun yarısında Ermenistan Devleti kurmağa ahdetmiş olan “Beynelmilel Ermeni İhtilal Komiteleri”nin bütün ümitlerini Kürtlerin ayaklanmasına bağladıkları belirtilmiştir. “Beynelmilel Ermeni İhtilal Komiteleri”, Anadolu’da Ermeni kalmadığı

için “Kürt unsurunu manivela olarak kullanmak istiyorlar” ve onlara yardım eden komünistler de var güçleriyle ortaya bir Kürt problemi çıkartmaya çalışıyorlardır. Bu “fitne”yi önceleyecek yegâne kuvvet ise dergiye göre, “İslâm kardeşliği”dir. Yazıda, İslâm’ın kavmiyetçiliği yasak ettiği hepimizin İslâm milletinden olduğu belirtilmiş ve “ortada ne Türk kalır ne de Kürt... Bolşeviklere, Siyonistlere uşak oluruz” sözleriyle “parçalanmayalım” vurgusu yapılmıştır (*Büyük Gazete*, 1976a, s. 9). *Büyük Gazete*’de yayınlan “Sevr andlaşması Hortluyor: Komünizmin Arkasında Kürtçülük Var!” başlıklı yazıda da “Ermeni komitacılarının Sevr anlaşmasını gerçekleştirmek ve müstakil bir Ermenistan devleti” kurmak için mücadele ettiği ifade edilmektedir. Yazıya göre, Doğu Anadolu’da Ermeni azınlığı mevcut olmadığından “Ermeni emperyalistleri” bütün gücünü Doğu Anadolu’daki Kürtleri ve Alevileri kışkırtmak için kullanmaktadırlar. Devamında, Türkiye’deki huzursuzluğun arkasında Kürtçülüğün ve Aleviliğin gözüktüğü ancak bu hareketlerin arkasındaki perdeyi aralarsınız Ermeni komitacılarının çehresinin görüleceği öne sürülmüştür. Ermenilerin arkasında ise şu ülkeler olduğu iddia edilmektedir: “Sovyetler Birliği, Amerika Birleşik Devleti, Çin, İran, İngiltere ve Fransa vardır. İsrail’i de unutmayalım. Türkiye’nin parçalanması ve müstakil bir Kürdistan kurulması beynelmilel Siyonizm’in menfaatine olacaktır.” Görüldüğü gibi *Büyük Gazete*, hemen hemen bütün gelişmiş devletlerin Kürt meselesi üzerinden Türkiye’yi karıştırmak istediğini öne sürmektedir. İlk olarak Doğu Anadolu’da Sovyetlere bağlı Kürdistan’ın kurulmasının istendiği ve sonrasında da Ermenilerin yavaş yavaş bu devlete sızacağı ve ele geçireceği iddia edilmektedir. Yazı, işlerin bu hale gelmesinin sorumlusunun “yarım asırdan beri İslâmiyet’e cephe alan” Türkiye’yi idare edenler olduğunu söylemiştir (*Büyük Gazete*, 1978e, s. 1 ve 7).

Son olarak Kürt meselesinin ortaya çıkma hususunda özel bir dış mihrak belirtilmeyip genel dış mihrakların itham edilmesi iddiası ele alınacaktır. MSP’li Recai Kutan, 3 Mayıs 1978’de Meclis’te yaptığı konuşmada, Doğu’ya yatırım yapılması gerektiğini aksi takdirde dış mihraklar tarafından yapılan “tahriklerin” karşılık bulabileceğini şu sözlerle ifade etmiştir:

Muhterem milletvekilleri, arz ettiğim gibi Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun meselelerine özel bir itina ile eğilmek mecburiyeti vardır. Cenab-ı Hakkın bu bölgeye lütfettiği büyük imkânlar, tabii kaynaklar en süratli bir şekilde ele alınmalı ve değerlendirilmelidir. Aksi halde Doğu ve Güneydoğu Anadolumuzda dış mihraklar tarafından yapılmak istenen çeşitli mihraklar vardır, çeşitli tahrikler vardır. Bu tahriklerin az da olsa çeşitli bölgelerimizde taraftar topladığını üzümlere müşahede etmekteyiz. Bu itibarla diyoruz ki, devlet olarak millet olarak bu bölgelere özel bir ilgi göstermeli ve bu bölgelerimizin ekonomik kalkınmasını en süratli bir şekilde sağlamalıyız (*TBMM Tutanak Dergisi*, Cilt: 5, 03.05.1978, s. 465).

Yine MSP'den Şener Battal silahlı şiddet eylemlerinin, bölücülük hareketlerinin dış kaynaklarca kışkırtıldığını ve desteklendiğini Meclis kürsüsünden söylemiştir (*TBMM Tutanak Dergisi*, Cilt: 7, 16.11.1978, s. 210). Yapılan görüşmede MSP'li Ömer Vehbi Hatipoğlu, Kürt meselesi hususunda dış mihrakların rolünü daha geriye götürmekte, Sykes Picot Anlaşmasıyla Kürtlerin dört parçaya bölündüğünü belirtmektedir (Hatipoğlu, *Kişisel Görüşme*, 15.12.2018). Akabinde ise kendilerinin İslâmcı çizgide olduğunu belirten Hatipoğlu, bu anlaşmayla çizilen “yapay sınırları” tanımadıklarını, önemli olanın İslâm birliği olduğunu ifade etmektedir.

Anaakım İslâmcılar, Kürt meselesinde Ruslarla ilişkili olarak Molla Mustafa Barzani'yi de dış tehdit şeklinde tartışmışlardır. *Bugün* gazetesi Barzani'yi zaman zaman gündeme getirmiş, Türkiye'den Barzani'ye silah kaçakçılığı yapıldığına dair haberler yayınlamıştır. Ayrıca Barzani'yi itibarsızlaştırmak amacıyla yapılan “Barzani Uydurma Bir Din Kurmak İstiyor” başlıklı ilginç haberde, Barzani'nin İslâm'a dil uzattığı ve İslâm'ı kaldırarak yeni bir din kurmak istediği iddia edilmektedir. *Bugün*'e göre, Barzani ve Molla Hurşit'in yaymak istediği dinin esasları şunlardır:

1. Ölen ölür, artık ondan bahsedilmez ve medet umulmaz.
2. Namaz kılmak yasaktır.
3. Oruç tutulmaz.

Yazıda Barzani ve Molla Hurşit'in yeni dinin namaz kılmayı ve oruç tutmayı yasakladığı ve bu çerçevede İslâm'a aykırı hükümleri barındırdığı söylenmiştir. Ayrıca Barzani'nin bu “yeni din”inin fikirlerini benimsemeyen 30 kişiyi kurşuna dizdirdiği ve bu yeni dini benimsemek istemeyen Barzani'nin adamlarının dağdan kaçarak Türkiye'ye sığındığı belirtilmektedir (*Bugün*, 9.12.1967, s. 1 ve 7).

Refik Özdek imzalı “Hayali Bir Kürt Cumhuriyeti” adlı yazıda, Doğu’daki vatandaşların Barzani kışkırtıcılarının baskılarına rağmen Irak’ta olduğu gibi harekete geçmedikleri çünkü Türkiye’nin Irak olmadığı, Doğulu vatandaşların da Irak Kürtleri olmadığı belirtilmiştir. Ayrıca Özdek, Kürtlerin Irak’taki gibi başkaldırsalar dahi başlarına gelecekleri bildiklerini söylemiştir (25.08.1969, s.4).

Nurettin Topçu öncülüğünde çıkartılan İslâmcı çizgideki *Hareket* dergisi, Kürt meselesine sayfalarında, aşağıdaki haber hariç yer vermemiştir. Bu derginin 1974 yılının Mayıs ayında çıkan sayısında “Kürdistan Meselesi” adlı haberde, 30 yıla yakın Ruslar tarafından desteklenen ve onlara yakın siyaset izleyen Barzani’nin geçenlerde yaptığı açıklamada bağımsız bir Kürdistan kurulması halinde petrol haklarının imtiyazını Amerika’ya vereceğine dair sözlerine yer verilmektedir. Haberin devamında ise Osmanlı döneminde zaman zaman ortaya atılan Kürdistan meselesinin, emperyalist güçlerin menfaat ve denge siyasetinde bugün de kullanılmaya devam edeceği belirtilmektedir (*Hareket*, 1974, s. 4).

Mücadeleciler, Kürt meselesini Barzani ile ilişkilendiren uç sağ basının başında gelmiş ve Barzani Hareketi’ni, gerek itibarsızlaştırmak gerekse hareketin “iç yüzünü” deşifre etmek için dönem dönem ele almışlardır. Mücadeleciler Yahudilerin, Hıristiyanların, Ermenilerin Barzani’yi desteklediğini ve bu gayr-i Müslim azınlığın bundaki amacını şu şekilde belirtmektedirler:

- 1 — Müslümanları zayıflatma politikası (birbirleriyle döğüşürerek),
- 2 — Kürdleri, Orta-Doğu’daki Müslümanlar arasında tampon olarak kullanma ve Türkiye’yi tehdit,
- 3 — Kürdlerin meskûn buldukları yerlerdeki zengin petrol ve maden yataklarının ele geçirilmesi,
- 4 — Kürdlerin toprak vaatleriyle beynelmilel Yahudiliğin daimi kontrolü altında tutulması.

Yazının devamında, Kürdistan’da ve Türkiye’nin Doğu bölgelerinde yaşayan Yezidilerin olduğu ve bunların şeytana taptığı belirtilerek onların Barzani’yi desteklediği öne sürülmekte ve bu şekilde Barzani Hareketi itibarsızlaştırılmaya çalışılmaktadır (*YMM*, 26.05.1970, s. 12-13). Mücadeleciler, Doğu bölgesinin Türkiye’den koparılması için Ermenilerin yanı sıra Moskova hesabına çalışan Barzani

Hareketi'nin de çalışmakta olduğunu iddia etmekte ve Barzani Hareketi'ni Anadolu'yu parçalamak, Türkiye'yi güçsüz tutmak ve Ortadoğu'da güçsüz bir Türkiye isteyen devletlerin kullandığını savlamaktadır.

Mücadeleciler, Doğu Anadolu'daki "özbeöz kardeşlerimizin bir kısmı"nın Barzani'yi "melek gibi bir insan" olarak gördüğünü söylemekte ve bunda kendilerinin de ihmali olduğunu itiraf etmektedirler. Bu hareket, geçmişte büyük devletler tarafından Binbaşı Noel'e yaptırılmaya çalıştırılan Anadolu'yu parçalama görevini şimdilerde Barzani'ye yaptırılmaya çalışıldığını düşünmektedir. Mücadeleciler, Barzani'nin 28 Ağustos 1966'da İsviçre televizyonuna verdiği demeçte "Irak'tan sonra ikinci mücadele cephemiz Türkiye olacaktır" sözlerini sarf ettiğini iddia etmiş ve Barzani'nin komünizmi Basra Körfezi'ne indirme ve Anadolu'yu istila etme görevine sahip olduğunu öne sürmüşlerdir. Mücadeleciler, Barzani'yi ve onun amacını şu şekilde tarif etmektedirler:

Bilindiği üzere Barzani, Doğulu kardeşlerimizin acı ve ızdıraplarını istismar ederek, Doğu Anadolu'muzu da içine alan komünist bir devletin peşinde olan ve bu maksatla Irak'ta vazifelendirilen bir Rus ajanıdır. Ruslar tarafından sıkı bir gerilla eğitime tabii tutularak buraya gönderilmiş bir ajandır. Doğu Anadolu'yu bizden koparmak emelindedir (YMM, 30.05.1972, s. 5).

Mücadeleciler, ayrıca 27 Mayıs'ın getirdiği özgürlük ortamında Barzani'nin ve onun kolu olarak tarif ettikleri DDKO'nun da Doğu'da geliştiğini belirtmektedirler. Bu çerçevede 12 Mart 1971 Muhtırası olumlu karşılanmışlar ve bu süreçte kurulan Ferit Melen Hükümeti'nden Barzani Hareketi'nin Türkiye'de bitirilmesini istemişlerdir (YMM, 06.06.1972, s. 1). D

Mücadeleciler, "Güdümlü Hareketler ve Sonları: Barzani Örneği" adlı yazıda, Barzani Hareketi'nin sönümlenmesi ele almış, Rusya tarafından eğitilen ve Ortadoğu'da etnik bir çıban olması için yetiştirilen Barzani Hareketi'nin destek kesilince bitmesini, bu hareketin suni bir şekilde oluşturulmasına ve kendi kitlesine dayanmamasına bağlamışlardır (YMM, 01.05.1975, s. 6-79). Bu hareketin 70'li yıllardaki aktivistlerinden Fahrettin Dağlı yapılan görüşmede, Mücadeleciler'in genel olarak Barzani'yi kâh Rusya kâh da Amerika için çalışan ve İslâm dünyasını ve Türkiye'yi

bölme amacıyla olan “beynelmilel güçlerin adamı” şeklinde değerlendirdiğini ifade etmektedir (Dağlı, *Kişisel Görüşme*, 18.11.2018.). Kısaca Mücadeleciler, Barzani Hareketi’nin dış mihrakların kışkırtması sonucu oluştuğunu, toplumsal bir dayanağının olmadığını ve dış mihrakların desteğini kesmesiyle de sönmüldüğünü ifade etmektedirler.

Barzani sadece dolaylı olarak Türkiye’deki Kürtçüleri desteklediği için değil kimi zaman doğrudan Türkiye sınırlarını ihlal ettiği için de gündeme gelmiştir. Irak’taki Kürtler arasında yaşanan ayrışma sonrası zaman zaman Barzani ve Talabani güçleri karşı karşıya gelmiş ve kimi zaman bu çatışma Türkiye sınırları içinde gerçekleşmiştir. Barzani ve Talabani güçleri, 1978 yılında Türkiye sınırını ihlal ederek Hakkâri’nin kimi ilçelerinde çatışmıştır. Hatta Hakkı Öznur’a göre, ikili arasındaki bu çatışma, Türkiye’deki Kürtçüler arasında da bölünmeye yol açmış, Rizgari grubu içindeki Orhan Kotan ve ekibi, ikili arasındaki çatışmada Barzani’den yana tavır almış, İbrahim Güçlü’nün başını çektiği ekip ise Talabani’den yana tavır almış; bunun sonucu olarak örgüt bölünmüştür. Bunun yanı sıra KAWA ve Rizgari genel olarak Barzani’yi desteklerken Kemal Burkay’ın başını çektiği Özgürlük Yolu ise Talabani yanlısıdır (Öznur, 2003, s. 473). Mücadeleciler bu çatışmayı, “Durum Vahimdir Sayın Ecevit” başlığıyla duyurmuş ve bu şekilde dönemin Başbakanı Bülent Ecevit’i uyarmışlardır (*YMM*, 05.06.1978, s. 3-4). *Sebil* dergisi 6 Ekim 1978’deki sayısında, çatışmayı anlatmış ve Türk ordusunun olaya el koyduğunu yazmıştır (*Sebil*, 1978d, s. 8). Nitekim çatışma sonrası, dönemin Genelkurmay Başkanı Kenan Evren ve İçişleri Bakanı İrfan Özyaydınlı bölgeye gitmiş ve incelemelerde bulunmuşlardır. *Bugün* gazetesi 21 Haziran 1978’deki sayısında, Özyaydınlı’nın “Doğu’daki Olaylar Irak’ın İç Sorunlarıyla İlgili” açıklamasını başlığa taşımıştır. Haberin devamında da Özyaydınlı’nın Doğu’da hudut ihlalinin 1978 yılında 18, 1976 yılında 22, 1977 yılında ise 12 kez tekrarlandığı ve her sınır ihlali sonrası diplomatik temasta bulunulduğu ve Irak hükümetinin özür dilediği şeklindeki sözlerine yer vermiştir (*Bugün*, 21.06.1978, s.1 ve 5). Barzani-Talabani çatışması Meclis’te de gündeme gelmiş, “Amerikan yanlısı” Barzani ile “Rus yanlısı” Talabani’nin güçlerinin Hakkâri’de çatışması üzerine genel görüşme açılması talep edilmiştir.

Anaakım İslâmcılar ve genel olarak uç sağ, Barzani’yi 1960’lar ve 70’lerde tartışmış, onu dış mihrakların maşası/kuklası ve Türkiye’de Kürtçülük hareketini körükleyen “komünist-Kürtçü” şeklinde kodlamışlardır. Bu kesim Barzani’yi komünist bir Kürt devleti kurma amacıyla olan “ideal komünist-Kürtçü” şeklinde tanımlamış ve bu çerçevede sık sık eleştirmiş ve itibarsızlaştırmaya çalışmıştır.

Anaakım İslâmcılar, Türkiye’de Kürt meselesini oluşturan dış tehditlerin arasında yurtdışındaki “Kürtçüleri” de saymaktadırlar. *Bugün* gazetesinin, yukarıda bahsedilen, yedi sayılı “Doğu Anadolu Dosyası”nın alt başlıklarından biri “Amerika ve Avrupa’da Kürtçülük Merkezleri”dir. Bu seriye göre, Avrupa’daki Kürt Talebe Birliği, 27-31 Aralık 1967 tarihleri arasında bir kongre düzenlemiş ve bu kongrede, dünya devletlerinden Irak’taki Kürtler için yardım talep edilmiş, Mustafa Barzani’ye saygılar sunulmuş ve Suriyeli Kürtlerin vatandaşlıklarının alınması⁵⁸ protesto edilmiştir. Amerika ve Avrupa’daki Kürt kuruluşlara, Batılı devletlerin onlardan istihbarat toplamak için yardım ettiği ileri sürülmüştür. Bu seride, Silvio Van Roy, Abdülkadir, Cemal Nabaş, Celal Baytuşi, Revandudzi, Kemal Fuad, İhsan Fuad, Hilmi Abbas gibi “Kürtçü liderler”den ve onların faaliyetlerinden bahsedilmiş ve bunların özellikle Ruslara ajanlık yaptığı iddia edilmiştir. Son olarak ise Batılıların ne maksatla olursa olsun Kürt Hareketi ile ilgilenmesinin ve Kürt teşekküllerine yardımda bulunmasının son kertede Rusların işine yaradığı belirtilmiştir (*Bugün*, 26.10.1969, s. 1 ve 7). Refik Özdek ise Kürt Talebe Federasyonu’nun Berlin’de yaptığı toplantıyı ele almış ve o toplantıda Doğu’daki yirmi ilin “hayali Kürdistan Cumhuriyetinin sınırları” içine alındığını söylemiştir. Ayrıca bu toplantıda, Doğu’daki vatandaşları vatandan koparmak için cemiyetler kurulmasına karar verildiği iddia edilmiştir (Özdek, 25.08.1969, s. 4).

Genel olarak Anaakım İslâmcılar, Türkiye’de Kürt meselesini oluşturan dış tehditler arasında başta Ruslar olmak üzere “beynelmilel Yahudileri”, “beynelmilel Ermeni İhtilal Komiteleri”ni, Barzani’yi ve yurtdışındaki Kürtçüleri saymışlardır. Tüm bunların faaliyetleriyle Türkiye’de Kürt meselesi oluşmakta ve Türkiye’nin güvenliği

⁵⁸ Suriye yönetimi, 1962 yılından itibaren sınırları içerisinde yaşayan Kürtlere vatandaşlık hakkı tanımamıştır. Bkz. Bingöl (2013).

tehlikeye girmektedir. Ayrıca TİP, CHP gibi Kürtçü partiler, DDKO, TÖB-DER gibi Kürtçü yapılar, Kürtçü aydınlar da dış tehditlere yardım etmektedirler.

4.1.2. İç Tehdit: TİP, CHP, DDKO ve TÖB-DER

Anaakım İslâmcılar, tıpkı Seküler Türkçü-Turancılar ve Anaakım Milliyetçiler gibi Türkiye’de Kürt meselesinin oluşmasını ve büyümesini Rusya, Barzani, yurtdışında yaşayan “Kürtçüler” gibi dış tehditlerin yanı sıra iç tehditler üzerinden de açıklamaktadırlar. Onlara göre bazı “Kürtçü” partiler, yapılar ve aydınlar Kürt meselesi hususunda tehdit oluşturmaktadırlar. Anaakım İslâmcılar bu iç tehditlerin genellikle dış tehditlerle birlikte hareket ettiğini, hatta onların “maşa”sı olduğunu öne sürmektedirler. İç tehditler, çoğunlukla dış tehditlerin ya da dış mihrakların hesabına çalışan, kendi aklıyla/iradesiyle hareket edemeyen piyonlar şeklinde değerlendirilir.

4.1.2.1. Kürtçü Partiler: TİP ve CHP

Anaakım İslâmcılar, 1960 sonrası kimi siyasi partileri bölgecilik yapmakla ve Doğu’nun geri kalmışlığını sömürmekle suçlamışlardır. Onlara göre çok partili hayata geçildiği 1946 yılından itibaren kimi partiler oy almak için bölgecilik yapmış, kimi partiler ise oy kaybedeceği endişesiyle bölgecilik yapanlara ses çıkarmamıştır. Anaakım İslâmcılar, TİP ve CHP’yi bölgecilik yapmakla ve Doğu’yu istismar etmekle suçlamışlardır.

Mustafa Yazgan, “Doğu Mitingleri” adlı yazısında TİP’in, erken Cumhuriyet döneminde CHP’nin politikalarıyla geri bıraktığı Doğu’yu istismar ettiğini ve “şahsi ikbal ve iktidarlarına basamak olarak milyonların ızdırabını” seçtiğini belirtmektedir. Ayrıca dönemin Başbakanı Demirel’i de “koskoca vatanın doğusunu batısına düşman edici, bölücü, kin, nifak sokucu” *Doğu Mitingleri*’ne karşı sessiz kalmakla suçlamaktadır (Yazgan, 1967, s. 11).

Sayfalarında düzenlik olarak *Doğu Mitingleri*’ne ve dolayısıyla TİP’e yer veren anaakım İslâmcı yayın *Bugün* gazetesidir. Bu gazetede yayınlanan “Aşırı Solun Tertiplelediği Diyarbakır Mitinginde TİP ve CHP el ele idi” haberiyle hem TİP hem de CHP marjinalize edilmeye çalışılmıştır (*Bugün*, 04.09.1967, s. 1 ve 5). Başka bir

sayısında ise *Doğu Mitingleri* için tahkikat açıldığına dair haberi paylaşmıştır (*Bugün*, 05.09.1967, s. 1 ve 5). Gazete ayrıca, *Doğu Mitingleri* 'ne karşı düzenlenen *Şahlanış Mitingleri* 'ni de sık sık haberleştirmiştir. *Bugün* gazetesi, 24 Ekim–30 Ekim 1969 tarihleri arasındaki yedi sayılık “Doğu Anadolu Dosyası”nda TİP ve *Doğu Mitingleri* 'ne genişçe yer vermiş, Sovyetlerin TİP'in tahrikçi mitingler düzenlemesini memnuniyetle karşıladığını belirtmiş ve bugün Kürtçülüğün tahripkâr faaliyetlerinde tertipçi, teşvikçi ve tahrikçinin TİP olduğunu ileri sürmüştür (*Bugün*, 28.10.1969, s.1ve 7). Gazetede Doğu Anadolu Dosyası'nın 27 Ekim 1967'deki dördüncü sayısının başlığı “Doğu'da Mitingleri” olup bu yazıda, TİP'in daha 1965 seçimleri arifesinde radyoda “Doğulu kardeş” ifadesini kullanarak bölücü faaliyetlerinin ilk motifini kullandığını ileri sürülmüştür. Gazete, TİP'in *Doğu Mitingleri* 'nde, “etnik zümrelerin, ayrı dil, ayrı din ve ayrı inanç içinde muhtar haklarla yaşayabilecekleri felsefesini benimsediklerini” söylediğini iddia etmiş ve bu şekilde “Doğu'nun nasyonalist halkını çelmek” istedikleri ancak başarılı olmadıklarını belirtmiştir (*Bugün*, 27.10.1969, s. 1ve 7). Bu gazetede serinin beşincisinin başlığı ise “Doğu'daki Anarşik Hareketleri TİP'liler Hazırlıyor” olup bu yazıda, TİP'in Doğu'da sistematik olarak tahriklere devam ettiği ve bu tahrikleri de Moskova politikasına paralel olarak yaptıkları ifade edilmiştir (*Bugün*, 28.10.1969, s. 1 ve 7).

Anaakım İslâmcılar'dan Mücadeleciler de TİP'i ve *Doğu Mitingleri* 'ni hedef göstermiş, köyü istismar edenlerin, vatan bölücülerin, Rumların, Yahudilerin ve Ermenilerin TİP'te olduğunu iddia etmişlerdir:

Ömründe köy görmemiş olan adamlar TİP'tedir. Ayağına çarık giymemiş fakat çarığı istismar eden, ağzına Amerikan viskisinden başka içki koymayıp, yosunlu su içenleri hor gören şom ağızlar TİP'tedir. Neo-kapitalist Sadun Aren, uşaklığını yaptıkları Yahudi Aybarlar, dönme Şiar Yalçınlar TİP'tedir. Vatan bölücüler, Rumlar, Ermeniler, Yahudiler bunların safındadır (*YMM*, 26.06.1970, s. 8-9).

Ayrıca TİP'in seçimlerde, yoksul kesimin yaşadığı Sağmalcılar'dan değil “komprodor Yahudi”lerin yaşadığı Şişli'den Adalar'dan oy aldığını öne sürmektedirler (*YMM*, 26.06.1970, s. 8-9). Mücadeleciler, yayın organında yer alan dokuz sayılık “Türkiye'de Vatan Bölme Faaliyetleri” serisinde *Doğu Mitingleri* 'ne yer vermiş ve bu seride, *Doğu Mitingleri* 'ne katılan bir vatandaşın sözlerini aktarmışlardır: “Kardeşim,

bunlara (mitingi tertipleyenlere) nasıl inanabiliriz? Söyledikleri şeyler belki güzel. Ama kürsüden iner inmez, karşımızdaki lokantada içki içiyorlar” (YMM, 12.05.1970, s. 11). Mitingi düzenleyenleri içki içmeleri üzerinden samimiyetsiz bulan Mücadeleciler, *Doğu Mitingleri*’ni düzenleyenlerin Doğunun ızdırabına kadeh kaldırdıklarını, Doğulu kardeşlerimizle hiçbir rabitalarının olmadığını ve amaçlarının Doğulu vatandaşların ızdıraplarını sömürmek olduğunu belirtmişlerdir.

TİP ve *Doğu Mitingleri*, Anaakım İslâmcılar da dâhil olmak üzere genel olarak uç sağ nazarında, bölücü ve yıkıcı faaliyet şeklinde değerlendirilir. Uç sağ, TİP’in kendi emelleri uğruna “cahil” Doğu halkını ve onların geri kalmışlığını sömürdüğünü iddia etmektedir. TİP ayrıca, Ruslar hesabına çalışan ve onların emellerine hizmet eden “komprador parti” olarak değerlendirilmektedir. Komünistler ve onların yerli uşağı şeklinde tanımlanan TİP’in amaçlarına ulaşmak için masum ve saf Doğu halkını kışkırttığı ve onların geri kalmışlığından beslendiği öne sürülmektedir.

Anaakım İslâmcılar’ın “Kürtçü” ithamlarına maruz kalan diğer parti ise CHP’dir. Anaakım İslâmcılar, CHP’yi özellikle 1970’lerdeki politikalarından dolayı “komünist-Kürtçüleri” kollayan parti şeklinde ele almışlardır. CHP’nin 1970’lerde iktidara gelmek için bölgecilik yaptığı iddia edilmiştir. Ayrıca Anaakım İslâmcılar, Kürt meselesini Tek-Parti CHP’sini eleştirmek için de kullanmışlardır.

Anaakım İslâmcılar, erken Cumhuriyet döneminde CHP’nin Doğu’yu ihmal ettiğini ve Doğu’daki isyanları sert bir şekilde bastırıldığını ileri sürerek CHP’yi eleştirmişlerdir. Eski Van Mebusu İbrahim Arvas, *Büyük Doğu*’da CHP’yi Doğu üzerinden eleştiren bir yazı dizisi kaleme almış ve bu dizide, İnönü’nün Şark’a düşman olduğunu, orayı yaktığını, yıktığını belirtmiş ve bundan dolayı “Şarklı kardeşlerimizin” kendilerine zulmedenleri sevmeyeceğini ileri sürmüştür (1959a, s. 6-7). Arvas ayrıca CHP döneminde gerçekleşen Muğlalı Olayı’nın “CHP ruhunun en parlak misali”ni yansıttığını da iddia etmiştir (1959b, s. 7). Ümit Dursun da Muğlalı Olayı’nı anlatan 21 sayılı yazı dizisi almış ve bu olay üzerinden CHP’yi eleştirmiştir. “Özalp Faciası” başlıklı seride Dursun, Muğlalı Olayı’nı “Neron Roma’sı”nda bilen görünmeyen bir zulüm şeklinde tasvir etmiş ve CHP’nin erken Cumhuriyet

dönemindeki iktidarını özellikle Doğu'da zulüm ve işkence üzerine bina ettiğini, o dönemde kimsenin can ve mal güvenliğinin olmadığını ileri sürmüştür.

Erken Cumhuriyet dönemindeki politikalarından dolayı CHP'yi eleştirenlerin başında Anaakım İslâmcılar'dan Kadir Mısıroğlu gelmektedir. Şeyh Said İsyanı'nı konu edinen Mısıroğlu, CHP'nin Cumhuriyet ile birlikte Millî Mücadele'nin amaçları arasında olmayan radikal inkılapları uygulamaya başladığını, radikal politikalarından rahatsız olan muhafazakâr kesimin Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nı kurduğunu ve bu partiden rahatsız olan CHP'nin de Şeyh Said'i bahane ederek bu partiyi kapattığını ve baskı rejimi kurduğunu ileri sürmektedir (1978, s. 4). Ayrıca Mısıroğlu, CHP'nin bu isyan sonrası muhafazakâr kesime baskı kurduğunu hatta terör estirdiğini iddia etmiştir. Mısıroğlu'na benzer şekilde Necip Fazıl Kısakürek de CHP'nin Şeyh Said'i bahane ederek Şark'ı adeta biçer-döver makinesiyle biçmek için kullandığını belirtmektedir (1976, s. 32-63). Ayrıca her ikisi de Şeyh Said'in CHP'nin aşırı laiklik politikalarına tepki olarak ayaklanmak "zorunda kaldığını" ve genel itibarıyla bu isyanın dinî nitelikte olduğunu ileri sürmektedirler. Şeyh Said İsyanı'nın yanı sıra Dedektif X Bir müstearıyla *Büyük Doğu*'da yayınlanan "Doğu Faciası" adlı seride de Dersim Tedibi ele alınmış ve Cumhuriyet yönetiminin rejimi Dersim'e yaymak amacıyla bazı eşkıyalık hareketlerini bahane ederek bölgeye operasyon düzenlediği ve bu operasyonda 50.000'in üstünde Müslüman'ın öldürüldüğü belirtilmiştir (1950b, s. 3 ve 15). Dedektif X Bir, Dersim Tedibi'ni "tarih boyunca gelen faciaların en büyüğü" şeklinde ele almış ve dönemin Genel Kurmay Başkanı Mareşal Fevzi Çakmak ve Başbakanı Celal Bayar'ı facianın sorumlusu olarak göstermiştir (1950a, s. 3). Kısaca, Anaakım İslâmcılar, Kürt meselesi çerçevesinde Şeyh Said İsyanı, Dersim Tedibi ve Muğlalı Olayı'nı CHP'nin erken Cumhuriyet dönemindeki laiklik başta olmak üzere genel olarak politikalarını eleştirmek için kullanmışlardır.

Anaakım İslâmcılar, CHP'nin erken Cumhuriyet döneminde Doğu'ya baskı kurmanın yanı sıra yatırım da yapmadığını ve dolayısıyla Doğu'nun geri kalmasından CHP'nin sorumlu olduğunu söylemişlerdir. Mustafa Yazgan, Doğu'nun geri kalmasında CHP devrinin payı olduğu iddia etmiş, İnönü'nün Doğu'ya yatırımı "israf ve haram"

gördüğünü öne sürmüştür. Ayrıca Yazgan, İnönü'nün erken Cumhuriyet dönemindeki Doğu'ya yönelik icraatlarını “damla damla kan, bucak bucak işkence” şeklinde belirtmiş ve CHP'nin bu icraatlarını kör ve sağır, Frankeştayn politikası şeklinde adlandırmıştır. Yazgan Doğu Anadolu'yu da bu Frankeştayn'ın önüne atılmış kurban ve *Doğu Mitingleri*'ni düzenleyen TİP'i de bu Frankeştayn'ın “gayrimeşru komprodar çocukları” olarak ele almakta ve böylece Yazgan TİP ile CHP'yi ilişkilendirmektedir (1967, s. 11). Yazgan'ın yanı sıra “Aşırı Solun Tertiplediği Diyarbakır Mitinginde TİP ve CHP El Ele idi” başlıklı haberiyle *Bugün* de CHP'yi TİP'le ilişkilendirmiştir (*Bugün*, 4.09.1967, s. 1 ve 5). Metin Toker, *Doğu Mitingleri*'nin bölgecilik ruhunu ateşleme amacıyla olduğunu, CHP'nin başta TİP'in oyununa gelerek bu mitinglere katıldığını ancak sonrasında oyuna geldiğini anladığını ve İnönü'nün kesin direktifiyle Doğu bölgesindeki teşkilatlarına bu mitinglere katılmama emrini verdiğini belirtmektedir. Toker ayrıca, CHP'nin bu mitinglerden elini ayağını çekmesiyle toplantıların cılızlaştığını ve zaman içerisinde sönümlendiğini iddia etmektedir (1971, s. 71).

MSP'nin yayın organı *Millî Gazete* de CHP'yi eleştiren yazılarına sayfalarında yer vermiştir. Özellikle 1970'lerde Doğu'da CHP ile birlikte etkili olan MSP yayın organı *Millî Gazete* aracılığıyla oradaki oylarını arttırmak için CHP'yi eleştiren yazılar yayınlamıştır. Gazetenin 26 Ağustos 1976'daki sayısında, yıllarca Doğu'yu geri bırakanın CHP olduğu iddia edilmiş ve CHP'nin sonra “hiç sıkılmadan Doğu'nun geri kalmışlığını istismar” ettiği ifade edilmiştir. MSP'nin ise bu “istismar edenlere” karşı Doğu'yu il il, ilçe ilçe dolaşarak her köşeye fabrika temelleri atarak “hakkın mücadelesi”ni verdiği söylenmiş ve sonrasında da MSP'nin Doğu'daki icraatları anlatılmıştır (*Millî Gazete*, 26.08.1976, s. 1 ve 7). *Millî Gazete*'nin yanı sıra MSP de Meclis'te CHP'yi Doğu'yu geri bırakmakla suçlamaktadır. Meclis'te MSP'li Abdülkadir Öncel, Doğu'nun geri kalmasının baş sorumlularından biri olarak CHP'yi göstermiş, Doğu ve Güney Doğu Anadolu'da en büyük zulüm ve işkencenin CHP döneminde olduğunu ifade etmiştir (*TBMM Tutanak Dergisi*, Cilt: 23, 12.01.1977, s. 11-23).

AP'den 11 vekil transferi sonrası CHP'nin 1978'in başında tek başına iktidar olması, uç sağ nazarında adeta "komünizmin geldiği" kanaati oluşturmuştur. Öyle ki *Büyük Gazete*'nin 14 Haziran 1978'deki kapağı "Gelecek-Melecek Değil, GELDİ BİLE" olmuş ve bu sayıda, eskiden "gelecek" diye bağırduğumuz komünizmin "artık geldiği" ve CHP iktidarıyla birlikte Türkiye'nin şu anda bir dereceye kadar komünist bir düzen ile idare edildiği öne sürülmüştür. Anaakım İslâmcılar, bu dönemde CHP iktidarının komünistlere ve bölücülere ses etmediğini sık sık dile getirmişlerdir (*Büyük Gazete*, 1978c, s. 1). Ayrıca CHP'nin Şerafettin Elçi'yi Bayındırlık Bakanı yapmasını, Anaakım Milliyetçiler'in yanı sıra Anaakım İslâmcılar da eleştirmişlerdir. Mücadeleciler, CHP iktidarının "sırf iktidar olabilmek için bölücülük suçundan hüküm giymiş birini bakan" yaptığını belirtmişlerdir. Ayrıca Elçi'nin Diyarbakır-Siirt İlleri Sıkıyönetim Komutanlığı 1 Nolu Askerî Mahkemesi'nde yargılandığını ve Türk-Kürt ayrımı yapmak ve müstakil devlet kurmak suçundan bir yıl üç ay hapis cezasına çarptırıldığını dile getirmişlerdir (*YMM*, 11.07.1978, s. 4).

Mücadeleciler yayınlarında CHP'yi 1970'lerdeki politikalarından dolayı sık sık eleştirmiş, Ecevit'in Doğu'da oy avcılığı için Kürtçülüğü kullandığını öne sürmüş ve CHP'nin TİP'in Doğu'daki görevine talip olduğu ifade etmişlerdir. Mücadeleciler, TİP'in bölücülükten dolayı kapatıldığını, Ecevit'in iki Doğu gezisi incelendiğinde, TİP'in Doğu'daki görevini alma eğilimi gösterdiğini iddia etmiş ve savcılarını, Ecevit'in Doğu'da yürüttüğü bölücülük kampanyasını soruşturmak üzere göreve çağırılmışlardır. Ayrıca CHP'nin Doğulu kardeşlerimizin dertlerini istismar etmek için Doğu'yu Türkiye'den bölme faaliyetlerine göz yumma eğiliminde olduğunu öne sürmüşlerdir (*YMM*, 17.06.1975, s. 5).

Fotoğraf 9: *Yeniden Millî Mücadele*, “CHP’nin Doğu’daki Tahrikleri”

Kaynak: *Yeniden Millî Mücadele*, 24.06.1975, s. 1.

Mücadeleciler, CHP’yi Kürt meselesinde iç tehdit olarak ele almanın yanı sıra onu dış mihraklarla da ilişkilendirmişlerdir. *Yeniden Millî Mücadele* dergisinin 24 Haziran 1975’teki kapağı, “CHP’nin Doğu’daki Tahrikleri” şeklinde olmuş ve bu sayıda, Ecevit’in “beynelmilel maliye diplomasi ve basın çevrelerinin katıldığı” Bilderberg Toplantısı’ndan bir müddet sonra Doğu tahriklerine başlaması manidar bulunmuştur. Yazıda, bugün Doğu diye bir meselenin olması, “CHP’nin ihmal ve kasıtlarıyla yüklü” politikalarına bağlanmış ve Doğu’daki en ezici jandarma baskısının CHP’li ağaların öncülüğünde yapıldığının altı çizilmiş ve şunlar söylenmiştir: “CHP, bugün bir problem olacak tarzda ihmal ettiği, baskı yaptığı Doğu’da tahriklere girişiyorsa, bunun bir sebebi bulunmalıdır ve bu işin perde arkası suflörleri aranmalıdır.” Kısaca Mücadeleciler, CHP’nin “dış mihraklar”dan aldığı “sufle”lerle Doğu’da tahriklere giriştiğini iddia etmiş ve Anayasa Mahkemesi’ni CHP’nin Doğu’daki faaliyetlerini inceleme hususunda göreve çağırmışlardır. Mücadeleciler, bölücülük isnadıyla kapatılan TİP ile CHP’nin Doğu Dosyası’nın paralellik gösterdiğini söylemiş ve

emperyalistlerin Doğu üzerindeki hedeflerine CHP mitingleri vasıtasıyla ulaşmaya çalıştıklarını belirtmişlerdir (*YMM*, 24.06.1975, s. 8-10). Mücadeleciler, Türkeş'in Diyarbakır'a gitmesiyle başlayan olayların sorumlusu olarak da CHP-komünist ittifakını göstermişlerdir (*YMM*, 1.07.1975, s. 8).

Genel olarak Anaakım İslâmcılar, 1960'larda TİP'i, 1970'lerde ise CHP'yi Kürtçü parti olmakla suçlamışlardır. TİP, Kürt meselesini dış mihraklar hesabına gündeme getirdiği gerekçesiyle kapatılmış, CHP'nin de aynı gerekçeyle 70'lerde kapatılması gerektiği dillendirilmiştir. Ayrıca Anaakım İslâmcılar, Kürt meselesi üzerinden erken Cumhuriyet dönemi CHP'sini eleştirmiş, CHP'yi Doğu'ya baskı kurmak ve Doğu'yu geri bırakmakla itham etmiş ve bugünkü Kürtçülük Hareketi'nin erken Cumhuriyet dönemi CHP politikalarından kaynakladığını ileri sürmüşlerdir.

4.1.2.2. Kürtçü Yapılar: DDKO ve TÖB-DER

Anaakım İslâmcılar tıpkı Anaakım Milliyetçiler gibi DDKO ve TÖB-DER'i de Kürt meselesinde "iç tehdit" olarak değerlendirmiş, özellikle Mücadeleciler, bu iki yapıyla uğraşmış ve yayın organlarında hedef göstermişlerdir.

Mücadeleciler, DDKO yargılanmalarını ele almış ve DDKO'nun "Rus güdümünde bir Kürdistan kurma" amacında olduğunu ifade etmişlerdir (*YMM*, 5.09.1972, s. 6). Ayrıca DDKO, Barzani'nin Türkiye'deki ajanları olarak değerlendirilmiştir. Mücadeleciler, 12 Mart Muhtırası'nı olumlu karşılamış bu süreçte DDKO, TİP gibi "bölücü" ve "komünistlere" yönelik operasyonları "vatan bölme faaliyetlerinin akim kalması" şeklinde yorumlamışlardır (*YMM*, 30.05.1972, s. 5). Bu kesim, CHP-MSP Koalisyonu döneminde çıkartılan 1974 Affi'nı eleştirmiş zira onlara göre bu af, "Barzani ajanları" şeklinde değerlendirdikleri DDKO üyelerini serbest bırakacaktır (*YMM*, 19.03.1974, s. 12-13). Mücadeleciler, yukarıda bahsedilen, Türkeş'in Diyarbakır'a gitmesiyle meydana gelen olayların sorumluları arasında DDKO'nun devamı olan Devrimci Kültür Derneği, TÖB-DER ve siyasi Kürtçüleri saymakta ve tüm bunların CHP'nin himayesi altında olduğunu belirtmektedirler (*YMM*, 01.07.1975, s. 9).

Mücadeleciler TÖB-DER’i de Kürt meselesinde iç tehdit olarak ele almış, TÖB-DER’in yıllık genel kurulunda Doğu’dan hep “Kürdistan” diye söz edildiğini, herkesin ana dilde eğitim görmesi gerektiğinin savunulduğunu iddia etmişler ve Hükümet’e “komünizme ve bölücülüğe yataklık eden” TÖB-DER’in ne zaman kapatılacağını sormuşlardır. Sonrasında da TÖB-DER’in genel kurulunda Kemal Uzun’un “Türkiye devrimci hareketi, ezilen Kürt ulusu ve onların haklarıyla kopmaz bağlarla bağlıdır” sözlerini ifade ettiğini öne sürmüşlerdir (*YMM*, 29.08.1978, s. 5). *Yeniden Millî Mücadele*’nin başka bir sayısının kapağı, “komünistliği ve bölücülüğü belgelenen TÖB-DER kapatılmalıdır” şeklindedir (*YMM*, 05.09.1978, s. 1) *Sebil* de CHP iktidarı döneminde Doğu’da DEV-GENÇ, TÖB-DER, TİKKO, TKP, KAWA gibi yapıların istediğini yapar duruma geldiğini söylemiştir (*Sebil*, 1978c, s. 12). *Çatı* ise TÖB-DER’i “Öğretmenlerin sorunlarını anlatmaktan ziyade onları gizli ideolojik emellere alet etmekle” suçlamış ve kapatılması gerektiğini söylemiştir (*Çatı*, 1975, s. 1). Dolayısıyla Anaakım İslâmcılar, TÖB-DER ve DDKO’yu Kürt meselesinde Türkiye’nin güvenliğini tehdit eden yapılar şeklinde ele almış ve başta Mücadeleciler olmak üzere zaman zaman onları hedef göstermişlerdir.

4.1.2.3. Kürtçü Dergiler ve Aydınlar

Anaakım İslâmcılar, tıpkı Seküler Türkçü-Turancılar ve Anaakım Milliyetçiler gibi 1960 sonrası Kürt aydınları ve Kürt yanlısı dergileri eleştirmiş ve onları Kürt meselesi konusunda “iç tehdit” olarak ele almışlardır. Anaakım İslâmcılar’dan Fethullah Erbaş, yapılan görüşmede Sovyetlerin Türkiye üzerindeki emellerini gerçekleştirmek için aydınları kullandığına dikkat çekmiş ve hatta Sovyetlerin Kürt aydınları eğittiğini öne sürmüştür (Erbaş, *Kişisel Görüşme*, 19.12.2018).

Mehmet Şevket Eygi öncülüğünde çıkan *Yeni İstiklâl* dergisi, *Deng* dergisinin “Kürtçülük” yapmaktan dolayı iki yöneticisinin tutuklanmasını gündeme almış ve derginin kimi yazılarının Kürtçe olmasını eleştirmiştir (*Yeni İstiklâl*, 1963a, s. 4). AKP’de milletvekilliği yapacak olan M. İhsan Arslan, *Yeni Akış* dergisini konu edindiği yazısında, kendisinin ana dilinin de Kürtçe olduğunu belirtmiş, bu derginin Doğu’nun geri kalmışlığını suiistimal ettiğini söylemiş ve nihai amaçlarının “Kürt kardeşlerimizi komünist yapmak” olduğunu ileri sürmüştür (Arslan, 1966, s. 4).

Mücadeleciler de aydın meselesine değinmiş, Fahrettin Dağlı hareketin genel olarak aydınların vatan bölme faaliyetlerine fikri destek verdiği kanaatine sahip olduğunu söylemiştir (Dağlı, *Kişisel Görüşme*, 18.11.2018). Ayrıca bu aydınları zaman zaman *Yeniden Milli Mücadele* dergisinde ifşa ettiklerini de belirtmişlerdir. Mücadeleciler, öncelikle “sözde aydın”-“gerçek aydın” ayrımı yapmaktadırlar: “Hayatını yabancı diyarlarda veya büyük şehirlerin dert nedir bilmeyen ve gayri millilik kokan mahallelerinde geçiren, Anadolu’nun bağı yanık insanının ızdırabını yüreğinde bir kez olsun duymayan”ları sözde aydın şeklinde tanımlamakta ve onlar karşısında Kürt meselesinde “yerli” ve “milli” aydının yapması gerekenlerini ele almaktadırlar (*YMM*, 25.04.1972, s. 4). Mücadeleciler, dış mihrakların kışkırttığı “siyasi Kürtçülük” konusunda aydınların kamuoyu oluşturması gerektiğinden bahsetmiş ve bu çerçevede hükümete ve aydınlara düşen görevin şunlar olduğunu belirtmişlerdir: “Milletimiz, asrımızın bir zarureti olan ‘topyekûn harp’ anlayışının gerektirdiği bir kültür ve mesuliyet ortamında yetiştirilmelidir. Fert, kendisinin millî müdafaadan ve memleketin geleceğinden sorumlu olduğunu hisseden bir duygu yüceliğinde bulunmalıdır” (*YMM*, 4-10.01.1972, s. 9 ve 11).

Dolayısıyla Anaakım İslâmcılar, Türkiye’deki Kürt meselesinin sorumluları arasında “Kürtçü” aydınları ve onların yayın organları dergileri saymışlar ve bu minvalde onları ve yayınlarını kendi gazete ver dergilerinde ele almış ve hedef göstermişlerdir. Ayrıca “Kürtçü” aydınlara karşı yerli ve millî aydınlara düşen görevleri de ele almışlardır.

4.1.2.4. Kavmiyetçiler: “Türkçü varsa Kürtçü de olur tabii”

Yukarıda Seküler Türkçü-Turancılar ile Anaakım Milliyetçiler’in Türkiye’deki İslâmcıları “siyasi ümmetçilik” yapmakla ve Kürt meselesinde Türkiye’nin altını oymakla itham ettiklerini ele almıştık. Anaakım İslâmcılar da milliyetçileri “kavmiyetçilik”le suçlamış ve Türkiye’de Kürtçülük akımının oluşmasında onların da payının olduğunu iddia etmişlerdir. Aslında İslâmcılar ile milliyetçiler arasındaki bu tartışma yeni olmayıp Tarık Zafer Tunaya, Meşrutiyet döneminde bu ikili arasında tartışmaların yaşandığını, İslâmcıların Türkçülüğü “yıkıcı ve devlet hayatını tehlikeye

sokan bir cerayan olarak” gördüğünü belirtmekte ve Kur’an ve İslâm’ın prensipleri çerçevesinde Türkçüleri eleştirdiklerini ifade etmektedir (2007, s. 69-76).

Fotoğraf 10: Yeniden Millî Mücadele, “Türkiye’de Vatan Bölme Faaliyetleri-1”

Kaynak: Yeniden Millî Mücadele, 28.04.1970, s. 8-9.

Anaakım İslâmcılar’dan Mücadeleciler, Türkiye’de Kürtçülüğün oluşmasında Türkçülüğün tetikleyici olduğunu belirtmiştir. Bu hareket, Kürt meselesinin oluşmasını ele aldığı dokuz sayılıklı “Türkiye’de Vatan Bölme Faaliyetleri” başlıklı seride, Türkçülük hareketiyle ilgili şunları söylemektedir: “Türkçülük akımının ortaya atılması, bugün aktüel hale getirilmesi memleketimizin Doğu bölgesinde yaşayan millet evlatlarını tedirgin etmiştir, üzmüştür. Ve sırf böylesine yanlış ve kasıtlı akımlardan dolayı maalesef Doğu’daki özbeöz millet evlatları, komünistlerin kucağına itilmiştir” (YMM, 9.06.1970, s. 12). Ayrıca Doğu meselesini istismar edenlerin de Türkçülüğün beslendiğini ve *Doğu Mitingleri*’nde *Ötügen* dergisinden kısımlar okunduğunu ifade etmiştir. Mücadeleciler Türkiye’de Türkçülüğün kuranların Yahudi

olduğunu iddia etmektedir: Türkçülüğün kurucuları arasında Konstantin Borzecki sayılmış ve onun Polonya asıllı bir Yahudi olduğu söylenmiştir. Benzer şekilde Tekin Alp takma adıyla Moiz Cohen'in de Yahudi olduğu öne sürülmekte ve onla ilgili şunlar söylenmektedir: “Görülüyor ki, Türkçülük akımının aktüel hale gelebilmesi için bütün malzemeler batılı Yahudi Türkologlar tarafından temin edilmiştir.” Mücadeleciler, Ziya Gökalp üzerinde de durmuş, Gökalp'in bir dönem Kürtçü olduğunu ancak Marksist İbrahim Temo ile tanıştıktan sonra mason adetlerine göre İttihad ve Terakki'ye girdiğini, Balkan Harbi sürecinde Yahudilerle teması olduğunu ve nihayet Yahudi Durkheim'ı okuduğunu ve ondan etkilendiğini öne sürmüşlerdir. Mücadeleciler, Osmanlı'nın çöküşünü hazırlayan ve “Türkten fazla Türkçü” olanların çoğunluğunun Yahudiler olduğu iddia etmektedirler. Sonrasında da Türkçülüğün son dönemde “Doğu Meselemizde” ırk ihtilaflarının temel taşı olduğu öne sürülmüştür (YMM, 9.06.1970, s. 12). Fahrettin Dağlı, Mücadeleciler'in Ziya Gökalp ve Nihal Atsız'ın Türkçülük anlayışının Doğu'da Kürtçülüğü motive etmek için malzeme şeklinde ele aldığı ifade etmektedir (Dağlı, *Kişisel Görüşme*, 18.11.2018).

Mustafa Yazgan da *Sebil*'de *Şahlaniş Mitingi* vesilesiyle gittiği Batman'daki izlenimlerini anlatırken kavmiyetçilik meselesine girmiştir. Yazgan, “Anadolu-İslâm Birliği”nin “kökü dışarıda” komünist-Kürtçü tahrikçiler aracılığıyla tahrip edildiğini, buna MHP'nin müfrit Türkçü kanadının da katkı verdiğini belirtmiştir. MHP'nin müfrit Türkçü kanadının sloganlarının Doğu'da, kökü dışarıda ajanların da tahrikiyle, “komünist-Kürtçülük” hareketi şeklinde “aks-i seda uyandırdığını” ifade etmiş ve bundan da en çok İslâmcı Kürtlerin mustarip olduğunu öne sürmüştür. MSP'nin kalesi olan Batman'da komünist-Kürtçülerin kendi aralarında şunları konuştuğunu iddia etmektedir:

Biz Türkes'in elini öperiz. O, Türkçülük dâvâsıyla ortada olduğu müddetçe biz burada Kürtlük şuurunu ayakta tutuyoruz. Silâhımızda tek kurşun kalsa onu da Erbakan'a sıkmamız gerekir. Yatırımların doğu'ya tahsis edilmesi ve doğunun kalkınması neticesinde bizim halkı şuurlandırma ve sola çekme gayretimiz imkânsız hale geliyor (Yazgan, 1977a, s. 10).

Yazgan'ın Türkes'i ve Türkçülüğü eleştirdiği bu yazısına bir “Bozkurtçu”dan itiraz gelmiş ve bu itirazda, Türkes'ten önce de Kürtçülüğün olduğu, Türk yurdu olan bu

topraklarda ancak Türk milliyetçiliğinin yapılacağı söylenmiştir. Yazgan bu itiraza köşesinde şu şekilde cevap vermiştir: “Bu dengesiz delikanlı, belki de Ziya Gökalp gibi, Kürt olduğu halde ‘Türkçülük’ perdesi ile kendisini setrediyor. Kürtçe bildiği muhakkak. (...) Kürt hüviyetiyle Türkçülük yapıyorlar. Bunlar Bozkurtçu mudur? Bozkürtçü müdür? Bilmek isteriz.” Sonrasında da Kürt olduğunu düşündüğü Bozkurtçuya cevaben ülkücülük adı altında kavmiyetçilik yaptığını, bu cümlelerini okuyan ırkdaşlarının (Kürtlerin) Kürtlük şuurunu besleyeceğini söylemektedir (Yazgan, 1977b, s. 10).

Son olarak *Millî Gazete*'de Tarık Behlül, Türkçülüğün Kürtçülüğü beslediğini öne sürmüştür. Behlül, Doğu'da temel değer İslâm olmakla birlikte Kürtçülüğün de bir değer olduğu itiraf etmiş ve “Türkçü varsa Kürtçü de olur tabii” sözleriyle Kürtçülüğün olmasında Türkçülüğün etken olduğunu ortaya koymuştur (30.10.1979, s. 9). Yapılan görüşmede Ömer Vehbi Hatipoğlu da Türk milliyetçiliği altında yapılan yanlış uygulamaların Kürtçülüğü doğurduğunu ifade etmiştir (Hatipoğlu, *Kişisel Görüşme*, 15.12.2018).⁵⁹

Genel olarak Anaakım İslâmcılar, milliyetçileri “kavmiyetçilik” yapmakla suçlamış, onların Türkçülük yapmasının Kürtlerde Kürtçülüğe hevesi ortaya çıkardığını ve böylece İslâm birliğinin Türkiye’de parçalandığını öne sürmüşlerdir. Türkiye’de milliyetçiler ve İslâmcıların birbirlerine karşı ithamlarda bulunmasında, aralarındaki siyasi rekabet de etkindir zira her iki kesim de milliyetçi-muhafazakâr tabana hitap etmektedir. Dolayısıyla taban kazanmak isteyen bu iki akım, birbirlerini “siyasi ümmetçilik” ve “kavmiyetçilik”le suçlamışlardır.

4.1.2.5. Ahmet Emin Yalman: “Ermeni ve Kürt İstiklalcisi”

Anaakım İslâmcılar ile liberal-demokrat yazar Ahmet Emin Yalman arasında gerilim olduğundan söz edilebilir. Bu kesim, Yalman’ı yazdıklarından dolayı Kürt meselesi

⁵⁹ Benzer şekilde Erbakan, 1994 yılında Bingöl’de yaptığı konuşmada şunlar söylemektedir: “Eğer ‘Türküm, doğruyum, çalışkanım’ dersiniz, elin oğlu da ‘ben de Kürdüm, daha doğru, daha çalışkanım’ der”. Erbakan bu sözlerinden dolayı yargılanmış, "halkı din ve ırk farklılığı gözeterek kin ve düşmanlığa açıkça tahrik etmek" gerekçesiyle Devlet Güvenlik Mahkemeleri (DGM) tarafından 1 yıl hapse mahkûm edilmiştir.

konusunda “iç tehdit” olarak ele almış, eleştirmiş ve itibarsızlaştırmaya çalışmışlardır. Anaakım İslâmcılar, Yalman’ı sık sık hedef göstermiş, onu Mason ve dönme olmakla, Atatürkçü ve milliyetçi olmamakla suçlamışlardır. Ayrıca Yalman’ın 84 yıllık ömrü boyunca Türklük ve Müslümanlık aleyhine çalıştığı öne sürülmüştür (*YMM*, 26.12.1972, s. 7). Anaakım İslâmcılar’ın hedef göstermesi karşılığını da bulacak, Yalman’a 22 Kasım 1952’de Malatya’da Hüseyin Üzmez tarafından suikast düzenlenecektir. Yalman, “Malatya Suikastı”nda yaralı kurtulacak ve bu suikastın Büyük Doğu Cemiyeti, İslâm Demokrat Partisi, Türk Milliyetçiler Derneği gibi yapılarla ilişkisi olduğu ortaya çıkarılacak, aralarında DP milletvekillerinin de olduğu Necip Fazıl Kısakürek, Eşref Edip Efgan, Said-i Nursi gibi kişiler yargılanacaktır. Ancak İslâmcılar, suikastın nedenlerini sorgulamak yerine Yalman’ın “Malatya suikastı sonrası kaldırıldığı hastanede yarı sünnetli olduğu”nu ileri sürmüşlerdir (*Hilâl*, 1965, s. 17). Ayrıca Malatya Suikastı’na karşılık Yalman’ın da “Türkün istiklaline suikast” düzenlendiğini iddia etmişlerdir (*İslâm Dünyası*, 1952, s. 2-4).

Anaakım İslâmcılar Yalman’ı Kurtuluş Savaşı sürecinde Kürtlere ve Ermenilere özerlik verilmesini savunmasından dolayı “Ermeni ve Kürt İstiklalcisi” olmakla suçlamışlardır. *İslâm Dünyası*, *Sebilürreşad*, *Hilâl*, *Büyük Doğu*, *Yeniden Millî Mücadele*, *Büyük Gazete*, *Bugün* gibi anaakım İslâmcı yayınlar, Yalman’ı eleştirmek için onun 14 Ağustos 1919 tarihinde *Vakit* gazetesinde yazdığı “Kürtler ve Kürdistan” isimli yazıyı zaman zaman gündeme getirmişler ve yazıdaki şu ifadeleri alıntılarlamışlardır: “Kürt vilayetlerine mümkün mertebe kürt memurlar intihap olunur ve kürtlerle meskûn yerlerin hayatı idariyesinde bu suretle tedrici bir muhtariyet tesisi için hükümetle Kürt münevverleri teşriki mesai edebilirler.” Anaakım İslâmcılar, Kürt meselesinde CHP’yi sert, Yalman’ı ise yumuşak tutumundan dolayı eleştirmektedirler. Başka bir ifadeyle Anaakım İslâmcılar, CHP ve Yalman’a olan karşı tutumunu onların Kürt meselesine dair düşünceleri üzerinden göstermişlerdir.

4.1.2.6. “Komünist-Kürtçüler”in Doğu’daki Faaliyetleri

Anaakım İslâmcılar, tıpkı Anaakım Milliyetçiler gibi “komünist-Kürtçüler”in Doğu’daki Türkiye’yi tehdit ettiğini düşündüğü faaliyetlerini tartışmışlardır. Bu

kesim, “Komünist-Kürtçüler”i Türkiye’yi karıştırmak isteyen “iç dinamikler”/iç tehditler şeklinde ele almış ve onların faaliyetlerini afişe ederek devleti uyarmıştır.

Anaakım İslâmcılar, komünist-Kürtçülerin faaliyetlerine özellikle de Doğu’dakilerine yer vermişlerdir. Komünist-Kürtçülerin eylemleri arasında “Türkiye Halkları” ve “Kürdara Azadi” gibi sloganlarını kullanıma sokması ve yaygınlaştırması, Tunceli, Diyarbakır, Kars, gibi Doğu şehirlerinde olaylar çıkarması, üniversite, lise hatta ilkokulları “karıştırmaları” ve Doğu’daki eşkıyalık faaliyetleri sayılabilir. Komünist-Kürtçülerin en çok ses getiren faaliyeti 1960’larda Doğu’da düzenlediği *Doğu Mitingleri*’dir. Ancak yukarıda TİP ile birlikte ele alındığı için burada tekrarlanmayacaktır.

Anaakım İslâmcılar, komünist-Kürtçülere attıkları “Türkiye Halkları” ve “Kürdara Azadi” sloganlarını Anaakım Milliyetçiler kadar olmasa da tartışmışlardır. Hekimoğlu İsmail, Rusya ile kardeş olanların Kürt-Türk ayrımı yapmak istediğini bunun için de “halklar” tabirini kullandığı belirtmiştir. Ayrıca Hekimoğlu İsmail, “halklar” tabirini kullananların amacının Türkiye’yi Rusya’ya peyk yapmak olduğunu ifade etmektedir (1976, s. 3). Mücadeleciler de “halklar” tabiri üzerinde durmuş, Marksistlerin Ecevit’in Doğu gezisinde “halklara özgürlük” sloganı ile karşıladığını, Ecevit’in de onlara “Doğu’ya özgürlük” şeklinde cevap verdiğini ileri sürmüşlerdir. Mücadeleciler, Ecevit’in “halklar” tabirine ses çıkarmamasını, bölücülüğe çanak tutmak olarak yorumlamışlardır (*YMM*, 17.06.1975, s. 5). Meclis’te de MSP’li Cemal Cebeci, Türkiye’yi halklara bölmeye çalışanları şu sözlerle eleştirmiştir:

Anayasanın açık hükmüne rağmen, milleti halklara bölmek, yurdu parçalamak, zararlı ideolojilere angaje olmak, asil milletimize bağımsızlığı çok görerek devletimizi yıkıp Türkiye Cumhuriyetini Rusya’nın veya Çin’in peyki haline getirmek gibi akıl almaz cereyanların peşine düşmüş, Türklükten, İslâmiyetten nasipsiz bahtsızlara çatısı altında yer vermek üniversitelerimizin idarecileri için büyük talihsizliktir (*TBMM Tutanak Dergisi*, Cilt: 24, 21.02.1977, s. 588).

Anaakım İslâmcılar, “Türkiye halkları” söyleminin yanı sıra “Kürdara Azadi” sloganı üzerinde de durmuşlardır. *Büyük Gazete*, 26 Şubat 1977’deki sayısında, İstanbul sokaklarında artık Kürtçe duvar yazısı edebiyatının başladığını söylemekte ve örnek olarak ise “Kürdara Azadi” sloganının duvarlara yazılmasını göstermektedir. Yazının

devamında Doğu Anadolu'dan İstanbul'a gelen yüksek tahsil gençliğinin kavmiyetçilik seline kapıldığını ve bu amaçlarına ulaşmak için ise komünizmi kullandıkları ileri sürülmüştür. Başka bir ifadeyle komünist-Kürtçülerin esasında “Kürtçü” olduğu, “komünizmi” bağımsız Kürt devletine ulaşmak için kullandıkları ifade edilmiştir. Bu dergi, böyle giderse sonlarının Barzani gibi olacağını söyleyerek komünist-Kürtçüleri uyarılmış ve çözümün komünizmin yerine İslâm'da olduğunu belirtmiştir (*Büyük Gazete*, 1977, s. 9). *Sebil*'de yayınlanan “Ayrımcılık Yapmayalım” başlıklı yazıda, her sokağın, her duvarın sloganlarla dolu olduğu ancak “İslâm Devletini kuracağız” sloganının yasak olduğu ve suç sayıldığı belirtilmekte ve “Kürdara Azadi” lafından endişe duymayanların “İslâm Devleti kuracağız” lafından bu derece çekinmelerine anlam verilmediği ifade edilmektedir (*Sebil*, 1978a, s. 10). Bunların yanı sıra *Hilâl*, *Yeniden Millî Mücadele* gibi Anaakım İslâmcı yayınlar da “Kürdara Azadi” sloganının mitinglerde atıldığını, duvarlara yazıldığını ifade etmişlerdir.

Anaakım İslâmcılar, bu iki sloganın yanı sıra Doğu'da meydana gelen kimi olayların sorumlusu olarak da komünist-Kürtçüleri görmüşlerdir. *Bugün* gazetesi, yedi sayılık “Doğu Anadolu Dosyası”nda TİP'li “komünist-Kürtçülerin” Doğu'yu karıştırmak istediğini öne sürmüştür. Doğu Anadolu Dosyası serisinin beşincisinin ismi, “Doğu'da Anarşik Hareketleri TİP'liler Hazırlıyor”dur ve bu yazıda, TİP'li Tarık Ziya Ekinci, Adil Kurtel, Mehmet Ali Aslan ve Kemal Burkay gibi “aşırı solcu Kürtler”in Doğu'nun “milliyetçi Türkleri”ni kandırmak için faaliyet yürüttükleri belirtilmiştir. Yazının devamında Tunceli'de meydana gelen olayların müsebbibi olarak “Ali Şerlerin, Baytar Nurilerin, Seyit Rızaların mazideki karanlık ihtiraslarını ve ihanetini benimseyen Kemal Burkay” gösterilmiştir. Tunceli'deki olaylar, Pir Sultan Abdal'ın piyesini temsil etmek isteyen Halk Oyuncularına Valiliğin izin vermemesi sonrası başlamıştır. Yazıda, Valiliğin Tunceli'deki Alevilerin bu oyun aracılığıyla tahrik edileceğini düşünmesinden dolayı izin vermediği ileri sürülmüştür. Sonrasında Kemal Burkay'ın da aralarında olduğu grup valiliğe yürümüş ve olaylar patlak vermiştir. Sonuç olarak ise iki kişi ölmüş ve yüzlerce kişi yaralanmıştır. Yazıda ayrıca TİP'in *Doğu Mitingleri* de eleştirilmiştir (*Bugün*, 28.10.1969, s.1 ve 7).

Mücadeleciler de komünist-Kürtçülerin faaliyetlerini yayın organlarında ele almışlardır. Hatay'ın Kırıkhan ilçesinde meydana gelen olayları ele alan "Halk Siyasi Kürtçü ve Komünistlerin Ateş Etmeleri Üzerine Gale yana Gelmiştir" başlıklı haberde, komünist-Kürtçülerin camiye bombaladıkları, buna tepki gösteren halkın ise miting düzenlediği, "kızıl paçavra" *Dağ Yeli* isimli gazete binasının önünden geçerken komünist-Kürtçülerin kurşun sıktığı ve olayların bunun üzerine geliştiğini öne sürülmüştür (*YMM*, 16.03.1971, s. 7).

Mücadeleciler, komünist-Kürtçülerin okullardaki faaliyetlerine de dikkat çekmişlerdir. *Yeniden Millî Mücadele*'nin 16 Kasım 1976'daki kapağı şu şekildedir: "Dikkat: Ortaöğretimde Komünist Tedhiş Hızla Artıyor: Doğuya federal haklar, boykot, DEV-LİS, kahrolsun faşizm, kürdara azadi, işgal, kurtuluşa kadar savaş, halklarımız için militanca direnelim." Bu sayıda, derginin kapağında sayılan sloganların okuldaki sınıfların yazı tahtalarına yazıldığı söylenmiştir (*YMM*, 16.11.1976, s. 1). Bu derginin 17 Mayıs 1977'deki sayısında yer alan "Komünistlerin Doğu Anadolu'da İsyân Hazırlığı" adlı yazıda ise Batman ve Diyarbakır'da Çin ve Rusya yanlılarının isyan hazırlığında olduğu bu bölgelerde birçok silah ve merminin ele geçirildiği öne sürülmüştür. Mücadeleciler, Batman Endüstri Meslek Lisesi'nde komünist-Kürtçülerin Türk bayrağını yırttıklarını iddia etmiş ve yaklaşan seçimlerde Doğu'da yapılacak propagandaya dikkat edilmesi gerektiği uyarısında bulunmuşlardır (*YMM*, 17.05.1977, s. 14).

Mücadeleciler, komünist-Kürtçülerin iyice "azıtarak" Doğu'da kimi yerlerde toprak işgallerine başladığını belirtmiş ve Diyarbakır'ın Silvan ilçesinde 250 kadar komünist militanın Umurköy'e giderek oradaki toprakları işgal ettiğini iddia etmişlerdir (*YMM*, 28.12.1976, s. 9). Mücadeleciler'in kurucularından İrfan Küçükköy yapılan görüşmede, 1978 yılında Diyarbakır'da bir üyelerinin siyasi Kürtçüler tarafından öldürüldüğünü, onun cenazesine katılmak için uçakla Elazığ'a gittiğini, sonrasında da Elazığ'dan Diyarbakır'a geçmek için Diyarbakır plakalı araç kullanmak durumunda kaldıklarını belirtmiştir. Küçükköy, eğer Elazığ plakalı bir araçla Elazığ'dan Diyarbakır'a geçmeye çalışsalar siyasi Kürtçülerin kendilerini Diyarbakır'a almayacaklarını ifade etmiş ve sonrasında da siyasi Kürtçülerin Diyarbakır başta

olmak üzere kimi Doğu ve Güneydoğu illerinde hâkimiyet kurduklarını iddia etmiştir (Küçükköy, *Kişisel Görüşme*, 20.11.2018).

Anaakım İslâmcılar'dan *Büyük Gazete* dergisi de komünist-Kürtçülerin faaliyetlerini ele almış ve sayfalarında, "Doğu Anadolu'da ırk ayrımı esasına dayanan bir gerilla hareketi başlatmak isteyen gözü dönmüş Bolşeviklerin durup dururken genç bir polisimizi" şehit ettiği haberine yer vermiştir (*Büyük Gazete*, 1976b, s. 17). *Büyük Gazete*'de yayınlanan ilginç bir haberde, "müstakil Kürdistan" kurmak isteyenlerin isyan hazırlığında olduğu, bu durumun Doğu'da meydana gelen deprem sonrası ortaya çıktığı ifade edilmiş ve deprem sonrası yıkılan evlerin altından kaçak silah, cephane, makinalı tabanca, roket atar dahi çıktığı iddia edilmiştir. Hatta demonte edilmiş, "yani parçalara ayrılmış küçük bir tank" dahi çıktığı öne sürülmüştür. Tüm bu silahların, Doğu Anadolu'da çıkarılması planlanan isyan için hazırlıklar olduğu belirtilmektedir (*Büyük Gazete*, 1977d, s. 8).

Fotoğraf 11: *Büyük Gazete*, "Kars Elden Gidiyor Kalkın Ey Ehl-i Vatan!"

Kaynak: *Büyük Gazete*, 1978. s. 112, s. 1.

Anaakım İslâmcılar, Anaakım Milliyetçiler'in de ele aldığı, Kars'ta meydana geldiği iddia edilen olayları tartışmışlardır. *Büyük Gazete*'nin 23 Ağustos 1978'deki sayısında yer alan "Kars Elden Gidiyor Kalkın Ey Ehl-i Vatan!" başlıklı yazıda, Kars'ta devletin,

güvenliğin, basın hürriyetinin ve can güvenliğinin olmadığı iddia edilmiştir (*Büyük Gazete*, 1978d, s. 7). *Büyük Gazete*'nin yanı sıra *Sebil* de Kars'a dikkat çekmiş, Kars'ta, DEV-GENÇ, TİKKO, TKP ve KAWA'nın istediğini yapar hale geldiğini öne sürmüştür (*Sebil*, 1978c, s. 12).

Millî Gazete de komünist-Kürtçülerin faaliyetlerini ele almış, Adıyaman'da camiye komünistler tarafından "kahrolsun Müslümanlar", "camiler kapatılacak", "ezanlar bizi rahatsız etmeyecek", "Müslümanlar öldürülecek" yazılarının yazıldığını öne sürmüştür. Sonrasında da Kuyucak ilçesindeki sağlık ocağına Kürdistan bayrağının çekildiği iddia etmiştir (*Millî Gazete*, 11.09.1978, s. 7). Fethullah Erbaş yapılan görüşmede, 70'lerde Tatvan'da hem noterlik hem de MSP'nin yöneticiliğini yaptığını, o süreçte bazı Kürtçülerin Tatvan'da faaliyet yürüttüklerini ancak bunların çoğunlukla dışarıdan gelen insanlar olduğunu öne sürmüş ve sonrasında da Millî Görüş olarak bunlarla mücadele ettiklerini ve Tatvan'da onları barındırmadıklarını belirtmiştir (Erbaş, *Kişisel Görüşme*, 19.12.2018).

Büyük Gazete, 8 Haziran 1977'deki nüshasında komünist-Kürtçülerin Doğu'da ilginç bir faaliyet yürüttüğünü öne sürmüştür. Dergi, "Çocuk Fabrikaları" adlı yazıda Doğu'da "Alevi ve Kürt asıllı vatandaşlarımızın" bir süreden beri çocuk yapma yarışına girdiklerini iddia etmiştir. Haberde, "birkaç karısı ve yirmi beş çocuğu olan Alevi ve Kürtlerin sayısının" az olmadığı belirtilmiş, bu şekilde Türkiye'de çoğunluğu elde etmek istedikleri ileri sürülmüştür. Demokrasiden dolayı böyle bir haklarının olduğu ironik bir şekilde söylenmiş, nüfus planlamasının ise "herhalde Sünniler" için olduğu belirtilmiştir (*Büyük Gazete*, 1978b, s. 4). Kısaca, komünist-Kürtçülerin çocuk yaparak ülkede çoğunluğu sonrasında da komünist-Kürtçü bir devlet için yönetimi ele almak istediği ima edilmiştir.

Son olarak komünist-Kürtçülerin faaliyeti olarak Doğu'daki eşkıyalık ele alınacaktır. Eşkıyalık ya da Şakilik, Ahmet Özcan'ın belirttiği üzere merkezî Cumhuriyet hükümetinin yerleşmesiyle sönmülmüştür (2014, s. 166). Ancak 1950'lerle birlikte Türkiye'nin Kürt bölgelerinde kitlesel bir olgu olarak yeniden doğmuştur. Özcan eşkıyalığın tekrar başlamasının gerekçesi olarak Doğu'nun ekonomik problemlerinin

çözüksüz kalmasını göstermektedir (2014, s. 188). Hatta YTP’li Azizoğlu, eşkıyalık ve kaçakçılığı Doğu’daki geri kalmışlık sorunu ile bağdaştırmasından dolayı Kürtçülük yapmakla itham edilmiştir. 1960’ların ikinci yarısında muhalefet, Doğu’da artan eşkıyalıktan dolayı AP hükümetini sık sık eleştirmiş ve bu dönemde Koçero, Hamido, Hakimo gibi “ünlü” şakiler ortaya çıkmıştır. Özcan, eşkıyalığın 1970’lerde bitmesinin gerekçesi olarak devletin göçebe toplulukları tasfiye etmesini, kentleşmenin görece başarılı olmasını ve örgütlü Kürt Hareketi’nin ortaya çıkmasını ve bunların dağların hâkimiyetini eşkıyalardan almasını göstermektedir (2014, s. 193-203).

Anaakım İslâmcılar Doğu’daki eşkıyalığı yayınlarında sık sık tartışmışlardır. *Yeni İstiklâl*, 1960’tan sonra Doğu Anadolu’da asayişsizliğin “dehşet bir hal” aldığını, soygunların, hırsızlıkların, adam öldürmelerin, yol kesme ve dağa kaldırma vakaların şimdiye kadar görülmemiş derecede arttığını ve bu olaylarda son iki yılda 307 öldürme vakasının yaşandığını belirtmiştir. *Yeni İstiklâl*, ayrıca Hükümet tarafından silahları toplanan köylülerin, eşkıyalara karşı savunmasız halde kaldığı uyarısında bulunmuştur (*Yeni İstiklâl*, 1962b, s. 3). 18 Temmuz 1962’deki nüshasında ise subay elbisesi giymiş 10 eşkıyanın iki köyü basarak köylülerden 15 bin lira toplayıp kaçtıklarını belirtmiştir (*Yeni İstiklâl*, 1962d, s. 3). Bu dergi başka bir nüshasında eşkıyalığın Osmanlı’nın en zayıf günlerinde bile görülmeyen bir şekilde Doğu’da devam ettiğini Koçero, Kurtoğlu gibi kimi eşkıyaların halk arasında şimdiden efsaneleşmeye başladığını dile getirmiştir (*Yeni İstiklâl*, 1962c, s. 3). Koçero, 1962 yılında basında öylesine geniş bir yer kaplamıştır ki *Milliyet* gazetesi, Başbakan İsmet İnönü ile birlikte Koçero’yu “yılın adamı” ilan etmiştir (Özcan, 2018, s. 205). Meclis’te Siirt milletvekili Mehmet Nebil Oktay da eşkıyaların popüler olmasını eleştirmiş ve Doğu’da eşkıyanın bir hükümet adamından daha fazla basında yer alabildiğini söylemiştir (*TBMM Tutanak Dergisi*, Cilt: 3, 25.03.1970, s. 696). Oktay ayrıca 20 yıldan beri Doğu ve Güney Doğu’da devam eden eşkıyalığın asayiş bozukluğundan değil, geri kalmışlıktan kaynaklandığını şu sözlerle ifade etmiştir:

Hakimo’yu kaldırırınız Bezek gelir, Bezek’i kaldırırınız Tilki gelir... Demek oluyor ki, eşkıyayı öldürmek, eşkıyayı takibetmek ve yalnız zecri tedbirlere yer

vermek meselenin esasına nüfuz etmek, meselelere çare bulmak anlamını taşımaz. Bir memleketin vatandaşı aç olursa, elbette ki, başka çare bulmazsa, soygun yapar. Bir memlekette yol olmazsa o memlekette her türlü asayişsizlik bahis mevzuu olur. Bir memleketin eğitim imkânları 15 nci asrın eğitim imkânları ile dahi kıyaslanamazsa o memlekette asayişsizlik olur (*TBMM Tutanak Dergisi*, Cilt: 5, 24.05.1970, s. 442).

Eşkîyalığı, neredeyse hergün ele alan Anaakım İslâmcı gazete *Bugün*'dür. Bu gazetenin 3 Nisan 1967'deki sayısında, baharla birlikte Doğu ve Güneydoğu'daki şakilerin temizlenmesi için 720 kişilik komando birliğinin Foça'dan Siirt'e hareket edeceği belirtilmiştir. Ayrıca dönemin İçişleri Bakanı Faruk Sükan, şakilerle mücadele için 172 adet pikap ve jeepin, 100 motosikletin bölgeye gönderileceğini ifade etmiştir (*Bugün*, 03.04.1967, s. 1 ve 5). Başka bir haberde bölgedeki jandarmalara yeni telsizler gönderildiği söylenmiş ve şakilerin ise teslim olmak için pazarlığa giriştiği, Hakimo'nun 250 bin, Hamido'nun ise 100 bin lira haraç istediği belirtilmiştir (*Bugün*, 12.04.1967, s. 1 ve 5). Başka bir sayıda ise Hamido'nun teslim olduğu ve şunları söylediği ifade edilmiştir: "En iyi yolun kanuna sığınmak olduğuna karar verdim, diğer kaçakların da teslim olmalarını temenni ederim" (*Bugün*, 13.04.1967, s. 1 ve 5). Bu gazetenin 23 Ocak 1969 tarihli nüshasında kimi şakilerin Türkiye'den kaçıp Barzani'ye sığındığı iddia edilmiştir. Aynı haberde, Şaki Hamido'nun "tavuk kümesinde" yakalandığı belirtilmiştir (*Bugün*, 23.01.1969, s. 1 ve 7). Dolayısıyla uç sağ eşkıyalığı, genel olarak Barzani ve Kürtçülerle ilişkilendirerek komünist-Kürtçü bir faaliyet şeklinde ele almıştır.

Anaakım İslâmcılar, komünist-Kürtçülerin Doğu'daki faaliyetlerini önlemeye yönelik düzenlenen komando operasyonlarını da tartışmışlardır. 1960'ların sonunda Doğu'da başlayan komando operasyonlarının gerekçesi eşkıyaların yakalanması ve silah ile kaçak malların toplanmasıdır. Özcan, Komando operasyonlarının amacından saptığını ve Doğu'daki köylülerin baskı altına alınmasına dönüştüğünü belirtmekte ve bunun da Türkiye'nin Kürt meselesinin şekillenmesinde dönüm noktası olduğunu iddia etmektedir (2014, s. 193-203). Askerin düzenlediği komando operasyonlarını, devletin Kürt meselesini "güvenlik" anlayışı çerçevesinde çözmeye çalıştığı şeklinde değerlendirebiliriz. Ayrıca DDKO'nun komando operasyonlarını eleştiren bültenler çıkardığını yukarıda ifade etmiştik. Doğu'da gerçekleştirilen bu operasyonlar CHP'li,

TİP’li hatta MSP’li vekiller tarafından Meclis’te sık sık eleştirilmiştir. Aybar, komandoların Doğulu vatandaşlara işkence yaptığını ve “kuyruklu Kürt, Barzani’nin köpeği, defol git” dediklerini aktarmaktadır (*TBMM Tutanak Dergisi*, Cilt: 7, 24.07.1970, s. 666). Ayrıca *Doğu Mitingleri*’nde de şu sloganlarla komando operasyonları eleştirilmiştir: “Batı’ya Fabrikalar ve Yol, Doğu’ya Komando ve Karakol”, “Jandarma Değil Öğretmen İstiyoruz”, “Karakol Değil Okul İstiyoruz”.

Necmettin Erbakan Meclis’te yaptığı konuşmada Doğu’da yapılan operasyonlarda halka zulmedildiğini, insanların sebepsiz yere tutuklandığını dile getirmiş, bu durumun devlet-millet kaynaşmasına mani olduğunu öne sürmüştür (*TBMM Tutanak Dergisi*, Cilt: 14, 16.02.1980, s. 22-28). CHP’li Celal Paydaş da yapılan operasyonlarda, köy meydanlarında erkekler ve kadınların çırılçıplak soyulduğunu ve işkence yapıldığını söylemiştir (*TBMM Tutanak Dergisi*, Cilt: 23, 12.01.1977, s. 11-23). Ecevit de zaman zaman mitinglerinde, “Doğu’da jandarma zulmüne son” şeklinde sözlerle bu operasyonları eleştirmiştir.

Anaakım İslâmcılar TİP, CHP, DDKO, TÖB-DER gibi yapıları 1960’larda ve 1970’lerde Kürt meselesini kışkırtan iç dinamikler, başka bir ifadeyle komünist-Kürtçüler şeklinde ele almışlardır. Onların faaliyetleri de Türkiye’yi karıştırmak için yapılan eylemler şeklinde değerlendirilmiştir. Komünist-Kürtçülerin Türkiye’yi parçalamak için Tunceli, Diyarbakır, Kars, Adıyaman gibi Doğu şehirlerinde olaylar çıkardığı, üniversiteleri, liseleri, hatta ilkokulları karıştırdığı Doğu’daki depremleri bile istismar ettiği öne sürülmüştür. Anaakım İslâmcılar “Türkiye halkları” ya da “Kürdara Azadi” sloganlarını komünist-Kürtçülerin Türkiye’yi parçalamak amacıyla kullandıklarını iddia etmektedirler. Doğu’daki eşkıyalık dahi Komünist-Kürtçülerin faaliyeti şeklinde yorumlanmıştır.

4.1.2.7. Anaakım İslâmcılar’ın Doğu’daki Faaliyetleri

Anaakım İslâmcılar, hem güçlenmek hem de komünist-Kürtçülerin faaliyetlerini engellemek için Doğu’da faaliyet yürütmüşlerdir. Bu kesim, Doğu’da faaliyet çerçevesinde konferanslar ve mitingler düzenlemiştir. Ayrıca MSP de Doğu’da hem yerel hem de genel seçimlerde faaliyet yürütmüştür.

Anaakım İslâmcılar'ın Doğu'daki faaliyetlerinin başında, komünist-Kürtçülerin *Doğu Mitingleri*'ne karşı düzenlediği *Şahlanış Mitingleri* gelmektedir. MTTB öncülüğünde gerçekleştirilen bu mitinglere Komünizmle Mücadele Dernekleri ve bazı milliyetçi kuruluşlar da destek vermişlerdir. MTTB'nin yayın organı *Millî Gençlik*, İstanbul'daki Şahlanış Mitingi'ni şu şekilde haberleştirmiştir:

Türk milleti, Türk gençliği, Türk işçisi vatan hainlerine karşı şahlanıyor! 15 talebe teşekkülü, 11 sendika, 15 Komünizmle Mücadele Derneğinin iştirak ettiği bu miting Sultanahmet meydanına sığmayan bir kalabalıkla başladı. Millî Türk Talebe Birliğinin önderliğinde, başta Bursa mehter Takımıyla Taksim meydanına gelen yüzbin İstanbul'lu, tarihe bir sayfa daha ilave etti. Türk milletine ihanet edenlerin iç yüzünü dünya efkârına ilan etti (*Millî Gençlik*, 1968, s. 17).

Bugün gazetesi de Şahlanış mitinglerini ele almış, 2 Kasım 1967'de Erzurum'da "Anadolu Şahlanış Mitingi"nin yapılacağını duyurmuştur (*Bugün*, 02.11.1967, s. 1 ve 5). Bu mitingin düzenleme kurulunun başkanı, MTTB başkanı İsmail Karaman'dır. Gazete, 18 Mart 1968 tarihindeki nüshasında ise Diyarbakır'da yapılan "Güneydoğu Şahlanış Mitingi"ni ele almış ve 30.000 Diyarbakırlının komünizmi telin ettiğini dile getirmiştir (*Bugün*, 18.03.1968, s. 1 ve 7). Ayrıca Ankara'da da *Şahlanış Mitingi* düzenlenmiştir (*Bugün*, 29.03.1968, s. 1 ve 7). *Şahlanış Mitingleri*'nde genel olarak komünistler ve bölücüler telin edilmektedir.

1977'nin Ocak ayında Batman'da MTTB öncülüğünde "Bütün Akımlara Karşı İslâm"ı öneren Şahlanış Mitingi düzenlenmiştir. MTTB'nin yayın organı *Çatı*, devlet ve bir kısım mihrakların Doğu'yu hor gördüğünü, bunun sonucu olarak "yabancı ideolojilerin" Doğu'yu istismar ettiğini belirtmiş ancak Doğu bölgesinde insanların uyandığını ve bu şahlanış mitinginin de Doğu'nun dirilişinin ilk belirtisi olduğunu öne sürmüştür (*Çatı*, 1977a, s. 12). Batman Mitingi'nde MTTB Batman İl Başkanı Şehmus Kartal ile Mustafa Yazgan konuşma yapmışlardır. Kartal konuşmasında, emperyalist, kapitalist ve Siyonist güçlerin Türkiye'de ve diğer İslâm ülkelerindeki faaliyetlerine dikkat çekmiş ve İslâm Birliği'ne vurgu yapmıştır (*Çatı*, 1977b, s. 9). *Büyük Gazete* bu mitingde Lenin'in, Mao'nun "sapık düşüncelerinin" takip edilmemesi ve Bediüzzaman'ın fikirlerinin dinlenmesi gerektiğinin vurgulandığını aktarmıştır (*Büyük Gazete*, 1977a, s. 29). Mustafa Yazgan, *Sebil*'deki köşesinde kendisinin de

konuşma yaptığı Batman'daki bu mitingi ele almıştır. Eksi yedi derece soğukta yapılan mitinge katılımın büyük olduğunu belirten Yazgan, Siyonistlerin, Masonların ve komünistlerin bölgedeki petrolde gözü olduğunu, bu sebeple bu kesimin kavmiyetçiliği Doğu bölgesine musallat etmek istediğini mitingde söylediğini aktarmaktadır. Ayrıca bu mitingin önemli olduğunu belirtmiş zira komünist-Kürtçülerin Doğu ve Güneydoğu'da yaşayan kardeşlerimizi “millet:şariat:din” birliğinden ayırıp yerine “ırkçılık:kavmiyetçilik illeti” getirmeye çalıştıklarını öne sürmüştür (Yazgan, 1977a, s. 10). Dolayısıyla Doğu'da İslâmcılar, Ülkücüler ve komünist-Kürtçüler özellikle 1970'lerde mücadele etmişlerdir. Bu mücadele zaman zaman çatışmaya da dönüşmüş, sözgelimi 9 Mart 1977'de MTTB üyeleri ile onların “solcu ve Kürt milliyetçisi” dedikleri grup arasında kavga çıkmış, 9 solcu yaralanmıştır (Çatı, 1977c, s. 16). KMD'den Orhan Kiverlioğlu, Doğu'da çeşitli ideolojilerin çarpıştığını ve halkın bu yüzden ihmal edildiğini söylemiştir (*Bugün*, 12.04.1967, s. 1 ve 7).

Anaakım İslâmcılar'ın Doğu'daki faaliyetlerinden biri de konferanslardır. Bu konferanslarda kavmiyetçilik ve komünizm telin edilmiş, kurtuluşun İslâm'da olduğu vurgulanmıştır. Doğu'da konferans düzenleyenlerin başında Mücadeleciler gelmektedir. Bu hareket, zaman zaman Doğu'da verdiği konferanslarla dış mihraklar ve komünist-Kürtçülerin “oyununu bozmaya” çalışmıştır. *Yeniden Millî Mücadele* dergisinin 4 Şubat 1971 tarihli sayısında, Mücadeleciler'in Adıyaman'da düzenlediği konferansa yer verilir. Mücadeleciler'in Genel Başkanı Necmeddin Erişen bu konferansta, iki buçuk asırdan beri İngilizlerin, Fransızların, Rusların, Ermenilerin kısaca Doğu'yu bölmek isteyen dış mihrakların Türkiye üzerindeki oyunlarından bahsetmektedir. Yazıda, kendileri üzerinde oynanan oyunları duyan Adıyamanlıların ise düşmana karşı savaşa hazır olduklarını havaya silah sıkarak gösterdikleri belirtilir: “Ve salonu silah sesleriyle şenlendirdiler. Arka sıralarda oturan bir köylü, Yeniden Millî Mücadelede düşmana çekilmek için sakladığı tabancasını tavana boşalttı” (*YMM*, 23.02.1971, s. 7).⁶⁰ Derginin 30 Mart 1971 sayısında Mücadeleciler'in Batman'daki

⁶⁰ Selçuk, Mücadeleciler'in gençler arasında antikomünizmi yaydığını ve gençlerin gerektiğinde onlarla göğüs göğse mücadeleyi göze aldığını belirtmektedir (2018, s. 195). Dolayısıyla yukarıdaki örnekte

konferansına yer verilir. Yazıda Doğu illerinin Mücadeleciler etrafında teşkilatlanmaya başladığı, Bitlis, Siirt, Muş, Elazığ, Adıyaman, Midyat ve Nusaybin'den sonra Diyarbakır ve Batman'da iman mücadelesinin sancaklaştırıldığı dile getirilmiştir. Batman'daki mitingde konuşan Ömer Hatipoğlu dinleyenlere “Ey Selahaddin Eyyübinin, Fatih Sultan Mehmed Han'ın, Akif'in, iman ve intikamına bağlı Doğunun kahraman evlatları!” diye hitap etmiş ve dış mihrakların ve onların maşası iç dinamiklerin Türkiye'deki faaliyetlerini anlatmıştır (YMM, 30.03.1971, s. 14). Bu şekilde dinleyenlere “büyük resmi” göstermeye çalışmıştır.

Uç sağ MSP ve MHP olarak partileşince oy almak için Doğu'da mitingler, konferanslar gibi çeşitli çalışmalar da yürütmüşlerdir. Özellikle 1970'li yıllarda MSP, Doğu'nun güçlü partilerinden biri olmuştur. 1977 genel seçimlerinde oy oranı %11,8'den %8,6'ya gerilemişken Doğu'da Bitlis, Bingöl, Mardin, Muş, Siirt, Şanlıurfa, Van gibi şehirlerde oyları artmış, bu seçimlerden kazandığı 24 milletvekilinin 13'ünü Doğu bölgesinden çıkartmıştır. MSP'nin bölgede oylarını arttırmasında, Kürtler için dinî kimliğin önemli olmasının etkisi olduğu söylenebilir. Ayrıca Erbakan Doğu'ya sık sık hem muhalefetteyken hem de iktidar ortağıyken geziler düzenlemiş, özel ilgi göstermiştir. Sanayii tesisleri yapma girişimini de genellikle Doğu'da gerçekleştirmiştir. 11 Aralık 1977 tarihindeki yerel seçimlerde de Muş ve Adıyaman'ı MSP kazanmıştır.

Anaakım İslâmcılar, 1960'lardan başlayarak ama esas olarak 1970'lerde Doğu'daki faaliyetlerini arttırmıştır. Bunda, komünist-Kürtçülerin –uç sağın tabiriyle- “gemi azıya” almalarının etkisi vardır. Bunun yanı sıra *Şahlanış Mitingleri*, konferanslar düzenlemişler, kavmiyetçiliği ve komünizmi telin etmişlerdir. Tüm bunlardaki amaç, Doğu'daki halka komünist-Kürtçülerin gerçek yüzünü anlatmak ve onlara “büyük resmi” göstermektedir MSP mitingler, geziler vs. düzenleyerek bölgede güçlenmeye

köylünün tabancasıyla komünist-Kürtçülerle mücadele için hazır olması, Mücadeleciler için sevinç duyulacak bir durum olduğu söylenebilir.

Ayrıca, Metin Toker *Solda ve Sağda Vuruşanlar* adlı kitabında Mücadeleciler'in Adıyaman mitingine yer vermiş, bu hareketin aktivistlerinin “laik Cumhuriyeti” devirmek için savaşa hazır olduklarını belirtmiştir (1971, s. 167-168).

çalışmıştır. MSP dinî propagandayla Doğu’da yükselen bir grafik izlemiş ve bölgenin güçlü partilerinden biri haline gelmiştir.

4.2. KİMLİK: “KÜRTLER, İSLÂM-TÜRK MİLLİYETÇİLİĞİNİN UNSURUDUR”

Bu kısımda Anaakım İslâmcılar’ın Kürt kimliğine yaklaşımı ve bununla ilgili olarak Kürt meselesine çözüm önerileri tartışılacaktır. 1945-1980 yılları arası Anaakım İslâmcılar, Kürtlerin varlığını zaman zaman kabul etmiş, zaman zaman ise inkâr etmiş, onları genellikle Türklükle ilişkilendirmiş ve Kürt meselesine çözüm olarak İslâm’ı önermişlerdir. Bu kesim, genel olarak Kürtleri “İslâm-Türk milliyetçiliğinin unsuru” olarak kabul etmişlerdir. Türkiye’de Anaakım İslâmcılar, genel olarak İslâm-Türk Sentezi anlayışına sahiptirler. Ayrıca bu kesim, Kürt meselesiyle 1960’ların ortalarından itibaren ama esas olarak 1970’lerde ilgilenmeye başlamış ve konu üzerine yazılar neşretmişlerdir.

Türkiye’de İslâmcılığın 1960’ların sonunda Millî Görüş’le birlikte müstakilleşmesiyle Kürt İslâmcılığı, Türk İslâmcılığı gibi Millî Görüş’ü destekleyecektir.⁶¹ Nitekim 1970’lerde Doğu’da güçlü olan iki partiden biri MSP, diğer ise komünist-Kürtçülerin desteğini alan CHP’dir. Fehmi Çalmuk, *Erbakan’ın Kürtleri* adlı kitabında, Millî Görüş’ün partileşme sürecinde Kürtlerin desteğinin önemli olduğunu hatta partiye Kürtlerin sahip çıktığını söylemektedir (2001, s. 11). 1973 ve 1977 genel seçimlerinde MSP, Doğu ve Güneydoğu’da Türkiye genelinden fazla oy almış, özellikle 1977 seçimlerinde, bir önceki seçime göre partinin oyları %3 civarında gerilerken Doğu’da artmıştır. Bundan dolayı Millî Görüş iktidar ortağı olduğu dönemlerde Doğu’ya ağır sanayi yatırımları çerçevesinde temel atma törenleri düzenlemiştir. Kısaca, Millî Görüş’ün temsilciliğinde Anaakım İslâmcılar’ın dinî kimlik aracılığıyla Kürtlerin önemli bir kısmının desteğini aldığı söylenebilir. Kürtlerin Anaakım İslâmcıları desteklemesinde, Kürtlerin çoğu için dinî kimliğin politik alanın şekillenmesinde en belirleyici dinamiklerden biri olmasının etkili olduğu belirtilebilir (Çiçek, 2015, s.

⁶¹ Kürt İslâmcılığının müstakil örgütler kurması, 1980 sonrasına tekabül eder. Kürt İslâmcılığı, özellikle PKK ve onun şiddetine karşı bağımsız örgütler kuracaktır. Bkz. Kurt (2015) ve Çiçek (2015).

108). Nitekim 19. yüzyılın ilk yarısında Kürt mirliklerinin ortadan kaldırılmasıyla siyasi iktidar boşluğunu Kürt dinî liderler doldurmuş, 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başı Kürt isyanlarının neredeyse tamamının öncüsü Kürt dinî liderler olmuştur (Jwaideh, 2012, s. 154-155).

Fotoğraf 12: *Yeni İstiklâl*, “Kürtçülük Meselesi: Kürtlük ayrılığı yok, İslâm Kardeşliği var”

Kaynak: *Yeni İstiklâl* (1963), s. 123, s. 1 ve 8.

Mehmet Şevket Eygi öncülüğünde çıkan *Yeni İstiklâl*'in 1 Mayıs 1963 tarihli nüshasında, “Kürtçülük Meselesi: Kürtlük ayrılığı yok, İslâm Kardeşliği var” adlı kapak yazısı yayınlanır. Bu yazıda, Doğuluların “bütün Türkiye’yi vatani” olarak

tanıldığı ve kendilerini “Müslüman Türk milletinin bir ferdi” şeklinde ifade ettikleri belirtilmiştir. Kürtlere “Selahattin Eyyübi’nin torunları” şeklinde seslenilmiş, onların savaşta birer “Mehmetçik” olacakları vurgulanmıştır (*Yeni İstiklâl*, 1963b, s. 1 ve 8). “Selahaddin Eyyübi’nin torunları” vurgusu önemlidir çünkü Elçin Aktoprak’ın belirttiği üzere Eyyübi’nin Kürtlüğü görmezden gelinerek “Müslümanlığı” vurgulanıyor ve bu şekilde Kürtlerle “Müslümanlık” üzerinden ortaklık aranmaya çalışılıyordur (2014, s. 216).⁶² *Yeni İstiklâl*’deki yazının devamında Türkiye’yi bölmek isteyen “kızıl Kürtçülerin” Türkiye’de Kürtçe konuşan iki milyon civarı vatandaşı kendilerine hedef olarak aldığı yazılmış ancak “her şeyden evvel halis Müslüman” olan “Doğunun imanlı halkın” oyuna gelmeyeceği öne sürülmüştür. Sonrasında da Kürtlerle Türkler arasındaki ilişki şu şekilde tarif edilmiştir:

[Kürtlerin] Türklerle aralarında İslâmiyet bağı gibi kopmaz bir sevgi ve uhuvvet bağı vardır. Asırlarca aynı bayrak altında, aynı yüksek mefkûre uğrunda döğüşmüşlerdir. Müşterek, kültürümüze hizmet etmişler, değerli devlet adamları, kumandanlar, şairler, sanatkârlar ve büyük veliler yetiştirmişlerdir. Bu topraklar hepimizin ortak vatanıdır. Onlar ayırıcı kürt milliyetçiliği fikirlerin hâdimi değil, birleştirici İslâm-Türk milliyetçiliğinin kuvvetli bir unsurlardır (*Yeni İstiklâl*, 1963b, s. 1 ve 8).

Alıntıda vurgulandığı üzere Kürtler, “İslâm-Türk milliyetçiliği”nin unsuru şeklinde ele alınmıştır. Devamında da Türkiye’yi ayakta tutan kuvvetin din ve müşterek tarih ve kültüre dayanan “İslâm-Türk milliyetçiliği fikri” olduğu tekrar vurgulanmıştır. Yazının sonunda önce Doğulu vatandaşlara sonra da onları istismar etmek isteyen komünist-Kürtçülere şu şekilde seslenilmiştir: “Sizin hakiki kardeşleriniz ve dostlarınız solcu ve maceraperest kürtçüler değil, sizi hakikaten seven Müslüman türklere dir. Onlarla birleşiniz ve müşterek İslâm düşmanları ile savaşınız!” Komünist-Kürtçülere ise dergi şu şekilde seslenmektedir: “Bu milletin hayatıyla ve birliği ile oynamasınlar. Ayşoları, Fatoları, Hasoları rahat bıraksınlar. Şahsi çıkarları için onların sefaletini istismar etmesinler. Bu memleketin halis Müslüman evladı olan İslâm-Türk milliyetçileri, doğusuyla ve batısıyla bütün Türkiyenin mutluluğu uğrunda seferberdir”

⁶² “Selahaddin Eyyübi’nin torunları” vurgusu, Milli Görüş geleneğinde ve sonrasında AKP’de de olup zaman zaman onlar da Kürtlere bu şekilde hitap etmişlerdir.

(*Yeni İstiklâl*, 1963b, s. 1 ve 8). Dolayısıyla Anaakım İslâmcı yayınlardan *Yeni İstiklâl*, Kürtleri İslâm-Türk Sentezi içerisinde görüyor ve çözüm olarak İslâm'ı öneriyordur.

Yeni İstiklâl'de kimi zaman Kürtlerin Türk olduğunu ileri süren yazılar da neşredilmiştir. Bu dergide anılarını yazan eski Van mebusu İbrahim Arvas, Kürtlerin Türk olduğunu öne sürmüştür. 28 Nisan 1965'te yayınlanan "Kürtçülük Hareketi Nedir" başlıklı yazıda İbrahim Arvas, Bedirhan Paşa'nın oğullarının Türkiye'de Kürtçülük akımını başlattığını iddia etmiş ve Kürtleri, "aslında Türk olup da lisanını değiştiren" bir kitle şeklinde ele almıştır: "Hakikatte Türk asıllı olup, büyük hadisat ve vukuatla kitleden uzak düşerek dillerini kaybetmiş bulunan bu vatandaşları hor görmek ve Türkçe konuşmadığı için kendisine aşağılık bir sıfat takmak doğru değildir." Sonrasında da her ilçeye, köye Türkçe kursları açılmasıyla bu kitlenin dört beş ay içinde Türkçeyi konuşacağını söylemiştir (Arvas, 1965a, s. 4). Yazar, "Şeyh Said İsyanının İcyüzü" başlıklı yazısında da Doğu halkının tarih boyunca Türk olduğunu ve ebediyen Türk kalacağını belirtmekte ve Kürtlerin menşei olarak da Turani olduklarını öne sürmektedir (Arvas, 1965b, s. 4 ve 12).

Yeni İstiklâl'den sonra yine Eygi çevresinin yayını olan *Bugün* gazetesi de Kürt meselesine benzer şekilde yaklaşmış, Kürtleri zaman zaman tanımış, zaman zaman inkâr etmiş ama genelde çözümün İslâm'da olduğunu söylemiştir. Bu gazetenin 3 Eylül 1967 nüshasının kapağı şu şekildedir: "İslâm Düşmanları Kardeş Kavgası İstiyor: Komünist Kürtçüler Doğu'da İsyân Çıkartmağa Çalışıyorlar." Bu sayıda, Kürtçülük faaliyetlerinin Doğu'da gün geçtikçe geliştiği ve önlem alınmazsa İslâm düşmanı komünist-Kürtçülerin, Türk-Kürt kavgası çıkaracağı savlanmıştır (*Bugün*, 3.09.1967, s. 1 ve 5). Gazetenin yine aynı sayısında yayınlanan Eygi'nin "Kavmiyetçilik" adlı yazısında, Osmanlı'yı yıkmak isteyen Yahudilerin Osmanlı'daki İslâm unsurları arasına kavmiyetçiliği soktuğu öne sürülmüştür. Osmanlı'daki Türk kavmiyetçiliğini Selanik'teki Yahudilerin çıkarttığı yazıda iddia edilmiştir. Özellikle "Moiz Kohen" adlı "İbn-i Sebe torunu" bir Yahudinin kendine Tekinalp adını taktığı, Türkçülük, Turancılık üzerine eserler yazdığı ve bu şekilde kavmiyetçilik hastalığına yakalanan Rumların, Kürtlerin, Arapların kendilerini diğer kavimlerden üstün gördüğü

belirtmiştir. Türkçülük gibi Kürtçülük hareketinin de benzer şekilde ortaya çıktığını vurgulamıştır. Eygi, Kürtçülerin İslâm'ın yasak ettiği “Kürt kavmiyetçiliği”ni yaptığını ifade etmiş ve sonrasında da Kürt kavmiyetçilerini şu şekilde tarif etmiştir: “Bunlar âlemi İslâmı minik minik parçalara bölerek, düşmanlara yem yapmaya çalışan hâinlerdir. Bunlar birbirleri ile İslâm kardeşi olan, Türk ve Kürtleri düşman yapmağa, kardeş kanı akıtmağa çalışan mel'unlardır.” Eygi, ardından şu ifadelerle Doğulu Müslüman Kürt kardeşlerine seslenir:

Benim kavmim Türktür. Ama sâlih ve mütteki bir Kürdü, fâsık ve dinsiz bir Türke tercih ederim. Biz elhamdurrulah hepimiz İslâm kardeşiyiz. (...) Sakın ola ki fâsık kavmiyetçilerin peşine düşmeyin. Biz İttihâd-ı İslâm için çalışmalıyız. (...) Davayı müşterekimiz İSLÂM DAVASIDIR, Kürtlükle, mürtlükle uğraşacak zamanımız yoktur (Eygi, 03.09.1967, s. 1 ve 5).

Alıntıda Eygi, imanlı Kürtün imansız Türkten iyi olduğunu belirtmiş, Kürtlere Kürtçülük kavmiyetçiliğinin peşinden gitmeyin tavsiyesinde bulunmuş ve Kürtlere, ortak davanın “İslâm Davası” olduğunu söylemiştir. Eygi, yazıyı Said-i Nursi'den alıntı yaparak bitirmiştir. Bu alıntıda, Said-i Nursi'nin Kur'an'da geçen “öyle bir kavim getireceğim ki, onlar Allah'ı severler Allah da onları sever” ifadesinin Türkleri karşıladığını ifade etmiş ardından yine Said-i Nursi'nin “(...) bu kahraman millete hizmet yerine ve dörtyüzeli milyon hakikî Müslüman kardeş bedeline birkaç akılsız kavmiyetçi kimsenin peşine” gitmeyeceğini söylediğini öne sürmüştür (Eygi, 03.09.1967, s. 1 ve 5). Böylece Kürtlerin isyan etmek yerine Türklere “hizmet” etmesi gerektiği vurgulanmıştır.

Fotoğraf 13: *Yeni İstiklâl*, “Yegâne Çıkar Yol Müslüman Türk Milletinin İradesine Uymaktır”

Kaynak: *Yeni İstiklâl* (1966), s. 261, s. 1.

Bugün de tıpkı *Yeni İstiklâl* gibi Kürtleri İslâm-Türk Sentezi içerisinde değerlendirse de kimi yazılarında Kürtlerin Türk olduğunu iddia etmiştir. Bu gazetede Refik Özdek, “kökü dışarıda tahrikçiler”in Türkiye’yi parçalamak için bin türlü dolap çevirdiğini, bunlardan birisinin de Kürtçülük hareketini desteklemek olduğunu belirtmektedir. Sonrasında da Kürtçe konuştukları için Kürt adı verilen Güneydoğu vatandaşlarının etnik olarak Türk olduklarının ispat edildiğini söylemiştir. Özdek, Kürtlerin Kürt bile olsa Türk kalacaklarını şu sözlerle öne sürmüştür: “İddia edildiği gibi Kürt bile olsalar, Türktürler, Türk kalacaklardır. Çünkü tarih ile, kültür ile, duygu ile Türktürler. Dilleri ile Kürt olması bozgunculara aradıkları delili, sebebi vermiş olmaz. Anadolu’nun Türkleşmesi Doğudan başlamıştır” (Özdek, 25.08.1969, s. 4). *Bugün*’de Kürtlerin Türk olduğunu ortaya koyan asıl yazı, M. Fahrettin Kırzıoğlu’na ait olandır. Kırzıoğlu,

31 Ağustos-12 Eylül 1974 tarihleri arasında on üç sayı sürecek olan “En Eski Tarih Kaynaklarına göre Kürtler Özbe Öz Türktür” başlıklı yazı dizisini kaleme almıştır. Kırzioğlu, daha önce de belirttiğimiz üzere, Herodot, Ksenofon, Zeki Velidi Togan, Kâtip Çelebi, *Şerefname* gibi yazar ve kitapları temel alarak Kürtlerin Türk olduğunu “bilimsel” bir şekilde açıklamaya çalışmıştır (*Bugün*, 31.08.1974-12.09.1974, s. 4). Kürtlerin Türk olduğunu öne süren sembol isimlerden olan Kırzioğlu’nun bu serisinin Anaakım İslâmcı neşriyat *Bugün*’de yer alması kayda değerdir.

Büyük Gazete’de yayınlanan “Türkler ve Kürtler” adlı yazıda, Ermeni İhtilal komitelerinin “Türkiye’yi batırmaya ve Anadolu’nun yarısında Ermenistan devleti” kurmayı amaçladığı, bunun için de Kürt problemi çıkarmaya çalıştığı iddia edilmiş ve bu “fitneyi önleyecek yegâne kuvvet” olarak ise “İslâm kardeşliği” gösterilmiş ve şunlar söylenmiştir:

Bu fitneyi önleyecek yegâne kuvvet İslâm kardeşliği, İslâm’ın eşitlik, kardeşlik ve adalet prensiplerinin gerçekten tatbididir. Dinimiz kavmiyetçiliği yasak etmiştir. Takva sahibi olan Kürt asıllı kardeşimiz aynı derecede takva sahibi olmayan Türkten daha üstündür. Hepimiz İslâm milletindeniz. Allah’ın tesis etmiş olduğu bir kardeşlik bağlarıyla bağlıyız (*Büyük Gazete*, 1976a, s. 9).

Yazının sonunda ise “parçalanmayalım” vurgusu yapılmış, eğer parçalanırsak ortada ne Türkün ne de Kürdün kalacağı, sonuç olarak ise Bolşeviklere, Siyonistlere uşak olunacağı uyarısı yapılmıştır (*Büyük Gazete*, 1976a, s. 9). Bu neşriyatta çıkan başka bir yazıda, Kürt meselesinin çaresinin komünizm olmayıp İslâm olduğu vurgulanmıştır (*Büyük Gazete*, 1977c, s. 9). Bu yayının 1 Mart 1978 tarihli nüshasında ise komünist-Kürtçülerin faaliyetlerinin Sevr Antlaşması’nı hortlatacak raddeye geldiği ve dış güçlerin Kürt meselesini körüklediği öne sürülmüştür. Dergi meselenin Sevr Anlaşması’nı hortlatacak duruma gelmesinin müsebbibi olarak ise yarım asırdan beri İslâmiyet’e karşı cephe alan Türkiye’yi idare edenleri göstermektedir (*Büyük Gazete*, 1978e, s. 1 ve 7).

Anaakım İslâmcılar, zaman zaman kavmiyetçiliğe karşı yazılar yazmış, ancak bunların bazılarında Türk kavmiyetçiliği övülürken Kürt kavmiyetçiliği eleştirilmiştir. Ali Cengiz “Kavmiyetçilikle Mücadelede Metod Meselesi” adlı yazısında, İslâm dininin

kavmiyetçiliği reddettiğini belirtmiş ancak yazısının devamında Türk kavmiyetçilerinin İslâm'a hürmetkâr, taraftar ve komünizme düşman olduklarını, Kürt kavmiyetçilerinin büyük kısmının ise komünizmden medet umduklarını ve Alevi olduklarını ifade etmiştir (1979, s. 7). Mehmet Şevket Eygi de kavmiyetçilikle ilgili yazılar kaleme almış, bir yazısında Müslüman olarak kavmiyetçiliğe karşı olduğunu belirtmiş ancak Türkçüler arasında İslâm'a kayışın onu sevindirdiğini ifade etmiştir. Türkçülerin “Kanımız aksa da zafer İslâm'ın” sloganını kullandıklarını ve komünist düşmanı olduklarını ifade eden Eygi, Türkçüleri eleştirenlerin Kürtçülere bir şey demediğini ileri sürmüştür (1979, s. 5). Başka bir yazısında ise Türk kavmiyetçilerinin Müslüman ve antikomünist, Kürt kavmiyetçilerinin ise komünist ve Alevi olmak üzere iki hasletinin olduğunu öne sürmektedir (Eygi, 1980, s. 14).

Anaakım İslâmcılar zaman zaman Müslümanların Kürtçülere karşı doğrudan mücadelesini de desteklemişlerdir. “Doğu'daki Müslüman Aşiretler” adlı yazıda, Mardin'de Sünni bir Kürt aşiret liderinin valiye çıkarak millî mücadelede devletin yanında savaştıklarını, eğer izin verilerse şimdi de komünist-Kürtçülere karşı mücadele etmek istediklerini söylediği aktarılmıştır. Bu duruma sevinen dergi, Doğu'daki komünist-Kürtçülerin yanı sıra kimi Sünni aşiretlerinin “millî ve vatani bütünlüğe taraftar” olduğunu ifade etmekte ve şunları söylemektedir: “Bu gibi aşiretler, İslâmi değerlere sınıksız bağlı olup Bediüzzaman Hazretleri'nin eserlerinden, fikirlerinden, irşadlarından ilham almaktadırlar. Cenab-ı Hak, sayılarını çoğaltsın. Kuvvetlerini arttırsın...” (*Büyük Gazete*, 1978a, s. 1). Dolayısıyla Anaakım İslâmcılar, kimi Sünni aşiretlerinin komünist-Kürtçülerle mücadele etmek için hazır olmalarını memnuniyetle karşılamaktadır.

Anaakım İslâmcılar'dan Mücadeleciler zaman zaman Kürt kimliğini tanımış, zaman zaman inkâr etmiş, ama genellikle İslâm'ı çözüm olarak işaret etmişlerdir. Mücadeleciler, yayın organları *Yeniden Millî Mücadele*'de Nisan 1970-23 Haziran 1970 tarihleri arasında dokuz sayılı “Türkiye'de Vatan Bölme Faaliyetleri” adında Kürt meselesini ele alan bir seri yayınlamışlardır. Bu serinin daha ilk sayısında, Türklerin Orta Asya'dan Türk topluluklarını Anadolu'ya getirerek Anadolu'yu

Müslümanlaştırdığı, Orta Asya'dan getirilen Türk toplulukları arasında “Kürt Türkleri”nin de olduğu iddia edilmiştir (*YMM*, 28.04.1970, s. 8). Serinin devamında Mücadeleciler, Kürt meselesinin ortaya çıkmasında Ruslar, Siyonistler, emperyalistler ve onların maşalarının etkili olduğunu öne sürmüş ve serinin en son kısımda “Görüşümüz” başlığı altında konuya dair kendi fikirlerini belirtmişlerdir. Bu kısımda ilk olarak ırk realitesinin olduğu ancak ırkların birbirlerine üstünlükleri olmadığı ifade edilmiş, sonrasında ise Kürt kavminin Türklerin bir kolu olduğu iddia edilmiş ancak kendilerinin antropolog olmadığı ve esas mevzuunun da “menşenin araştırılması” olmadığı da öne sürülmüştür. Ayrıca kanaatlerinde yanılmanın, başka bir deyişle Kürtlerin ayrı bir kavim olmasının bir öneminin olmadığı zira milleti biyolojik bir vakıa olarak almadıklarını söylemişlerdir. Mücadeleciler, milleti biyolojik vakıanın ya da kan ve dil birliğinin çok ötesinde bir ideal birlik olarak kabul ettiklerini iddia etmiş, “millet”i şu şekilde tarif etmişlerdir: “Millet; kan ve dil birliğinin çok ötesinde iman, kültür, ahlak ve ideal birliğidir. Biyolojik bir vakıa değildir. Bir milletin evladı olmak için onun ızdırabını hissetmek kâfidir” (*YMM*, 23.06.1970, s. 12). Dolayısıyla bu millet tarifi üzerinden Kürtlerle bir birlik kurulmaya çalışmışlardır. Ancak Mücadeleciler’in “millet” ifadesiyle kimi kastettiği çok açık değildir. Ekin Kadir Selçuk, Mücadeleciler’in “millet” tanımını muğlak bırakmasını, İslâmcılık ve milliyetçilik arasında rahat salınmak için bir strateji şeklinde yorumlamaktadır (2018, s. 193-194). Daha açık ifadeyle bu hareket gerektiğinde milliyetçi gerektiğinde ise İslâmcı söylemi kullanabilmektedir. Ayrıca, Kürtçe diye bir lisanın olduğu kabul edilmekte ancak Kürtçe’nin eskiden beri var olduğu kabul edilmemektedir: “Bugün memleketimizin Doğu bölgesinde yaşayan kardeşlerimiz, Türkçeden ayrı bir lisan konuşmaktadır. Bu bir gerçektir. Ancak iddia edildiği gibi bir Kürtçe alfabe eskiden beri cari değildir. Zira Kürtçenin konuşma lisanında X, W, Q harfleri yoktur. Bu harfler sonradan yakıştırılmışlardır. Bunu da kimse inkâr edemez.” Sonrasında Doğu’nun bu milletin ayrılmaz parçası olduğu, Doğuluların da “bizim kardeşlerimiz” olduğu vurgulanmıştır. Mücadeleciler, Osmanlı’nın bünyesinde on yedi ırk barındığı ve bu ırkların İslâm etrafında birleşip “Allah rızası için serhat boylarında at koştur”duklarını ifade etmiş ancak Yahudilerin Osmanlı’yı parçalamak için ırk mefhumunu bu topraklara soktuğunu iddia etmişlerdir:

Evet! [Yahudiler] Hücum edeceği hedefi seçmişti. ‘ırk’ mefhumu... Hedefi her geçen gün darbeledi. Nihayet taktik meyvesini verdi. Asırlarca Haçlı ordularına, Ermeni katliamlarına, beynelmilel düşmanların iğrenç oyunlarına karşı koyan milletimizi, kamplara ayırdılar. Milletin evlatlarını birbirine kırdırdılar. İşte Türkçü Kostantin Borzecki ve Kürtçü kürdolog İngiliz binbaşısı Noel. Irk mefhumunu kimler ele aldı, kimin namına ele alındı. Bundan güzel misal olamaz (YMM, 23.06.1970, s. 12).

Alıntıdan da anlaşılacağı üzere, dış mihrakların oyunu ile Türkçülüğün ve Kürtçülüğün ortaya çıktığı ve “millet”i parçaladığı öne sürülmüştür. Yazının son kısmında, Doğu’nun ızdırabı olduğu ancak bu ızdırabın milletin ızdırabından farklı olmadığı söylenmiştir. Ayrıca komplolarla son kale şeklinde tarif edilen Anadolu’nun Kürdistan, Lazistan, Ermenistan, Yunanistan, Türkistan gibi parçalara bölünmek istediğinin altı çizilmiş ve şu sözlerle yazı sonlandırılmıştır: “Cenab-ı Allah milletimizi, ayrılmaz bir parçası olan Doğu’yu ve Doğulu kardeşlerimizi korusun. Geçmişteki hataların tekerrüründen esirgesin” (YMM, 23.06.1970, s. 12).

Mücadeleciler’in 70’li yıllarda aktivistlerinden Fahrettin Dağlı ve Ömer Vehbi Hatipoğlu, bu hareketin başlarda Türk vurgusu taşımadığını sonradan bu vurgusunun arttığını söylerler. Kendisi de Kürt olan Dağlı, hareket içerisinde etnisite farkını çok hissetmediklerini “İslâmi kardeşlik” temasının çok güçlü bir şekilde işlendiğini belirtmekte ancak ilerleyen süreçte Türk vurgusunun arttığını ifade etmektedir (Dağlı, *Kişisel Görüşme*, 18.11.2018). Mücadeleciler’in kuruluş sürecinde yer alan, sonrasında bu hareketin Doğu ve Güneydoğu bölge temsilciğini yapan Hatipoğlu ise bu hareketin başlarda “ümmeççi” çizgide olduğunu ancak 1970’lerin ortalarından itibaren milliyetçi bir yapıya savrulduğunu ifade etmektedir. Kısaca Mücadeleciler, Kürtleri millet kavramı içerisinde saymakla birlikte -önemli olmadığını belirtse de- Kürtlerin Türklerin bir kolu olduğunu öne sürmesi ve onları “Kürt Türkleri” şeklinde nitelemesi, Kürtçe’nin sonradan ortaya çıktığını öne sürmesi, derginin bağlı olduğu hareketi de “Müslüman-Türk”ün ideal ve parçalanmaz birliği şeklinde tanımlaması dikkate alındığında, Kürtleri “İslâm-Türk Sentezi” içerisinde ele aldıklarını iddia edebiliriz.

Yapılan görüşmelerde Atik Ağdağ, Fethullah Erbaş ve Ömer Vehbi Hatipoğlu, Millî Görüş’ün Kürt meselesine inanç bağı/ümmeççilik ve kalkınma ekseninde baktığını dile

getirmişlerdir. Hatipoğlu ve Ağdağ, Erbakan'ın "işbirlikçi olmayacağız, ayrımcı olmayacağız ve bölücü olmayacağız" sözlerinin Millî Görüş'ün Kürt meselesine bakışını tarif ettiğini belirtmişlerdir. Hatipoğlu, Erbakan'ın bu sözünden kastının Kürt sorununu çözmek için başka ülkelerle iş birliğine gitmemek; Kürt-Türk ayrımı yapmamak ve; etnik gerekçelerle bölücülük yapmamak, olduğunu ifade etmektedir. Hatta Hatipoğlu, Millî Görüş'ün ümmet vurgusundan dolayı İslâmi camianın Kürt-Türk ayrılığı yaşamadığını dile getirmektedir (Hatipoğlu, *Kişisel Görüşme*, 15.12.201). Erbaş ise Millî Görüş ve Kürtlerin temel özelliğinin İslâm vurgusu olduğunu belirtmiş ve bu çerçevede Kürtlerin Millî Görüş'ü desteklediğinin altını çizmiştir. Hatta devletin Erbakan'a İslâmcılığından dolayı baskı kurduğu dönemlerde Erbakan'ın nefes alabildiği yerin, Doğu ve Güneydoğu olduğunu söylemiştir (Erbaş, *Kişisel Görüşme*, 19.12.2018).

Mustafa Yazgan *Sebil*'in 4 Şubat 1977 tarihinde yayınlanan "Batman'da Bir Miting" başlıklı yazısında, komünist-Kürtçülerin Doğu ve Güneydoğu'da yaşayan kardeşlerimizi "millet:şariat:din" birliğinden ayırıp yerine "ırkçılık:kavmiyetçilik illeti" getirmeye çalıştıklarını öne sürmüştür. Yazıda Kürdüyle Türküyle bu toprakların "Anadolu-İslâm Birliği" olduğu vurgulanmış, dış mihrakların desteklediği komünist-Kürtçülerin ise bu birliği parça parça etmek istediği ifade edilmiştir (Yazgan, 1977a, s. 10).

Sebil'deki 30 Haziran 1978 tarihli başka bir yazıda ise Doğu Anadolu'da Kürtçülüğün palazlandığı, hükümetin yanlış yollara başvurduğu belirtilmiş çözümün ise kavmiyetçilik olmadığı, kardeşçe, adalet, merhamet üzerine, hakçasına bir nizâm kurmak için İslâm inancında birleşenlerle olacağı öne sürülmüştür (*Sebil*, 1978b, s. 3). Bu dergideki 6 Ekim 1978 tarihli yazıda yine "Türkiye'yi parçalayıp küçük lokmalar halinde Rusya'ya takdim etmek arzusunda olan" Doğu'daki Kürtçülük hareketinin ne kadar güçlendiğinden bahsedilmiş, çözüm olarak ise yine İslâm gösterilmiştir:

(...) İslâmi ölçülere göre Türkiye'mizde de –mü'min olmak şartıyla- Kürtler ve Türkler kardeşlerdir. Bir arada ve aynı mefkûre için yaşamış insanları, birbirine düşürmeye ve birbirinden ayırmaya çalışanlar, İslâm'ın düşmanıdır. Dün, koskoca Arap âlemini bizden ayırmış olanlar, elde ettikleriyle yetinmek

istememekte ve gerçekleştirdikleri ayrılığı en küçük cüzi tamlara doğru şumullendirmeye çalışmaktadırlar (*Sebil*, 1978d, s. 8).

Bu dergide, Doğu'da Kürtçülük hareketinin güçlenmesinde, Türk ile Kürt arasındaki tek bağ olduğu iddia edilen İslâm'ın Kemalist reformlarla tahrip edilmesinin etkisi olduğu öne sürülmektedir. Kemalist inkılapların “dilde, kıyafette ve her türlü içtimaî davranışta” İslâm birliğini parçaladığı savlanmaktadır. Türkler ile Kürtlerin asırlarca omuz omuza müşterek olduğu ve bu müşterek şan ve şerefi görmemezlikten gelerek İslâm'ın reddettiği ırkçılığa sarılmanın, Türkler ve Kürtler için ayıp, yazık ve günah olduğu öne sürülmüştür. Bu yazıda ayrıca, İslâm dünyasının yeniden uyanış mevsimine geldiği, MSP lideri Erbakan'ın “İslâm Birleşmiş Milletler Teşkilatı”, “İslâm Ortak Pazarı”, “İslâm Dinarı” gibi girişimleriyle “İslâm Birliği”ne doğru gidildiği ifade edilmiştir. “İslâm Birliği” girişimini engelleyen “batıl ırkçılığın” peşinde koşmanın hazin olduğu ve düşmanlarımızın emellerine hizmet ettiği belirtilmiştir. Kürtlere ve Türklere yakışanın kavmiyetçilik çerçevesinde kavga etmek yerine “KELİME-İ TEVHİD” bayrağı altında birleşmek olduğu söylenir [ana metinde büyük harfle] (*Sebil*, 1979, s. 9).

Sebil'de isimsiz olarak neşredilen bir yazı, belki de Anaakım İslâmcılar'ın Kürt kimliğine bakışını en iyi şekilde özetlemektedir. 11 Mayıs 1979'da bu dergide Risale-i Nur'a referansla şunlar söylenmiştir: “Türk'ün milliyeti İslâmiyet'le imtizaç etmiştir. Müslüman olmayan Türk, Türk değildir.” Bu yazıya, Batman'dan gelen bir mektupla “Türkiye'de sadece Türkler mi vardır? Başka milletler olduğuna göre bunlardan söz edilecek mi?” şeklinde eleştiri gelmiştir. 28 Ocak 1980'deki nüshasında bu eleştiriye cevap verilmiş, öncelikle Türkiye'de milletin esas olarak “İslâm” üzerine kurulduğu belirtilmiş ancak şu noktalara dikkat çekilmiştir:

Türkiye'de “Diğer halklar” yoktur. Müslüman bir millet vardır. Memlekete “Türkiye”, millete “Türk” denmesinin sebebi, bu kavmin, tarih olmuş çok uzun zamandan beri, Anadolu'daki bütün müslüman kavimleri temsil etmiş olmasıdır. Böyle denmesinin de bir mahsuru yoktur. Çünkü “Türk” bir ırkın adı değildir. Çeşitli ırklarla karışmış, kendine has bir şekil almış ve İslâm ahlâk ve âdetleriyle yoğrulmuş Anadolu halkına verilen isimdir. Bu hâli ile herhangi bir başka ırkın adından daha İslâmidir (*Sebil*, 1980, s. 2).

Alıntıda ifade edildiği üzere “Türk”, ırktan ziyade millet olarak görülmüş ve Türkiye’deki bütün kavimleri temsil ettiği iddia edilmiştir. Dolayısıyla Anadolu’daki İslâm birliğinin öncüsü Türkler olarak belirtilmiş ve “İslâm-Türk” vurgusu yapılmıştır.

Genel olarak Anaakım İslâmcılar, Kürtlerin kimliğini zaman zaman kabul etmiş, zaman zaman inkâr etmişler, ancak genellikle İslâm’ı çözüm olarak öne sürmüşlerdir. Türkiye’deki Anaakım İslâmcılar’ın genel çizgisinin “İslâm-Türk Sentezi” olduğu ve Kürtlerin de bu sentezin bir unsuru şeklinde ele alındığı söylenebilir. Bu kesime göre Anadolu’daki İslâm birliği, yüzyıllardır buranın hâkimi olan, Türklüğü içerisinde kendiliğinden barınıyordu ve bu çerçevede Anadolu’daki İslâm birliği, “İslâm-Türk” birliğidir. Tarık Zafer Tunaya da Meşrutiyet sürecinde “İslâmcı-Türkçüler”in var olduğunu, onların hem Müslümanlığa hem de milleti kabul etme çerçevesinde Türklüğe vurgu yaptıklarını belirtmektedir. Tunaya, İslâmcı-Türkçülerin Osmanlı’yı merkeze aldıklarını, Osmanlı’nın da İslâm ve Türklüğü içerisinde barındırmasından kaynaklı olarak onların bu çizgiyi benimsediğini belirtmektedir (2007, s. 74). Dolayısıyla Anaakım İslâmcılar’ın Anadolu’ya ve Anadolu’nun tarihine vurgu yapmaları, İslâm-Türk çizgisini ortaya çıkardığı söylenebilir. Bu kesim, 1960’ların sonu ve daha çok 1970’lerde aktif olmuş, yükselen Kürt Hareketi’ne paralel olarak Kürt meselesiyle daha fazla ilgilenmişlerdir. Anaakım İslâmcılar genel olarak Kürt meselesinin dış mihrakların ve iç dinamiklerin körüklemesiyle ortaya çıktığını iddia etmektedirler. Bazı Anaakım İslâmcılar İslâm’a (örneğin Mustafa Yazgan) bazıları ise milliyetçiliğe (örneğin Mehmet Şevket Eygi) daha fazla vurgu yapmış ancak genel olarak “İslâm-Türk Sentezi” içerisinde kalmışlardır. Ayrıca genel çizgileri İslâm-Türklük olmakla birlikte Doğu’da İslâm kimliğine daha fazla vurgu yapmışlardır. Nitekim Kürtlerin de etnik kimliğinden çok Müslümanlığına vurgu yapmış ve İslâm üzerinden ortaklık kurmaya çalışmışlardır.

4.3. KALKINMA: “DOĞU VE GÜNEYDOĞU’YU BİZ KALKINDIRACAĞIZ”

Bu kısımda son olarak Anaakım İslâmcılar’ın Kürt meselesine “kalkınma” üzerinden yaklaşımı ele alınacaktır. Uç sağ içerisinde Anaakım İslâmcılar’ın Kürt meselesinde

“kalkınma”ya en fazla vurgu yapan kesim olduğu söylenebilir. Bu kesim ayrıca, MSP’yle iktidar ortağı olduğu dönemde kalkınma fikrini görece uygulamış, Doğu’da birçok tesisin temelini atmıştır.

Anaakım İslâmcılar, CHP’nin erken Cumhuriyet döneminde Doğu’ya baskı kurmanın yanı sıra yatırım da yapmadığını ve dolayısıyla Doğu’nun geri kalmasından CHP’nin sorumlu olduğunu iddia etmişlerdir. CHP’nin Doğu’ya yatırımı “israf ve haram” gördüğünü öne sürmüştür. TİP gibi “iç tehditlerin” de *Doğu Mitingleri*’nde, CHP’nin geri bıraktığı Doğu’yu istismar ettiğini iddia etmişlerdir. Hatta bu kesim, CHP’nin 1970’lerde, kendi politikalarından dolayı geri kalan Doğu’nun geri kalmışlığını istismar ettiğini söylemiştir. Ayrıca CHP döneminde yapılanları, Ruslar gibi “dış tehditlerin” de kullandığını öne sürmüşlerdir. Meclis’te MSP’li Abdülkadir Öncel, Doğu’nun geri kalmasının baş sorumlularından biri olarak CHP’yi göstermiştir (*TBMM Tutanak Dergisi*, Cilt: 23, 12.01.1977, s. 11-23). Dolayısıyla Anaakım İslâmcılar, Doğu’da CHP’nin politikalarından dolayı bir geri kalmış olduğunu söylemiş ve bunu, CHP’yi eleştirmek için de kullanmışlardır.

Doğu’nun kalkınması gerektiğine vurgu yapan yayınlardan biri *Yeni İstiklâl*’dir. Bu derginin 22 Şubat 1961 tarihli sayısında yayımlanan “Doğu Üniversite İstiyor!” başlıklı haberde, Doğu’yu kalkındırmak için orada üniversite açılması gerektiği belirtilmiştir (*Yeni İstiklâl*, 1961, s. 10). Başka bir sayısında Aydın Talay “Doğu’ya Gelin Efendiler!” adlı yazısında, kendi kaderine bırakılan Doğu illerinin devlet memurluğu için sürgün yeri olmasını eleştirmektedir. Van’ın, Ağrı’nın, Muş’un, Bitlis’in, Hakkâri’nin de bu vatanın parçası olduğunu belirten yazar, Doğu’da görev yapma çağrısı yapmaktadır. Başka bir ifadeyle Doğu’yu kalkındırmak için Doğu’ya hizmet etmek gerektiğinin altını çizmiştir (Talay, 1963, s. 6).

MTTB’nin yayın organı *Çatı*’da Mürsel Yılmaz, Doğu’nun kalkınma meselesine girmiş, ilk olarak emperyalistlerin (dış tehdit) ve kiraladıkları siyasetçilerin (iç tehdit) Doğu’nun kalkınma meselesini gizli ve açık bir şekilde sömürdüğü varsayımından hareket etmiştir. Yılmaz, öncelikle “Yabancı Uzmanları”ın karışmasına meydan vermeden, Doğu’nun incelenmesi ve kalkınma yollarının araştırılması önerisinde

bulunmuştur. Yazar, Doğu eğer geri kalmışsa, bunun yükünü yalnızca Kürtler değil, Batı'nın Türkçe konuşan halkının da çektiğini belirtmekte ve Anadolu halkının topyekûn bir şekilde kalkınması gerektiğini vurgulamaktadır. Aksi takdirde Türkiye'nin “emperyalizmin çatalına uygun lokmalar” haline geleceğini öne sürmektedir. Son olarak Yılmaz, Millî Mücadeleyi “anadili Kürtçe olan kardeşlerimizle” yaptığımızı, kalkınma mücadelesini de birlikte yapacağımızı belirtip Kürtler ve Türklerin kalkınma mücadelesinde İslâm birliği etrafında güçleneceğini söylemektedir (Yılmaz, 1975, s. 2 ve 9).

MTTB'nin diğer yayın organı *Millî Gençliğin Sesi*'nde kalkınma meselesine farklı bir şekilde yaklaşmış, öncelikle “kültürce kalkınma”nın gerektiği belirtilmiştir. Öncelikle bu topraklardaki kalkınmanın geçmişine giren yazar, Abdülhamit'in kalkınmak için mektep, hastane, yol yaptığını ancak yeterli olmadığını belirtmiştir. Benzer şekilde Atatürk'ün de kalkınmak için her şeyi yaptığını, saltanatı ve hilafeti kaldırdığını, Latin harflerini getirdiğini, kılıf-kıyafeti değiştirdiğini ancak yine de yeterli bir şekilde kalkınılamadığını belirtmiştir (*Millî Gençliğin Sesi*, 1970a, s. 7 ve 21). Ona göre, Türkiye'de farklı ırkların ortak ulus çerçevesinde bir araya gelmemesinden dolayı Türkiye kalkınmamaktadır. Yazar, Kürtler ve Türklerin ortak ulus etrafında bir araya gelmesi gerektiğini belirtmekte ve Türkiye'de de ortak ulusun Türklük olduğunu belirtmektedir (*Millî Gençliğin Sesi*, 1970b, s. 7-8 ve 21). Dolayısıyla Türkiye'de “Türk Ulusu”nun yeterince benimsenmesinden kaynaklı olarak bir geri kalmışlık olduğundan söz edilmekte, çözüm olarak öncelikle “Türk ulusu”nun Kürtler tarafından benimsenmesi önerilmekte, böylece sosyal/manevi kalkınmanın gerçekleşeceği ve akabinde de maddi kalkınmanın sağlanacağı iddia edilmektedir.

Millî Gazete Doğu'nun kalkınma meselesini sık sık ele almıştır. Maddi ve manevi kalkınmayı savunan MSP'nin yayın organı olan bu gazete, Doğu'nun kalkındırılması gerektiğini dile getirmiştir. *Millî Gazete*, sayfalarında sık sık Doğu'yu haberleştirmiş ve Millî Görüş'ün Doğu'yu kalkındırmaya yönelik icraatlarına sayfalarında yer vermiştir. Bu gazete Kürt meselesini doğrudan ele alan haberler yapmak yerine

Doğu'yla ilgili haberlerinde İslâm ve kalkınma vurgusu yapmıştır. Ayrıca, 70'lerde Millî Görüş'ün Doğu'daki en güçlü rakibi CHP, bölücülükle suçlanmış, Millî Görüş'ün ise hakka hizmet ettiği ve Doğu'yu kalkındırma amacıyla olduğu öne sürülmüştür. Sözelimi, gazetenin 6 Haziran 1975 tarihli sayısında CHP'nin Güneydoğu gezisiyle bölücülük ve istismar faaliyetlerini arttırdığı iddia edilmiş, yine aynı haberde, Erbakan'ın "Doğu ve Güneydoğu'yu biz kalkındıracağız" sözlerine yer verilmiştir (*Millî Gazete*, 06.06.1975, s. 1). 26 Ağustos 1976 tarihli nüshada ise CHP'nin iktidarı döneminde Doğu'ya bir çivi bile çakmadığı ve Doğu'yu geri bıraktığı, "hakka hizmet eden" MSP'nin ise Doğu'da sanayii tesisleri açtığı ifade edilmiştir (*Millî Gazete*, 26.08.1976, s. 1 ve 7). Başka bir sayısında da Erbakan'ın Doğu'nun kalkınmasına yeni zihniyet ve hedefler getirdiğini öne süren sözlerine yer vermiştir (*Millî Gazete*, 10.06.1975, s. 1).

Millî Gazete'de MSP'nin Doğu'da ağır sanayi fabrikalar kuracağı öne sürülmüş ve Erbakan'ın Doğu'da düzenlediği temel atma törenlerine yer verilmiştir. 1 Ağustos 1976 tarihli sayısında Erbakan'ın Doğu'da 50 yılda yapılandırma fazlasını MSP'nin beş yılda yapacağını iddia ettiği sözleri aktarılmıştır (*Millî Gazete*, 01.08.1976, s. 1). Başka bir sayısında ise yatırımlarla Doğu'da geri kalmışlık çemberinin kırılacağı öne sürülmüştür (*Millî Gazete*, 06.08.1976, s. 1). Gazete, Erbakan'ın Doğu gezisinde Muş'ta şeker, Bitlis'te çimento, Erciş'te şeker, Van'da organize sanayi bölgesi ve Sümerbank ayakkabı fabrikasının temellerini atacağını duyurmuştur (*Millî Gazete*, 26.08.1976, s. 1 ve 7).

MSP, Meclis'te de Doğu'nun kalkındırılması gerektiğini vurgulamıştır. Öncelikle Meclis'te yapılan konuşmalarda Doğu'yu kendisinden önceki iktidarların –özellikle CHP'nin- geri bıraktığını öne sürmüşlerdir. MSP Vekili Fehim Adak 1977 verilerine göre, Doğu'nun işsizlik durumunun diğer bölgelere kıyasla 20 kat daha fazla olduğu ifade etmiştir (*TBMM Tutanak Dergisi*, Cilt: 5, 03.05.1978, s. 468-471). MSP'li Abdülkadir Öncel ise Doğu'da "Köyler[in] yolsuz, elektriksiz, susuz, camisiz, okulsuz, sağlık ocaksız" olduğunu söylemiştir (*TBMM Tutanak Dergisi*, Cilt: 23, 12.01.1977, s. 11-23). MSP, sık sık Doğu için özel kalkınma planları hazırlanması

gerektiğinin altını çizmiştir. Erbakan, Doğu'nun geri kalmışlığına göz yummanın bölücülük olduğunu ifade etmiş, Doğu ve Güney Doğu Anadolu'yu ağır sanayi merkezi yapacaklarını söylemiştir (*TBMM Tutanak Dergisi*, Cilt: 14, 16.02.1980, s. 22-28). Recai Kutan da Doğu'nun kalkındırılması gerektiğini vurgulamış, aksi takdirde dış mihrakların tahriklerinin bölgede taraftar topladığını uyarısında bulunmuştur (*TBMM Tutanak Dergisi*, Cilt: 5, 03.05.1978, s. 465). Birçok MSP'li Doğu'ya yaptıkları hizmetleri Meclis kürsüsünden dile getirmişlerdir. Fehmi Çalmuk, MSP'nin "ağır sanayi hamlesi" şiarıyla 200 fabrikanın temelini attığını, bunlardan yaklaşık 70'inin işletmeye açıldığını ve bu fabrikalarının dağılımında Doğu'ya ağırlık verdiğini söylemiştir (2009, s. 555).

Genel olarak Anaakım İslâmcılar Kürt meselesinde "kalkınma"ya vurgu yapmış hatta iktidar ortağı olduğu dönemlerde, bizzat Doğu'nun kalkındırılması için adımlar atmışlardır. Bu kesime göre, Kürt meselesinin çözümü de Doğu'nun kalkınmasıyla ilgilidir. Anaakım İslâmcılar'ın Kürt meselesinin İslâm ve kalkınma üzerinden çözülebileceklerini inandıkları söylenebilir. CHP de Doğu'nun geri kalmışlığı üzerinden eleştirilmiştir. Ayrıca bu kesim, Doğu'nun kalkındırılmasıyla dış ve iç tehditlerin Doğu'nun geri kalmışlığını "sömürme"sinin de önüne geçilebileceğine inanmaktadır.

Anaakım İslâmcılar, 1940'larla birlikte belirgin olmaya başlamış, ilk olarak merkez sağ partilerde hizip olarak var olmuş, 1960'ların sonunda müstakilleşerek MNP-MSP adı altında partileşmişlerdir. Ayrıca MTTB, Mücadeleciler bu kesimin Soğuk Savaş sürecinde önemli yapıları olmuştur. Anaakım İslâmcılar, genel olarak Kürt meselesine güvenlik çerçevesinde yaklaşmış, bu meselenin Ruslar, Yahudiler, Ermeniler, İngilizler gibi dış tehditlerle ve TİP, CHP, DDKO, kavmiyetçiler gibi iç tehditlerle yaratıldığını ve kışkırtıldığını öne sürmüş ve Kürt meselesinin Anadolu İslâm Birliği'nin bekasını tehdit ettiğini ifade etmişlerdir.

Anaakım İslâmcılar, Kürt meselesiyle Kürt Hareketi'nin yükselişine paralel şekilde 1960 sonrası ilgilenmeye başlamışlardır. Bu kesim dış ve iç tehditlerin Türkiye'yi parçalamak için Doğu şehirlerinde olaylar çıkardığını, üniversiteleri, liseleri, hatta

ilkokulları karıştırdığını öne sürmüş ve onların Doğu'daki gücünü kırmak için Şahlanmış Mitingleri, konferanslar düzenlemiş, kavmiyetçiliği ve komünizmi telin etmişlerdir. Özellikle MSP, mitingler, geziler, konferanslar düzenleyerek bölgede güçlenmeye çalışmış ve dinî propagandayla Doğu'da yükselen bir grafik izlemiş ve bölgenin güçlü partilerinden biri haline gelmiştir.

Anaakım İslâmcılar, Kürt meselesinin oluşmasında Cumhuriyet döneminde uygulanan politikalarla İslâm'dan uzaklaşılmasının, Kürtlere zulmedilmesinin ve Doğu'nun geri bırakılmasının etkili olduğunu söylemektedirler. Bu çerçevede CHP'yi Kürt meselesinin oluşmasının sorumlusu olduğu gerekçesiyle eleştirmişlerdir. Ayrıca CHP, 1970'lerde iktidara gelebilmek için kendi politikalarından dolayı oluşan Kürt meselesini istismar etmekle suçlanmıştır.

Soğuk Savaş sürecinde Anaakım İslâmcılar, Kürtlerin varlığını zaman zaman kabul etmiş, zaman zaman ise inkâr etmiş ancak onları genellikle Türklükle ilişkilendirmiş ve Kürt meselesine çözüm olarak İslâm'ı önermişlerdir. Bu kesim, genel olarak Kürtleri "İslâm-Türk milliyetçiliğinin unsuru" olarak kabul etmişlerdir. Anaakım İslâmcılar "Türk"ü, ırktan ziyade millet olarak görmüş ve Türkiye'deki bütün kavimleri temsil ettiğini iddia etmişlerdir. Dolayısıyla Anadolu'daki İslâm birliğinin öncüsü Türkler olarak görülmüş ve "İslâm-Türk Sentezi" vurgusu yapılmıştır.

Anaakım İslâmcılar'ın Anadolu'ya ve Anadolu'nun tarihine (Osmanlı) vurgu yapmaları, İslâm-Türk çizgisini ortaya çıkardığı söylenebilir. Ayrıca genel çizgileri İslâm-Türklük olmakla birlikte Doğu'da İslâm kimliğine daha fazla vurgu yapmışlardır. Nitekim Kürtlerin de etnik kimliğinden çok Müslümanlığına vurgu yapmış ve İslâm üzerinden ortaklık kurmaya çalışmışlardır.

Anaakım İslâmcılar'ın uç sağ içerisinde Kürt meselesinde "kalkınma"ya en fazla vurgu yapan kesim olduğu söylenebilir. Bu kesim ayrıca, MSP'yle iktidar ortağı olduğu dönemde kalkınma fikrini görece uygulamış, Doğu'da birçok tesisin temelini atmıştır. Dolayısıyla Anaakım İslâmcılar, Soğuk Savaş sürecinde Kürt meselesini temel olarak Anadolu İslâm Birliği'nin bekasını tehdit eden "güvenlik" sorunu

şeklinde ele almış, Kürtleri İslâm-Türk Sentezi'nin parçası kabul etmiş ve Kürt meselesinin İslâm ve kalkınma çerçevesinde çözülebileceğini söylemişlerdir. Bu bölümde Türkiye'de İslâmcılığın büyük ortağının Kürtlere bakışını koyduktan sonra gelecek bölümde, Radikal İslâmcılar'ın Kürtleri nasıl ele aldığı tartışılacaktır.

5. BÖLÜM: RADİKAL İSLÂMÇILAR VE KÜRTLER

Uç sağıın Soğuk Savaş sürecinde Kürt meselesine bakışını ele alan bu tez çalışmasının son kategorisini Radikal İslâmçılar oluşturmaktadır. Bu kesim, 1975 sonrası şartlarda ortaya çıkmış, gençlik merkezli ve İslâmi bir devrimi hedeflemiştir. Soğuk Savaş sürecinde şu yayınlarla temsil edilmiştir: *Gölge* (1975-1978), *Akıncı Güç* (1976-1978), *Şûrâ* (1978), *Tevhid* (1978-1979), *İslâmî Hareket* (1978-1980), *Hicret* (1979-1980), *Akıncılar* (1979-1980). Akıncılar Derneği bu kesimin önemli yapısıdır.

Radikal İslâmçılar, 1970'lerin ortalarına kadar Anaakım İslâmçılar'ın içerisinde bir hizip iken özellikle İran Devrimi'nden etkilenerek radikaleşecek evrensel ve devrimci bir İslâm çizgisini savunmaya başlayacaklardır. Bu kesim, MSP'yi yumuşak, hiyerarşik, düzen partisi ve Türkiye'ye özgü bir hareket olmakla suçlamış, devrimci, taban merkezli ve evrensel bir İslâm anlayışını savunmuştur. 1970'lerin sonuna doğru kendisi de Akıncılar'dan olan İhsan Eliaçık, MSP'yi yumuşak muhalefet yapmakla eleştirdiklerini, İslâm Devleti'ne parti ve parlamenter sistemle gidilemeyeceğini, devrimci bir yol izlenmesini gerektiğine inandıklarını ve bu sebeple de Ülkücülerin kendilerini “yeşil komünist” şeklinde adlandırdıklarını ifade etmektedir (2014, s. 436-437). Radikal İslâmçılar, “tağuti” düzene karşı “sınıfsız ve sınıfsız İslâm devleti” kurma amacıyla olmuşlardır. Bu kesim ayrıca, sadece Türkiye'yle değil İran'daki, Afganistan'daki, Suriye'deki kısaca dünyadaki bütün İslâmi hareketlerle ilgilenmiş ve yayınlarında tartışmıştır. Bu çerçevede Radikal İslâmçı gazete ve dergilerde, “Türkiye Müslümanları”, “İran Müslümanları” gibi ifadeler kullanılmıştır.

Salih Mirzabeyoğlu öncülüğünde çıkan *Gölge*'de yayınlanan “Kapitalizm'in Bölgeci Revizyonizmi Üzerine” adlı yazı, Radikal İslâmçılar'ın çerçevesini ortaya koyduğu söylenebilir. Bu yazıda, ilk olarak Türkiye'de kendini sağ olarak tanımlayan hareketlerin sağcılıkla bir ilgisi olmadığı tespiti yapılmış ve Türkiye'deki sağ hareketlerin, dış kaynaklara dayandığı ve gerçek sağıın uyanışını engelleyici bir yapıda olduğu iddia edilmiştir. Ayrıca Türkiye'de sağ hareketlerin arka planında “milletlerarası Haçlı-Yahudi ticari korporasyonlarının” olduğu öne sürülmüştür. *Gölge*'deki bu yazı, Türkiye'de kendini sağ şeklinde tanımlayan hareketlerin devrim

stratejisine sahip olmadığını ve revizyonist olduğunu öne sürmüştür. Dergi, gerçek sağın revizyonist sağdan farkının, gençliğe dayalı İslâmi devrim stratejisine sahip olmasını göstermektedir (*Gölge*, 1975, s. 7-8).

Tevhid'de ise kapitalistlerin Müslümanları sağcı yaparak onları düzenin bekçisi yapmaya çalıştıkları iddia edilmiştir. Bu yazıda Baas rejimi altında yaşayan (Suriye, Irak gibi) Müslümanlar solcu olurken kapitalist Türkiye düzenindeki Müslümanların sağcı kabul edilmesi eleştirilmiştir. Türkiye'de "sınıf çelişki"lerinin büyüdüğü, işçinin, emeklinin, dar gelirlinin ekonomik sıkıntı yaşadığı belirtilmiş ve Müslümanları bu düzeni yıkmak için uyanışa çağırılmışlardır (*Tevhid*, 1979, s. 6). Bu kesim, Anaakım İslâmcılar'dan farklı olarak sağ tanımlarına, Kur'an'dan destek bulma amacıyla olmamış, Kur'an'daki sağ ile günümüzdeki sağın farklı olduğunu belirtmişlerdir. Dolayısıyla Radikal İslâmcılar, düzen karşıtı ve gençliğe dayanan İslâmi bir devrimi amaçlamaktadırlar. Ayrıca bu kesim, sol bir dil kullanmakta ve kapitalizmi eleştirmektedirler. Bu bölümde Radikal İslâmcılar'ın Soğuk Savaş sürecinde, sırasıyla güvenlik, kimlik ve kalkınma eksenleri üzerinden Kürt meselesini nasıl ele aldıkları tartışılacaktır.

5.1. GÜVENLİK: "İSLÂM DEVLETİ'NİN BEKASI"

Uç sağın son kategorisi Radikal İslâmcılar da tıpkı Seküler Türkçü-Turancılar, Anaakım Milliyetçiler ve Anaakım İslâmcılar gibi Soğuk Savaş sürecinde Kürt meselesini genel olarak güvenlik ekseninde tartışmışlardır. Bu kesim, genel olarak Kürt meselesinin İslâm Devleti'nin bekasını tehdit ettiğini öne sürmüştür. Onlara göre Türkiye'de Kürt meselesinin oluşmasında, dış mihrakların/dış tehditlerin ve onların maşası iç dinamiklerin/iç tehditlerin rolünün temel etken olduğu söylenebilir. Ancak Radikal İslâmcılar, diğer kategorilerden farklı olarak Kürt meselesini sadece Türkiye merkezli ele almamış, İran'daki, Irak'taki Kürt meselesini de tartışmışlardır.

Radikal İslâmcılar, güvenlik meselesini genel olarak dış ve iç tehdit olmak üzere ikiye ayırmaktadırlar. Dış tehdit, başta Rusya olmak üzere İngilizler, Yahudilerdir. Bu kesim, dış mihrakların sadece Türkiye'deki Kürt meselesinde değil Irak ve İran'daki Kürt meselesinde de aktif rol oynadığını iddia etmişlerdir.

5.1.1. Dış Tehditler: “CIA+MOSSAD+SAVAK+Komünistler”

Soğuk Savaş sürecinde Radikal İslâmcılar, tıpkı Seküler Türkçü-Turancılar, Anaakım Milliyetçiler ve Anaakım İslâmcılar gibi Kürt meselesini başta Ruslar olmak üzere dış mihraklar üzerinden tartışmışlardır. Kürt meselesi, dış tehditlerin kışkırtması sonucu oluşan “suni” bir mesele/güvenlik sorunu olarak ele alınmıştır. Dolayısıyla dış tehditlerin Türkiye’ye müdahalesi engellenirse başka bir deyişle Türkiye’nin güvenliği sağlanırsa “suni” Kürt meselesi kendiliğinden çözüleceğine inanılmaktadır. Ancak Radikal İslâmcılar, “beynelmilel İslâm” anlayışı çerçevesinde sadece Türkiye’deki Kürt meselesiyle değil Irak’taki ve İran’daki Kürt meseleleriyle de ilgilenmiş ve tüm bu ülkelerin güvenliğinin sağlanması gerektiğini öne sürmüşlerdir.

Radikal İslâmcılar’ın önemli yayınlarından *Şûrâ*’da yayınlanan “Kürtçülük KGB CIA” başlıklı yazıda, CIA ve KGB’nin Türkiye’de cirit attığı, bunların zaman zaman karşı karşıya zaman ise kol kola oldukları söylenmektedir. Kürtçülük ve Türkçülüğün günbegün şiddetlendiği ifade edilmiş ve Kürtçülüğün arkasında dün Batı emperyalizmi var iken bugün ise CIA ve KGB’nin olduğu iddia edilmiş ve şu uyarı yapılmıştır: “Efendiler, ırkçılığı bırakınız. Ata ocağına incir ağacı dikmek sevdasından vazgeçiniz. Bu Türkçülük yahud Kürtçülük yapanlara hatırlatmamızdır.” Ayrıca günümüzde Türkiye’nin Ortadoğu jandarmalığını yaptığı söylenmiş, dış mihrakların desteğiyle kurulacak Kürdistan’ın da Moskova, Pekin veya Washington’un jandarmalığı ile vazifelendirileceği öne sürülmüştür (*Şûrâ*, 1978a, s. 16). Böylece bu dergi, hem Türkiye’nin şu anki durumunu hem de kurulması istenen Kürdistan devletini eleştirmekte, çözümün bütün Müslümanların bir araya geldiği “İslâm Devleti” olduğunu ima etmektedir.

Fotoğraf 14: Şûrâ, “Kürtçülük, KGB, CIA”

Kaynak: Şûrâ (1978), s. 15, s. 16.

Sedat Yenigün öncülüğünde çıkartılan *İslâmî Hareket* dergisi, 1 Ekim 1978 tarihli sayısında, Mardin'de sağ-sol arasında yaşanan çatışma sonrası oradaki komünist, "Kürtçü zındıkları" irdelemektedir. "Küfre ve Zulme Boyun Eğmeyeceğiz" adlı kapak yazısında, Kurtuluş'un Ruslara, KAWA'nın Çin ve Talebani'ye, Barzani'nin Amerika'ya; Rızgari, APO'cular, DDKD, DHKD, KOMALCI'lar ve ŞİVAN'cılarının da "gene göbeğinden bu ülkelere bağlı" olduklarını ileri sürmüştür. Kısaca dergi, Türkiye'deki "Kürtçü" grupların Çin, Amerika, Rusya gibi ülkelere bağlı olduğunu ifade etmektedir (*İslâmî Hareket*, 1978f, s. 1-6). Radikal İslâmcılar, zaman zaman Rusların sadece Kürtler özelinde değil genel olarak Müslümanları kavmiyetlere bölmeye çalıştığını da iddia etmişlerdir (Tavana, s. 1980, s. 12). İsrail'in de Kürt kavmiyetçilerini desteklediğini ve Kürtçülere yüklü miktarda silah verdiğini söylemişlerdir (Çakırgil, 1979c, s. 2). Ayrıca Radikal İslâmcılar, materyalist fikirlerin

yani komünizmin bu topraklarda hiç yeşermediğini, Türk'ün ve Kürt'ün İslâm'ın şerefi ve izzeti için can verdiğini ancak Rusların komünizm aracılığıyla İslâm birlikteliğini bozmaya çalıştığını da iddia etmişlerdir (Yenigün, 1979b, s. 17).

Radikal İslâmcılar, dış güçlerin özellikle Rusların, maddi yardımlarla Kürtçüleri desteklemesinin yanı sıra “ilmi” çalışmalarla da Kürtçülük fikrini geliştirmeye çalıştığını öne sürmüşlerdir. Sedat Yenigün, Rusya'nın Amerika, Fransa ve Baltık ülkelerinde “Kürdoloji” bölümünü kurduğunu ve Kürtçülük fikrini geliştirmeye çalıştığını ifade etmiştir. Ayrıca Kürtlerin tarihini de Rus Nikitine'nin yazdığını söylemiştir. Yenigün, Türkçülük ve Türkoloji'yi de Avrupalıların teşvik ettiğini belirtmiş, böylece genel olarak dış mihrakların Türkoloji ve Kürdoloji gibi bölümlerle İslâm âlemini parçalamak istediğini ima etmiştir (1979a, s. 17).

Radikal İslâmcılar Kürt meselesini sadece Türkiye boyutuyla değil Irak ve İran'ı da katarak ele almaktadırlar. Bu çerçevede dış mihrakların sadece Türkiye'de değil İran'da ve Irak'ta da Kürt meselesi üzerinden Müslümanlar arasında ayrımcılık çıkardığı iddia edilmektedir. *Gölge*'de yayınlanan “Emperyalizm'in Azınlıklar Oyunu ve Kerkük” adlı yazıda, emperyalistlerin Ortadoğu'da tezgâhladığı en büyük oyunun, aynı evrensel düşünceye (İslâm), tarihe sahip insanları “suni devlet-millet ayrımlarıyla bölmek” olduğu öne sürülmüştür. Görüldüğü üzere bütün Müslümanların tek devlet olması gerekirken emperyalistler tarafından suni devlet ve milletlere bölündüğü söylenmiştir. Bu çerçevede Irak'taki Barzani öncülüğündeki Kürtçülüğü de emperyalistlerin desteklediği ve amaçlarının Müslümanların çoğunlukta olduğu bölgelerde huzursuzluk çıkarmak olduğu iddia edilmiştir. Ayrıca Ortadoğu ülkelerindeki yöneticilerin İslâm kardeşliği yerine -emperyalistlerin çıkarına hizmet eden- birbirlerini hor görerek baktığını ifade etmiştir. Irak'ta Kürt Hareketi'nin lideri olan Barzani de eleştirilmiş, onun kendisini başrol sandığı hâlbuki “kâh Rusların, kâh İngilizlerin en sonunda da Amerikalıların senaryolarında figüran olduğu” söylenmiştir. Radikal İslâmcılar, Barzani'nin emperyalistlerin çıkarı doğrultusunda kavmiyetçilik yerine İslâm'a hizmet etmesi gerektiğini belirtmişlerdir (*Tevhid*, 1976, s. 6).

Radikal İslâmcılar Kürt meselesini Türkiye ve Irak'ın yanı sıra İran üzerinden de ele almışlardır. Hatta İran Devrimi sonrası, devrime zarar verme ihtimali üzerinden çıkabilecek bir Kürt isyanını sürekli tartışmışlardır. Ali Bulaç, İran Devrimi sonrası telaşa düşen emperyalistlerin İran'da Acem, Kürt, Türk ayrımı çıkarmaya çalıştığını ancak “münafıkların propagandalarının boşuna” olduğunu zira İran'da Acem, Kürt, Türk olmadığını “İslâm Ümmeti” olduğunu söylemiştir (1979a, s. 12). Bulaç, başka bir yazısında da emperyalistlerin ülkeleri böldükçe yuttuğunu, hâlbuki Müslümanların İslâm ümmetinden olduğunu, Âdem ve Havva'dan geldiğini ve kıyamette de Türk, Kürt, Arap, Acem şeklinde değil Müslüman olarak toplanılacağını söylemiş ve dolayısıyla emperyalistlerin oyununa gelmeme çağrısı yapmıştır (1979b, s. 6). Radikal İslâmcılar'ın önde gelenlerinden Selahaddin Eş Çakırgil ise Kürtlerin hem İran'da hem de Irak'ta dış güçler tarafından tahrik edildiğini ancak “Kürdistan Müslümanları”nın Türk, Kürt, Arap, Acem ayrımını reddettiğini ve İslâm ümmetine inandığını belirtmiştir (1979a, s. 13). Görüldüğü üzere Radikal İslâmcılar, Müslümanları bütün olarak ele almakta ve hepsine hitap etmekte, eğer spesifik bir yere hitap edilecekse, “Türkiye Müslümanları”, “Kürdistan Müslümanları” gibi ifadeler kullanmaktadırlar.

Radikal İslâmcılar, “dünyadaki en önemli, siyasi, ekonomik ve askeri ileri karakollarından” biri olan İran'ı kaybeden Siyonistlerin başını çektiği Amerika ve Rusya'nın, İran'ı tekrar kazanmak için Kürtleri kışkırttığını iddia etmektedirler. Bu çerçevede dış mihrakların Kürt meselesiyle İran'ı karıştırmak için ajanlarını Kürdistan bölgesine gönderdiğini öne sürmüş, hatta Kürdistan bölgesinde Kürtleri kışkırtmak isteyen dört İsrail ajanının yakalandığını söylemişlerdir (*Akıncılar*, 1979a, s. 11). *Akıncılar* dergisinde “CIA+MOSSAD+SAVAK+Komünistler”in İran'da kavmiyetçilik çıkarmak için Kürdistan'da birleştiği ve Kürtleri tahrik ettiği iddia edilmiş, ancak “masum Müslüman Kürtler”in bu “münafıkların” niyetlerinden habersiz olduğu belirtilmiştir (1979b, s. 14-15). Sedat Yenigün, Siyonist ve komünist iş birliği ile İran'da oynanan oyunun, bizzat “Müslüman Kürt ahali” tarafından tepelendiğini, “halktan kopuk, materyalist, ırkçı, komünist kuklalar ve ajanlar[ın] Yahudi'nin ve Rus'un ellerine verdiği silahlarla” kaçtığını belirtmiş ve Kürtlerle ilgili şunları söylemiştir: “Çünkü Kürtler dindardır; siyahın beyaza, beyazın siyaha

üstünlüğünü tanımayan, ancak takva'yı ölçüde kabul eden İslâm'ın fedakâr bir kavmidir" (Yeniğün, 1979a, s. 4 ve 13). Dolayısıyla Kürtlerin dış güçlerin oyununa gelmediği ve İran İslâm Devrimi'nin yanında durduğu belirtilmiştir.

Genel olarak Radikal İslâmcılar, Ruslar, Siyonistler, emperyalistler başta olmak üzere dış mihrakların Türkiye, Irak ve özellikle devrim sonrası İran'ı Kürt meselesi üzerinden karıştırmak istediğini söylemişlerdir. Bu kesim, Kürt meselesini güvenlik çerçevesinde ele almış olmakla birlikte bu güvenlik sadece Türkiye için değil, genel olarak Müslümanların güvenliğidir. Radikal İslâmcılar, Müslümanları İslâm devleti altında birleştirmeye çalışırken dış mihrakları ise var olan Müslümanların çoğunlukta olduğu devletleri daha da parçalamakla suçlamaktadırlar. Dolayısıyla bu kesim, Kürt meselesinde "dış tehdit" in sadece Türkiye için değil Irak ve İran için de geçerli olduğunu ve İslâm Devleti'ni engellediğini düşünmektedir.

5.1.2. İç Tehditler: "İslâm Birliği'ni Bölen Kavmiyetçiler"

Radikal İslâmcılar, Kürt meselesinde dış tehditlerin yanı sıra iç tehditlere de dikkat çekmişlerdir. Bu kesim için temel iç tehdit, "kavmiyetçiler"dir zira onlar İslâm birliğini parçalamak istiyorlardır. Ayrıca Radikal İslâmcılar için "kavmiyetçilik" sadece iç değil aynı zamanda dış tehdittir de. Onlara göre İslâm Devleti'nin önündeki temel engel İslâm toplumunu kavmiyetlere bölmektir. Bu çerçevede adeta kavmiyetçilere savaş açmışlar hem "Türkiye Müslümanları" hem de diğer Müslümanlar için kavmiyetçilik tehdidine dikkat çekmişlerdir. Radikal İslâmcılar, dış tehditlerin yardımıyla "komünist-Kürtçülerin" bölücü faaliyetlerine de yer vermişlerdir.

Yukarıda Seküler Türkçü-Turancılar ile Anaakım Milliyetçiler'in Türkiye'deki İslâmcıları "siyasi ümmetçilik" yapmakla ve Kürt meselesinde Türkiye'nin altını oymakla itham ettiklerini ele almıştık. Anaakım İslâmcılar ve Radikal İslâmcılar da milliyetçileri "kavmiyetçilik"le suçlamışlar ve Türkiye'de Kürtçülük akımının oluşmasında onların da payının olduğunu iddia etmişlerdir. Anaakım İslâmcılar'dan farklı olarak Radikal İslâmcılar, sadece Türkiye ve Kürt meselesi için değil bütün

İslâm toplumu için “kavmiyetçi”liğin kötü olduğunu vurgulamışlardır. Bu kesimin Kürt meselesi hususunda en çok tartıştığı mesele kavmiyetçilik olmuştur.

Arif İnan “İrkçılık ve İslâm Birliğinin Dağılışı” adlı yazısında, Batılıların İslâm Birliği’ni dağıtmak maksadıyla son keşfettiği silahın ırkçılık ve kavmiyetçilik olduğunu söylemiştir. Kavmiyetçiliği, dünya Yahudiliğinin Batılı sömürgeci devletlerle bir amaç birliği çerçevesinde İslâm toplumlarına yönelik yeni bir Haçlı Seferi şeklinde tanımlamıştır. Ayrıca kavmiyetçilik fikrinin, İslâm toplumlarına yurtseverlik, hakseverlik, hürriyetçilik, eşitlik peçesine bürülü olarak sokulduğunu ve dindarlığın bir gereği olarak sunulduğunu iddia etmiştir (İnan, 1979, s. 14). Kavmiyetçilik, “tutarlı bir dünya görüşünden mahrum” şeklinde tanımlanmış ve iflasın eşiğindeyken sol ideolojinin imdada yetişerek kurtardığı da ifade edilmiştir. Böylece sol ile kavmiyetçiliğin iş birliği halinde İslâm toplumlarına saldırdığı öne sürülmektedir. Ayrıca Türkçülük hareketinin de “komünistler geliyor” vaveylasıyla halk desteğini arkasına aldığı söylenmiş ve Türkçülük ile Kürtçülüğün birbirini beslediği ve varlık sebeplerini birbirine borçlu olduğu iddia edilmiştir (*Akıncılar*, 1980, s. 2).

Radikal İslâmcılar Kürt meselesinin meydana gelmesinde Türkçülerin rolü olduğunu öne sürmüşlerdir. *Şûrâ*’da yayınlanan yazıda, Türk-Kürt denilerek Müslümanın Müslümana kırıdırılmak istendiği ifade edilmiş, Osmanlı’nın da kavmiyetçilik belasıyla yıkıldığı, bugün de “devlet Türk devleti imiş, elbette Türkçü olacaklarmış” anlayışıyla devam edilirse aynı akıbetin kaçınılmaz olduğu vurgulanmıştır. Ayrıca Türkçülük ve Kürtçülüğün birbirini tetiklediği ve CIA ile KGB’nin de bu kavmiyetçilik belasının arkasında olduğu savlanmıştır. Müslüman halkı Türkçülük ve Kürtçülük yaparak parçalayanların son kertede Türkiye’yi “emperyalizmin iştahına” sunduğu dile getirilmiştir (*Şûrâ*, 1978a, s. 16). Dergideki başka bir yazıda da Osmanlı’nın Türkçülük kaynaklı kavmiyetçilik hırsı ile yıkıldığı iddia edilmektedir (*Şûrâ*, 1978b, s. 9).

Recep Hasena, Türkiye’de Kürt meselesinin oluşmasında Cumhuriyet rejiminin İslâm’a bağlılıklarından dolayı Kürtlere kininin, Türkçülük akımı ve dış mihrak

destekli komünistlerin etkili olduğunu öne sürmektedir. Türkçülük akımının Kürt meselesinin oluşmasındaki etkisini ise şu sözlerle açıklamaktadır:

Türkçülük akımı, Kürt kavmini Kürtçülük hevesine itmiştir. Bu gerçek küçük bir araştırma sonucu açıkça anlaşılır. Her ırkın bir kendini üstün görme sevdası, ırkçılık, kavmiyetçilik hastalığına meyyal tarafı vardır. Bu ırk bu duygusunu başkalarının üstünlük ve hâkimiyet vesilesi yapmaya kalkınca, karşısındakinin de aynı şeyi yapması tabiidir. Ancak, böyle küçük hesapların üstünde olan İslâm, değişik ırk ve kültürdeki toplumları bir arada tutabilir. Türkçülük sevdâsında olanlar, ülkeyi parçalanmanın eşiğine getirmenin vebalini düşünmelidir (Hasena, 1978, s. 1 ve 8).

Hasena, Türk-Kürt arasında kardeşliği yeniden kurmak için “sadece İslâm”ın yeterli olacağını söylemektedir (1978, s. 1 ve 8). Dolayısıyla Türkçülere ve Kürtçülere, kavmiyetçiliği bırakmaları ve İslâm Ümmeti etrafında birleşmeleri çağrısı yapılmaktadır.

İslâmî Hareket Türkiye’nin yangın yeri olduğunu, terörün anarşinin ayyuka çıktığını ifade etmiş, bugün Türkiye’de Kürtçülük akımının olmasında Türkçülüğün de etkisinin olduğunu öne sürmüştür: “‘Ne mutlu Türküm sözü Ne mutlu Kürdüm’ (...) sözünü de beraberinde getirdi. Bu da bir netice. ETKİ TEPKİ hadisesi. Türkçülük yaptığın yerde Kürtçülük çıkar” (*İslâmî Hareket*, 1978a, s. 1 ve 3). Radikal İslâmcılar, “Ne mutlu Türküm” yerine “Elhamdülillah Müslümanım”ı önermektedirler. Selahaddin Eş Çakırgil, Türkçülük sapıklığının Kürtçülük sapıklığını doğurduğunu ifade etmiş ancak İslâm milletinin bölünmez bir bütün olduğunu söylemiş ve kavmiyetçilikleri engellemek için “Elhamdülillah Müslümanım” sözünün yaygınlaştırılması gerektiğini belirtmiştir. Çakırgil, Osmanlı’da “Kürdistan” sözünün kullanılmasından çekinilmezken Türk milliyetçiliği temelli Türkiye’de “Kürdistan” sözünün yasaklandığı ve bu durumun da halkta rahatsızlık yarattığını söylemiştir (1979d, s. 13). Çakırgil, Doğu’daki komünist-Kürtçü ve Türkçü mihrakların birbiriyle dövüşür gibi görünerek asıl sindirmek ve yok etmek istediklerinin, Doğu ve Güney Doğu Anadolu’daki İslâmî potansiyel olduğunu söylemiştir (1979b, s. 15). Ayrıca 1970’lerin sonuna doğru ülkede ve özellikle Doğu’da artan şiddetin sorumlusunun kavmiyetçilik olduğunu belirtmiş ve çözüm olarak İslâm’ı önermiştir : “ÜLKEYİ BU DURUMA KAVMİYETÇİLİK BELASI DÜŞÜRDÜ: insanların kardeşliği, saadeti,

kavminde, ırkında, konuştuğu dilde, derisinin renginden değildir; İslâm'dadır” [ana metinde büyük harfle] (Çakırgil, 1979e, s. 10-11). *Tevhid* dergisi de kavmiyetçilik meselesine dikkat çekmek için 30 Nisan 1979'daki nüshasında Çakırgil'in bu sözlerini kapağına koymuştur.

Fotoğraf 15: *Tevhid*, “Ülkeyi Bu Duruma Kavmiyetçilik Belası Düşürdü!”

Kaynak: *Tevhid* (1979), s. 19, s. 1.

Fatih Selim, *Hicret*'te yer alan yazısında, “ilmi” çalışmalarla Kürtlerin Türk olduğunu söyleyen kavmiyetçilere rağmen Doğu'da altı milyondan fazla insanın Kürtçe konuştuğunu ifade etmiş ve İsmail Cem'in *Türkiye'de Geri Kalmışlığın Tarihi* adlı kitabından Doğu'da Kürtçe konuşma oranlarını aktarmıştır: Bilhassa Ağrı'da halkın %64'ü, Bingöl'de %69'u, Bitlis'te %66'sı, Siirt'te %91'i, Urfa'da %61'i,

Diyarbakır'da %69'u, Mardin'de %92'si başta Kürtçe olmak üzere ayrı diller konuşuyorlardır.⁶³ Selim, Doğu'nun geri bırakıldığını ve zulüm gördüğünü ancak Kürtlerin İslâm'a bağlılıklarından dolayı komünizme meylenmediğini söylemiştir. Yazar, Türkler ile Kürtler için ortak düşmanın komünizm olduğunu belirtmiş ve Türkçülere, Kürtlerle İslâm dairesinde birleşip komünistlere karşı birlikte mücadele etme çağrısı yapmıştır:

İrkçilik akımlarıyla, Türkiye'ye Komünizm'in hâkim olmasını önliyoruz diyerek kendilerini avutanlara deriz ki, birkaç komünist öldürmekle, bataklığı kurutamazsınız. Gelin, şu "Türklük Gurur ve Şuurunu" bir tarafa bırakıp, İslâm'ın cihanşümullüğüne, kardeşliğine, kucaklayıcılığına teslim olun ve Türk-Kürt İslâm dairesinde birleşip, komünizm dâhil her türlü akıma birlikte karşı koyun (Selim, 1979, s. 6).

Selim, Türkçülük akımından dolayı Batı'da Kürtlerin "pis Kürtler" şeklinde anılmaya başlandığını da belirtmiştir (1979, s. 6). Çakırgil, Türkçülerin Kürtleri, Kürtçülerin de Türkleri kavmiyetinden dolayı ötekileştirmesine cevaben, esas bölücülüğün insanı İslâm'ı ölçüsüyle değerlendirmemek olduğunu söylemiştir (1979c, s. 2). Ali Bulaç da Türkçülerin Doğu'dan gelenlere "Kürtçü" muamelesi yaptığını, birçok İslâmcı Kürdün kendilerine yapılan muameleden sonra Kürtçü olduğunu söylemiştir. Bulaç, Müslüman Kürtlerin Doğu'da Marksist-Kürtçülerle boğaz boğaza mücadele ettiğini ancak Batı'ya gelince ise "Kürtçü" damgası yediğini belirtmiştir. Hatta Bulaç, kendisinin Mardin Arabı olduğunu ancak Batı'ya gelindiğinde kendisine de Kürtçü muamelesi yapıldığını ifade etmiştir (1979, s. 12).

Anaakım Milliyetçiler'in 1970'lerin sonuna doğru İslâmcılarla mücadele çerçevesinde *Nizâm-ı Âlem* gibi dergilerle İslâm vurgusunu arttırdığını, "Kanımız aksa da zafer İslâm'ın" gibi sloganları kullanmaya başladığını belirtmiştik. Radikal İslâmcılar, "Kanımız aksa da zafer İslâm'ın" diyen Anaakım Milliyetçiler'in takiye yaptıklarını ve İslâm'ı sömürdüklerini söylemişlerdir (*Akıncı Güç*, 1979a, s. 1 ve 7). Bu iki kesim

⁶³ Selim, İsmail Cem'den alıntıladığı kısım şu şekildedir: "Doğunun önde gelen ayrıcalığı, bölgedeki insanlardan çoğunun (istatistiklerdeki resmi deyişle) *anadili itibariyle Türkçeden başka dil konuşmasıdır*. Doğulu vatandaşların %53'ünü kapsadığı resmen belirtilen bu başka dil hemen her yerde Kürtçe olup bir-iki ilde Arapçadır. Erzincan, Erzurum, Kars, Adıyaman, Antep'te düşük olan *başka dil oranı* öteki Doğu illerinde çok yüksektir: Ağrı %64, Bingöl %69, Bitlis %66, Siirt %91, Urfa %61, Diyarbakır %69, Mardin %92" (Cem, 1997, s. 451).

arasındaki sözlü tartışma kavgaya da dönüşecek zaman zaman kavmiyetçiler Akıncılara saldıracak ve kurşunlayacaktır (*İslâmî Hareket*, 1978e, s. 2). Hatta Ülkücüler 28 Şubat 1979'da Fatih Camii avlusunda önde gelen Akıncılar'dan Metin Yüksel'i öldüreceklerdir. Yüksel'in öldürülmesi İslâmcı gençlik için kırılma noktası olmuş ve Radikal İslâmcılar, aktif mücadeleye geçmişlerdir. Ertuğrul Zengin, İran Devrimi ve Metin Yüksel'in öldürülmesi sonrası Radikal İslâmcılar'ın pasif mücadeleden aktif mücadeleye geçtiğini ve "radikalleştiğini" dile getirmiştir (2017, s. 222).

Radikal İslâmcılar, Kürt meselesinde kavmiyetçilerin yanı sıra komünist-Kürtçülerin Doğu'daki faaliyetlerine de yer vermişlerdir. Bu kesim, özellikle 1970'lerin sonuna doğru komünist-Kürtçülerin Doğu'da iyice güçlendiğini hatta insanlara pasaport sorduklarını dile getirmiştir. Diyarbakır'ın girişinde ve çıkışında pasaport sorulduğu ifade edilmiştir:

Hayretle ve korkuyla sorduk, ne pasaportu. Ellerinde silah olan iki kişiden biri silahını üzerimize çevirerek; (burası Kürdistan devletinin başşehridir. Bundan böyle buraya pasaportsuz kimse giremez) diye bağırdı. Korku ve dehşet içinde ne söyleyeceğimizi bilemiyorduk ki; uzun boylu, bıyıkları ağzına doğru sarkmış esmerce ve parkalı olan bağırdı (pasaportunuz yoksa beş yüz lira ayakbasta parası) dedi (*İslâmî Hareket*, 1978c, s. 6).

Sonrasında da komünist-Kürtçü THKO'ların bölgede at koşturduğu belirtilmektedir (*İslâmî Hareket*, 1978c, s. 6). Diyarbakır'ın yanı sıra Mardin'de de "devrimci, komünist, Kürtçü zındıklar"ın Müslüman ahaliye, "ya göç edin ve malınızı mülkünüzü biz alalım, hatta fazla fiyatla alalım. Ya da sizi temizleyeceğiz. Canlarımızı alacağız." sözleriyle baskı yaptığı söylenmiştir. Komünist-Kürtçülerin Kars ve Ardahan'da kontrolü ele aldığı ancak Mardin halkının hâlâ komünist-Kürtçülere boyun eğmediği ifade edilmiştir (*İslâmî Hareket*, 1978f, s. 1-6). Radikal İslâmcılar Kars, Diyarbakır, Tunceli ve Ardahan'ın kurtarılmış bölge haline getirildiğini, buralara TİKKO'dan pasaport alamayanın giremeyeceğini söylemişlerdir. Komünist-Kürtçülerin Diyarbakır'ı başkent haline getirmeye çalıştığı, Antep, Mardin, Iğdır, Bitlis'te ise egemen hale gelmek üzere olduğu, bu şehirlerdeki halkın göç etmeye başladığı ve

Hükümet'in de bütün bu yaşananlara seyirci kaldığı belirtilmiştir (*İslâmî Hareket*, 1978c, s. 6).

Radikal İslâmcılar, özellikle 1978-1979 Ecevit İktidarını komünist-Kürtçülere karşı seyirci kalmakla suçlamışlardır. Ecevit döneminde komünistlerin yaptığı eylemlerde, “Kürdara Azadi”, “Bağımsız Kürdistan” gibi sloganlar attığı, Kızıl Yıldız bayrağı açtığı, Enternasyonel Marşı çaldıkları ancak Hükümetin gene ses çıkarmadığı ifade edilmiştir (*İslâmî Hareket*, 1978h, s. 7). Ayrıca Ecevit hükümetinin “bölücü”, “mezhepçi” ve “komünist” TÖB-DER, DİSK gibi yapılar karşısında pasif kaldığı hatta onlara alan açtığı söylenmiştir (*İslâmî Hareket*, 1978d, s. 5). Devletin olayları engellemeye gücü olduğu halde sessiz kaldığını, eğer bu sessiz kalma devam ederse de bundan “Anadolu Müslümanları”nın zarar göreceğini belirtmişlerdir (Hasena, 1978, s. 1 ve 8). Radikal İslâmcılar, komünist-Kürtçü yapılar arasında Apocuların (PKK) Doğu’da iyice güçlendiğini, bazı “Kürtçü” dergilerin de onu desteklediğini ve tüm bunlara rağmen Hükümet’in hiçbir şey yapmadığını belirtmişlerdir (*Akıncı Güç*, 1979b, s. 1 ve 5).

Radikal İslâmcılar, komünist-Kürtçülerle Doğu’da mücadele etmişler bu çerçevede konferanslar, mitingler düzenlemişlerdir. *Akıncılar*’ın öncülüğünde 15 Nisan 1979’da Tatvan’da “Faşizm ve Komünizme Lanet, Hak’ka Davet Mitingi” düzenlemişlerdir. Mitinge katılan Çakırgil, gençlerin “Biz Müslümanız, Türk-Kürt ayrımı gibi İslâm’ın reddettiği bölücülüğün peşinden gitmeyiz. Düşmanların parçala yok et taktiklerine kanmayacağız” dediklerini aktarmıştır. Ayrıca bu mitingde, dönemin Başbakanı Ecevit’in komünist-Kürtçüleri kast ederek “Doğu’da yangın var” sözleri eleştirilmiş ve Doğu’da çözümün İslâm olduğu belirtilmiştir (Çakırgil, 1979e, s. 2). Çakırgil ayrıca bir yazısında Doğu’da verdiği bir konferanstan bahsetmekte ve bir dinleyenle diyalogunu aktarmaktadır. Konferansta bir Kürt gencin “aslını inkâr eden haramzadedir” çıkışıyla karşılaştığını ve ona cevaben şunları söylediğini aktarır:

Peygamberin veda hutbesinde belirttiği gibi, hepimizin aslı Hz. Âdemdir. Âdem ise topraktır, binaenaleyh aramızda, maddi-uzvi bünye teşekkülü bakımından bir üstünlük veya alçaklık mevzubahis değildir, üstünlük ancak takva ileldir. Biz,

aslımız kurttur, maymundur vs. gibi saçma farazilere dayandırmış olsaydık, işte o zaman aslımızı inkâr etmiş olurduk (Çakırgil, 1978b, s. 7).

Kavmiyetçilik karşısında İslâm vurgusu yapan Çakırgil, yazının sonunda Kürtçülerin birtakım gizli güçlerin oyuncağı olduğunu da belirtmiştir (1978b, s. 7). Akıncılar, 1970'lerin sonlarına doğru özellikle Doğu'da komünist-Kürtçülere karşı radikal bir şekilde mücadele edeceklerdir.

Genel olarak Radikal İslâmcılar, Türkiye'de Kürt meselesini dış ve iç tehditler üzerinden ele almışlardır. Ancak çözümün devletin "güvenliği" sağlaması yerine kurulmasını istedikleri "İslâm Devleti"nde olduğunu söylemişlerdir. Ayrıca Irak ve özellikle İran'ı da ele alarak Kürt meselesini tartışmışlardır. Radikal İslâmcılar'ın Kürt meselesinde temel tehdidi, kavmiyetçiler olmuş, özellikle onları eleştirmişler ve onların faaliyetlerinin engellenmesi gerektiğini belirtmişlerdir.

5.2. KİMLİK: "KÜRT MESELESİNİN ÇARESİ İSLÂM'DIR"

Bu kısımda Radikal İslâmcılar'ın Kürt kimliğine yaklaşımı ve bununla ilgili olarak Kürt meselesine yönelik çözüm önerileri tartışılacaktır. Soğuk Savaş sürecinde Radikal İslâmcılar, Kürtlerin varlığını kabul etmiş, İslâm Devleti çerçevesinde Kürtlerin, Türklerin, Arapların kısaca Müslüman halkların İslâm çatısı altında toplanmasını arzulamış ve bu çerçevede Kürt meselesinin çözümünün İslâm olduğunu söylemişlerdir. 1970'lerin sonuna doğru belirginleşmeye başlayan bu kesim, Kürt meselesini sürekli gündem etmiş ve tartışmıştır.

Radikal İslâmcılar'dan Selahaddin Eş Çakırgil, Kürt meselesini tartışanların başında gelmekte ve yazılarında sık sık Kürt meselesini ele almaktadır. Çakırgil, Türkiye devletinin İslâm'ı dışlayarak laiklik ve Türk milliyetçiliği üzerine kurulduğunu ve Türk milletinin diğer kavimlerden üstün olduğunu öne sürdüğünü, bu durumun Türkçülük akımına zemin hazırladığını ve onlara karşılık olarak da Kürtçülük hareketinin doğduğunu söylemektedir (1979c, s. 2). Çakırgil, hem Kürtçülere hem de Türkçülere seslenmekte, ne Kürtlerin bir araya gelip devlet kurmasıyla ne de Türklerin tek bir bayrak altında birleşmesiyle gerçek birlik ve saadete erişilebileceğini iddia etmektedir. Kavmiyet temelli Batılı ideolojilerin bölücü, İslâm'ın ise birleştirici

olduğunu belirtmiş ve İslâm'da sadece küfür ve Müslüman milleti ayrımı olduğunu ifade etmiştir:

İslâm'da millet aynı inanç etrafında birleşmiş olan insan topluluğu demek olduğuna göre ve bütün insanlar da temelde İslâm ve küfür milleti diye temelde ikiye ayrıldığına göre; Kürt, bir inancın ismi midir ki, bir millet olsun, keza, Türk, Arap, Japon, İngiliz, Kızılderili, sarı derili, zenci vs. bunlar bir inancı mıdır ki, bunlara bir "millet" diyelim (Çakırgil, 1978b, s. 7).

Çakırgil, Kelime-i Tevhid sancağı altında, İla-yı Kelimetullah davası uğrunda, "emr bil maruf, nehy an münker" ilkesi etrafında birleşmeyi önermektedir (1978b, s. 7). Ayrıca Türkiye de dâhil olmak üzere Müslüman toplumların yaşadığı krizin temelini kavmiyetçilikte görmekte ve çözümün İslâm olduğunu belirtmektedir: "İnsanların kardeşliği, saadeti, kavminde, ırkında, konuştuğu dilde, derisinin renginden değildir; İslâm'dadır" (Çakırgil, 1979e, s. 10-11). Doğu'da vatandaşlardaki inanç eksikliğinden dolayı KAWA gibi Kürtçü yapıların etkili olduğunu öne sürmüş, "biz Müslüman olsak, 'Kawa' da hava alır!" demiştir. Çakırgil, genel olarak kavmiyetçiliği savunan Türkçülük, Kürtçülük gibi akımların da birtakım gizli güçlerin/dış mihrakların oyuncağı olduğunu belirtmiştir (1978b, s. 7). Ayrıca Irak'ta ve İran'da da Kürtlerin dış güçler tarafın

dan tahrik edildiğini, ancak "Kürdistan Müslümanları'nın "Türk, Kürt, Arap, Acem Yok, İslâm Var!" sözleriyle her türlü İslâm dışı düzeni reddettiğini, çözümü İslâm'da aradığını söylemiştir (1979a, s. 13).

Fotoğraf 16: Recep Hasena, “İzm’lere ve ırkçılığa karşı SADECE İSLÂM – Doğu Anadolu Müslümanları”

Kaynak: Hasena, R. (1978), *İslâmî Hareket*, s. 6, s. 1 ve 8.

Recep Hasena “İzm’lere ve ırkçılığa karşı SADECE İSLÂM – Doğu Anadolu Müslümanları” adlı yazısında, “komünist ve Amerikan fitnesi”nin Türkiye’yi parçalamak için Kürt meselesini kullandığını iddia etmektedir. Hasena, dış mihrakların yanı sıra erken Cumhuriyet döneminde laikliğin benimsenmesinin de Türkiye’de Kürt meselesinin oluşmasında etken olduğunu öne sürmektedir. Osmanlı devrinde İslâm politikası çerçevesinde birçok kavimle birlikte Kürtlerin de İslâm’a hizmet ettiği, ancak erken Cumhuriyet döneminde, Kurtuluş Savaşı’nda “kovduğumuz emperyalistlerin sefil kültürünü, rezil adetlerini”n alındığını ve bu duruma karşı Şeyh Said’lerin isyan ettiğini belirtmiştir. Yazıda Doğu’da 1915-1917 yılları arasındaki Rus işgalinin bile erken Cumhuriyet dönemi politikalarından ehven-i şer olduğu iddia edilmiş zira Rusların, Kürtlerin -imanın belirtisi olan- kültür, gelenek ve adetlerini, kılık-kıyafetlerini değiştirmediği ifade edilmiştir. Hasena, Cumhuriyet rejiminin İslâm nizamını mutlak benimseyen halkı sindirmek için Şeyh Said ve arkadaşlarını bahane ettiğini söylemiştir. Doğu’nun ayrıca ihmal edildiğini, bu ihmalden dolayı Şeyh Said

ismini duymayan nesillerin de eski kin ve nefretinin devam ettirildiği öne sürmüştür (1978, s. 1 ve 8). Hasena, Türkiye’de Kürt meselesinin oluşmasının ilk gerekçesi olarak Kürtlerin İslâm’a bağlılıklarından dolayı kurulu düzenin onlara kin duymasını göstermektedir. İkinci olarak Türkçülük akımının Kürtleri Kürtçülük hevesine ittiğini öne sürmektedir. Son olarak ise dış mihrak bağlantılı komünist akımının etkili olduğunu iddia etmektedir. Hasena, Kürt meselesine çözüm olarak ise şunları söylemektedir:

Doğu’suyla Batı’sıyla Türkiye’yi kurtaracak, huzura kavuşturacak, gerçek bir kardeşlik kuracak sistem “Sadece İslâm”dır. Kürd’ü, Türk’ü aynı cephede çarpıştıran, aynı topraklarda yaşatan ilahi bağı kopardınız. Allah’ın ipine beraberce tutunanların ellerini kestiniz. 1000 yıllık İslâm kardeşliğini öldürmeye çalıştınız ama İslâm ölmedi. Eğer Doğu’yu kurtarmak istiyorsanız Doğu’nun yüreğinde çarpan “Allah” sesini dinleyin... Doğu’yu, Batı’yı, Türkiye’yi, İslâm âlemini ve Dünyayı kurtaracak tek nizâm: İSLÂM... Duyan kulağı gören göze ve basirete.. Yol Budur! (Hasena, 1978, s. 1 ve 8).

Şûrâ da Kürt meselesine İslâm çerçevesinde yaklaşmış, 27 Nisan 1978’deki sayısında Kürt meselesine girmiş ve bu yazıda, Batı emperyalizminin, Siyonistlerin, Rusların CIA ve KGB üzerinden Türkiye’de kavmiyetçilik belasını tezgâhlandığını öne sürmüştür. “Koskoca Şeriat devleti” Osmanlı’nın Türk, Kürt, Laz, Çerkez, Arnavut denerek parçalandığı, aynı kesim tarafından yine aynı oyunun tezgâhlandığı yazıda ileri sürülmüş ve Türk-Kürt denerek Müslümanın Müslümana kırdırılmak istendiği vurgulanmıştır:

Tezgâh paraca-pulca devamlı surette yağlanıyor. Kürtçülük gün be gün şiddetleniyor. Türkçülük yerinde mi sayıyor sanki... Onlar boş mu duruyor? Devlet Türk devlet imiş, elbette Türkçü olacaklarmış... Osmanlı da böyle iddialarla yıkıldı. Kavmiyetçilik belasıyla! Üstelik bugün bunlara iki güç sahiplenmiştir. Biri CIA, biri KGB. Yani, dün aynı hareketlerin arkasında yer alan Batı emperyalizmi bugün, CIA ile işini görüyor, KGB ise komünistlerle... (*Şûrâ*, 1978a, s. 16).

Yazıda dış mihrakların yanı sıra Türkçülük yapanlara da kızılmakta, zira Kürtçülüğün ortaya çıkmasında onların da payı olduğu düşünülmektedir. Ayrıca “Batının Ortadoğu jandarmalığını” yapan Türkiye de eleştirilmekte, kurulması planlanan Kürdistan’ın da Moskova, Pekin ya da Washington’un jandarmalığını yapacağı iddia edilmektedir. Türkçülere ve Kürtçülere “ata ocağına incir ağacı dikmek sevdasından vazgeçiniz”

diye seslenilmiş ve “yüksek yetkililere” de bu ülkenin halkını “uşak” yapmaya kimsenin hakkı olmadığı uyarısı yapılmış, en son ise kardeşliğin iman birliğinde olduğunun altı çizilmiştir (*Şûrâ*, 1978a, s. 16).

İslâmî Hareket'in 1 Aralık 1978'deki sayısında Kürt meselesi yukarıda tartıştığımız gibi ele alınmış, etki-tepki olarak Türkçülüğün Kürtçülüğü doğurduğu, erken Cumhuriyet döneminde, “Din-İman” bağının “laiklik-Batıcılık” uğruna feda edildiği, Şeyh Said'in şeriat ayaklanmasının Kürt isyanı diye takdim edildiği, kısaca “TEK PARTİ DİKTATORYASI” altında bir zulüm yaşandığı, Kürtler için bunun “TOPYEKÛN” zulüm olduğu ama esas zulmün İslâm'a yapıldığı iddia edilmiştir [ana metinde büyük harfle] (*İslâmî Hareket*, 1978a, s. 1 ve 3). Kısaca, Tek-Parti iktidarının İslâm'dan uzaklaşması ve Türk milliyetçiliğini benimsemesiyle Türkiye'de Kürt sorununun başladığı ve çözüm olarak ise İslâm'a dönüş önerilmiştir.

Mehmed Yengüç Yenigün müstearıyla Sedat Yenigün de “Doğu Meselesi” başlığıyla Kürt meselesini ele alan bir yazı kaleme almış ve geçen yüzyılda Avrupalıların “Doğu Meselesi” adı altında Osmanlı'yı Avrupa'dan ve Bizans topraklarından kovmayı, bugün ise Türkiye'yi parçalamayı tartıştıklarını söylemiştir. Osmanlı'yı Batılıların milliyetçilikle parçaladığı, şimdi de bunun benzer şekilde Türk-Kürt ayrımı çıkarılarak yapılmak istendiği ifade edilir. Yenigün komünistlerin, şeriat için ayaklanmış ve ezilmiş Kürtlerin davasını istismar ettiğini ve bu şekilde gençleri ağına düşürdüğünü öne sürmektedir. Türkiye'de erken Cumhuriyet döneminde uygulanan Batılılaşma'nın İslâm dışı yaşamı başlattığı ve bu şekilde Türk'ü Kürt'e kardeş yapan manevi bağın koparıldığı ifade edilmiştir. Devrimi hedefleyen komünistlerin de sınıf bulamayınca Türkiye'de etnik grupları kışkırttığı da ileri sürülmüştür. Yenigün, Türkiye'de Doğu meselesinin oluşmasını kısaca şu şekilde özetlemektedir:

Bin yıl İslâm ile yoğrulmuş, aynı cephede “ALLAH” diye can vermiş, mümin kardeşinin arasını önce batıcılar açtı, sonra batılılaşmanın piçi komünizm mirasa konu. İşte Doğu Meselesi denen Avrupanın yeni oyununda Komünistlerin tarafındaki hikâye bu! Yarın petrol bulunca IMF ile borcu kalmayacak ve şahlanacak İslâm dolu bir Türkiye'den korkuyorlar. Ama küçük Kürt devleti vs. kurulusa körfez devletleri gibi kolay yönetebilirler (Yenigün, 1979a, s. 4 ve 13).

Alıntıda yazar, Kürt ile Türkün arasını önce Batılılaşmanın açtığını, sonrasında da “Batılılaşmanın piçisi” olarak değerlendirdiği komünizmin bu ayrılığı derinleştirdiğini öne sürmüştür. Ayrıca Yenigün, Kürtler’i ve Kürtçe’nin varlığını kabul etmiş ancak Kürtlerin İslâm’ın şeref ve izzeti için can verdiğini belirtmiş ve Kürtleri ve Türkleri, İslâm etrafında birleştirmeye çağırmıştır (1979b, s. 17).

Genel olarak Radikal İslâmcılar, Kürt meselesinin dış güçlerin Türkiye’ye kavmiyetçiliği sokmasından ve erken Cumhuriyet döneminde uygulanan politikalarla İslâm’dan uzaklaşılmasından kaynaklandığını öne sürmekte ve çözüm olarak İslâm’ı önermektedirler. Bu kesim Kürtlerin varlığını tanımış ancak kendileri için Kürt, Türk, Acem, Arap vs. değil İslâm’ın önemli olduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca Kürt meselesini sadece Türkiye değil Irak ve İran boyutuyla ele almışlardır. Dolayısıyla Radikal İslâmcılar, kurulmasını arzuladıkları İslâm Devleti’nde Kürtlerin, Türklerin, Arapların, Acemlerin eşit haklara sahip olacağını söylemişlerdir.

5.3. KALKINMA: “DOĞU’SUYLA BATI’SIYLA TÜRKİYE’Yİ HUZURA KAVUŞTURACAK OLAN SADECE İSLÂM’DIR”

Bu kısımda son olarak Radikal İslâmcılar’ın Kürt meselesine “kalkınma” üzerinden yaklaşımı ele alınacaktır. Bu kesim genel olarak Doğu’nun Kemalist döneminde politikalarla geri bırakıldığını ve komünistlerin de bu geri kalmışlığı kullandığını öne sürmektedir. Ancak Radikal İslâmcılar, Doğu’yu kalkındırmak yerine, öncelikli olarak İslâm çatısı altında birleşmeyi önermekte ve sonrasında eşit haklara sahip Müslümanların topyekûn kalkınacağını ifade etmektedirler.

Radikal İslâmcılar, erken Cumhuriyet döneminde Kemalistlerin Doğu’yu bilerek geri bıraktığını öne sürmüşlerdir. Cumhuriyet ile birlikte İslâm’dan uzaklaşılmasına, laiklik ve milliyetçilik çerçevesinde bir devlet kurulmasına en büyük itirazın Doğu’dan geldiği iddia edilmiş ve Tek-Parti yönetiminin de Doğu’ya zulmettiği belirtilmiştir. Recep Hasena, Şeyh Said’in Cumhuriyet yönetiminin laiklik politikalarına karşı dinî bir kisveyle isyan ettiğini ve Tek-Parti idaresinin de bu isyanı bahane ederek Doğu’ya zulmettiğini ve böyle bir zulmün Rus işgalinde bile görülmediğini söylemiştir: “Millî

Şef zamanında Doğu'da hasseten MÜSLÜMAN oldukları için yapılan zulüm ve işkence, ne acıdır ki Rus işgalinde dahi görülmemiştir.” Ayrıca Tek-Parti'nin Doğu'ya zulmünün yanı sıra Doğu'yu bilerek geri bıraktığını ve bu durumun da halkta tepkilere yol açtığını belirtmiştir: “Cumhuriyet dönemi devam ederken de ne yazık ki Doğu ihmal edildi. Şeyh Said ismini duymayan nesiller üzerinde de eski kin ve nefret devam ettirildi. Ülkenin sanayi ve ticareti memleketin batı kesimine yapıldı. Şimdiki Doğu-Batı arasındaki ekonomik ve kültürel farklılık bu tatbikatın açık belirtisidir.” Ayrıca Hasena, komünistlerin, Tek-Parti zulmünü ve geri bırakılmışlığını sömürdüğünü ve insanları İslâm'dan uzaklaştırıp komünist-Kürtçü fikirlere yöneltmeye çalıştığını söylemiştir. Tüm bu geri bırakılmışlığa, sefalete, hor görülmeye ve komünistlerin istismar etmesine rağmen Doğu'da hala genel itibarıyla İslâm'a bağlılığın umut verici olduğu ifade edilmiştir. Hasena, “Doğu'suyla Batı'sıyla Türkiye'yi kurtaracak, huzura kavuşturacak” olanın “sadece İslâm” olduğunu söylemiş ve kalkınma da dâhil olmak üzere Kürt ve Türkler için yegâne çözüm olarak İslâm'ı göstermiştir (1978, s. 1 ve 8).

Recep Hasena'nın yanı sıra Selahaddin Eş Çakırgil de Tek-Parti iktidarının politikalarından dolayı Doğu'nun geri bırakıldığını ve zulüm gördüğünü söylemiştir. Çakırgil, Türkiye'nin laiklik ve Türk kavmiyeti temelli olduğunu belirtmiş ve Türk olmayan ve İslâm'a bağlı olan Doğu'nun ikinci sınıf vatandaş muamelesi gördüğünü ifade etmiştir. Hatta Doğu'ya bilerek okul yapılmadığını zira Tek-Parti rejiminin bu okullarda Kürtlük gibi birtakım bölücü akımlarının gelişeceğinden korktuğunu öne sürmüştür (1979c, s. 2). Çakırgil'in bu sözlerinin, *Doğu Mitingleri*'nde ele alınan temel konulardan olduğunu, bu mitinglerde, “Batı'ya Fabrikalar ve Yol, Doğu'ya Komando ve Karakol”, “Jandarma Değil Öğretmen İstiyoruz”, “Karakol Değil Okul İstiyoruz” gibi sloganların atıldığını hatırlatmak gerekmektedir.

Benzer şekilde Fatih Selim de Kemalist devrimlere karşı çıkan ve yeri geldiğinde ayaklanan halkının zulüm gördüğü hatta Doğu'daki bazı şehirlerin topa tutulduğunu söylemiştir. Doğu'da hala aşiret sisteminin ve ağalık-şeyhlik düzeninin devam ettiğini de belirtmiştir. Selim, Doğu'da komünizme meyletmenin şartlarının mevcut olduğunu ve komünistlerin de Doğu'daki halkı kışkırttığını ancak tüm bunlara rağmen Kürtlerin

İslâm'a bağlılıklarından dolayı genel olarak komünist-Kürtçü olmadığını belirtmiştir. Selim de Türkiye'ye İslâm'ın bütün kucaklayıcılığının getirilmesi gerektiğini ve böylece tüm sorunların çözüleceğini savlamıştır (1979, s. 6). Sedat Yenigün ise Tek-Parti iktidarının Doğu'ya zulüm ve ihmalinden söz etmiş, çözümün adresi olarak İslâm'ı göstermiştir (1979a, s. 4 ve 13).

Genel olarak Radikal İslâmcılar, Tek-Parti iktidarının Doğu'ya zulmettiğini ve orayı ihmal ettiğini kabul etmiş, komünistlerin de bu durumu istismar ettiğini öne sürmüştür. Ancak bu kesim, spesifik olarak Doğu'nun kalkındırılmasını önermek yerine genel olarak İslâm'ı önermişlerdir. Onlara göre her derdin devası İslâm'dadır. Dolayısıyla Radikal İslâmcılar, öncelikli olarak İslâm'a dayalı bir düzenin kurulmasını istemekte ve o yeni düzende (İslâm Devleti) kalkınma dâhil bütün sorunların çözüleceğine inanmaktadırlar.

Radikal İslâmcılar, 1970'lerin ortalarında Anaakım İslâmcılar'dan ayrılarak oluşmuş ve gençlik merkezli olup beynelmilel bir İslâm Devleti kurmayı amaçlamışlardır. Bu kesim, "İslâm Birliği" çerçevesinde hareket etmiş, dış güçleri Müslüman toplumları kavimlere ayırmakla itham etmiştir. Radikal İslâmcılar, "beynelmilel İslâm" anlayışı çerçevesinde sadece Türkiye'deki Kürt meselesiyle değil Irak'taki ve İran'daki Kürt meseleleriyle de ilgilenmişlerdir. Radikal İslâmcılar, Müslümanları kurmayı arzuladıkları "İslâm Devleti"nin üyesi olarak gördüklerinden dolayı bütün olarak ele almakta eğer spesifik bir yere hitap edilecekse, "Türkiye Müslümanları", "Kürdistan Müslümanları" gibi ifadeler kullanmaktadırlar.

Radikal İslâmcılar, genel olarak Kürt meselesine güvenlik ekseninde yaklaşmış, dış mihrakların kavmiyetçilik fikriyle İran ve Irak'taki Kürtler de dâhil olmak üzere, Kürt-Türk-Arap-Acem çıkarmaya çalıştığını ve İslâm Devleti'nin bekasını tehdit ettiğini iddia etmişlerdir. Kimi komünist-Kürtçü iç dinamiklerin/iç tehditlerin de dış mihraklara yardım ettiğini öne sürmüşlerdir. Bu kesim Kürt meselesini, dış ve iç tehditlerin kavmiyetçilik aracılığıyla (Kürt) Müslümanı (Türk) Müslümandan ayırma çabası olarak değerlendirmektedir. Radikal İslâmcılar, kavmiyetçiliği İslâm Devleti'ne giden yolda en büyük engel olarak görmektedirler zira kendileri İslâm çerçevesinde

birleştirmeye çalışırken dış ve iç tehditlerin ise kavmiyetçilik çerçevesinde bölmeye çalıştığını söylemişlerdir. Ayrıca Türk-Kürt-Acem-Arap ayırımından en fazla İslâm'ın zarar gördüğünü/göreceğini düşünmektedirler.

Radikal İslâmcılar, Kürt meselesinin oluşmasında Cumhuriyet döneminde uygulanan politikalarla İslâm'dan uzaklaşılmasının, Kürtlere zulmedilmesinin ve Doğu'nun geri bırakılmasının etkili olduğunu söylemektedirler. Ayrıca dış ve iç tehditler de Kemalist rejimin yaptığı “zulmü”, “geri bırakmayı” istismar etmiştir onlara göre. Bu kesim genel olarak Kürtlerin varlığını kabul etmiş ve Kürt meselesine çözüm olarak İslâm'ı önermiştir. Radikal İslâmcılar, kurulmasını istedikleri İslâm Devleti'nde Kürt-Türk-Acem-Arap vs. herkesin eşit olacağını ve dolayısıyla Kürt meselesinin de çözüleceğini düşünmektedirler.

SONUÇ

Soğuk Savaş sürecinde uç sağıın Kürt meselesine yaklaşımı, incelenen dergi ve gazeteler, taranan TBMM Tutanakları ve yapılan mülakatlar ışığında, (i) Seküler Türkçü-Turancılar, (ii) Anaakım Milliyetçiler, (iii) Anaakım İslâmcılar ve (iv) Radikal İslâmcılar olmak üzere dört kategori çerçevesinde “güvenlik, kimlik ve kalkınma” temaları ekseninde tartışılmıştır.

Tablo 1: Uç Sağın Kürt Meselesine Yaklaşımı

	Kimlik	Kalkınma	Güvenlik
Seküler Türkçü- Turancılar	+	-	+
Anaakım Milliyetçiler	-	+	+
Anaakım İslâmcılar	±	+	+
Radikal İslâmcılar	+	±	+

Bu tezin temel argümanı, uç sağıın Kürt meselesini ülkenin bekasını tehdit eden sorun şeklinde ele aldığını, Kürtçüleri komünistlerle ilişkilendirdiğini ve bu minvalde bu meselenin komünizmle mücadele metotlarıyla ele alındığını öne sürmesidir. Ayrıca bu tezde uç sağ (i) Seküler Türkçü-Turancılar, (ii) Anaakım Milliyetçiler, (iii) Anaakım İslâmcılar ve (iv) Radikal İslâmcılar olmak üzere dört kategoriye ayrılmış, sırasıyla Seküler Türkçü-Turancılar Kürtleri özbeöz Kürt kabul ederken Anaakım Milliyetçiler, Kürtlerin özbeöz Türk olduğunu iddia etmiş, Anaakım İslâmcılar ise Kürtleri İslâm-Türk milletinin unsuru şeklinde ele alırken Radikal İslâmcılar da Kürtlerin İslâm Ümmetinin bir parçası olduğunu öne sürmüştür.

Soğuk Savaş sürecinde uç sağıın dört kategorisinin de genel olarak Kürt meselesine “güvenlik” çerçevesinde yaklaştığını söyleyebiliriz. Uç sağ Kürt meselesinin oluşmasında dış mihraklar/dış tehditler ve iç dinamik/iç tehditlerin temel etken olduğunu ileri sürmüş ve kendi söylemi de bu noktadan hareketle belirlemiştir. Kısaca

uç sağ, Kürt meselesini “dış mihraklar + iç dinamikler= Kürt meselesi” şeklinde açıklamıştır. Uç sağ, dış tehdit olarak başta Ruslar olmak üzere, Yahudiler, Ermeniler, İngilizler, Amerikalılar ve Batı Avrupa’daki ülkeleri işaret etmiştir. Ayrıca Barzani ve yurtdışında yaşayan Kürtçüler de dış tehdit olarak ele alınmıştır. İç tehdit olarak ise DDKO, TÖB-DER, YTP, TİP ve CHP tartışılmıştır. Uç sağ, 1960’larda TİP’i, 1970’lerde ise CHP’yi “komünist-Kürtçü” parti şeklinde ele almış ve özellikle bu iki partinin faaliyetlerine yer vermiştir. Uç sağ, komünist-Kürtçüler’in Türkiye’yi parçalamak için Doğu şehirlerinde olaylar çıkardığını, üniversiteleri, liseleri, hatta ilkokulları karıştırdığını öne sürmüştü ve hatta öğrenci, polis ve askeri şehit ettiğini belirtmiştir. Uç sağ onlara karşı faaliyetler de yürütmüş, mitingler, konferanslar düzenlemiş, Ülkücüler, Mücadeleciler, Akıncılar aracılığıyla Doğu’da güçlenmeye ve böylece “komünist-Kürtçülerin” oradaki gücünü kırmaya çalışmışlardır.

Kürt meselesi hususunda uç sağın ana gündem maddesi güvenlik çerçevesinde dış ve iç tehditlerin faaliyetleri olmuştur. Kürt meselesini dış mihraklar ve iç dinamikler üzerinden açıklama tezi, meselenin sosyolojik ve etno-politik yönlerini görmezden gelmeye ve meseleyi suni bir şekilde ele almaya yol açabilmektedir. “Dış mihraklar ve onların çıkarına çalışan iç dinamiklerin” faaliyetleri önlenirse Kürt meselesinin kendiliğinden çözüleceğine dair algının oluşmasına zemin hazırlayabilir. Özellikle Seküler Türkçü-Turancılar, Anaakım Milliyetçiler ve Anaakım İslâmcılar dış mihrakları ve iç dinamikleri sürekli tartışmış, yayınlarında onları konu alan özel sayılar çıkarmışlardır. Radikal İslâmcılar ise görece daha az tartışmış, daha çok İslâm Devleti’ne vurgu yapmışlardır.

Uç sağın Kürt meselesini dış mihraklar ve onların maşası şeklinde değerlendirildiği iç dinamikler üzerinden açıklaması, gerçeklikten ziyade daha çok komplo teorilerine dayanmaktadır. Komplo teorileri karşılaşılan sorunlar karşısında acil analiz yapmak gerektiğinde ortaya çıkmaktadır. Buradaki amaç meseleyi anlamaktan ziyade bertaraf etmektir (Moskovici, 1996, s. 50). Komplo teorileri aracılığıyla meseleler karmaşıklığından arındırılarak basitleştirilir ve halka kestirmeden “büyük resim” açıklanmaya çalışılır. Komplonun teorileriyle çerçevesini çizdiği kavram ise “dış mihraklar/üst akıl”dır. Bu teoriler aracılığıyla işlerin kötüye gittiği durumda dış

mihraklar gündeme getirilir. Dış mihraklar, ülkemize uyarlıysak, Türkiye’yi bölmek isteyen dış ve onların maşası iç güçler, gizli, gizemli ve karanlık emelleri olan bir lobiler güçbirliği olarak ifade edilebilir (Bali, 1996, s. 60). Komploculuk, özünde “iyi” olduğu varsayılan bir yapının “kötü”ye gitmesinin arkasındaki nedenin, bu “iyi”nin gerçekleşmesini istemeyen güçler tarafından yürütülen bir “kötülük” olduğu varsayımına dayanmaktadır (Moskovici, 1996, s. 52). Dolayısıyla Soğuk Savaş sürecinde uç sağ, sık sık komplo teorilerine başvurarak Kürt meselesini “güvenlik” çerçevesinde değerlendirmekte ve “ülkenin iyiye gitmesini istemeyen dış ve iç dinamiklerin” Kürt meselesini gündeme getirdiğini öne sürmektedir.

Uç sağ kategorileri, Kürt meselesi hususunda birbirlerini “iç tehdit” olarak itham etmişlerdir. Seküler Türkçü-Turancılar ve Anaakım Milliyetçiler, genel olarak İslâmcıları “siyasi ümmetçi” olarak kodlamış ve onları gayri millî olmakla, Arap ideolojisinin uşağı ve Kürt meselesinde Türkiye’nin altını oymakla suçlamışlardır. Anaakım İslâmcılar ve Radikal İslâmcılar da milliyetçileri “kavmiyetçilikle” yaftalamış, onların Türkçülük yapmasının Kürtlerde Kürtçülüğe hevesi ortaya çıkardığını ve böylece İslâm birliğinin Türkiye’de parçalandığını öne sürmüşlerdir.

Uç sağ Kürt meselesini müstakil bir şekilde ele almak yerine komünizmle ilişkili, “komünist-Kürtçülük” olarak değerlendirmiş ve komünistlerin Türkiye’deki emellerine ulaşmak için Kürt meselesini “araç” olarak kullandığını iddia etmişlerdir. “Komünist-Kürtçülük”te ilgi daha çok “komünistlik”te olmuş, böylece Kürt meselesi “antikomünizm politikaları” çerçevesinde çözülmeye çalışılmış ve bunda da devletle iş birliği içerisinde olunmuştur. Buradan hareketle uç sağın 1945-1980 yılları arasındaki temel özelliğinin komünizm karşıtlığı olduğu ve bu karşıtlığın uç sağın başka meselelere dair politikalarını belirlemede temel etken olduğu söylenebilir. Bu çerçevede uç sağın Soğuk Savaş’ın ideolojisi olan antikomünizm çerçevesinde meselelere baktığı iddia edilebilir. Dolayısıyla Kürt meselesine komünizmle mücadele çerçevesinde yaklaşılmış, komünistlik “kötü”, komünist-Kürtçülük “çok daha kötü” şeklinde değerlendirilmiştir. Başka bir ifadeyle uç sağın ötekisi Kürtler olmamış, daha çok komünistler ve onlarla ilişkili dış mihraklar öteki kabul edilmiş, Kürtler ise onlarla ilişki bir şekilde ele alınmıştır. Uç sağ nazarında Kürt meselesinin komünistlikten

müstakilleşmesi, başka bir deyişle “komünist-Kürtçülük”ten “Kürtçülüğe” geçiş, 1980 sonrasına tekabül edecektir. Bu da başka bir çalışmanın konusudur.

Soğuk Savaş sürecinde uç sağın dört kategorisi arasında Anaakım Milliyetçiler Kürtlerin etno-politik olarak varlığını inkâr etmiş, diğer üç kategori ise örtülü ya da açık bir şekilde kabul etmişlerdir. Seküler Türkçü-Turancılar, 1950’lerde Kürtlerin kimliğini tanımak yerine onları Türk kabul etmiş ve onların içindeki “Türklüğü” çıkarma çabasında olmuşlardır. Ancak Seküler Türkçü-Turancılar, 1960 sonrası süreçte Kürtleri “iptidai, mazisiz, çirkin, hırsız, yağmacı” kısaca “aşağı ırk” oldukları ve “üstün Türk” soyuna hâlel getirecekleri için özbeöz Kürt kabul etmişlerdir. Kürt meselesine çözüm olarak Kürtlere “sessiz” olmalarını, Kürtçülük ile uğraşmamalarını ve bu topraklarda Türklerin hâkimiyetini kabul etmelerini istemiş aksi halde onları soykırımla tehdit etmişlerdir. Anaakım Milliyetçiler ise Kürtlerin özbeöz Türk olduğunu iddia etmiş ve onları Türk-İslâm Sentezi’nin bir parçası olarak ele almışlardır. Bu kesim, Kürtlerin kendilerini Kürt “sanmasında”, dış mihrakların etkili olduğunu düşünmekte ve onlara karşı Kürtlerin Türk olduğu tezini “bilimsel” bir şekilde kanıtlamaya çalışmaktadırlar. Anaakım Milliyetçiler içerisinde *Kon* dergisi istisnası çerçevesinde Kürt kimliği tanınmış ve çözüm olarak İslâm önerilmiştir. Ancak tek sayı çıkan ve sadece Doğu’ya odaklanan bu derginin Anaakım Milliyetçiler’in Kürt meselesine bakışında bir kırılma yaratmaktan ziyade bir istisna oluşturduğu söylenebilir. Dolayısıyla *Kon* dergisi istisnası kenara konulursa Anaakım Milliyetçiler, Kürtlerin Türk olduğunu öne sürmüş, onları Türk-İslâm Sentezi içerisinde ele almış ve böylece Kürt meselesinin varlığını reddetmişlerdir.

Anaakım İslâmcılar, Kürtlerin varlığını zaman zaman kabul etmiş, zaman zaman ise inkâr etmiş ancak onları genellikle Türklükle ilişkilendirmiş ve Kürt meselesine çözüm olarak İslâm’ı önermişlerdir. Bu kesim, genel olarak Kürtleri “İslâm-Türk milliyetçiliğinin unsuru” olarak kabul etmişlerdir. Anaakım İslâmcılar “Türk”ü, ırktan ziyade millet olarak görmüş ve Türk’ün Türkiye’deki bütün kavimleri temsil ettiğini iddia etmişlerdir. Dolayısıyla Anadolu’daki İslâm birliğinin öncüsü Türkler olarak görülmüş ve “İslâm-Türk Sentezi” vurgusu yapılmıştır. Son olarak Radikal İslâmcılar ise Kürtlerin varlığını kabul etmiş ve Kürt meselesine çözüm olarak İslâm’ı

önermişlerdir. Radikal İslâmcılar, kurulmasını istedikleri İslâm Devleti'nde Kürt-Türk-Acem-Arap vs. herkesin eşit olacağını ve dolayısıyla Kürt meselesinin de çözüleceğini düşünmektedirler. Bu çerçevede iki İslâmcı kategori arasında Anaakım İslâmcılar, Kürt meselesine Türkiye içerisinde çözüm önermekte ve bu topraklarda da hâkim milletin Türklük olduğunu öne sürmektedirler. Radikal İslâmcılar ise Kürt meselesine, diğer Müslüman devletlerini de içerisine ele alan İslâm Devlet çerçevesinde bir çözüm önermekte ve sadece İslâm'a vurgu yapmaktadırlar.⁶⁴

Soğuk Savaş sürecinde uç sağın dört kategorisi arasında Seküler Türkçü-Turancılar Doğu'nun kalkındırılması gerektiğine gerek olmadığını belirtmiş, diğer üç kategori ise Doğu'nun kalkındırılması gerektiğini savunmuşlardır. Seküler Türkçü-Turancılar, Kürt meselesini "kalkınma"yla ilişkili bir sorun olarak algılamamış, zira onlara göre Doğu'nun geri kalmasının gerekçesi "aşağı ırk" Kürtlerin "tembel" olmalarıdır. Ayrıca devlet de imkânları çerçevesinde Doğu'ya yatırım yapmıştır. Anaakım Milliyetçiler ise Doğu'nun geri kalmışlığını kabul etmiş ve kalkındırılması için adımların atılmasını istemiş ve bu çerçevede Kürt meselesini, "kalkındırılması gereken geri kalmış bölge" şeklinde algılamışlardır. Bu kesim, Doğu'nun kalkındırılmasına dair tartışmaları 1960 sonrası süreçte, Kürt Hareketi'nin yükselişine paralel olarak ele almışlardır. Anaakım Milliyetçiler dış ve iç tehditlerin Doğu'nun geri kalmışlığını istismar ettiğini belirtmiş ve bunu önlemek için bir an önce için Doğu'nun kalkındırılması gerektiğini ifade etmişlerdir. Dolayısıyla bu kesimin dış ve tehditlerin Kürt meselesini istismar etmesini engellemek için Doğu'nun kalkındırılması gerektiğini öne sürdüğü söylenebilir.

Anaakım İslâmcılar'ın uç sağ içerisinde Kürt meselesinde "kalkınma"ya en fazla vurgu yapan kesim olduğu söylenebilir. Bu kesim ayrıca, MSP'yle iktidar ortağı olduğu dönemde kalkınma fikrini görece uygulamış, Doğu'da birçok tesisin temelini atmıştır. Dolayısıyla Anaakım İslâmcılar, Soğuk Savaş sürecinde Kürt meselesini temel olarak ülkenin bekasını tehdit eden "güvenlik" sorunu şeklinde ele almış, Kürtleri İslâm-Türk Sentezi'nin parçası kabul etmiş ve Kürt meselesinin İslâm ve

⁶⁴ Soğuk Savaş sürecinde devlet de Kürtleri genel olarak inkâr etmiştir. Ancak 2000'lerde bu durum değişmeye başlar ve Cenk Saraçoğlu Kürtlerin varlığının devlet tarafından tanındığını ancak dışlamanın hala devam ettiğini belirterek devletin Kürtlere karşı tutumunun değişmesini, "inkârdan tanıyarak dışlamaya" şeklinde formüle etmektedir (2014).

kalkınma çerçevesinde çözülebileceğini söylemişlerdir. Son olarak Radikal İslâmcılar Doğu'nun geri kaldığını kabul etmiş, ancak çözüm olarak Doğu'nun kalkınması için politikalar öne sürmek yerine İslâm Devleti'nin kurulmasını önermişlerdir. Bu kesim Kürt-Türk-Acem-Arap vs. herkesin eşit haklara sahip olacağı bu devlette Doğu'nun kalkınacağını ve Kürt meselesinin de çözüleceğini söylemişlerdir. Ayrıca Radikal İslâmcılar, dış ve iç tehditlerin Doğu'nun geri kalmışlığını sömürdüğünü de iddia etmişlerdir.

Anaakım İslâmcılar ve Radikal İslâmcılar, Kürt meselesinin oluşmasında Cumhuriyet döneminde uygulanan politikalarla İslâm'dan uzaklaşılmasının, Kürtlere zulmedilmesinin ve Doğu'nun geri bırakılmasının etkili olduğunu söylemektedirler. Bu çerçevede CHP'yi Kürt meselesinin oluşmasının sorumlusu şeklinde eleştirmişlerdir. Ayrıca CHP, 1970'lerde iktidara gelebilmek için kendi politikalarından dolayı oluşan Kürt meselesini istismar etmekle suçlanmıştır. Ayrıca onlara göre dış ve iç tehditler de Kemalist rejimin yaptığı "zulmü", "geri bırakmayı" istismar etmiştir.

Soğuk Savaş sürecinde uç sağın Kürt meselesine yaklaşımı, 1945-1960 ile 1960-1980 olmak üzere iki döneme ayrılabilir. 1945-1960 arası, uç sağ görece Kürt meselesiyle ilgilenmemiş, bu zaman diliminde İslâmcılar neredeyse hiç ilgilenmemiş, milliyetçiler ise birkaç yazıyla Kürt meselesi hususunda devleti uyarmışlardır. Genel olarak 27 Mayıs 1960 Askerî Darbesi sonrası, uç sağ Kürt meselesiyle ilgilenmeye başlamıştır. Bunda genel olarak Kürt Hareketi'nin TİP, DDKO gibi yapılarda yükselişine paralel olarak uç sağ Kürt meselesiyle ilgilenmeye başlamış, başka bir ifadeyle Kürt Hareketi Kürt meselesini uç sağa dayattığı söylenebilir. Dolayısıyla genel olarak Türkiye'de Soğuk Savaş sürecinde uç sağ, Kürt meselesini ülkenin bekasını tehdit eden sorun şeklinde ele almış, Kürtçüleri komünistlerle ilişkilendirmiş ("komünist-Kürtçüler") ve bu minvalde bu meselenin komünizmle mücadele metotlarıyla ele alınması gerektiğini belirtmişlerdir.

Bu tezin literatüre katkısı, Soğuk Savaş sürecinde uç sağın Kürt meselesine yaklaşımını dört kategori çerçevesinde ele almasıdır. Literatürde ne uç sağa ne de uç

sağın Kürt meselesine yönelik söylemine dair bir çalışmaya denk gelinmiştir. Ayrıca ele aldığı dönem itibarıyla bu çalışma, Türkiye’de Soğuk Savaş literatürüne de katkı sağlamayı amaçlamaktadır. Dolayısıyla bu tezle hem uç sağ hem Kürt meselesi hem de Soğuk Savaş literatürüne katkı sağlanması amaçlanmıştır.

Bu katkının dışında tezin kapsamı nedeniyle elbette sınırlılıkları da vardır. Bu bakımdan bu çalışma Soğuk Savaş sürecinde uç sağın Kürt meselesine dair söylemine odaklanmış ancak Soğuk Savaş sürecinde uç sağın Alevilere, kadınlara, Siyonistlere, komünistlere olan bakışı da araştırılmayı beklemektedir. Üstelik bu konular bu tezin öne sürdüğü kategoriler aracılığıyla da çalışılabilir.

Uç sağ özellikle Soğuk Savaş sürecinde devletin kendisini dışladığını iddia etmiş, ancak bu çalışma yapılırken devletle uç sağ arasında ülkenin bekası konusunda bir ittifak olduğu ve bu ittifak çerçevesinde komünistlerle ve komünist-Kürtçülerle mücadele edildiği görülmüştür. Bu minvalde devlet ve uç sağ ya da ordu ve uç sağ arasındaki ilişkilere odaklanılacak çalışmalar, uç sağ literatürüne katkı sağlayabilir.

Soğuk savaş sürecinde uç sağ, Kürt meselesinin oluşmasını özellikle Rus dış mihrakı üzerinden açıklamakla birlikte uç sağın bu iddialarının doğruluk payı bilinmemektedir. Ruslarla Türkiye’de Kürt Hareketi arasındaki ilişkiye odaklanacak araştırmalar, uç sağın iddialarını doğrulama-yanlışlama imkânı verebilir ve uç sağ literatürüne katkı sağlayabilir.

Soğuk Savaş sürecinde İran ve Irak’taki İslâmcı ve milliyetçi hareketlerin kendi ülkelerindeki Kürt meselesine bakışını ele alan çalışmalar ile Türkiye’deki uç sağın Kürt meselesine bakışını ele alan çalışmalar karşılaştırmalı siyaset yöntemiyle incelenebilir ve böylece bunların benzeşen ile ayrışan yönleri ortaya konabilir. Özellikle İran Devrimi sonrası, iktidara gelen İslâmcıların Kürt meselesine bakışıyla Türkiye’deki Radikal İslâmcıların bakışını karşılaştırmak literatür için önemli olabilir. Ayrıca Barzani Hareketi ile Türkiye’deki Kürt Hareketi arasındaki ilişkiyi inceleyerek uç sağın iddia ettiği Barzani ile Türkiye’deki Kürt Hareketi arasındaki ilişkinin boyutları ortaya konabilir. Ayrıca 1980 sonrası uç sağın Kürt meselesine

bakışını ele alan çalışmaların yapılması da önerilmektedir. Böylece 1980 öncesi ve sonrası kıyaslanarak uç sağın Kürt meselesine bakışındaki değişim, dönüşüm ve kırılmalar tespit edilebilir.

KAYNAKÇA

Kitap ve Makaleler

- Ağaoğulları, M. A. (2013). “Aşırı Milliyetçi Sağ”, Der. I. C. Schink ve E. A. Tonak, *Geçiş Sürecinde Türkiye*, İstanbul: Belge, s. 287-358.
- Ahmad, F. (2007). *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)*, Çev. A. Fethi, İstanbul: Hil.
- Ahmed, M. M. ve Gunter, M. (2007). *The Evolution of Kurdish Nationalism*. Costa Mesa, California: Mazda Publishers Inc
- Akar, R. ve DüNDAR, C. (2008). *Ecevit ve Gizli Arşivi*, Ankara: İmge.
- Akkaya, A. H. (2014). “Sonsöz: Kürt Hareketinin Örgütlenme Süreci Olarak 1970’ler”, Der. E. A. Türkmen, *Kürdistan Sosyalist Solu Kitabı*, Ankara: Dipnot, s. 629-679.
- Aktoprak, E. (2014). “Akp’nin Çözüm Politikasında Dinin Rolü: Uzlaştırıcı mı? Kurucu mu?”, *Toplum ve Bilim*, s. 130, s. 214-235.
- Akyol, T. (1991). “Sağın tabanı tavanı yenileşmeye zorluyor”, Der. H. Göktaş ve R. Çakır, *Vatan Millet Pragmatizm Türk Sağında İdeoloji ve Politika*, İstanbul: Metis, s. 217-236.
- Alış, A. (2012). “Kürt Etno bölgesel Hareketinin Doğuşu, Kitleleşme Süreci ve Türkiye İşçi Partisi: 1959-1974.”, Der. B. ERSANLI, G. G. Özdoğan ve N. Uçarlar, *Türkiye Siyasetinde Kürtler, Direniş, Hak Arayışı ve Katılım*. İstanbul: İletişim, s. 57-93.
- Alkan, A. T. (1991). “Türkiye’de Sağın Tarihine Buruk Bir Derkenar”, *Türkiye Günlüğü*, Güz, s. 16, s. 5-12.
- Anter, M. (1999). *Hatıralarım 1-2*, İstanbul: Avesta.
- Arif, A. (2011). *Hasretinden Prangalar Eskittim*, İstanbul: Metis.

- Arslan, R. (2011). “Kurtlar Sofrasındaki Mum”, Der. B. Ünlü ve O. Değer, *İsmail Beşikçi*, İstanbul: 2011, s. 295-300.
- Arvasi, S. A. (2009). *Doğu Anadolu Gerçeği–Türkiye’imizde Şark Meselesi*, İstanbul: Bilgeoğuz.
- Aydemir, T. (2010). *Hatıratım*, İstanbul: Yapı Kredi.
- Aydın, İ. (2016). *TÖB-DER Tarihi*, Ankara: Eğitim-Sen.
- Aydın, M. (2005), “Bir Millî İslâmcılık Serüveni: Mücadelecilik”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce-İslâmcılık*, İstanbul: İletişim, s. 452-468.
- Atılgan, G. (2015). "Sanayi Kapitalizminin Şafağında". Der. G. Atılgan, C. Saraçoğlu ve A. Uslu, *Osmanlı'dan Günümüzde Türkiye'de Siyasal Hayat*, İstanbul: Yordam, s. 501-557.
- Aytürk, İ. (2014). Nationalism and Islam in Cold War Turkey, 1944–69, *Middle Eastern Studies*, s. 50: 5, s. 693-719.
- Ayvazoğlu, B. (1991). “Türkiye’de Sağcı Olmak”, *Türkiye Günlüğü*, Güz, s. 16), s. 32-43.
- Ayverdi, S. (2012). *Batmayan Gün*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyat.
- Basmacı, S. (2009). *Aydınlar Ocağı ve Türk-İslâm Sentezi: 1980'lerden 2000'li Yıllara Devreden Milliyetçi-Muhafazakar Bakiye*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Bali, R. N. (1996). “Suçlu Sam Amca, Siyonistler ve Yahudiler'dir”, *Birikim*, s. 90, s. 60-62.
- Baydar, O. (2011). “Yıllar Sonra, İsmail Beşikçi İçin”, Der. B. Ünlü ve O. Değer, *İsmail Beşikçi*, İletişim: Ankara, s. 131-136.
- Bayrak, M. (2002). *Kürt Müziği, Danslar ve Şarkılar*, Ankara: Özge.
- Beşikçi, İ. (1970). *Doğu Anadolu'nun Düzeni – Sosyoekonomik ve Etnik Temeller*. Ankara: E.

- Beşikçi, İ. (1990). *Devletlerarası Sömürge Kürdistan*. İstanbul: Alan.
- Beşikçi, İ. (2013). “Doğu Mitingleri’nin Analizi”, E. A. Türkmen, *Kürdistan Sosyalist Solu Kitabı*, Ankara: Dipnot, s. 99-158.
- Beatrice, H. (2018). *Muslims and Capitalism: An Uneasy Relationship?*, Baden: Ergon.
- Bilici, M. (2018). “Said Nursi: Dehânın Ehlileştirilmesi ve İmanizm”, Der. Y. Çakmak ve T. Şur, *Kürt Tarihi ve Siyasetinden Portreler*, İstanbul: İletişim, s. 221-234.
- Bingöl, N. (2013). *Suriye’nin Kimliksiz Kürtleri*, İstanbul: Do.
- Bobbio, N. (1999). *Sağ ve Sol: Bir Politik Ayrımın Anlamı*, Çev. Z. Yılmaz, Ankara: Dost Kitabevi.
- Bora, T. (2005). “Analar, Bacılar, Orosular: Türk Milliyetçi-Muhafazakâr Söyleminde Kadın”. Der. A. Öncü ve O. Tekelioğlu, *Şerif Mardin’e Armağan*, İstanbul: İletişim, s. 241-281.
- Bora, T. (2007). “Milliyetçi-Muhafazakâr ve İslâmcı Düşünüşte Negatif Batı İmgesi”, Der. U. Karabaşoğlu, *Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce - Modernleşme ve Batıcılık*, İstanbul: İletişim, s. 336-346.
- Bora, T. (2008). “Alparslan Türkeş”, Der. T. Bora, *Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce - Milliyetçilik* İstanbul: İletişim, s. 686-695.
- Bora, T. (2009a). *Türk Sağının Üç Hali*. İstanbul: Birikim.
- Bora, T. (2009b). “Türkiye’de Faşist İdeoloji”, Der. Ö. Laçiner, *Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce - Dönemler ve Zihniyetler*, İstanbul: İletişim, s. 348-385.
- Bora, T. (2012). “Türk Sağı: Siyasal Düşünce Tarihi Açısından Bir Çerçeve Denemesi”, Der. İ. Özkan-Kerestecioğlu ve G. G. Öztan, *Türk Sağı Mitler, Fetişler, Düşman İmgeleri*, İstanbul: İletişim, s. 9-28.
- Bora, T. (2017). *Cereyanlar –Türkiye’de Siyasî İdeolojiler-*. İstanbul: İletişim.

- Bora, T. ve Can, K. (2000). *Devlet, Ocak, Dergah 12 Eylül'den 1990'lara Ülkücü Hareket*. İstanbul: İletişim.
- Bora, T. ve Erdoğan, N. (2004). “Biz Anadolunun Barı Yanık Çocukları...! Muhafazakâr Popülizm”, Der. A. Çiğdem, *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Muhafazakârlık*, İstanbul: İletişim, s. 632-655.
- Bora, T. ve Ünüvar, K. (2015). “Ellili Yıllarda Türkiye'de Siyasî Düşünce Hayatı”, Der. M. K. Kaynar, *Türkiye'nin 1950'li Yılları*, İstanbul: İletişim, s. 159-202.
- Boratav, K. (2005). *Türkiye İktisat Tarihi 1908-2002*. Ankara: İmge.
- Bozarıslan, H. (2005). “Türkiye’de (1919-1980) Yazılı Kürt Tarih Söylemi Üzerine Bazı Hususlar”, Der. A. Vali, *Kürt Milliyetçiliğinin Kökenleri*, Çev. F. Adsay, Ü. Aydoğmuş ve S. Kılıç, İstanbul: Avesta, s. 35-62.
- Bozarıslan, H. (2008). “Türkiye’de Kürt Sol Hareketi”, Der. Ö. Laçiner, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce-Sol*, İstanbul: İletişim, s. 1169-1236.
- Bozarıslan, H. (2009). “Kürt Milliyetçiliği ve Kürd Hareketi (1898-2000)”, Der. T. Bora, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce-Milliyetçilik*, İstanbul: İletişim, s. 841-879.
- Bozarıslan, H. (2018). “Önsöz”, Der. Çakmak, Y. ve Şur, Tuncay, *Kürt Tarihi ve Siyasetinden Portreler*, İstanbul: İletişim, s. 15-30.
- Bozbeyli, F. (2009). *Yalnız Demokrat*. Ankara: Timaş.
- Buğra, A. ve Savaşkan, O. (2014). *Türkiye’de Yeni Kapitalizm Siyaset, Din ve İş Dünyası*, Çev. B. Doğan, İstanbul: İletişim.
- Canlı, C. ve Beysülen, Y. K. (2010). *Zaman İçinde Bediüzzaman*, İstanbul: İletişim.
- Casier, M. ve Jongerden, J. (2012). “Understanding Today’s Kurdish Movement: Leftist Heritage, Martyrdom, Democracy and Gender”, *European Journal of Turkish Studies*, s. 14.
- Celil, C. (2000). *Kürt Aydınlanması*. Çev. A. Karabağ, Diyarbakır: Avesta.

- Cem, İ. (1997). *Türkiye’de Geri Kalmışlığın Tarihi*, İstanbul: Can.
- Cizre, Ü. (2014). *AP-Ordu İlişkileri*. İstanbul: İletişim.
- Çağlayan, H. (2017). *Analar, Yoldaşlar, Tanrıçalar: Kürt Hareketinde Kadınlar ve Kadın Kimliğinin Oluşumu*, İstanbul: İletişim.
- Çakır, R. (2005). “Millî Görüş Hareketi”. Der. Y. Aktay, *Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce – İslâmcılık*, İstanbul: İletişim, s. 544-575.
- Çay, A. (2010). *Her Yönüyle Kürt Dosyası*, İlgî Kültür Sanat: Ankara.
- Çalmuk, F. (2001). *Erbakan’ın Kürtleri-Millî Görüş’ün Güneydoğu Politikası*, İstanbul: Metis.
- Çalmuk, F. (2009). “Necmettin Erbakan”, Der. Y. Aktay, *Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce – İslâmcılık*, İstanbul: İletişim, s. 550-567.
- Çetinsaya, G. (2005). “İslâmcılıktaki Milliyetçilik”, Der. Y. Aktay, *Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce – İslâmcılık*, İstanbul: İletişim, s. 420-468.
- Çiçek, C. (2015). *Ulus, Din, Sınıf: Türkiye’de Kürt Mutabakatının İnşası*, İstanbul: İletişim.
- Çolak, M. (2018), *Her Şey Milliyetçi Türkiye İçin*, Ankara: Kripto.
- Darendelioğlu, İ. (1977). *Türkiye’de Milliyetçilik Hareketleri*. İstanbul: Toker.
- Demirel, S. (1975). *Büyük Türkiye*, İstanbul: Dergah.
- Doğan, İ. (2018). “Kürt Aydınlanmasının Öncüsü Bir Ailenin Portresi: Bedirhaniler”, Der. Y. Çakmak ve T. Şur, *Kürt Tarihi ve Siyasetinden Portreler*, İstanbul: İletişim, s. 43-30.
- Dursun, Ç. (2002). *İdeoloji ve Özne: Türk İslâm Sentezi*, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi.
- Dündar, F. (2018). “Kürt Sorunu Ekseninden Bir Ziya Gökalp Biyografisi”, Der. Y. Çakmak ve T. Şur, *Kürt Tarihi ve Siyasetinden Portreler*, İstanbul: İletişim, s. 143-158.

- Eliaçık, İ. (2014). “İhsan Eliaçık ile İslâm, Sol Üzerine Söyleşi”, Der. B. Koca, *Türkiye’de İslâm ve Sol*, İstanbul: Vivo, s. 436-440.
- Ekinci, T. Z. (2009). “Türkiye İşçi Partisi ve Kürt Sorunu”, Der. İ. Beşikçi, *Resmî Tarih Tartışmaları – 6: Kürtler*, Ankara: Özgür Üniversite, s. 141-220.
- Erdem, G. (1974). *Suçlamalar -1*, Ankara: Töre-Devlet.
- Erkilet, A. (2005). “1990’larda Türkiye’de Radikal İslâmcılık”, Der. Y. Aktay, *Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce – İslâmcılık*, İstanbul: İletişim, s. 682-720.
- Ersel, H., Kuyaş, A., Oktay, A. ve Tunçay, M. (2002). *Cumhuriyet Ansiklopedisi 1923-1980*, Cilt: 3, İstanbul: Yapı Kredi.
- Eröz, M. (1975). *Doğu Anadolu’nun Türklüğü*, İstanbul: Türk Kültür.
- Ertan, M. (2012). “Türk Sağının Kızılbaş Algısı”, Der. İ. Ö. Kerestecioğlu ve G. G. Öztan, *Türk Sağı: Mitler, Fetişler, Düşman İmgeleri*, İstanbul: İletişim, s. 203-242.
- Ertem, B. (2006). *Orgeneral Mustafa Muğlalı’nın Askeri Kişiliği*, İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Esin, N. (2005). *Bir 27 Mayısçının Anıları*, İstanbul: Doğan.
- Fırat, M. (2009). “1962-1975 Kuzey Irak Kürt Ayaklanması”, Der. B. Oran, *Türk Dış Politikası*, Cilt: 1, İstanbul: İletişim.
- Gençoğlu-Onbaşı, F. (2015). “Zorunlu-Gönüllü Milliyetçilikler ve Toplumsal Cinsiyet: Erilliğin Bedeli”, Der. S. Coşar ve A. Özman, *Milliyetçilik ve Toplumsal Cinsiyet: Edebiyat, Medya, Siyaset*, İstanbul: İletişim, s. 143-174.
- Gökalp, Z. (1976). *Türkçülüğün Esasları*, Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Gökalp, Z. (1976). *Türkleşmek, İslâmlaşmak, Muasırlaşma*, Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Güneş, C. (2013). *Türkiye’de Kürt Ulusal Hareketi-Direnış Söylemi*, Ankara: Dipnot.
- Gürbilek, N. (2007). *Kör Ayna, Kayıp Şark Edebiyat ve Endişe*, İstanbul: Metis.

- Güvenç, B., Şaylan, G., Tekeli, İ. ve Turan, Ş. (1994). *Türk İslâm Sentezi*. İstanbul: Sarmal.
- Güzel, H. T. (2018). “Soğuk Savaş Sürecinde Irak’ta Kürt Hareketi ve Molla Mustafa Barzani”, *History Studies*, s. 10, s. 121-139.
- HAS Parti (2010). “Halkın Sesi Partisi Programı”, <https://hasparti.wordpress.com/tuzuk/program/>, Erişim Tarihi: 21.01.2019.
- Hasanli, J. (2011), *Stalin and the Turkish Crisis of the Cold War, 1945–1953*, Plymouth: Lexington.
- Hassanpour, A. (2005). *Kürdistan’da Milliyetçilik ve Dil, 1918-1985*, Çev. İ. Bingöl ve C. Gündoğan, İstanbul: Avesta.
- Hashimoto, C. ve Bezci, E. B. (2016). “Do the Kurds have ‘no friends but the mountains’? Turkey's Secret War against Communists, Soviets and the Kurds”, *Middle Eastern Studies*, s. 52, s. 640-655.
- Hatipoğlu, Ö. V. (1992). *Bir Başka Açıdan Kürt Sorunu*, Ankara: Mesaj.
- Hatipoğlu, Ö. V. (2008). *Kürt Sorununda Ezber Bozmak*, Ankara: ESAM.
- Hatipoğlu, Ö. V. (2015). *İslâmcıların Kürt Sorunu Algısı*, Ankara: Elips.
- Heper, M. (2008). *Devlet ve Kürtler*, Çev. K. Göksel, İstanbul: Doğan.
- Hilmi, R. (1995). *Anılar – Şeyh Mahmud Berzencî Hareketi*, İstanbul: Peri.
- Ilıcak, N. (1991). “Sağda vitrinlerle birlikte fikirler de değişiyor”, Der. H. Göktaş ve R. Çakır, *Vatan Millet Pragmatizm Türk Sağında İdeoloji ve Politika*, İstanbul: Metin, s. 113-130.
- Izady, M. R. (1996). *Kürt Müziği*, İstanbul: Avesta.
- İnan, K. (2007). *Senatör*, İstanbul: Timaş.
- İnsel, A. (2008). “Milliyetçilik ve Kalkınmacılık”, Der. T. Bora, *Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce – Milliyetçilik*, İstanbul: İletişim, s. 763-776.

- Jongerden, J. ve Akkaya, A. H. (2011). “Born From the Left: The Making of the PKK”, *Nationalism and Politics in Turkey: Political Islam, Kemalism and the Kurdish Issue*, Abingdon: Routledge, s. 123-142.
- Jwaideh, W. (2012). *Kürt Milliyetçiliğinin Tarihi - Kökenleri ve Gelişim*, Çev. İ. Çeken ve A. Duman, İstanbul: İletişim.
- Kahraman, H. B. (1995). *Sağ Türkiye ve Partileri*. Ankara: İmge.
- Kandiyoti, D. (2013). *Cariyeler, Bacılar, Yurttaşlar – Kimlikler ve Toplumsal Dönüşümler*, Çev. Şirin Tekeli, Hüseyin Tapınç, Fevziye Sayılan, Aksu Bora ve Ferhunde Özbay, İstanbul: Metis.
- Karabağ-Sarı, Ç. (2015). “Milliyetçi-Muhafazakâr Tahayyül ve 12 Eylül Filmleri”, Der. S. Coşar ve A. Özman, *Milliyetçilik ve Toplumsal Cinsiyet: Edebiyat, Medya, Siyaset*, İstanbul: İletişim, s. 355-384.
- Karpat, K. (2009). *Osmanlı'dan Günümüze Kimlik ve İdeoloji*, Çev. G. Ayas, İstanbul: Timaş.
- Kayalı, K. (2018). *Ordu ve Siyaset - 27 Mayıs-12 Mart*, İstanbul: İletişim.
- Kaynar, M. K. (2007). *Cumhuriyet Dönemi Siyasi Partileri 1923-2006*. Ankara: İmge Kitapevi.
- Keskin, F. (2009). “Soğuk savaş Kavramı ve Kronolojisi”, Der. B. Oran, *Türk Dış Politikası*, Cilt: 1, İstanbul: İletişim, s. 536.
- Keyder, Ç. (2014). *Türkiye'de Devlet ve Sınıflar*. İstanbul: İletişim.
- Kılıç, M. (2016). “Allah, Vatan, Soy, Millî Mukaddesat” *Türk Milliyetçiler Derneği (1951-1953)*. İstanbul: İletişim.
- Kırzioğlu, F. (1968). *Kürtlerin Türklüğü*, Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Talebe Derneği: Ankara.
- Kısakürek, N. F. (1976). *Son Devrin Din Mazlumları*, İstanbul: Büyük Doğu.
- Kısakürek, N. F. (2007). *Moskof*. İstanbul: Büyük Doğu.

- Kısakürek, N. F. (2009). *Konuşmalar*. İstanbul: Büyük Doğu.
- Kirişçi, K. ve Winrow, G. M. (1997). *Kürt Sorunu Kökeni ve Gelişimi*, Çev. A. Fethi, Ankara: Tarih Vakfı Yurt.
- Koca, B. (2014). *Türkiye'de İslâm ve Sol*. İstanbul: Vivo.
- Koca, B (2017). "Altmışlı Yıllarda Türkiye'de Antikomünizm: Truman Doktrini'nden Komünizmle Mücadele Dernekleri'ne", Der. M. K. Kaynar, *Türkiye'nin 1960'lı Yılları*, İstanbul: İletişim, s. 545-570.
- Kodaman, B. (1987). *Sultan II. Abdülhamid Devri Doğu Anadolu Politikası*. Ankara: Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü.
- Koçak, C. (2010). *İkinci Parti – Türkiye’de İki Partili Siyasal Sistemin Kuruluş Yılları (1945-1950) – Cilt 1*. İstanbul: İletişim.
- Koyuncu, B. (2014). *“Benim Milletim...”*, İstanbul: İletişim.
- Koyuncu-Lorasdağı, B. (2011). “On the Question of Islam and Nationalism in Turkey: Sources and Discourses”, Der. A. Kadioğlu ve E. F. Keyman, *Symbiotic Antagonism: Competing Nationalism in Turkey*, Michigan: University of Utah Press.
- Kökce, H. (2011). *AK Parti ve Kürtler*, İstanbul: Okur.
- Kurt, M. (2015). *Türkiye’de Hizbullah*. İstanbul: İletişim.
- Kutlay, N. (2012). *Kürt Kimliğinin Oluşum Süreci*, Ankara: Dipnot.
- Kutlay, N. (2013). “Kırkdokuzlar Olayı”, Der. E. A. Türkmen ve A. Özmen, *Kürdistan Sosyalist Solu Kitabı*, Ankara: Dipnot s. 71-75.
- Küçükömer, İ. (2012). *Düzenin Yabancılaşması*. İstanbul: Profil.
- Laçiner, Ö. (2005). “Merkez(ler) ve taşra(lar) dönüşürken”, Der. T. Bora, *Taşraya Bakmak*, İstanbul: İletişim, s. 13-36.

- Malmîsanij, M. (2011). “Anti-Kürdolojiden Kürdolojiye Giden Yol ve İsmail Beşikçi”, Der. B. Ünlü ve O. Değer, *İsmail Beşikçi*, İstanbul: İletişim, s. 65-86.
- Mardin, Ş. (1992). *Bediüzzaman Said Nursi Olayı: Modern Türkiye’de Din ve Toplumsal Değişim*, İstanbul: İletişim.
- Mardin, Ş. (2014). *Siyaset ve Sosyal Bilimler*. İstanbul: İletişim.
- Mert, Ö. (2013). *Türkiye’de Öğretmenlerin Örgütlenme Faaliyetleri ve Fikir Eylemleri (1960-1980)*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi.
- Meşe, E. (2016). *Komünizmle Mücadele Dernekleri - Türk Sağında Antikomünizmin İnşası*. İstanbul: İletişim.
- Moskovici, S. (1996). “Yabancı Parmağı - Komplö Zihniyeti”, *Birikim*, s. 90, s. 45-59.
- Olson, R. (2001). *Kürt Milliyetçiliğinin Kaynakları ve Şeyh Said İsyanı*, Çev. N. Peker, Ankara: Özge.
- Oran, B. (2008). “Kürt Milliyetçiliğinin Diyalektiği”, Der. T. Bora, *Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce – Milliyetçilik*, İstanbul: İletişim: 871-879.
- Oruç, Z. (2009). “Geçmişten Günümüze Millî Türk Talebe Birliği”. Der. Ö. Laçiner, *Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce - Dönemler ve Zihniyetler*, İstanbul: İletişim, s. 703-709.
- Öksüz, İ. (2017). *Millet ve Milliyetçilik*, Ankara: Panama.
- Örnek, C. (2015). *Türkiye’nin Soğuk Savaş Düşünce Hayatı – Antikomünizm ve Amerikan Etkisi*, İstanbul: Can.
- Öz, A. (2016). “Kenetlenmenin İmkânsızlığı – 1960-1980 Dönemi İslâmcı Dergiciliğin Macerası Üzerine Bir Değerlendirme”, Der. V. Işık, A. Köroğlu ve Y. E. Sezgin, *1960-1980 Arası İslâmcı Dergiler – Toparlanma ve Çeşitlenme*, İstanbul: Nobel, s. 73-162.

- Özcan, A. (2014). “Son Kürt Eşkiyaları: Kürt Meselesinde “Adi” Şiddetin Olağanüstülüğü, Siyasallığı ve Yasa Yapıcı Mirası”, Der. G. Çeğin ve İ. Şirin, *Türkiye’de Siyasal Şiddetin Boyutları*, İstanbul: İletişim, s. 165-206.
- Özcan, A. (2018). “*Ama Eşkiyalık Çağı Kapandı!*” – *Modern Türkiye’de Son Kürt Eşkiyalık Çağı (1950-1970)*, İstanbul: İletişim.
- Özdemir, H. (1989). “Siyasi Tarih (1960-1980)” Der. S. Akşin, *Türkiye Tarihi 4: Çağdaş Türkiye Tarihi 1908-1980*, İstanbul: Cem, s. 191-264.
- Özel, İ. (2012). *Üç Mesele (Teknik-Medeniyet-Yabancılaşma)*. Ankara: Tiyo Yayıncılık.
- Özgen, H. N. (2003). *Van-Özalp Olayı 33 Kurşun Olayı: Toplumsal Hafızanın Hatırlama ve Unutma Biçimleri*, İstanbul: TÜSTAV.
- Özgüden, D. (2010). ‘*Vatansız*’ *Gazeteci – Cilt: 1*, İstanbul: Belge.
- Özman, A. ve Dede, K. (2012). “Türk Sağı ve Masonluğun Söylemsel İnşası: İktidar, Bilinmezlik, Komploluk”, Der. İ. Ö. Kerestecioğlu ve G. G. Öztan, *Türk Sağı: Mitler, Fetişler, Düşman İmgeleri*, İstanbul: İletişim, s. 169-202.
- Öznur, H. (1999), *Ülkücü Hareket - Cilt-1*, Ankara: Alternatif.
- Öznur, H. (2003). *Cahşların Savaşı: Kuzey Irak Kürt Hareketi ve Musul-Kerkük Meselesi*, Ankara: Altinküre.
- Özoğlu, H. (2009). *Osmanlı Devleti ve Kürt Milliyetçiliği*, Çev. N. Özok-Gündoğan ve A. B. Gündoğan, İstanbul: Kitap.
- Öztan, G. G. (2012). “Türk Sağında Devlet Fetişizmine Dair”, Der. İ. Ö. Kerestecioğlu ve G. G. Öztan, *Türk Sağı: Mitler, Fetişler, Düşman İmgeleri*, İstanbul: İletişim, s. 425-458.
- Pamuk, Ş. (2014). *Türkiye'nin 200 Yıllık İktisadi Tarihi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür.

- PKK. (2013). *Kürdistan Devriminin Yolu (Manifesto)*. Der. E. A. Türkmen ve A. Özmen, *Kürdistan Sosyalist Solu Kitabı*, İstanbul: İletişim, s. 445-530.
- Safa, P. (2000). *Sözde Kızlar*. İstanbul: Ötüken.
- Sander, O. (2007). *Siyasi Tarih 1918-1994*, Ankara: İmge.
- Sanlı, F. S. (2017a). *Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisinden Milliyetçi Hareket Partisine Tarihsel Süreç, İdeoloji ve Politika (1960 – 1969)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü.
- Sanlı, F. S. (2017b). “Türk Sağındaki Politik Çatallaşmaya Adalet Partisinden Bakmak: 1961-1967 Yılları Arası AP İçerisinde Yaşanan “Müfrit-Mutedil” Mücadelesi ve Bu Mücadelenin “Türkeş Hareketi” ile Olan Münasebeti”, *CTAD*, S. 25, s. 4-49.
- Saraçoğlu, C. (2014). *Şehir, Orta Sınıf ve Kürtler-İnkâr’dan “Tanıyarak Dışlama”ya*, İstanbul: İletişim.
- Sarıbay, A. Y. (1985). *Türkiye’de modernleşme din ve parti politikası “MSP örnek Olayı”*, İstanbul: Alan.
- Sarıbay, A. Y. (2005). “Millî Nizam Partisi'nin Kuruluşu ve Programının İçeriği”, Der. Y. Aktay, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce – İslâmcılık*, İstanbul: İletişim, s. 576-590.
- Sarigil, Z. (2018). *Ethnic Boundaries in Turkish Politics: The Secular Kurdish Movement and Islam*, New York: New York University Press.
- Sarigil, Z. ve Ö. Fazlıoğlu (2014). “Exploring the roots and dynamics of Kurdish ethno-nationalism in Turkey”, *Nations and Nationalism*, s. 20 (3), s. 436-458.
- Sayılgan, A. (1968). *Solun 94 Yılı (1871-1965): Başlangıçtan Günümüze Türkiye’de Sosyalist-Komünist Hareketler*. Ankara: Mars Matbaası.
- Scalbert-Yücel, C. (2018a). *Kürt Edebiyatının Anatomisi*, Çev. Y. Der Garabedian, İstanbul: Ayrıntı.

- Scalbert-Yücel, C. (2018b). “Şeyh Said ile Mirasının Türkiye’deki Kürt Siyasetinin İnşasına ve Kürt Siyasi Sağının Oluşumuna Etkisi”, Der. Y. Çakmak ve T. Şur, *Kürt Tarihi ve Siyasetinden Portreler*, İstanbul: İletişim, s. 143159-190
- Selçuk, E. K. (2018). *Mücadele Birliği 1964-1980 İdeoloji ve Örgüt*, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi.
- Şengül, S. (2008). *Bilgi, Toplum, İktidar: Osmanlı ve Cumhuriyet Modernleşmesi ile Karşılaşma Sürecinde Doğu Medreseleri*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi.
- Şentürk, M. (2016). *Müzik ve Kimlik*, İstanbul: Küre.
- Şehsuvaroğlu, L. (2008). *Kürtler Nasıl Türk Olur: Kürt Sorununa Türk Tarih Felsefesi Açısından Bir Yaklaşım*, Ankara: Elips.
- Şimşir, B. (2009). *Kürtçülük Sorunu-1 – 1924-1999*, İstanbul: Bilgi.
- Şur, T. (2016). *Türkiye’de Legal Kürdi Siyaset*, Ankara: Ütopya.
- Uzun, M. (2000). *Kürt Edebiyatına Giriş*, İstanbul: İthaki.
- Ünlü, B. (2011). “İsmail Beşikçi Fenomeni: Bir Parrhesiaster’in Oluşumu”, Der. B. Ünlü ve O. Değer, *İsmail Beşikçi*, Ankara: İletişim, s. 11-44.
- Ünlü, B. (2018). *Türklük Sözleşmesi-Oluşumu, İşleyişi ve Krizi*, Ankara: Dipnot.
- Ünsal, A. (2002). *Umuttan Yalnızlığa Türkiye İşçi Partisi (1961-1971)*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt.
- Taşkın, Y. (2006). “Muhafazakâr Bir Proje Olarak Türk- İslâm Sentezi”, Der. A. Çiğdem, *Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce Muhafazakârlık*, İstanbul: İletişim, s. 381-401.
- Taşkın, Y. (2008). “Anti-Komünizm ve Türk Milliyetçiliği: Endişe ve Pragmatizm”. Der. T. Bora, *Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce – Milliyetçilik*, İstanbul: İletişim, s. 618-634.

- Taşkın, Y. (2009). “Türkiye’de Sağcılık”, Der. Ö. Laçiner, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce - Dönemler ve Zihniyetler*, İstanbul: İletişim, s. 451-496.
- Taşkın, Y. (2012). “Türk Sağı ve Aydınlar: Bir Aşk ve Nefret İlişisini Anlamak”, Der. İ. Ö. Kerestecioğlu ve G. G. Öztan, *Türk Sağı Mitler, Fetişler, Düşman İmgeleri*, İstanbul: İletişim, s. 407-424.
- Tevetoğlu, F. (1967). *Türkiye’de Sosyalist ve Komünist Faaliyetler*. Ankara: Ayyıldız.
- Toker, M. (1971). *Solda ve Sağda Vuruşanlar*, Ankara: Akis.
- Topçu, N. (2008). *Ahlâk Nizamu*, İstanbul: Dergah.
- Tunalı, A. Y. (2014). *Kavga Günleri: 1968-1980*, İstanbul: Bilge Kültür Sanat.
- Tunaya, T. Z. (2007). *İslâmcılık Akımı*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.
- Turan, Ö. (2012). “Kudretli Devlet, Manevi Kalkınma, Ağır Sanayii: Türk Sağı ve Kalkınma”, Der. İ. Ö. Kerestecioğlu ve G. G. Öztan, *Türk Sağı: Mitler, Fetişler, Düşman İmgeleri*, İstanbul: İletişim, s. 459-508.
- Turhan, M. (2016). *Ülkü Ocakları 1966-1980*, Ankara: Panama.
- Türk, H. B. (2014). *Muktedir: Türk Sağ Geleneği ve Recep Tayyip Erdoğan*. İstanbul: İletişim.
- Türkeş, A. (1975). *Temel Görüşler*, İstanbul: Dergah.
- Türkeş, A. (2016). *Alparslan Türkeş (1963-1980)*, Haz. M. Turhan, Ankara: Panama
- Türkeş, A. (2014). *Başbuğ Türkeş: Konuşma, Mülakat ve Sözler*, Haz. M. Turhan, Ankara: Kripto
- Türkmen, E. A. ve Özman, A. (2014). *Kürdistan Sosyalist Solu Kitabı: 60’lardan 2000’lere Seçme Metinler*. Ankara: Dipnot.
- Vali, A. (2011). *Kürt Milliyetçiliğinin Kökenleri*, Çev. Ü. Aydoğmuş, İstanbul: Avesta.
- Van Bruinessen, M. (2010). *Kürdistan Üzerine Yazılar*, Çev. N. Kıracı, B. Peker, L. Keskiner, H. Turansal, S. Somuncuoğlu ve L. Kafadar, İstanbul: İletişim.

- Van Bruinessen, M. (2013). *Ağa, Şeyh, Devlet*, Çev. B. Yalkut, İstanbul: İletişim.
- Yalçın, S. (1991). “Türkiye'nin harp gibi bir buhrana ihtiyacı var”, Der. H. Göktaş ve R. Çakır, *Vatan Millet Pragmatizm Türk Sağında İdeoloji ve Politika*, İstanbul: Metis, s. 103-112.
- Yaşlı, F. (2008). *Milliyetçilik ve Faşizm, Türkiye’de Irkçı Milliyetçilik Üzerine Bir İnceleme*, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi.
- Yaşlı, F. (2017). *Türkçü Faşizmden “Türk İslâm Ülküsü”ne*, İstanbul: Yordam.
- Yavaşca, K. (2016). “Şark Meselesi”nden “Doğu Sorunu”na: Ellili Yıllarda Kürt Sorunu”, Der. M. K. Kaynar, *Türkiye’nin 1950’li Yılları*, İstanbul: İletişim, s. 565-590.
- Yavaşca, K. (2018). *Demokratik Rejimlerin Çöküşünde Siyasi Partilerin Rolü: 28 Şubat Sürecinde Refah Yol Koalisyonu*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi.
- Yavuz, H. (2005). *Modernleşen Müslümanlar: Nurcular, Nakşiler, Millî Görüş ve AK Parti*, İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Yayman, H. (2011). *Türkiye’nin Kürt Sorunu Hafızası*, İstanbul: Doğan.
- Yazıcı, A. ve Özman, A. (2012). “Anti-Komünist Fantaziler: Doğa, Toplum, Cinsellik”, Der. İ. Özkan-Kerestecioglu ve G. G. Öztan, *Türk sağı: Mitler, Fetişler, Düşman İmgeleri*, İstanbul: İletişim, s. 105-137.
- Yeğen, M. (2009). “Türk Milliyetçiliği ve Kürt Sorunu” Der. T. Bora, *Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce – Milliyetçilik*, İstanbul: İletişim, s. 880-892.
- Yeğen, M. (2012). *Müstakbel Türk’ten Sözde Vatandaşa - Cumhuriyet ve Kürtler*. İstanbul: İletişim.
- Yeğen, M. (2013). *Devlet Söyleminde Kürt Sorunu*, İstanbul: İletişim.

- Yeğen, M. (2018). “Barzan’dan Kürdistan’, Medreseden Devlete: Barzaniler”, Der. Y. Çakmak ve T. Şur, *Kürt Tarihi ve Siyasetinden Portreler*, İstanbul: İletişim: s. 77-106.
- Yıldırım, M. (2018). “Hangi Seyit Rıza!”, Der. Y. Çakmak ve T. Şur, *Kürt Tarihi ve Siyasetinden Portreler*, İstanbul: İletişim, s. 173-190.
- Yılmaz, N. (2008). *Yakın Tarihin Tanığıyım*, Diyarbakır: Veng.
- Yorgancılar, S. (2006). *1965 Sonrası İslâmcı Bir Öğrenci Hareketi Olarak Millî Türk Talebe Birliği*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Yorgancılar, S. (2012), *Millî Görüş 1969-1980*. İstanbul: Pınar.
- Yorgancılar, S. (2016). *İslâmcı Gençliğin Yayılmamış Öyküsü: Akıncılar*. Ankara: Otorite.
- Yüksel, M. (2011). *Dengbêj, Mullah, Intelligentsia: The Survival and Revival of the Kurdish-Kurmanji Language in The Middle East, 1925-1960*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Chicago: Near Eastern Languages and Civilizations, The University of Chicago The Faculty of The Division of the Humanities.
- Zengin, E. (2017). *Bir Toplumsal Hareket Olarak Akıncılar: Türkiye’de İslâmcı Öznenin Kurulumu ve Eylemi*, İstanbul: Galatasaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Zeybek, N. K. (1991). “Sağ-sol yok, millî - gayri millî var”, Der. H. Gökteş ve R. Çakır, *Vatan Millet Pragmatizm Türk Sağında İdeoloji ve Politika*, İstanbul: Metis, s. 187-208.

Sürelî Yayınlar

- Akıncı Güç*, “Kanımız Aksa da Zafer İslâm’ın Diyenler” (1979a), s. 6, s. 1 ve 7.
- Akıncı Güç*, “Neler Oluyor?” (1979b), s. 7, s. 1 ve 5.
- Akıncılar*, “Anarşi ve İslâmi Mücadele Üzerine Bir Yaklaşım” (1980), s. 12, s. 2.
- Aksay, H. (13.01.1973). “Millî Görüş”, *Millî Gazete*, s. 1.
- Albayrak, O. (02.01.1979). “Anarşinin Hesabını Hükümet ve MHP değil, CHP Verecektir”, *Devlet*, s. 6-10.
- Arslan, M. İ. (1966). “Tanıdığım Kürtçüler: Kürt kardeşlerimizi komünist yapmak istiyorlar!”, *Yeni İstiklâl*, s. 277, s. 4
- Arvas, İ. (1959a). “İnönü ve Şark”, *Büyük Doğu*, s. 16, s. 6-7.
- Arvas, İ. (1959b). “33 Vatandaşı Kurşuna Dizenler”, *Büyük Doğu*, s. 23, s. 7.
- Arvas, İ. (1965a). “Kürtçülük Hareketi Nedir?”, *Yeni İstiklâl*, s. 4.
- Arvas, İ. (1965b). “Şeyh Said İsyanının İçyüzü”, *Yeni İstiklâl*, s. 4 ve 12.
- Asyalı, H. (1973). “Ermeniler”, *Hilâl*, s. 137, s. 16.
- Atilhan, C. R. (1965). “Sağ ve Sol Cereyanlar Karşısında Milletimiz”, *Yeni İstiklâl*, s. 222, s. 8
- Atsız, N. (1950). “Tarihin Barışmaz Düşmanları”, *Orkun*, s. 4, s. 3-4.
- Atsız, N. (1964a). “Nurculuk Denen Sayıklama”, *Ötüken*, s. 3, s. 1-4.
- Atsız, N. (1964b). “İslâm Birliği Kuruntusu”, *Ötüken*, s. 4, s. 7-9.
- Atsız, N. (1964c). “Said-i Kürdici’ye”, *Ötüken*, s. 12, s. 7.
- Atsız, N. (1965). “Kıbrıs’tan Sonra Kerkük”, *Ötüken*, s. 19, s. 1-2.
- Atsız, N. (1965b). “Komünistler”, *Ötüken*, s. 20, s. 1-3.

- Atsız, N. (1966a). “Biz Ne İstedığımızı Biliyoruz”, *Ötüken*, s. 26, s. 1-3.
- Atsız, N. (1966b). “Kürtler ve Komünistler”, *Ötüken*, s. 28, s. 2-3.
- Atsız, N. (1967a). “Konuşmalar I”, *Ötüken*, s. 40, s. 2-10.
- Atsız, N. (1967b). “Kızıl Kürtlerin Yaygarası”, *Ötüken*, s. 42, s. 2-4.
- Atsız, N. (1967c). “Konuşmalar III”, *Ötüken*, s. 43, s. 2-5.
- Atsız, N. (1967d). “‘Bağımsız Kürt Devleti’ Propagandası”, *Ötüken*, s. 45, s. 3-5.
- Atsız, N. (1967e). “Doğu Mitinglerinde Perde Arkası”, *Ötüken*, s. 47, s. 8-11.
- Atsız, N. (1968). “Sağcı kimdir?”, *Ötüken*, s. 2, s. 3-4.
- Bacalan, A. İ. (1979). “CHP Doğu’da Ne Yapmak İstiyor?”, *Kon*, s. 1, s. 4.
- Bahadıroğlu, A. C. (1966). “Kürtçülük ve Bir Dergi”, *Millî Hareket*, s. 2, s. 16-19.
- Başbuğ, H. (1979). “Kon Çıkarken”, *Kon*, s. 1, s. 2.
- Batman, A. (1976). “Aydın-Halk Yabancılaşmasına Son”, *Hasret*, s. 17, s. 2-3.
- Batman, A. (1977). “İnananların Birliğine Doğru”, *Hasret*, s. 22, s. 16.
- Bayram, C. (05.10.1970). “Kerkük Türkleri ‘Türk’üm diyemiyor”, *Devlet*, s. 2.
- Bayram, C. (12.10.1970). “Bu Duruma Türkiye Ne Der?”, *Devlet*, s. 4.
- Behlül, T. (28.10.1979). “Doğu’nun Hikâyesi”, *Millî Gazete*, s. 9.
- Behlül, T. (30.10.1979). “Doğu’nun Hikâyesi”, *Millî Gazete*, s. 9.
- Bugün*, “Aşırı Solun Tertiplelediği Diyarbakır Mitinginde TİP ve CHP el ele idi”, 04.09.1967, s. 1 ve 5.
- Bugün*, “Barzani Röportajının Durdurulması İstendi”, 10.03.1967, s. 1.
- Bugün*, “Barzani Uydurma Bir Din Kurmak İstiyor”, 9.12.1967, s. 1 ve 7.

Bugün, “Doğu Anadolu Dosyası-1: Doğu’da Beş Kürt Cemiyeti Kuruluyor”, 24.10.1969, s. 1 ve 7.

Bugün, “Doğu Anadolu Dosyası-2: Sovyetler türkiye’de Kürtçülüğü Kışkırtıyor”, 25.10.1969, s. 1 ve 7.

Bugün, “Doğu Anadolu Dosyası-3: Amerika ve Avrupa’da Kürtçülük Merkezleri”, 26.10.1969, s. 1 ve 7.

Bugün, “Doğu Anadolu Dosyası-4: Doğu Anadolu Dosyası: Doğu’da Mitingler”, 27.10.1969, s. 1 ve 7.

Bugün, “Doğu Anadolu Dosyası-5: Doğu’da Anarşik hareketleri TİP’liler Hazırlıyor”, 28.10.1969, s. 1 ve 7.

Bugün, “Doğu Anadolu Dosyası-6: Tunceli’de Solcular “İntikam” İsteyerek Sokağa Döküldü”, 29.10.1969, s. 1 ve 7.

Bugün, “Doğu Anadolu Dosyası-7: Kürtçülüğü Batılılar da Kışkırtıyor”, 30.10.1969, s. 1 ve 7.

Bugün, “Doğu Mitingi için tahkikat açıldı”, 05.09.1967, s. 1 ve 5.

Bugün, “Doğu’daki Olaylar Irak’ın İç Sorunlarıyla İlgili”, 21.06.1978, s.1 ve 5.

Bugün, “Doğudaki şakiler için Bahar taarruzu başlıyor”, 03.04.1967, s. 1 ve 5.

Bugün, “Doğudaki Şakiler Teslim Olmak İçin Pazarlığa Giriştiler: Hakimo 250 bin, Hamido 100 bin lira haraç istiyor”, 12.04.1967, s. 1 ve 5.

Bugün, “F. Bozbeyli: Siyasi haklar konusunda S. Demirel gerçeği tahrif ediyor”, 08.02.1973, s. 1 ve 7.

Bugün, “Hamido teslim oldu”, 13.04.1967, s. 1 ve 5.

Bugün, “Güney-Doğu Şahlanış Mitingi’ muhteşem oldu”, 18.03.1968, s. 1 ve 7.

Bugün, “İslâm düşmanları kardeş kavgası istiyor: Komünist Kürtçüler Doğu’da isyan çıkartmağa çalışıyorlar”, 03.09.1967, s. 1. ve 5.

Bugün, “Ortanın Solu Örtülü bir Sosyalizmdir”, 24.12.1966, s. 1.

Bugün, “Sosyalist maskeli komünistlere ihtar: İmanlı halkımız Doğu ve Batısıyla bir bütündür!”, 02.11.1967, s. 1 ve 5.

Bugün, “Şaki Ömer Bezek, Barzani Ordusuna Girdi”, 23.01.1969, s. 1 ve 7.

Bulaç, A. (1979). “İslâmcı Gençlik Arasında Komünistler Olduğu Yalandır!”, *Tevhid*, s. 11, s. 12.

Büyük Doğu, “Sağ”, (1978a). s. 2, s. 2.

Büyük Doğu, “Sol”, (1978b). s. 3, s. 2.

Büyük Doğu, “Türk-Kürt” (1959). s. 8, s. 7.

Büyük Gazete, “Batman’da İslâmi Miting” (1977). s. 39, s. 29.

Büyük Gazete, “Doğu’daki Müslüman Aşiretler” (1978). s. 103, s. 1.

Büyük Gazete, “Hadiselere Bakışlar: Türkler ve Kürtler” (1976). s. 9, s. 9.

Büyük Gazete, “Hadiselere Bakışlar: Polis Katilleri” (1976). s. 34, s. 17.

Büyük Gazete, “Hadiselere Bakışlar: Kürtler” (1977). s. 40, s. 16

Büyük Gazete, “Hadiselere Bakışlar: Kürdara” (1977). s. 43, s. 9.

Büyük Gazete, “Hadiselere Bakışlar: Kürtçülük” (1977). s. 58, s. 8.

Büyük Gazete, “Hadiselere Bakışlar: Çocuk Fabrikaları” (1978). s. 112, s. 4.

Büyük Gazete, “Gelecek-Melecek Değil, GELDİ BİLE” (1978). s. 103, s. 1.

Büyük Gazete, “Kars Elden Gidiyor Kalkın Ey Ehl-i Vatan!” (1978). s. 112, s. 7.

Büyük Gazete, “Kürdara” (1977). *Büyük Gazete*, s. 43, s. 9.

Büyük Gazete, “Sevr andlaşması Hortluyor: Komünizmin Arkasında Kürtçülük Var!” (1978). s. 92, s. 1 ve 7.

- Cengiz, A. (1979). “Kavmiyetçilikle Mücadele Metod Meselesi”, *Büyük Gazete*, s. 122, s. 7.
- Cumalıoğlu, F. (1951a). “Türkeli’nde Röportajlar: Türkçe Bilmiyen Türk Köylüleri!..”, *Orkun*, s. 39, s. 6-7.
- Cumalıoğlu, F. (1951b). “Türkeli’nde Röportajlar: Türkçe Bilmiyen Türk Köylüleri!..”, *Orkun*, s. 40, s. 6.
- Cumalıoğlu, F. (1951c). “Türkeli’nde Röportajlar III: Güney-Doğu ve Orta-Doğu Anadolu Evlenmelerde Verilen Başlık-Kalın ve Bunun Dejenere Edilmiş Hali” *Orkun*, s. 43, s. 10-11.
- Cumalıoğlu, F. (1951d). “Türkeli’nde Röportajlar IV: Güney-doğu ve Orta-doğu Anadolu Türke Uymayan Kılık, Kıyafet Hali” *Orkun*, s. 46, s. 11-12.
- Cumalıoğlu, F. (1951e). “Türkeli’nde Röportajlar V: Güney-Doğu Anadolu Kaçakçılık” *Orkun*, s. 51, s. 4-5.
- Cumalıoğlu, F. (1965). “İslâm Komünizmin Panzehiridir”, *İslâm*, s. 8, s. 252-254.
- Cumhuriyet*, “Truman’ın Tarihi Nutku”, 13 Mart 1947, s. 1.
- Çakar, M. (09.02.1976). “Sağ-Sol Tarifleri Üzerine Bir İnceleme: Siyasi Partilerin Sağ-Sol Yelpazesindeki Yeri”, *Devlet*, s. 2.
- Çakırgil, S. E. (1978a). “İslâm Milleti! Anadolu Birliğini Yeniden Kurmalısınız”, *Sebil*, s. 124, s. 7.
- Çakırgil, S. E. (1978b). Biz Müslüman Olsak, ‘Kawa’ da Hava Alır!”, *Sebil*, s. 130, s. 7.
- Çakırgil, S. E. (1978c). “Türkiye Müslümanlarını Bekleyen Yeni bir Fitne: Türklük-Kürtlük Sürtüşmesi”, *İslâmî Hareket*, s. 6, s. 12.
- Çakırgil, S. E. (1979a). “‘Türk, Kürt, Arap, Acem Yok, İslâm Var!’ diyen Kürdistan Müslümanları da İslâm Dışı Her Düzeni Reddediyor”, *Hicret*, s. 1, s. 13.

- Çakırgil, S. E. (1979). “Doğu Anadolu’da Tehlikeli Oyunlar: Hedef İslâmi Potansiyeli Eritmek”, ”, *Hicret*, s. 6, s. 15.
- Çakırgil, S. E. (1979b). “Türkçülük sapıklığı, Kürtçülük sapıklığı olarak geri tepiyor ama...: İSLÂM MİLLETİ BÖLÜNMEZ BİR BÜTÜNDÜR”, *Hicret*, s. 14, s. 13.
- Çakırgil, S. E. (1979c). “Bölücülük; İnsanı İslâm’ın Ölçüsüyle Değerlendirmemektir!”, *Tevhid*, s. 17, s. 2.
- Çakırgil, S. E. (1979d). “‘Doğu’da Yangın var’ Naraları Arasında Tatvan Mitingi, *Tevhid*, s. 18, s. 2.
- Çakırgil, S. E. (1979e). “ÜLKEYİ BU DURUMA KAVMİYETÇİLİK BELASI DÜŞÜRDÜ: İnsanların kardeşliği, saadeti, kavminde, ırkında, konuştuğu dilde, derisinin renginden değildir; İslâm’dadır”, *Tevhid*, s. 19, s. 10-11.
- Çatı, “Öğretmenlerin sorunlarını anlatmaktan ziyade onları gizli ideolojik emellere alet etmekle istismar ermiştir” (1975), s. 2, s. 1.
- Çatı, “Batman Mitingi” (1977a), s. 18, s. 12.
- Çatı, “Şahlanış Mitingi” (1977b), s. 19, s. 9.
- Çatı, “Teşkilatlardan Haberler: Diyarbakır” (1977c), s. 21, s. 16.
- Çetin, M. (1971). “Kerkük’ün Kaderi”, *Ötüken*, s. 11, s. 12.
- Çoksolmaz, S. (1965). “Bizde Sağ, Sol ve Solak”, *Toprak*, s. 4.
- Darendelioğlu, İ. (1979). “Böylesi Bölücüler”, *Toprak*, s. 7-8, s. 1-1.
- Dedektif X Bir (1950a). “Doğu Faciası”, *Büyük Doğu*, s. 16, s. 3.
- Dedektif X Bir (1950b). “Doğu Faciası”, *Büyük Doğu*, s. 17, s. 3. ve 15.
- Dedektif X Bir (1950c). “Doğu Faciası”, *Büyük Doğu*, s. 18, s. 3.
- Devlet*, “Ağrı Lisesi’nde Kürtçe Marşlar Söylendiği İddia Ediliyor”, 23.02.1976, s. 5.

Devlet, “Anarşinin önlenmesi için CHP’nin bölücülerini himaye dışında bırakması lazımdır”, 10.11.1975, s. 9.

Devlet, “Aydın İhaneti”, 29.01.1973, s. 1.

Devlet, “Başkanımızın Uyarması”, 08.06.1970, s. 2.

Devlet, “Bingöl Halkının MHP’de Birleşmesi Aşırı Solcuları Çileden Çıkardı”, 25.11.1974, s. 10.

Devlet, “BU VATANI VE MİLLETİ PARÇALATMAYACAĞIZ: Türkiye’de Bir Halk Vardır Başka Bir Halk Yoktur”, 08.02.1971, s. 2.

Devlet, “Diyarbakır Olaylarının İçyüzü: Türk Devletini Yıkma İsteyen Bölücüler CHP Etekleri Altına Sığınyor”, 30.06.1975, s. 1, 5 ve 11.

Devlet, “Erzincan’da mezhep ayrılığını kışkırtan CHP ve TÖB-DER’in yol çığı olaylarda bir ülkücü öğrenci Erzincan Kültür Derneği başkanı tarafından öldürüldü”, 03.03.1975, s. 3.

Devlet, “İç Olaylar Düşünceler: Tunceli Hadisesi”, 01.09.1969, s. 5.

Devlet, “Kerkük Katliamı”, 14.07.1969, s. 10-11.

Devlet, “Komünist-Kürtçü İttifakına Yeni İlaveler”, 08.02.1971, s. 2.

Devlet, “Marksist-Leninist ve Bölücü TİP kapatıldı”, 26.07.1971, s. 8.

Devlet, “Millî Eğitim Bakanlığının Dikkatine”, 01.12.1975, s. 8

Devlet, “Milliyetçi Hareketin Bitlis’teki Gelişmesi”, 22.03.1976, s. 9.

Devlet, “Olaylar Düşünceler Yorumlar: Bölge komünistler tutuklandı”, 26.10.1970, s. 11.

Devlet, “Olaylar Düşünceler Yorumlar: Demirel Hükümeti Doğu’ya Hiçbir Şey Vermemiştir”, 19.10.1970, s. 9.

Devlet, “Olaylar Düşünceler Yorumlar: Kürtçü Komünistler”, 08.06.1970, s. 5 ve 9.

Devlet, “Olaylar, Düşünceler, Yorumlar: Bölge Komünistler Tutuklandı”, 26.10.1970, s. 11.

Devlet, “Öğretmen Kuruluşu mu Ayaklanma Teşkilatı mı? Anarşiyi Yurda Yayan TÖB-DER kapatılmalıdır”, 24.02.1975, s. 1.

Devlet, “Sıkıyönetim Brifingi ve ‘İşbirlikçiler’”, 29.01.1973, s. 5 ve 9.

Devlet, “TİP Kongresi ve Bir İttifakın Anlamı”, 09.11.1970, s. 2.

Devlet, “TÖB-DER Kürtçe Yayın Bulundu”, 17.11.1975, s. 7.

Devlet, “Türkeş, ‘Ecevit ve ayakdaşlarına’ sert bir dille çattı: ‘Türkiye’yi komünist ve faşist kafalılara bırakmayacağız.’- CHP, komünist ve bölücüler tarafından ele geçirilmiştir. Vatansever CHP’liler partilerinin yönetimine sahip çıkmalıdır”, 15.09.1975, s. 1 ve 8.

Devlet, Türkiye’deki komünist partililerin, Maocuların ve bölücülerin resmî amblemleriyle katıldıkları resmî CHP mitinginde halklara özgürlük istendi. CHP nereye gidiyor?”, 26.04.1976, s. 1.

Devlet, “16 Haziran İşçi Ayaklanmasını ve Türkiye’yi bölmek-parçalamak suçundan kapatılan T.İ.P.ni savunan İsmail Cem getirildi.”, 18.02.1974, s. 1.

Dicle-Fırat (1962). “İskenderoğlu Irkçılık Tehlikesini Açıkladı”, s. 1, s. 1 ve 4.

Dizdaroğlu Hikmet (1951). “Edebi Komünizm IV”, *Orkun*, s. 54, s. 7-8.

Dursun, Ü. (17.07.1968-6.08.1968). “Özalp Faciası”, *Bugün*, s. 5.

Düzdağ, M. E. (1980). “Bediüzzaman Said-i Nursi ve Türkler”, *Sebil*, s. 214, s. 5.

Edip, E. (1966). “Senatör Ahmed Yıldız Beyefendiye: İslâm düşmanlarının tertiplerini ortaya çıkarmak vazifemizdir” (1966), *Yeni İstiklâl*, s. 214, s. 9-11.

Erdem, G. (15.04.1974). “Vatan Bütünlüğü ve Düşman Merkezler”, *Devlet*, s. 12.

Erdem, G. (23.04.1974). “Tunceli Olayları”, *Devlet*, s. 12.

- Erdem, G. (13.05.1974). “Niçin Tunceli’yi Seçtiler”, *Devlet*, s. 12.
- Eröz, M. (1967a). “Kürtlerin Menşei ve Türkmenlerin Kürtleşmesi”, *Millî Hareket*, s. 7, s. 10-12.
- Eröz, M. (1967b). “Türkmen Aşiretlerinin Kürtleşmesi”, *Millî Hareket*, s. 8, s. 8-9.
- Eröz, M. (1967c). “Kürtleşmenin Sebepleri”, *Millî Hareket*, s. 9, s. 20-22.
- Eröz, M. (1973). “Din ve Sosyalizm”, *Töre*, s. 29-30, s. 18-24.
- Eröz, M. (1974a). “Bir ‘Kürt’ Milliyetinden Bahsedilebilir mi?”, *Töre*, s. 38, s. 21-25.
- Eröz, M. (1974b). “Bir ‘Kürt’ Milliyetinden Bahsedilebilir mi?”, *Töre*, s. 41, s. 26-31.
- Eröz, M. (1974c). “Bir ‘Kürt’ Milliyetinden Bahsedilebilir mi?”, *Töre*, s. 42, s. 18-23.
- Eygi, M. Ş. (03.09.1967). “Kavmiyetçilik”, *Bugün*, s. 1 ve 5.
- Eygi, M. Ş. (1979). “Kavmiyetçilik”, *Büyük Gazete*, s. 125, s. 5.
- Eygi, M. Ş. (1980). “Kavmiyetçilik ve Biz”, *Büyük Gazete*, s. 127, s. 14.
- Hareket*, “Kürdistan Meselesi” (1974). s. 101, s. 4
- Hareket*, “Sağ’da Olmak”, s. 14, s. 3-4.
- Hasena, R. (1978). “‘İzm’lere ve ırkçılığa karşı SADECE İSLÂM – Doğu Anadolu Müslümanları”, *İslâmî Hareket*, s. 6, s. 1 ve 8.
- Hasret*, “Bakanlar Kuruluna Açık Mektup: Doğuya Dikkat” (1978a). s. 35, s. 3.
- Hasret*, “Malatya Ülkü Ocağı Başkanı Kemal Deniz ile Röportaj: Milletimiz birlik olursa oyunlar boşa çıkacaktır” (1978b). s. 32, s. 7.
- Hekimoğlu, İ. (1976). “Soldaki Pencere”, *Büyük Gazete*, s. 12, s. 3.
- Hekimoğlu, İ. (1977). “İslâmiyet ve Sağcılık-Solculuk”, *Büyük Gazete*, s. 47, s. 4 ve 14.
- Hilâl*, “Hadiselerin Ardından: Sözde Türk Basını” (1965). s. 53, s. 16-17.

- Genç Arkadaş*, “Millî bütünlük ve halklar meselesi” (1975). s. 18, s. 1 ve 9.
- Genç Arkadaş*, “Olaylar: TÖB DER MEZHEPÇİLİĞİ HORTLATTI” (1975). s. 4, s. 2.
- Genç Arkadaş*, “Türkiye’de Halkların Varlığı Yalanı ile Emperyalizm Bölücü ve Bölgeci Grupları Kışkırtıyor” (1975). s. 2, s. 1-2.
- Genç Arkadaş*, “Yabancı İdeolojilerin Uşaklarını Tepeleyeceğiz” (1975). s. 1, s. 1 ve 7.
- Genç Arkadaş*, “Yeniden Başlarken” (1978). s. 1, s. 3.
- Gölge*, “Kapitalizm’in Bölgeci Revizyonizmi Üzerine” (1975), s. 1, s. 7-8.
- Gündoğan, V. (1979). “Oyunlarını Bozacağız”, *Kon*, s. 1, s. 13.
- Işın, A. M. (1966). “Milliyetçi hükümet ne yapar?”, *Millî Hareket*, s. 4, s. 8.
- Işınsu, E. (4.08.1969). “Doğu Anadolu Türklerinden Ne İstiyorsunuz?”, *Devlet*, s. 2.
- Işınsu, E. (26.10.1970). “Nihayet”, *Devlet*, s. 2.
- Işınsu, E. (1976). “S.S.C.B. Devlet Güvenlik Komitesi”, *Töre*, s. 66, s. 11-18.
- İnan, A. (1979). “İrkçilik veya İslâm Birliğinin Dağılışı”, *Akıncılar*, s. 6, s. 14.
- İslâm*, Bir Hukuk Fakültesi Talebesi (1962). “İşte Ben sağcıyım!”, s. 63, s. 116.
- İslâm Dünyası*, “Türk’ün İstiklâline Suikastler!..” (1952). S. 38, s. 2-4.
- İslâm Dünyası*, “Din ve Komünizm” (1953). s. 49, s. 8-9.
- İslâmî Hareket*, “Bir Devlet Aranıyor!: Türkiye bir yere doğru gidiyor...” (1978a). s. 11, s. 1 ve 3.
- İslâmî Hareket*, “Can çekişen anarşi mi, millet mi?” (1978b). s. 10, s. 2-3.
- İslâmî Hareket*, “Diyarbakır’a Girişte Pasaport Soruluyor” (1978c). s. 7, s. 6.

İslâmî Hareket, “Hadiseler: Hükümet Komünizm Karşısında Tam Bir Gaflet ve İçindedir” (1978d). s. 8, s. 5.

İslâmî Hareket, “Kavmiyetçiler, Akıncıları kurşunladılar” (1978e). s. 6, s. 2.

İslâmî Hareket, “Küfre ve Zulme Başegmeyeceğiz” (1978f). s. 9, s. 1-6.

İslâmî Hareket, “Pertevniye Lisesi’nde ‘Kürdara Azadi’ Naraları” (1978g). s. 1, s. 7.

İslâmî Hareket, “Son Hadiselere Bakışlar: İşte CHP İdaresi” (1978h). s. 3, s. 7.

Ketenci, T. (1970). “Irak’taki Kürt Oyunları”, *Ayşe*, s. 21, s. 20-21.

Kırzioğlu, M. F. (1951a). “Moskofların ‘Kürtçülük’ Yaratma Gayreti”, *Orkun*, s. 35, s. 10-14.

Kırzioğlu, M. F. (1951b). “Orkun”da Çıkan İki Yanlışın Doğrultulması: Kadın Başlığı “Fes” ve “Şeyh Said İsyanı”, *Orkun*, s. 54, s. 4-6.

Kırzioğlu, M. F. (31.08.1974-12.09.1974). “En Eski Tarih Kaynaklarına göre Kürtler Özbe Öz Türktür”, *Bugün*, s. 4.

Kısakürek, N. F. (1944). “(Sağ) ve (Sol)”, *Büyük Doğu*, s. 23, s. 5.

Kısakürek, N. F. (1964). “Topçu”, *Büyük Doğu*, s. 9, s. 9.

Kızıltoprak, S. (1962). “Doğu’nun Başdüşmanı Faşizm”, *Dicle-Fırat*, s. 3, s.2.

Kocakurt (1966). “Zehirli Akımlar...”, *Ötüken*, s. 36, s. 2-3.

KURT (1967). “Türklük Aleyhine Neşriyat”, *Millî Hareket*, s. 13, s. 18-20.

Mısıroğlu, K. (1978). “Son Darbe: Şeyh Said Hareketi sırf ‘Dini’ Bir Hareketdir”, *Sebil*, s. 140, s. 4.

Millî Hareket, “Geçen Onbeş Günde: ” (1966a). s. 1, s. 3-6.

Millî Hareket, “Geçen Onbeş Günde” (1966b). s. 2, s. 3-6.

Millî Hareket, “Kürtçü Komünist İş birliği” (1970). s. 45, s. 3.

Millî Hareket, “Türkiye ve Partiler” (1969). s. 35, s. 17.

Millî Hareket, “Yurtta Geçen Ay” (1967a). s. 15, s. 3-6.

Millî Hareket, “Yurtta Geçen Ay” (1967b). s. 16, s. 3-5.

Millî Gazete, “Adıyaman’ın Kuyucak İlçesine Kürdistan bayrağı çekildi”, 11.09.1978, s. 7.

Millî Gazete, “AP Başkanlık Divanı açıklama yaptı: CHP 27 yıllık iktidar döneminde Doğu’ya sadece yokluk götürdü”, 06.06.1975, s. 1.

Millî Gazete, “Başbakan Yardımcısı Erbakan’ın Güneydoğu Anadolu Gezisi Tamamlandı: Kalkınmaya yeni zihniyet yeni hedefler getirdik”, 10.06.1975, s. 1.

Millî Gazete, “Erbakan Doğu Anadolu’da: 50 yıldır yapılanlardan fazlasını 5 yılda yapacağız”, 01.08.1976, s. 1.

Millî Gazete, “Erbakan’ Doğu’dan döndü: “Geri kalmışlık çemberini kıracağız.”, 06.08.1976, s. 1.

Millî Gazete, “Yine Doğu’dayız”, 26.08.1976, s. 1 ve 7.

Millî Gençlik, “Şahlanış Mitingi” (1968), Millî Sanayai Özel Sayısı, Kasım, s. 17.

Millî Gençliğin Sesi, “Kültürce Kalkınmanın Sosyal Şartları – 2” (1970a), s. 7-8, s. 7 ve 21.

Millî Gençliğin Sesi, “Kültürce Kalkınmanın Sosyal Şartları – 1” (1970b), s. 9, s. 7-8 ve 21.

Millî Yol, “Barış Dünyasında Neler Oluyor”, 01.06.1962, s. 5-7.

Millî Yol, “Irak Sınırından Tecavüz”, 24.08.1962, s. 3-4.

Millî Yol, “Mecliste Zehirli Bir Hücum”, 28.09.1962, s. 3.

Millî Yol, “Yusuf Azizoğlu, Müslîh Görentaş, Recai İskenderoğlu”, 28.09.1962, s. 1.

Millî Yol, “27 Mayıs ve Sonra: 2”, 16.02.1962, s. 8.

Milliyet, “Büyük Millet Meclisinde Komünizmle Mücadele Komisyonu Kuruldu”, 12.01.1963.

Milliyet, “Ecevit: ‘Bütün ülke eşkıya baskınına uğramış durumda’, 05.11.1976, s. 1 ve 12.

Nizâm-ı Âlem, “Bingöl seçimleri ve” (1979). s. 3, s. 6.

Okçular, S. (1967). “Kürtçülerin Yurtdışı Faaliyetleri”, *Ötüken*, s. 47, s. 13.

Okçuoğlu, A. (1966). “Nurculuk ve Komünizm”, *Ötüken*, s. 35, s. 9.

Orkun, “İrkçılık-Turancılık Davası” (1951). s. 50, s. 13-14.

Öksüz, İ. (12.04.1971). “Çağımız Mücadelesi ve Türkiye”, *Devlet*, s. 6-7.

Öncel, A. (1979). “Rençberler, Irgatlar, Koçerler Ey Ehl-i İslâm Uyan!..”, *Kon*, s. 1, s. 3

Ötüken, “Bir Açıklama” (1967). s. 42, s. 6.

Ötüken, “Ötüken’den Sesler: Kürtçülük” (1968). s. 2, s. 12.

Özdek, R. (25.08.1969). “Hayali Bir Kürt Cumhuriyeti”, *Bugün*, s. 4.

Özkazanç, Ö. (1967). “Lâzların Menşei”, *Millî Hareket*, s. 15, s. 8-10.

Palanködenli, M. (16.08.1971). “Bir Derginin Düşündürdükleri”, *Devlet*, s. 11.

Sançar, N. (1964). “Gerçekseverlere Bildiri II”, *Ötüken*, 45, s. 4-9.

Sançar, N. (1967a). “Doğu Anadolu Meselesi mi? Kürdistan Devleti Davası mı?”, *Ötüken*, 45, s. 8-9.

Sançar, N. (1967b). “Doğu Anadolu ve Kızıllar”, *Ötüken*, 45, s. 10-11.

Sançar, N. (1967c). “Türk milleti mi, Türkiye halkı mı?”, *Millî Hareket*, s. 9, s. 8.

Sançar, N. (1970). “Biz Sağcı Değiliz, Türkçüyüz”, *Ötüken*, s. 4, s. 8 ve 13

- Sançar, N. (1972). “Türkiye Üzerindeki Hain Emeller”, *Ötüken*, s. 107, s. 10-11.
- Saruhan, H. (1948). “Komünizme Karşı Duracak Ancak İslâmiyet Kalesidir”, *Sebilürreşad*, s. 9, s. 142-143.
- Sayılgan, A. (27.07.1970). “Kerkük Üzerinde Kürtlerin Oynadığı Kumar”, *Devlet*, s. 6-7.
- Sayılgan, A. (1963). “Kürtçülük ve Komünistlik”, *Toprak*, s. 20, s. 4.
- Sebil*, “Ayrımcılık Yapmayalım” (1978a). s. 145, s. 10
- Sebil*, “Haftanın Mevzuu: Doğu Anadoludan yükselen feryad...” (1978b). s. 131, s. 3.
- Sebil*, “İran Nereye Gidiyor” (1979). s.191, s. 9.
- Sebil*, “İslâm Nizamını Parçalamak İçin mi İstiyoruz!: “Türkçülük” yok! Peki ya Kürtçülük?!..” (1980), s. 212, s. 2.
- Sebil*, “Kars’ta neler oluyor” (1978c). s. 127, s. 12.
- Sebil*, ““Kürdistan Yurtseverler Birliği’nin Protestosu ve Bazı Gazeteler” (1978d). s. 145, s. 8.
- Sebilürreşad*, “Dinlerarası Konferans” (1948). s. 9, s. 144.
- Sebilürreşad*, “Mezheplere Dair Tarihî Tetkikler: Yezidî Mezhebi” (1953). s. 163, s. 200-201.
- Sebilürreşad*, “Türk Milletini ve Devletini Tehdit eden Tehlikeler: Kara İrtica, Sarı İrtica, Kızıl İrtica” (1950). s. 91, s. 242-248.
- Sebilürreşad*, “Yezidî Mezhebi” (1962). s. 344, s. 303-304.
- Selim, F. (1979). “Beşeri Sistemler Heyulası: Komünizm ve Karşı olmak 4”, Hicret*, s. 6, s. 6.
- Serdengeçti*, “İnönü Menderes Söz Düellosu: Sâid-i Nursî Meselesi Kürdî mi, Nursî mi?” (1960). s. 32, s. 13-14.

- Serdengeçti, O. Y. (1949). “Kürtçülük”, *Serdengeçti*, s. 8, s. 13.
- Sınacı, M. N. (06.07.1974). “Sağcılık ve Solculuk”, *Bugün*, s. 4 ve 7.
- Soyer, R. (26.10.1970). “Ne Demektir Doğu Kültür Ocağı”, *Devlet*, s. 2.
- Şakir, Z. (1946). “Tarihimizde Sol”, *Büyük Doğu*, s. 11, s. 14.
- Şenkon, H. (1949). “Kızıl Tehlikeye Karşı Din ve Ahlâk Cephesi”, *Sebilürreşad*, s. 34, s. 139.
- Şûrâ, “Kürtçülük, KGB, CIA” (1978a). s. 15, s. 16.
- Şûrâ, “Şu Türkçülük” (1978b). s. 23, s. 8-10.
- Talay, A. (1963). “Doğu’ya Gelin Efendiler!..”, *Yeni İstiklâl*, s. 121, s. 6.
- Tarakçı, A. (1969). “Sovyetler Birliğinin Türkiye Politikası”, *Ayşe*, s. 10, s. 5-8 ve 33-34.
- Tavana, M. (1980). “Müslümanları kavmiyetçiliklere bölenlerin arında da Rusya var”, *Hicret*, s. 15, s. 12.
- Tevhid*, “İslâmi İstilahlar: Sağcı” (1979), s. 15, s. 6.
- Topallıoğlu, A. (07.11.1977). “Doğunun Siyasi Dramı”, *Devlet*, s. 12.
- Topallıoğlu, A. (01.08.1977). “Kamran İnan ve Düşündürdükleri”, *Devlet*, s. 12.
- Topallıoğlu, A. (15.08.1977). “Doğu Edebiyatı ve Doğu Kalkınması”, *Devlet*, s. 12.
- Toprak*, “Kürkçüler Tevkif Edildi” (1963). s. 19, s. 4.
- Toprak*, “Kürtçülük tehlikeli hâl aldı” (1966). s. 53, s. 14.
- Tuncalp, E. (1962a). “Kızıl Şeytan”, *İslâm*, s. 63, s. 116-117.
- Tuncalp, E. (1962b). “Sağcı ve Solcuların Kur’an’da yeri: Öncülere minnet sağcılara hürmet, solculara lanet olsun”, *İslâm*, s. 63, s. 82.
- Tümtürk, İ. (20.04.1962). “Doğunun Derdine Çare”, *Millî Yol*, s. 14.

- Tümtürk, İ. (06.07.1962). “Doğu Sınırı Meselemiz”, *Millî Yol*, s. 8-10.
- Türkeş, A. (04.06.1973). “Bölücüler, Bölgeciler ve Kışkırtıcılar”, *Devlet*, s. 2.
- Türkdoğan, O. (01.12.1969). “Sosyal Planlama ve Bölge Kalkınması: Doğu Bölgesi – 1”, *Devlet*, s. 6-7.
- Türkdoğan, O. (08.12.1969). “Sosyal Planlama ve Bölge Kalkınması: Doğu Bölgesi – 2”, *Devlet*, s. 6-7.
- Türkdoğan, O. (15.12.1969). “Sosyal Planlama ve Bölge Kalkınması: Doğu Bölgesi– 3”, *Devlet*, s. 6-7.
- Türkdoğan, O. (22.12.1969). “Sosyal Planlama ve Bölge Kalkınması: Doğu Bölgesi– 4”, *Devlet*, s. 6-7 ve 10-11.
- Türkdoğan, O. (1973). “Türk Jeopolitiğinin Hedefleri”, *Töre*, s. 21, s. 3-9.
- Türkdoğan, O. (1979). “Doğu ve İnsan Meselesi”, *Kon*, s. 1, s. 10-11.
- Türkkan, R. O. (1977). “Ey Türk Milleti! Silkin, Kendine Gel!”, *Töre*, s. 75, s. 2-5.
- Uluçay, C. (27.04.1970). “Anarşiizme Karşı Üniversite Reformu”, *Devlet*, s. 5-6.
- Uluçay, C. (03.05.1971). “Türkiye Cumhuriyeti Devleti Yetkililerine”, *Devlet*, s. 6-7.
- Yakuboğlu, E. (1965). “Kerkük Katliamının Altıncı Yıl Dönümü”, *Ötüken*, s. 19, s. 4-5.
- Yazgan, M. (1967). “Doğu Mitingleri”, *Büyük Doğu*, s. 18, s. 11.
- Yazgan, M. (1977a). “Batman’da Bir Miting”, *Sebil*, s. 58, s. 10
- Yazgan, M. (1977b). “Bozkurtçu!”, *Sebil*, s. 68, s. 10.
- Yeni İstiklâl*, “Avukat Bekir Berk’in Gazetimize Beyanatı: Nurculuğun, Kürtçülükle hiçbir alakası yoktur” (1962a). s. 84, s. 4-5.
- Yeni İstiklâl*, “Doğu Anadolu’da Asayişsizlik” (1962b). s. 55, s. 3.

Yeni İstiklâl, “Doğu Üniversite İstiyor!” (1961). s. 10, s. 10.

Yeni İstiklâl, “Hadiseler, Bakışlar, Akisler ve Tefsirler: Kürtçüler mevkuf” (1963a). s. 124, s. 4.

Yeni İstiklâl, “Koçero ve Kurtoğlu” (1962c). s. 86, s. 3.

Yeni İstiklâl, “Komünizmle Mücadele Haftası İhdas Edilmelidir” (1966). s. 236, s. 7.

Yeni İstiklâl, “Kürtçülük Meselesi: Kürtlük ayrılığı yok, İslâm Kardeşliği var” (1963b). s. 123, s. 1 ve 8.

Yeni İstiklâl, “Soygun” (1962d). s. 83, s. 3

Yeni İstiklâl, “55’ler ve Malları” (1962e). s. 58, s. 3.

Yeniden Millî Mücadele, “Anarşiyi ve bölülüşü önlemeyen CHP suçludur”, 11.07.1978, s. 4. “CHP’NİN DOĞU’DAKİ TAHRİKLERİ”, 24.06.1975, s. 282, s. 8-10.

Yeniden Millî Mücadele, “Çirkin Bir Tahriye Cevap: Sağ Millet’in Hayat Kavgasının Sancağıdır”, 22.12.1970, s. 47, s. 3.

Yeniden Millî Mücadele, “Deprem Bölgesinde Devam Eden İstismar Avcılığı”, 14.12.1976, s. 358, s. 6.

Yeniden Millî Mücadele, “Dikkat: Ortaöğretimde komünist tedhiş hızla artıyor”, 16.11.1976, s. 355, s. 1.

Yeniden Millî Mücadele, “Diyarbakır Olayları”, 01.07.1975, s. 283, s. 8.

Yeniden Millî Mücadele, “Doğu Artık İstismar Edilmeyecek: Millî Mücadele Batman’da”, 30.03.1971, s. 61, s. 14.

Yeniden Millî Mücadele, “Doğu-Batı Bütün Anadolu Kaynıyor”, 23.02.1971, s. 56, s. 7.

Yeniden Millî Mücadele, “Kimlerin Ölümüne Ağıt Yakılıyor”, 26.12.1972, s. 152, s. 7.

Yeniden Millî Mücadele, “Doğu’daki Komünist Tahrihçiliğine Dikkat”, 28.12.1976, s. 9.

Yeniden Millî Mücadele, “Durum Vahimdir Sayın Ecevit”, 05.06.1978, s. 439, s. 3-4.

Yeniden Millî Mücadele, “Ecevit’in Doğu Gezisi Tehlike Arz Ediyor”, 17.06.1975, s. 281, s. 5.

Yeniden Millî Mücadele, “Halkımız Yeni Hükümetten Neler bekliyor?”, 06.06.1972, s. 123, s. 1.

Yeniden Millî Mücadele, “Güdümlü Harekeler ve Sonları: Barzani Örneği”, 01.05.1975, s. 270, s. 6-7.

Yeniden Millî Mücadele, “Irak Olayları ve Türkiye”, 19.03.1974, s. 216, s. 12-13.

Yeniden Millî Mücadele, “İlmi Sağ”, 10.02.1970, s. 2, s. 2.

Yeniden Millî Mücadele, “İlmi Sağ”, 19.05.1970, s. 16, s. 3.

Yeniden Millî Mücadele, “İlmi Sağ”, 16.06.1970, s. 20, s. 2.

Yeniden Millî Mücadele, “Kırıkhan Olaylarının İç yüzü: Halk Siyasi Kürtçü ve Komünistlerin Ateş Etmeleri Üzerine Galeyana Gelmiştir”, 16.03.1971, s. 59, s. 7.

Yeniden Millî Mücadele, “Komünistliği ve Bölücülüğü Belgelenen TÖB-DER Kapatılmalıdır”, 05.09.1978, s. 449, s. 1.

Yeniden Millî Mücadele, “Komünistlerin Doğu Anadolu’da İsyân Hazırlığı”, 17.05.1977, s. 14.

Yeniden Millî Mücadele, “Komünizme ve Bölücülüğe Yataklık eden TÖB-DER Ne Zaman Kapatılacak?”, 29.08.1978, s. 448, s. 5.

Yeniden Millî Mücadele, “Komünizmin vatan bölme faaliyetleri akim kalıyor”, 30.05.1972, s. 122, s. 5.

Yeniden Millî Mücadele, “Millet Komünizmi Tepeleyecek Tedbirleri Ümitle Bekliyor”, 04.05.1971, s. 10-11.

Yeniden Millî Mücadele, “Millet Nasıl Bir Hükümet İstiyor?”, 01.05.1972, s. 117.

Yeniden Millî Mücadele, “Mücadele birliği Müslüman-Türkün ideal ve parçalanmaz birliğidir”, 23-29.11.1971, s. 95, s. 13.

Yeniden Millî Mücadele, “Tehlikeli İttifak”, 01.07.1975, s. 283, s. 9.

Yeniden Millî Mücadele, “Türkiye’de Vatan Bölme Faaliyetleri –1”, 28.04.1970, s. 13, s. 8-9.

Yeniden Millî Mücadele, “Türkiye’de Vatan Bölme Faaliyetleri –3”, 12.05.1970, s. 15, s. 11.

Yeniden Millî Mücadele, “Türkiye’de Vatan Bölme Faaliyetleri –4”, 19.05.1970, s. 16, s. 10-11.

Yeniden Millî Mücadele, “Türkiye’de Vatan Bölme Faaliyetleri –4”, 26.05.1970, s. 17, s. 12-13.

Yeniden Millî Mücadele, “Türkiye’de Vatan Bölme Faaliyetleri –7”, 09.06.1970, s. 21, s. 12.

Yeniden Millî Mücadele, “Türkiye’de Vatan Bölme Faaliyetleri –9”, 23.06.1970, s. 21, s. 12.

Yeniden Millî Mücadele, “Vatan bölücüler hesap veriyor”, , 05.09.1972, s. 136, s. 6.

Yeniden Millî Mücadele, “Vatanımızı Parçalamak İsteyenler Kimler?”, 04-10.01.1972, s. 101, s. 8-9 ve 11.

Yeniden Millî Mücadele, “Yeni Sendika Kanunu ve Sendikaların İç Yüzü”, 23.06.1970, s. 21, s. 8-9.

Yenigün, S. (1979a). “Doğu Meselesi”, *İslâmî Hareket*, s. 19, s. 4 ve 13.

Yenigün, S. (1979b). “Tebliğ mi Yapacağız Yoksa”, *Hicret*, s. 11, s. 17.

Yılmaz, M. (1975). “Türkiye’nin Yarınları-I”, *Çatı*, s. 4, s. 2 ve 9.

Yücel, G. (26.10.1970). “Bir İhanet Yuvası”, *Devlet*, s. 5.

TBMM Tutanakları

TBMM Tutanak Dergisi, Cilt: 20, 1.11.1937, s. 3.

TBMM Tutanak Dergisi, Cilt: 27, 1.11.1938, s. 3-4.

TBMM Tutanak Dergisi, Cilt: 6, 01.09.1947, s. 552-556.

TBMM Tutanak Dergisi, Cilt: 6, 12.09.1962, s. 445.

TBMM Tutanak Dergisi, Cilt: 18, 09.06.1967, s. 322.

TBMM Tutanak Dergisi, Cilt: 25, 19.02.1968, s. 378.

TBMM Tutanak Dergisi, Cilt: 3, 25.03.1970, s. 696.

TBMM Tutanak Dergisi, Cilt: 5, 24.05.1970, s. 442.

TBMM Tutanak Dergisi, Cilt: 7, 24.07.1970, s. 666.

TBMM Tutanak Dergisi, Cilt: 8, 24.07.1970, s. 210.

TBMM Tutanak Dergisi, Cilt: 14, 01.11.1975, s. 43.

TBMM Tutanak Dergisi, Cilt: 23, 12.01.1977, s. 11-23.

TBMM Tutanak Dergisi, Cilt: 24, 21.02.1977, s. 83-588.

TBMM Tutanak Dergisi, Cilt: 5, 03.05.1978, s. 112-471.

TBMM Tutanak Dergisi, Cilt: 6, 15.06.1978, s. 357.

TBMM Tutanak Dergisi, Cilt: 7, 16.11.1978, s. 112-210.

TBMM Tutanak Dergisi, Cilt: 10, 10.02.1979, s. 70.

TBMM Tutanak Dergisi, Cilt: 13, 22.11.1979, s. 172.

TBMM Tutanak Dergisi, Cilt: 14, 16.02.1980, s. 22-28.

TBMM Tutanak Dergisi, Cilt: 15, 26.02.1980, s. 228.

Kişisel Görüşmeler

Atik Ağdağ, 12.12.2018, Ankara.

Fahrettin Dağlı, 18.11.2018, Ankara.

Fethullah Erbaş, 19.12.2018, Ankara.

İrfan Küçükköy, 20.11.2018, Ankara.

İskender Öksüz, 21.11.2018, Ankara.

Lütfü Şehsuvaroğlu, 13.11.2018, Ankara.

Ömer Vehbi Hatipoğlu, 15.12.2018, Ankara.

Sadi Somuncuoğlu, 19.11.2018, Ankara.

Sami Bal, 14.11.2018, Ankara.

EK – 1: MÜLAKAT SORULARI

1. Hareketinizi nasıl tanımlıyorsunuz?
2. Hareketinizi merkez sağdan ayırdığınız noktalar nelerdir?
3. Hareketinizin Soğuk Savaş sürecinde Kürt meselesine yaklaşımı nedir?
4. Partinizin Kürt meselesine yaklaşımına yönelik eleştirileriniz var mı? Varsa nelerdir?
5. Türk sağının iki ayrı akımı olan İslâmcılar ve milliyetçilerin Kürt meselesine yaklaşımında kesiştikleri ve ayrıştıkları noktalar nelerdir?
6. Soğuk Savaş sürecinde Kürt sorunu nasıl çözüldü?
7. Soğuk Savaş sürecinde Doğu'nun kalkındırılması üzerine somut icraatlarınız var mıydı?
8. Türk sağının Kürt meselesine yaklaşımının Türk solundan farkı var mıdır? Varsa nelerdir?
9. Kürt meselesinin çözümü için neler yapılmalıdır ve bunda Türk sağının rolü nedir?
10. İslâmcılara ve milliyetçiler arasında Kürt meselesinden dolayı çatışma oldu mu?

EK-2: ORJİNALLİK RAPORU

	HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ DOKTORA TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU
HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA	
Tarih: 27/06/2019	
Tez Başlığı: Türkiye'de Uç Sağ ve Kürtler, 1945-1980: Güvenlik, Kimlik ve Kalkınma	
Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 229 sayfalık kısmına ilişkin, 27/06/2019 tarihinde tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda işaretlenmiş filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı %2'tür.	
Uygulanan filtrelemeler:	
1- ☒ Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç 2- ☒ Kaynakça hariç 3- ☒ Alıntılar hariç 4- ☐ Alıntılar dâhil 5- ☒ 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç	
Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.	
Gereğini saygılarımla arz ederim.	
 27.06.2019 Tarih ve İmza	
Adı Soyadı: Bayram Koca Öğrenci No: N12248817 Anabilim Dalı: Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Programı: Siyaset Bilimi Statüsü: ☒ Doktora ☐ Bütünleşik Dr.	
DANIŞMAN ONAYI UYGUNDUR. (Unvan, Ad Soyad, İmza)	

EK – 3: ETİK KOMİSYON İZİNİ

T.C.
HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
Rektörlük

Tarih: 15.10.2018 11:29
Sayı: 35853172-755.02.06
E: 00000281032

Sayı : 35853172-755.02.06
Konu : Bayram KOCA Hk.

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Enstitünüz Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi (Siyaset Bilimi) Anabilim Dalı Doktora programı öğrencilerinden Bayram KOCA'nın Prof.Dr. Berrin KOYUNCU LORASDAĞI danışmanlığında hazırladığı; "1980 Sonrası Türk Sağ'ının Kürt Meselesi Politikaları: Güvenlik, Kimlik ve Kalkınma" başlıklı tez çalışması, Üniversitemiz Senatosu Etik Komisyonunun 09 Ekim 2018 tarihinde yapılmış olduğu toplantıda incelenmiş olup, etik açıdan uygun bulunmuştur.

Bilgilerinizi ve gereğini saygılarımla rica ederim.

e-İmzalıdır
Prof. Dr. Rahime Meral NOHUTCU
Rektör Yardımcısı

Evrakın elektronik imzalı suretine <https://belgeidugulama.hacettepe.edu.tr> adresinden 78e6697b-345f-466c-99c5-04c1645a6385 koda ile erişebilirsiniz. Bu belge 5070 sayılı Elektronik İmza Kanunu'na uygun olarak Otomatik Elektronik İmza ile imzalanmıştır.

Hacettepe Üniversitesi Rektörlük 06100 Sıhhiye-Ankara
Telefon:0 (312) 305 3001-3002 Faks:0 (312) 311 9992 E-posta: yazind@hacettepe.edu.tr İnternet
Adresi: www.hacettepe.edu.tr

Serda TOF**

